162852

T. C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

HAÇLILAR(1095-1120)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Güray KIRPIK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Refik TURAN

Ankara-2005

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Güray KIRPIK'a ait **"HAÇLILAR(1095-1120)"** adlı çalışma, jürimiz tarafından TARİH Anabilim Dalı ORTAÇAĞ TARİHİ Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(imza)

Başkan .....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(imza)

Üye .....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(imza)

Üye .....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(imza)

Üye .....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(imza)

Üye .....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Haçlılar Türklere, Araplara ve Batılılara göre olmak üzere üç yönlü ele alınmakta ve tesirleri XX'nci yüzyılda da devam etmekte olan bir "*tarihî olay*" ın düzenleyicisidirler. Bu seferleri başlatan Batı olmuş, Doğu ise savunma durumunda kalmıştır.

Bu tezimizde amaçlanan "*Birinci Dünya Savaşı*" adı verilebilecek kadar büyük ve etkili bu önemli olaylar silsilesinin sebeplerini, Türk-Haçlı ilişkilerini açıklamak ve bunun günümüze olan yansımalarını tespit etmek, devam etmekte olan olaylarla bağlantısının olup olmadığını ortaya koymaktır.

Çalışmada mümkün olduğunca yabancı terimler Türkçe uyarlamaları yapılarak kullanılmaya çalışılmıştır. Birçok isim ve kavramda ise ana dillerindeki kullanım şekillerine bağlı kalınmakla birlikte bu kavramların Türkçe okunuş şekilleri de verilmektedir. Konu incelenirken mümkün olduğunca ana kaynaklardan faydalanılmaya çalışılmış ve tetkik eserlerde ise orijinal yönler aranmıştır. Böylece Türklerin olaya bakış açısıyla oryantalistlerin ve Arapların bakış açıları arasındaki farklar ortaya konmuş, "*Haçlılara Türklerin Bakışı*" düşünce bakımından ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu konuyu hazırlarken bana pek çok noktada yol gösteren ve her türlü desteği veren saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Refik TURAN'a teşekkür ederim.

Tez izleme komitesinde bulunan ve verdikleri fikirlerle bana katkıları olan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Kazım Yaşar KOPRAMAN'a, Prof. Dr. Reşat GENÇ'e, Prof. Dr. Salim KOCA'ya ve Doç. Dr. İlhan ERDEN'e değerli katkı ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Görüş

ve düşüncelerinden istifade ettiğim, kıymetli hocam Haçlı seferleri tarihi üstadı Prof. Dr. Işın DEMİRKENT'e teşekkür ederim.

Her zaman kıymetli görüş ve bilgisine başvurduğum hocam Öğr. Gör. Ahmet Hasan CEBECİ'ye teşekkür ederim. Çalışmam sırasında bana her türlü desteği veren ve yardımlarda bulunan sevgili eşim Aynur KIRPIK'a teşekkür ederim. Ayrıca çalışmanın hazırlanmasında benden yardımlarını esirgemeyen Gazi Üniversitesi Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Bilkent Kütüphanesi, ODTÜ kütüphanesi, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi ve DTCF Kütüphanesi personeline teşekkür ederim.

"Haçlı Seferleri Tarihi" çalışmalarında bir katkı olması dileği ve niyeti ile...

Ankara 2005 Güray KIRPIK

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....VI
HARİTALAR VE RESİMLER.....VII

GİRİŞ

1. HAÇLI SEFERLERİ TARİHİNİN KAYNAKLARI

1.1. İslam Kaynakları.....IX
1.2. Latin Kaynakları.....XII
1.3. Bizans Kaynakları.....XV
1.4. Ermeni Kaynakları.....XVI
1.5. Süryani Kaynakları.....XVI
1.6. Araştırma Eserler.....XVII

2. HAÇLI SEFERİ DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞUNUN KAYNAKLARI

2.1. Haç(İstavroz).....XXIII
2.2. Haçlı Seferlerinden Önce Medeniyetler Çatışması.....XXV
2.3. Haçlı Seferlerinin Sebepleri.....XXVII

I. BÖLÜM

1. ORTAÇAĞ AVRUPA TARİHİNE BAKIŞ

1.1. HRİSTİYANLIK.....1
1.2. PAPALIK VE ORTAÇAĞ AVRUPASI.....3
1.2.1. Katolik Kilisesi ve Haçlı Fikrinin Canlanması.....4
1.2.2. Kiliselerarası Mücadele ve Ayrılıklar.....7
1.2.3. Feodalite ve Haçlı Seferlerine Etkisi.....10
1.3. ROMA VE BİZANS.....13
1.4. HAÇLI SEFERİNE ÇAĞRI.....17
1.4.1.Piacenza ve Clermont Konsilleri.....18

II. BÖLÜM

1. HAÇLILARDAN ÖNCE DOĞU VE BATIDA GELİŞMELER

1.1. ENDÜLÜS'TE HAÇLILAR.....26
1.1.1. Reconquista Haçlıları (Yeniden Fetih Hareketi).....29
1.2. NORMAN HAÇLILARI.....30
1.3. ŞÖVALYELİK MÜESSESESİ VE HAÇLILAR.....33
1.4. HAÇLILAR ÖNCESİNDE DOĞU AKDENİZDE SELÇUKLULAR.....37

III. BÖLÜM

1. AVRUPA'DAN İSTANBUL'A DOĞRU

1.1. HAÇLILAR BALKANLARDA.....41
1.1.1. Aleksios, Haçlılar ve Türkler.....45
1.2. HAÇLILAR ve BİZANS SARAYI.....50
1.3. İLK HAÇLI SEFERİNİN LİDERLERİ.....54
1.4. HAÇLILARIN ANADOLU'YA GEÇİŞİ.....61
1.5. HAÇLILARIN SAYILARI.....62

IV. BÖLÜM

1. HAÇLILARIN ANADOLU VE ORTADOĞUDAKİ FAALİYETLERİ

1.1. TÜRKİYE SELÇUKLULARI-HAÇLI İLİŞKİLERİ.....65
1.1.1. Haçlıların İznik'i Kuşatması ve İznik'in Bizans'a Teslimi.....65
1.1.2. Eskişehir(Dorylaion) Savaşı(1 Temmuz 1097).....78
1.1.3. Türkiye Selçukluları ve 1101 Yılı Haçlı Seferleri.....87
1.2. DANİŞMENTLİ BEYLİĞİ-HAÇLI İLİŞKİLERİ.....99
1.3. ARTUKLU-HAÇLI İLİŞKİLERİ.....105
1.4. MENGÜCEKLİ-HAÇLI MÜNASEBETİ.....118
1.5. BÜYÜK SELÇUKLU-HAÇLI İLİŞKİLERİ.....120
1.5.1. Kürboğa ve Antakya Meydan Savaşı(28 Haziran 1098).....120
1.6. SURİYE SELÇUKLULARI-HAÇLI MÜNASEBETLERİ.....137

1.6.1. Halep Selçuklu Melikliği-Haçlı Münasebetleri.....138
1.6.2. Dımaşk Selçuklu Melikliği-Haçlı Münasebetleri.....143
1.7. SÖKMENLİLER(AHLATŞAHLAR)-HAÇLI MÜNASEBETLERİ.....164

V. BÖLÜM

1. HAÇLILARIN FATIMİLER, ERMENİLER VE BİZANS İLE İLİŞKİLERİ
1.1. HAÇLI-FATIMİ İLİŞKİLERİ.....169
1.1.1. Haçlıların Kudüs İşgali(15 Temmuz 1099).....175
1.1.2. Askalan Savaşı(12 Ağustos 1099).....182
1.2. HAÇLI-ERMENİ İLİŞKİLERİ.....198
1.3. HAÇLI-BİZANS İLİŞKİLERİ.....210

VI. BÖLÜM

1. HAÇLILARIN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATI
1.1. Haçlıların Sosyo-Ekonomik Tesirleri.....223
1.1.2. Haçlıların Doğu Akdeniz Feodalitesi.....237
1.2. Haçlı Seferlerinde Kadının Yeri.....240
1.3. Birinci Haçlı Seferi Sonrası Şövalyelik.....243
1.4. Haçlılar ve Kannibalizm.....245
1.5. Haçlılar Kronolojisi(1095-1120).....249

SONUÇ.....253
KAYNAKÇA.....255
ÖZET.....269
SUMMARY.....271

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DGBİT	: Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
DTCF	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
ed.	: Editör
İA.	: İslam Ansiklopedisi
Ibıd.	: İbidem (adı geçen eser, aynı yer)
İEF	: İstanbul Edebiyat Fakültesi
İs.	: İssue
M.Ö. (İ.Ö.)	: Milattan Önce(İsa'dan Önce)
M.S.(İ.S)	: Milattan Sonra(İsa'dan Sonra)
neşr.	: Neşreden
No.	: Numara
Op.cit.	: Opus Citation(aynı yer, aynı eser)
p.	: Page(Sayfa)
RHC, Occ.	: Recueil des Historiens des Croisades, Occidentaux
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	: Tercüme eden
Trans.	: Translator, Translation
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Un.	: University
Ün.	: Üniversitesi
Vol.	: Volume
Yay.	: Yayınları, Yayınlayan

HARİTALAR VE RESİMLER*

Harita 1. Haçlıların Avrupa'dan İstanbul'a Gelişleri.....60
Harita 2. Haçlıların Anadolu'dan Geçişleri.....168
Harita 3. Haçlıların Antakya'dan Kudüs'e Varışları ve Ortadoğu'da Haçlı Kontlukları 222
Resim 1. Papa II. Urban.....19
Resim 2. Haçlı Şövalyesi.....34
Resim 3. Pierre L'Ermit'in Haçlılara Yol Göstermesi.....55
Resim 4. Kulan Arslan Davut'un Haçlıları Kılıçtan Geçirmesi.....68
Resim 5. Antakya Meydan Savaşı'nın Yapıldığı Alan ve Surlar(1836).124
Resim 6. Bir Türkmenin Haçlı Şövalyesini Öldürmesi.....136
Resim 7. Asil Bir Haçlı Kadını ve Maiyetindekiler.....241
Resim 8. Haçlı Kadınları Doğu Akdeniz'de Yemek Toplantısında.....242

* Haritalar, tezi hazırlayan Güray Kırpık tarafından "Tarihî Coğrafya ve Kartoğrafya" metodları kullanılmak sûretiyle çizilmiş ve ölçeklendirilmiştir. Kaynak göstermek sûretiyle kullanılabilir. Bunun dışındaki kullanım hakları mahfûzdur.

GİRİŞ

1. HAÇLI SEFERLERİ TARİHİNİN KAYNAKLARI

Ortaçağ Haçlı kaynakları denilince Arap müverrihleri ve Fransız Kronikleri akla ilk gelenlerdir. Haçlılar konusu üzerinde Türkiye'de yapılan çalışmalar çoğunlukla ya çeviri şeklinde ya da ansiklopedi maddesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Haçlı seferleri ve Moğol istilası Anadolu ve İslam coğrafyasının karşılaştığı ciddi bunalımlardır. Moğollar geldikleri yeni kültür dairesinde erimişler fakat Haçlılar bu manada bir erimeye uğramamışlardır. Zira onların hareketi hala devletler arası ilişkilere kadar etkili olmakta, Milletimizin ve Avrupalıların hafızasında izlerini sürdürmektedir.

Türkiye tarihinde önemli bir yeri olan ve batı aleminde özlenen bir güç olarak kabul edilen "*Kutsal İttifak*"ın oluşturulması çabalarının başlangıçtan bu yana görülmüş en büyüğü Haçlı seferleridir. Batılı tarihçiler içerisinde Haçlılar sahasıyla uğraşanlar daha çok Fransa, Almanya, İtalya, İngiltere ve Amerikalılardır. Fransızların hazırladığı "*Recueil des Historiens des Croisades*" adlı büyük ansiklopedi Haçlı Seferleriyle ilgili doğu ve batı kaynaklarını birleştirmesi açısından başlı başına önem taşıyan bir temel Haçlı kaynağıdır.[1]

Haçlı seferleri tarihi hakkında bilgi veren İslam, Latin, Ermeni ve Bizans kaynakları bulunmaktadır. Ayrıca Haçlılarla ilgili bilgileri Müslüman

---

[1] Bu eser bir külliyat şeklinde olup, beş seriden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla; Les Lois(Kanunlar), 2 Cilt, Paris 1841, 1843; Historiens Occidentaux(Batılı Tarihçiler), 5 Cilt, Paris 1844-1906; Documents Arméniennes(Ermeni vesikaları), 2 Cilt, Paris 1869-1906; Historiens Orientaux(Doğulu Tarihçiler), 5 Cilt, Paris 1872-1906; Historiens Grecs(Bizans Tarihçiler), 2 Cilt, Paris 1875-1881; Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Kaynaklarının Büyük Külliyatı", Belleten, Sayı:210, s.868; Türkiye'de Fikret Işıltan'ın Steven Runciman'dan yaptığı "*Haçlı Seferleri Tarihi*" adıyla yaptığı 3 ciltlik çeviri; Işın Demirkent'in TDV İslam Ansiklopedisi'ndeki "*Haçlılar*" maddesi ve ayrıca Demirkent'in "*Haçlı Seferleri*" adlı eseri ile "*Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi*", Holt'un "*Haçlılar Çağı*" adıyla Türkçe'ye çevrilen kitabı, I. Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu ve çeşitli tarih dergilerinde Haçlılar konusunu ele alan makaleler bulunmaktadır.

müverrihlerin ansiklopedik eserlerinde ve biyografi kitaplarında birkaç satır şeklinde bulabilmekteyiz. Kronikler şeklinde yazılmış olan İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-Tarih*'i, İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'si, İbnü'l- Kalânisî'nin *Zeylu Tarih-i Dımaşk*'ı, *Urfalı Mateos* ve *Suryani Mihail'in Vekayinâmesi* gibi doğu kaynakları seferlere bizzat iştirak edenlere göre daha farklı bilgiler vermektedir. Türk tarihinin bir parçası olan bu olaylar silsilesine ilişkin bir Türkçe kaynağın bulunmayışı işimizi zorlaştırmaktadır. Türkçe kaynak sıkıntısının sebebi o dönemde Selçukluların içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarsızlıktır. Buna rağmen *Dânişmendnâme* ve *Saltuknâme*'deki olaylarla Haçlılar devri olaylarının benzerlik göstermesinden dolayı bu kaynakların, Haçlılarla ilgili Türkçe kaynak sayılması durumunda, ancak menkıbevî kaynaklar arasında yer alabileceği kanaatindeyiz.[2]

1.1. İslam Kaynakları

Haçlı Seferleri hakkında bilgi veren İslam kaynakları arasında en önemlisi şüphesiz İbnü'l-Kalânisî'nin Zeyl Tarih Dımaşk adlı eseridir. 1073 yılında Dımaşk'ta doğan Ebu Ya'la Hamza b. Esed et-Temimi El-Amîd İbnü'l-Kalânisî'nin şeceresi, Temim kabilesi eşrafına dayanmaktadır. Din, hukuk ve edebiyat tahsili yapmış olan İbnü'l-Kalânisî, Divanü'r-Resâil'de katip olarak çalışmış, daha sonra da Divanü'r-Resâil'in başkanı(Amîd) olmuştur. İki defa Divanu'r-Resâil başkanlığı görevine geçmiş(ikincisi 1153) olan İbnü'l-Kalânisî görevinin verdiği imkanlarla birçok resmi evrakı görmek ve eserine almak imkanına sahip olmuştur. 18 Mart 1160 Cuma günü doksan yaşlarında ölen İbnü'l-Kalânisî eseri Hilal b. El-Muhassin es-Sâbi'nin "Tarih Dımaşk" adlı eserine bir zeyldir. XIX. yüzyıla kadar ilim âleminin tanımadığı bu eser 1908 yılında Amedroz tarafından neşredilmiştir. İbnü'l-Esîr başta olmak üzere İbnü'l-Adîm, El-Azımî, Ebu Şâme, İbn Asakir, İbn Hallikan, Makrizî ve birçok

---

[2] Necati Demir, "Anonim Anadolu'da Teşekkül Etmiş Destânî Halk Hikayelerinde Haçlı Seferlerinin İzleri", Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu, 23-25 Haziran 1997, İstanbul, s.195

İslam tarihçisi Zeylu Tarih-i Dımaşk'tan faydalanmıştır. Çalışmamız sırasında en çok istifade ettiğimiz eserlerden birisi olan Zeyl Tarih Dımaşk'ın Arapça ve İngilizce baskılarını birlikte kullandık.[3]

İbnü'l-Kalânisî'den sonra İbnü'l-Esîr'in genel bir tarih olarak 1231 yılına kadar olayları anlatan "el-Kâmil fi't-Tarih" adlı eseri, Haçlıların 1095-1120 yılları arasında Ortadoğu'daki faaliyetleri hakkında en çok bilgi veren kaynaklardandır. İbnü'l-Esîr 12 ciltten oluşan bu eserinin ilk yedi cildini Ebu Ca'fer et-Taberi başta olmak üzere, İbnü'l-Kalbî, el-Müberred, el-Belâzûrî ve el-Mes'ûdî'nin eserlerinden istifade ederek yazmıştır. İbnü'l-Esîr Haçlı seferlerinin ilk yıllarıyla ilgili verdiği bilgiler çoğunlukla İbnü'l-Kalânisî'nin Zeyl Tarih Dımaşk'ına dayanmaktadır. İbnü'l-Esîr'in eseri 1851-1864 yılları arasında batıda Tornberg tarafından neşredilmiştir. İbnü'l-Kalânisî'nin neşrinden önce İbnü'l-Esîr Haçlılar hakkında bilgi veren en muteber kaynak idi.[4]

İslam kaynakları arasında El-Azımî ve İbnü'l-Adîm'in eserleri, İbnü'l-Kalânisî'nin verdiği bilgileri tamamlayıcı ayrıntılara yer vermektedir. Halepli bir müellif olan Muhammed b. Ali et-Tenuhî el-Azımî(d.1090-ö.1161'den sonra)'nin "Tarihü'l-Azımî" adıyla bilinen eseri Haçlılara ait özet bilgiler ihtiva eder. Azımî Tarihi'nin müellifin elde bulunmayan bir diğer eseri "el-Muvassal ale'l-asli'l-Mavsıl"ın bir bölümü veya tamamı olma ihtimali bulunmaktadır.[5] El-Azımî'nin eseri olayların kronolojisinde ve dizilişinde birçok eksiklik bulundurmasından dolayı İbnü'l-Adîm tarafından eleştirilmiştir. Kemaleddin İbnü'l-Adîm(d.1132-ö.1261)'in "Bugyetu't-Talep fi Tarihi Halep" adlı eserinde birçok bilgiyi El-Azımî'den aldığı bilinmektedir. Eser birçok ünlü kişinin biyografilerini ihtiva etmektedir. Haçlılarla mücadele eden Türk emir ve

---

[3] İbnü'l-Kalânisî, Bizeyli Tarihi Dımaşk, neşr, H.F. Amedroz, Leyden, 1908(The Damascus Chronicle of the Crusades, terc. H.A.R. Gibb, London, 1932)

[4] İbnü'l-Esîr, El-Kâmil fi't-Tarih, 12 Cilt, Kahire, 1884(Neşr C.J. Tornberg, , 14 Cilt, Leiden 1851-1864); Türkçe Terc.: Abdulkerim Özaydın, 12 Cilt, İstanbul, 1987

[5] El-Azımî, Tarih(Selçuklularla İlgili Bölümler), Çev.A.Sevim, TTK, Ankara, 1988

sultanları hakkında da bu eserde detaylı bilgi bulmak mümkündür. İbnü'l-Adîm 1237 yılında Alaeddin Keykubat'ın ölmesi üzerine II. Gıyaseddin Keykubat'ın yanına el-Melikü'n-Nâsır'ın elçisi olarak gelmiş, Eyyubilerle Selçuklular arasındaki barış anlaşmasını yenileyerek dönmüştür. "Bugyetu't-Talep"in Haçlılarla ilgili bölümleri Recueil des Historiens'in Orientaux serisine alınmıştır. Buraya alınan biyografiler arasında İsmail b. Böri, Kasimüddevle Aksungur, Aksungur el-Porsukî ve Alparslan b. Rıdvan maddeleri bulunmaktadır.[6] Eserin içindeki Haçlıları ilgilendiren başka biyografiler de Türkçe seçmeler halinde yayınlanmıştır.[7]

Bir otobiyografi yazarı olan Üsâme İbn Münkız 4 Temmuz 1095'te Şeyzer'de doğmuştur. 1138 yılından itibaren Dımaşk'a yerleşen Üsâme, Emir Muinüddin Unar'ın hizmetinde savaşlara katılmıştır. Mısır'da Fatımî saray erkanı çevresinde de bulunan Üsâme edebiyat, şiir ve av merakı olan bir ilim adamı idi. Haçlılarla ilgili olan "Kitabu'l-İtibar" adlı eserinde onların yaşayışları, giyim kuşam ve inançları hakkında bilgiler vermektedir. Haçlılarla dostluklar da kurmuş olan Üsâme, Doğu Akdeniz'e yeni gelen Haçlıların zamanla Müslümanlara alıştıklarını söylemektedir. Üsâme Kudüs'e Muinüddin Unarla birlikte gitmiş, burada Kral Fulk ile görüşmüştür. Dönemin Müslüman ve Haçlı sosyal hayatını ilgilendiren eseri, devlet yönetimi ile ilgili bilgiler de vermektedir. Üsâme 16 Kasım 1188 Pazartesi günü ölmüştür.[8]

Endülüslü seyyah İbn Cübeyr'in "Er-Rıhle"si Haçlıların sosyal hayatları ve Müslümanlarla kültürel münasebetleri konusu ile ilgili bilgiler vermesi bakımından önem taşımaktadır. İbn Cübeyr 1144 yılında İspanya(İşbiliye)'nın Valencia(Hatib) şehrinde dünyaya gelmiş, üç defa hac yolculuğu yapmış, bunlardan üçüncüsünde Mekke'ye ulaşamadan İskenderiye'de ölmüştür(1217). İbn Cübeyr bir süre Muvahhidlerden bir emirin sır katipliğini yapmış, sonra Granada valisinin yanında katip olarak çalışmıştır. 1 Şubat

---

[6] RHC, Or. III, Paris, 1884, 695-732

[7] İbnü'l-Adîm, Bugyetü't-Talep fi Tarihi Halep(Seçmeler), Çev.:A.Sevim, Ankara, 1989

1183 yılında Granada'dan gemiyle yola çıkan İbn Cübeyr'in yol arkadaşı hekim Ebu Cafer Ahmet el-Kuday'dır. İbn Cübeyr seyahatnamesini Haçlıların zayıfladığı bir dönemde yazmış olmasına rağmen, Haçlılarla ilgili başka kaynaklarda bulunmayan bazı alışkanlık ve olaylara dikkat çekmesi bizim konumuz açısından O'nun eserinin önemini artırmaktadır. İbn Cübeyr her ne kadar sonraki dönemlerde Haçlıları görerek değerlendirmişse de bunlar içerisinde geçmişe dönük bilgiler bulabilmekteyiz.[9]

İran edebiyatının XI. yüzyılda yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biri olan Nasır-ı Hüsrev(1003-1077)'in 1046 yılında başlayan Filistin ve Mısır seyahati Haçlıların Ortadoğu'ya gelişlerinden önce bölgenin durumunu önemli şehirleri tasvir etmesi bakımından önem taşımaktadır. Hamdullah Müstevfî-i Kazvinî "Tarih-i Güzîde" adlı eserinde O'nun kudretli bir şair ve Şii din adamı olduğunu ifade etmektedir.[10]

İbn Kesîr'in el-Bidâye ve'n-Nihâye'si, Makrîzî'nin İttiaz'ı, İbn Tengribirdî'nin Nucûmu'z-Zâhire'si, Kalkaşandî'nin Subhu'l-A'şâ'sı, Ez-Zehebî'nin Iber'i, İbnü'l-Cevzî'nin El-Muntazam'ı ve İbnü'l-Verdî'nin Tarih'i, Haçlılarla ilgili faydalanabileceğimiz çeşitli bilgileri daha önceki kaynakları takiben vermektedirler.[11]

1..2. Latin Kaynakları

Papa II. Urban'ın yaptığı çağrıya birçok piskopos ve papaz Haçlı seferlerine Clermont konsilinden itibaren katılmış, gördüklerini duyduklarını

---

[8] Üsâme İbn Münkız, Kitabu'l-İtibar(İbretler Kitabı), Çev. Y.Z.Cömert, İstanbul, 1992

[9] İbn Cübeyr, Rıhlet, Beyrut, 1964(Türkçe terc. İ. Güler, İstanbul, 2003)

[10] Nasır-ı Hüsrev, Sefernâme, Çev.A.Terzi, İstanbul, 1994; Hamdullah Müstevfî-i Kazvini. Tarih-i Güzide, Tahran, 1364

[11] İbn Kesîr, El-Bidâye ve'n-Nihâye, XII, Çev.M.Keskin, İstanbul, 1995; Takıyüddin Ahmed bin Ali El-Makrîzî, İttiazu'l-Hunefâ bi Ahbari'l-Eimmeti'l-Fatımiyyîn El-Hulefâ, Kahire, 1996; İbn Tengribirdî, En-Nucûmu'z-Zâhire fî Mulûki Mısır ve'l-Kâhire, Kahire, 1935; İbnü'l-Verdî, Tarih,

kroniklerinde kaydetmişlerdir. Bunlardan R.H.C.(Recueil Des Historiens Croisais) külliyatı içerinde bulunan Fulcherius Carnotensis'in vekayinamesi "Gesta Francorum Hierosolimatana Peregrinantum" adını taşımakta olup, Fulcherius bu eserini üç kitap halinde yazmıştır. Birincisini 1101, ikincisini 1106 ve üçüncüsünü 1124-1127 yılları arasında tamamlamıştır. Birinci kitap Clermont konsili ile başlamakta 12 Ağustos 1099 Askalan savaşı ile bitmektedir. İkinci kitap 1100-1118 yılları arasındaki olaylarla I. Baudouin de Boulogne'un faaliyetlerini, üçüncü kitap ise 1118-1127 yılları arasında II. Baudouin de Bourg'un faaliyetlerini anlatmaktadır. Fulcherius bir Haçlı papaz olarak Baudouin'in yanında bulunmasından dolayı birçok olaya şahit olmuştur. Olayları değerlendirirken tarafgirliğini açıkça belli etmekte, ancak bazı olaylarda Haçlıların yaptıklarını savunmakta güçlük çektiği sözlerinden hissedilebilmektedir. Fulcherius birçok olayı ayrıntılı bir şekilde anlatmakta, çoğu yerde diğer Latin kaynaklarından daha isabetli bilgiler vermektedir. O'nun bu özelliği Haçlı kaynakları içerisinde en önemli kaynak haline gelmesini sağlamıştır. Biz burada Fulcherius'un Recueil'deki nüshasını ve İngilizce tercümelerini kullandık. Fulcherius'un birinci kitabı yüksek lisans tezi olarak Türkçe'ye tercüme edilmiştir.[12]

Bir başka Latin kaynak Albertus Aquensis(Albert d'Aix)'in "Liber Christianae Expeditions pro Ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Ecclesiae" adlı eseri Fulcherius'tan sonra en önemli vekayiname özelliğini taşımaktadır. Ancak Albertus birçok olayı müşahade edemeden yazmış olup, Haçlıların 1095'teki başlangıcından 1120 yılına

---

Necef, 1969; Cemaleddin Ebi'l-Ferec Abdurrahman bin Ali El-Cevzî, Yay.Süheyl Zekkâr, Kahire, 1995; Ahmed b. Ali El-Kalkaşandî, Subhu'l-A'şâ fi Sınâati'l-İnşâ', Mısır, 1987

[12] Fulcherius Carnotensis, Gesta Francorum Hierosolimitana Peregrinantum(1095-1126), RHC, Occ., III, 360-485, terc. August C. Krey, The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants, Princeton, 1921 ve ed. E. Peters, The Chronicle of Fulcher of Chartres and other Source Materials, Philadelphia, 1971; Türkçe Terc. A. Can, Fulcheris Carnotensis'in Haçlı Vekayinamesinin Türkiye ile İlgili Olayları da İçine Alan Birinci Kitabının Tercümesi, İstanbul, 1998

kadarki faaliyetlerini sonradan Almanya'da 1120-1158 yılları arasında yazmıştır.[13]

Willermus Tyrensis "Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum" adlı eserini yazarken Fulcherius ve Albertus'u takip etmiştir. Haçlıların Kudüs'e gelmelerine kadar geçen olayları Albertus'tan, 1127 yılına kadar olan olayları da Fulcherius'tan faydalanarak yazmıştır. Willermus Kudüs kralı I. Amaury(1163-1174) ve yerine geçen oğlu IV. Baudouin zamanlarında Sûr şehri başpiskoposu idi. Doğuda yıllarca kalmış bir piskopos olarak Arapça'yı iyi bilmekteydi. Bundan dolayı O'nun doğulu tarihçilerin eserlerini de görmüş olma ihtimali bulunmaktadır. Haçlıların ele geçirdikleri yerlerde birçok kütüphaneyi papazlara emanet ettikleri bilinmektedir. Willermus da bu şekilde bazı eserlerden istifade etmiş olmalıdır. Bunun yanısıra diğer kaynaklarda olmayan bazı bilgiler Willermus'ta yer almaktadır. Willermus'un eserinin Türkiye ile ilgili olayları da içine alan kısımlarından bazıları İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiştir. Ancak 1095-1184 yılları arasındaki olayları ele alan geniş "Historia Rerum" Latin kaynakları arasında en uzunlarında biridir. Willermus'un eserini bitirdikten bir yıl sonra ölmüştür(1185). Son yıllarında Selahaddin'in faaliyetlerini görerek Filistin'de Haçlıların işlerinin daha da kötüleşeceğini anlamış olduğu eserindeki ifadelerden anlaşılmaktadır.[14]

Latin kaynaklar arasında Raymond d'Aguiliers(Raymond d'Agiles) 'ın "Historia Francorum qui ceperunt Jerusalem" adlı eseri İznik'in ve

---

[13] Albertus Aquensis, Liber Christianae Expeditions pro Ereptione et Restitutione Sanctae Hierosolymitanae Eccelesiae, RHC, Occ., IV, 265-713, terc. H. Hefele, Albert Von Aachen, Geschichte des ersten Kreuzzuges, 2 Cilt, Jena 1923, ed. E.Peters, The Chronicle of Fulcher of Chartres and Other Source Materials, Philadelphia, 1971; August C. Krey, The First Crusade: The Accounts of Eyewitnesses and Participants, Princeton, 1921

[14] Willermus Tyrensis, Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum, RHC, Occ., III, s.1 vd., İng. Terc. August C. Krey, A History of Deeds Done Beyond the Sea, 2 Cilt, New York, 1941, Alm.Terc. E.R. Kausler, Geschichte der Kreuzzüge und Königreichs Jerusalem, Stuttgart 1844; Türkçe Terc. Ebru Altan, XI. ve XII. Kitaplar(Y.L.Tezi), İstanbul 1995; terc. Ergin Ayan, XVI, XVII ve XVIII. Kitapların Tercümesi(Y.L.Tezi), İstanbul, 1994

Antakya'nın işgali, Filistin'de Haçlılar ve Kudüs'ün alınmasını detaylı veren kaynaklardan biridir. O, Raymond de Saint Gilles'in ordusuna katılmış bir papazdı. Raymond'un eserinin RHC, Occ, III'teki nüshasını ve İngilizce tercümelerini kullandık.[15]

Bundan başka Bohemond'un yanındaki papazlardan birinin yazdığı anonim(yazarı bilinmeyen) "Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymimitorum" adlı eser 1095-1099 yılları arasındaki olayları anlatmaktadır. Bu eser 1100 veya 1101 yılında yazılmış olmalıdır. Eserde Haçlıların İstanbul'a varışı, İznik'i kuşatmaları, Dorilium Savaşı, Antakya savaşı, Kudüs'ün alınması ve Askalan Savaşı konuları anlatılmıştır.[16]

Ekkehard de Aura, Petri Tudebodi, Guibert de Nogent diğer önemli Haçlı vekayinamelerinin yazarlarıdır. Ancak bunlar anonim Gesta, Fulcherius, Albertus, Raymond ve Willermus'un seviyesine ulaşamamışlardır. Bunlardan başka Antakya kontluğu tarihine ağırlık veren Norman kronikçi Ordericus Vitalis'in 1138 öncesine kadar Suriye'deki olayları anlatan "Historia ecclesiastica" adlı eseri bazı yönleriyle ve özellikle Venedik-Bizans-Norman ilişkileri bakımından önemlidir.[17]

1.3. Bizans Kaynakları

Haçlı seferleri hakkında bilgi veren en önemli kaynaklardan biri de Aleksios Komnenos'un kızı Anna Komnena'nın yazdığı "Alexiad" adlı vekayinamedir. Eser İmparator Aleksios'un biyografisi mahiyetinde olup,

---

[15] Raymond d'Aguiliers, Historia Francorum qui ceperunt Jerusalem, RHC, Occ., III, terc. August C. Krey, The First Crusade: The Accounts of Eye-Witnesses and Participants, Princeton, 1921, ed. E.Peters, Fulcher of Chartres and Other Source Materials, Philadelphia, 1971

[16] Gesta Francorum, RHC, Occ, III, Fransızca terc. L. Brehier, Histoire anonyme de la Premiere Croisade, Paris 1924; Kısmen Türkçe terc. D.Gürel, Birinci Haçlı Seferinin Yazarı Belirsiz Tarihinden: 1097-1099, 1985, Cilt:3, s.388-390; John France, "The Use of the Anonymous Gesta Francorum in the Early Twelfth-Century Sources for the First Crusade", From Clermont to Jerusalem The Crusades and Crusader Societies, 1095-1500, Turnhout, 1998

1118'e kadar olan olayları anlatmaktadır. Bir vekayiname yazarı olmasına karşın olayların tarihlerinde büyük karışıklıklar yapan Anna, başkente yakın olayları en iyi anlatan tarihçidir. Haçlı seferlerinin sebepleri, Bizans-Haçlı münasebetleri, Haçlıların İstanbul'daki halleri, Türklerle Haçlıların ilk karşılaşmaları "Alexiad"ın detaylı olarak yer verdiği konulardır. Ayrıca eser Balkan Türkleri tarihi ve denizcilik tarihi bakımından da önem taşımaktadır ve Türkçe'ye "Alexiad Malazgirt'in Sonrası" adı altında çevrilmiştir.[18]

Bizans kaynakları arasında Niketas'ın Historia'sı, İoannes Kinnamos'un Historia'sı ve Mikhail Psellos'un Khronograhia'sı 1095-1120 yılı arasındaki Haçlılar konusuna değinmemektedir. Bundan dolayı bu kaynaklardan istifade edemedik.[19]

1.4. Ermeni Kaynakları

Haçlılar hakkında bilgi veren kaynaklardan biri de Ermeni baş rahip Urfalı Mateos'un "Vekayiname"sidir. Mateos XII. yüzyılın başlarında Urfa'daki manastırlardan birinde görev yapmaktaydı. Urfa Haçlı Kontluğu-Büyük Selçuklu ilişkileri, Türk-Haçlı ve Ermeni-Haçlı ilişkileri konularında birçok bilgi Mateos'un eserinde bulunmaktadır. Mateos'un kroniği 952-1136 yılları arasını kapsamaktadır. Eser Hrant Adreasyan tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Biz bu tercümeden istifade ettik.[20]

1.5. Süryâni Kaynakları

---

[17] Zoé Oldenbourg, The Crusades, London, 1988, p.630-632

[18] Anna Komnena, Alexiad, neşr ve terc. B. Leib, anne Comnéne, Alexiade, Régne de l'emrereur Alexis I Commené(1081-1118), 3 Cilt, Paris, 1937-1945(Türkçe terc. Bilge Umar, Alexiad, Malazgirt'in Sonrası, İstanbul, 1996)

[19] Niketas Khoniates, Historia(İoannes ve Manuel Komnenos Devirleri), Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1995; İoannes Kinnamos, Historia(1118-1176), terc. Işın Demirkent, TTK, Ankara, 2001; Mikhail Psellos, Khronographia, terc. Işın Demirkent, TTK, Ankara, 1992

[20] Urfalı Mateos Vekayinamesi, Çev. Hrant D. Adreasyan, Notlar, Edouard Dulaurer, M. Halil Yinanç, Ankara, 2000

Adı bilinmeyen bir Süryâni din adamı tarafından XIII. yüzyılda yazılan anonim kronik Haçlı seferlerinin Ortadoğu'daki faaliyetleri hakkında en geniş bilgileri veren kaynaklardan biridir. A. S. Tritton tarafından İngilizceye çevrilen eser, H.A.R. Gibb tarafından notlandırılarak yayınlanmıştır.[21]

İkinci bir Süryâni kaynağımız Bar Hebraeus olarak da bilinen Gregory Ebu'l-Ferec İbnü'l-Ibrî'nin(ölm.1286) Vekayinamesidir. Arapça, Süryânice, İngilizce ve muhtelif dillerde yayınlanan bu eser, Haçlı tarihiyle ilgili bilgiler ihtiva eder. Ancak Urfalı Mateos'a göre daha yüzeysel bilgiler ihtiva eden bu kitap Süryâni Mihail'in eserlerinden faydalanılarak yazılmıştır.[22]

1.6. Araştırma Eserler

Haçlı Seferleri üzerine tetkik çalışmalara gelince, bunlar altı kategoride ele alınabilir:

Alman ekolü; daha çok dini açıdan bakmıştır. Temsilcileri Runciman, Wilken, Sybel, Rötricht, Hagenmeyer, H. E. Mayer, ve Waas'tır. Çalışmamızda bunların İngilizce veya Türkçe tercümelerini kullandık.

Fransız ekolü; Şövalyelik ruhunun etkisini daha fazla dile getirmişlerdir. Temsilcileri Michaud, Riant, Chalandon, Brehier, Claude Cahen ve Grousset'tir. Bu kaynakların Fransızcalarını ve İngilizcelerini kullanmaya çalıştık.

İngiliz ekolü; Jonathan Riley-Smith, David Nicolle, Terry Jones, Alan Ereira, Elizabeth Hallam ve R.C. Smail Bizans yanlısı bir tavırla Grek kültürünü savunur görünmektedir. Bu kaynaklardan doğrudan istifade ettik.

Amerika ekolü; Amerikalı D. C. Munro, Kenneth Setton, Auguste C. Krey ve öğrencilerinin çalışmaları diğer ekollere göre daha çaplı ve tutarlı

---

[21] A.S. Tritton ve H.A.R. Gibb, "The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicler" JRAS, I. Kısım, 63-101, 2. Kısım 273-305

[22] Bar Hebraeus, Chronography, neşr. İng. Terc. E.A.W. Budge, Chronography bay Abu'l-Faraj, 2 Cilt, Oxford, 1932; Gregory Abu'l-Ferec Tarihi, İng. E.A.W. Budge tercümesinden Trükçe'ye Çev. Ö.Rıza Doğrul, 2 Cilt, TTK, Ankara, 1945

görünmektedir. Fakat bu ekol ve yazarların hemen tamamı Haçlı Seferlerinin nedeni olarak dini etkiyi ve Papalığı gösterirler. Araştırmamız sırasında bu kaynaklardan da faydalandık.[23]

Arap araştırmacılar; Arap Haçlı tarihi çalışan araştırmacılar içinde en önemlisi şüphesiz Said Abdulfettah Âşûr'dur. O'nun "El-Hurûbu's-Salibiyyûn" ve "El-Hareketü's-Salibiyye" adlı eserleri bu alanda İslam dünyasında en önemli eserlerdendir. Bunun yanısıra Araplar arasında başka telif ve tercüme Haçlı seferleri tarihleri bulunmaktadır. Kasım Abduh Kasım'ın "Mahiyetu'l-Hurûbu's-Salibiyye", Muhammed El-Arûsî El-Matvî'nin "El-Hurûbu's-Salibiyye" adlı telif eserleri Anadolu üzerinden giden Haçlı seferlerine ağırlık vermezler. Kuzey Afrika, Mısır ve Filistin yöresine gelen Haçlı seferleri Arapların daha çok yoğunlaştığı Haçlı Seferleri konularını oluşturmaktadır. Mahmud Abdullah Yakub'un Harold Lamb'tan çevirdiği "Şu'letu'l-İslam Kıssatu'l-Hurûbu's-Salibiyye" adlı eser de Selahaddin Eyyûbî'den itibaren Haçlılar konusunu ele almıştır.[24]

Türk Araştırmacılar; Türklerin Haçlı seferlerine bakışının Arap, İngiliz, Alman, Fransız ve Amerikan ekollerinden farklı olduğu kanaatindeyiz. Batının en objektif eserleri bile İncil'den alıntılarla doludur ve Haçlıların savaşlarını anlatan Hristiyan tarihçilerin misyonerlik duygularının kabardığı hissedilmektedir. Buna karşılık Türk tarihçiler bu konuda oldukça tutarlı ve objektif yaklaşımları ile Oryantalistlere cevap vermektedir. Bunlar arasında en önemlisi şüphesiz telif eserler ortaya koymuş olan Işın Demirkent ve O'nun hoca Fikret Işıltan'ın çalışmalarıdır. Biz de onların makale ve eserlerini

---

[23] Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri" İEF Tarih Dergisi(Sayı 35'ten Ayrı Basım), İstanbul, 1994, Sayı: 35, s.65-66

[24] Said Abdulfettah Âşûr, El-Hareketü's-Salibiyye, Kahire, 1997; Kasım Abduh Kasım, Mahiyetu'l-Hurûbu's-Salibiyye, Kuveyt, Mayıs 1990; Muhammed El-Arûsî El-Matvî, El-Hurûbu's-Salibiyye fi'l-Maşrık ve'l-Magrib, Tunus, 1954; Harold Lamb, "Şu'letu'l-İslam Kıssatu'l-Hurubu's-Salibiyye" Çev.: Mahmud Abdullah Yakup, Bağdat, 1967.

tek tek inceleyerek "Haçlı düşüncesi ve Haçlı seferlerine Türklerin bakış açısını ortaya koymaya" çalışmaktayız.[25]

Haçlı Seferleri gibi politize edilebilen konular bizim açımızdan bilim adamlarının ne kadar subjektif bir tutumla meseleye yaklaşabildiklerini ve bu hengamede konunun bir sis bulutu ardında kalarak zaten mitolojik unsurlarla, çelişkili rivayetlerle dolu olan kaynakça içeriğinin daha da giriftleştiğini göstermektedir.

Burada Gibbon'un yaptığı gibi olayı bir doğu-batı mücadelesi kesiti olarak görmek gerçekçi bir seçimdir. Fakat aşırı romantik davranarak, Bohemond'u evliya ilan etmek pek gerçekçi bir yaklaşım değildir. Yine olayı sadece bir hac ziyareti olarak görmek ve İslâmiyet'teki hac ibadeti ile kıyaslamak da oldukça abartılı bir yaklaşımdır.

"*Haçlı Seferleri dînî olmaktan çok siyasî ve ekonomik sebeplere bağlıdır.*"[26] görüşü ise pek eksik yapılmış, realist olmayan bir yaklaşımdır. Gerçekte sebepler konusunda alt sınıf halkın durumu, aristokratların sefere çıkma gerekçeleri ve din adamlarının duyguları olmak üzere birçok farklılık bulunmaktadır. Yani her sosyal tabakanın içinde bulunduğu şartlara göre Haçlı Ordusuna katılma sebebi de değişmektedir. Ancak bu tasnif ile bağlantılı olarak yapılabilir.

Haçlı tarihi üzerine araştırma yapan oryantalistlerin çoğu genelde olayı kendi kültür ve toplum yapılarına göre değerlendirmiş olduklarından subjektif yaklaşımlara temayül ettikleri ve ilmîliği zedeleyici fikirler beyan ettikleri görülmektedir. Özellikle batılı tarihçiler bu konuda Haçlı savaşlarının

---

[25] Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, İstanbul, İstanbul, 1997; I. Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu I-II, TTK, Ankara, 1994; Fikret Işıltan, Haçlı Seferleri Tarihi, I-II-III (Runciman'dan Çeviri), TTK, Ankara, 1992

[26] Osman Özsoy, Türkiye'nin İmaj Sorunları, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998, s.62; Işın Demirkent, Haçlı Seferleri, İstanbul, 1997, s.1

haklılığını anlatıp durmaktadırlar. "*Tarih ikiyüzlüdür, dileyen ona inansın*" mantığıyla hareket edenlerini çalışmamızda tercih etmedik. Faydalandığımız ana kaynaklardaki bilgilerin ardında yatan psikolojik ve dini atmosferi eleyerek gerçek bilgiye ulaşmaya çalıştık. Kaynaklarda eleştirdiğimiz noktaları ve eserleri tam yer göstererek belirttik. Haçlıların karmaşık yapıları ve çeşitli ülkelerden değişik zaman aralıklarıyla sefere çıkmış olmaları mitolojik rivayetlerin dizilmesine sebep olmaktadır.[27] "*Tarih, bir çöplüktür, dileyen kendine oradan bir şeyler bulur*" özdeyişinin tam alakalı olduğu konulardan biri Türk-Haçlı savaşlarıdır.

Muasır doğu ve batı kaynaklarının hiçbirinde "*haçlı savaşı*" ve "*haçlı seferi*" sözcüklerine rastlanmamaktadır. İslam tarihçileri Haçlılardan ya "*kafirler*" yada "*Franklar*" diye söz ederler.[28] Osmanlı Türkçesiyle "*efrenc*" ve "*ifrencat*" diye adlandırılmışlardır.[29] Kısacası "***Haçlı Seferleri***" kavramı tarihçilerin sonradan onlara verdikleri bir adlandırmadır. Her ne kadar Papa II. Urban bunu bir hac yolculuğu saymışsa da durum değişmez.[30]

1945'ten itibaren Arap tarih yazarları "*Haçlılar*" konusuna yönelmişlerdir. Bunda temel etken de XI. yüzyıldaki ilk Haçlılarla Batı'nın günümüzdeki tutumu arasında görülen bazı koşutluklardır.[31] Hanry Nivet de bu görüştedir.[32] Avrupa'da birçok ülkede ana tarih dersi olarak okutulan Haçlı Seferleri Tarihi adeta bir geleneğin, doğu İslam alemine ve kutsal ülkeye hakim olma arzusunun, sönmesine engel olmak için verilmektedir. Dikkati çeken bir nokta da son yıllarda Türkiye'nin de içinde bulunduğu doğu

---

[27] Edward Gibbon, The His tory of the Decline and Fall of the Roman Empire, Vol.VI, London, 1866 ve London, 1783; Elizabeth Hallam, The Cronicles of the Crusades, Guild Publishing, London, 1989; Joseph François Michaud, History of the Crusades, London,1852

[28] Paul Connerton, Toplumlar Nasıl anımsar?, Terc:Alaeddin Şenel, İstanbul, 1999, s.28

[29] Amin Maalouf, Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri, Çev: M. Ali Kılıçbay, Telos Yayınevi, İkinci Basım, İstanbul,1998, s.9

[30] Demirkent, a.g.m., İEF Tarih Dergisi, Sayı:35, s.73

[31] Connerton, Toplumlar Nasıl Anımsar?, s.29

[32] Hanry Nivet, Balkan Haçlı Seferinde Avrupa Siyaseti ve Türklerin Felaketi, Çev: Ragıp Rıfkı, İstanbul, (Tarihsiz), s. 141.

ülkelerinin toplumsal bilinçaltlarında yatmakta olan Batı'nın teknolojik baskısı altında bulunma duygusunun, bir Haçlı savaşının değişik boyutlarda var oluşunun buralardaki ilmi çalışmalara da olumlu etkisinin olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Mısırlı tarihçi Sâid Âşûr da adeta Runciman'ın kitabının muhalefetini yazmıştır. Böylece Runciman'ın "*Kutsal Ülke*" dediği yerin aslında Müslümanlar için daha bir kutsal olduğunu ve siyasi olarak da ehemmiyet taşıdığını vurgulamaya çalışmıştır.[33]

Batı'da Aşırı romantik Haçlı Seferi Tarihi kitapları Hristiyan çocukları "*Haçlı*" bilinciyle yetiştirmek için bundan yaklaşık bir asır önce yazılıp okullara dağıtılmıştır.[34] Yine bir çok film ve roman bu temayı işleyerek bilinçli bir hedef seçimi yapmaktadır.

2. HAÇLI SEFERİ DÜŞÜNCESİNİN DOĞUŞUNUN KAYNAKLARI

Hristiyanlık çıkış itibariyle kutsal savaşa veya savaşmaya teşvik eden bir yapıya sahip değildi. Fakat bu durum zamanla değişti. Özellikle Batı Hristiyanlığı bu noktada Doğu Hristiyanlığına nazaran daha farklı bir değişim geçirdi.[35] Bunun sonucunda "Haçlı Seferleri" denilen büyük bir taarruz kampanyası başladı.

Batı'da ilk defa Hristiyanlığa "***just war(âdil savaş)***" deyimini yerleştiren Keşiş Augustine'dir. O'nun teorisine göre "*Tanrı onayıyla savaşma*" zaten Hristiyanlara itici bir güç katacağı için de önemliydi. Augustine'in öğretisinde "*Tanrı Şehri, Tanrı Askeri*" gibi kavramlar da görmek mümkündür. Saf Hristiyanlığa dönüş hareketi olarak bilinen Augustine ve

---

[33] Said Abdü'l-Fettah Aşûr, El-Hareketü's-Salibiyye, 2 Cilt, 7. Baskı, Kahire, 1997; Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, 3 Cilt, Çev:Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1998

[34] Nellie Bartlett Mead, Story of the First Crusade, Dansville/New York, 1911

[35] Carl Erdmann, The Origin of the İdea of Crusade, Princeton Un. Press, Priceton, New Jersey, 1977, p.5

I.Gregory'nin çabalarında kullandıkları "*savaş*" gerçekte pagan[36] kültür yerine puriten[37] bir yapı getirmeyi amaçlamaktaydı.[38] Augustine'e göre ilk Hristiyanlar(12 havarinin yaşadığı Hristiyanlık) savaşla iç içeydi. İsa'nın yanındakiler O'nun için savaşmışlardı. O halde "*İsa'nın askerleri*" tabiri de kullanılabilirdi. "*İsa'nın sancaktarları*" Ortaçağ boyunca keşişlerin ve azizlerin en çok başvurduğu kelime kalıbıydı.[39]

Saint Martin gibi bazı ortaçağ azizleri de "*Ben İsa'nın askeriyim. Fakat savaşmak yok.*" düsturunu benimsemiş ve misyonerlik kurumunu oluşturarak, farklı bir tarz ortaya koymuşlardı. Saint Paul, Sebastian, Maurice, George da bunlardandır.[40]

Kutsal Roma Germen kavminin hakimiyeti sırasında ve sonrasında Hristiyan krallar silahları birbirlerine karşı kullanmaya başladı. Bir tarafta savaşın ahlâkiliği ve kilisenin ahlâkı konuşulurken diğer taraftan feodal beyler bunları duymadan savaşmaktaydılar. Öte yandan Norman, Macar baskısı ve Müslüman akınları Batı'da bir kriz yarattı ve bu kriz askeri grubu sosyal hayat içinde daha önemli bir konuma getirdi. Yani eli silah tutup, silahla geçim sağlayan çoğalmıştı.[41] Feodal düzenin bir sonucu olarak ortaya çıkan, şehirlerdeki işsiz insan nüfusunun artması Şövalyelik müessesini bir askeri kurum olarak güçlendiren bir faktör olarak ortaya çıktı.

El-Azımî'ye göre, Doğu Akdeniz sahil halkı Frank ve Rum halkının Kudüs'e gitmelerine engel oldular. Bu Pilgrimage(Hac yolculuğu)'e katılanlar sağ salim memleketlerine döndüklerinde sefer için hazırlandılar. Bu durumu

---

[36] **Pagan:** Çok tanrılı ve karmaşık inançlar bütünü.

[37] **Puriten:** Hristiyanlık dinine dayalı kolonizatör, emperyal akım.

[38] Erdmann, a.g.e, p.10-11

[39] Piers Paul Read, The Templars, 1999(Türkçe Terc. S.G. Erdem, Tapınak Şövalyeleri, Ankara, 2003, s. 43-45; Erdmann, a.g.e, p.35

[40] Erdmann, a.g.e, p.13-14

[41] Erdmann, a.g.e, p.26

Doğu Akdeniz'e gelen Hristiyan tüccarlar Müslümanlara haber verdiler.[42] Bu bilgiye dayanarak, sahil şehirlerindeki Arapların ve Mısır Fatımîlerinin Haçlı Seferi hazırlıklarını Türkiye Selçukluları ve Büyük Selçuklulardan daha önce bildiklerini söylemek mümkündür. Çünkü Batı'nın Hristiyan tüccarları bu zamanda daha çok Akdeniz adalarındaki Müslüman Arap tacirler ve Fatımilerle temas halindeydi.

2. 1. Haç(İstavroz)

"Haç" bildiğimiz manasıyla Hıristiyanlıkta en mühim dini-ikonografik şekildir. Hz. İsa (Mesih)'nın iki dik tahtaya çivilenerek idamını simgeler, ki bize "*çehar mıh*" şeklinde farsça "*dört çivi* " anlamında da kullanılmaktadır. Tarihte ve bugün her inançlı Hıristiyan için Kutsal kabul edilen bir sembol olan "*Haç* "kelimesi ise Türkçe'ye Ermenice'den geçmiştir. Latince *Crux,* İngilizce *Cross*, Fransızca *Croix*, Almanca *Kreuz,* Grekçe *Stavros (istavroz)*, İbranice *Talah* ve Arapça *Salîb* kelimesi "*Haç*" anlamını karşılamaktadır. "Salîbiyyûn" kavramını İbn Cübeyr'de görmekteyiz. Buna göre, 26-27 Eylül günleri Haçlıların "kutsal haç"ı getirme bayramları olduğu için bu günlere "Salibiyyûn" bayramı denmekteydi. Hristiyanların hac yolculuğu da bu tarihlerde olmaktadır.[43] Avrupa'da Haçlılara isim olarak verilen "***Crusader***" kavramı da Haçlıların üzerindeki giysilerde bulunan kırmızı renkli haç işaretlerinden dolayı verilmiştir.

Haç motifi Mezopotamya'da M.Ö.3000'lerden beri kullanılmıştır. Asurlular ve Sümerlerde dört eşit kollu haç tanrı Anu'nun işareti, Mısır'da ise sonsuz hayatın sembolüydü. Ayrıca Hinduizm ve Budizm gibi inanışlarda da belli bir anlam ve inanışı simgeleyen haç motifi Hititlerde ve Kafkasya'da da kullanılmıştır.[44]

---

[42] El-Azımî Tarihi, Seçuklularla İlgili Bölümler, Çev: A. Sevim, s.28

[43] İbn Cübeyr, Rıhle, Beyrut, 1964, s.271(terc.İ.Güler, Endülüs'ten Kutsal Topraklara, İstanbul, 2003, s.220)

[44] Mahmut Şakiroğlu, "Haç" TDV İslam Ans., C.14, s.522

Modern Batı'da haç birçok ülkenin bayrağının sembolü olmuş ve tüm mamullerin üzerine haç işareti konarak adeta bir soğuk Haçlı Savaşı'nın aracı haline getirilmiştir. Gerçekte Haç motifi Hıristiyanlığa geçmeden önce de Yahudi Zeolatlar arasında dinsel şehitlerin sembolü olarak kullanılıyordu. Hz. İsa'nın İncil uğruna canını vermesi ve insan ile Tanrının birleşmesinin mistik sembolü olarak Hıristiyanlarca kabul edilen haç türleri genelde "T"harfine benzemektedir.[45]

Birçok kilise ve manastırın imar planı da haç işareti şeklindedir. Bizans İmparatoru I. Konstantinos Haç işaretini ilk defa bayraklar üzerine yerleştiren kişidir.[46] Ortaçağ Avrupa'sına ait bir Haçlı mitine göre I. Konstantinos'un annesi Helena'nın 326'da Filistin'e yaptığı haç yolculuğu sırasında Hz. İsa'nın üzerine gerildiği çarmıh bulunmuş ve Helena bu haçı toprak içerisinden çıkararak çivilerini oğluna göndermiş Haç'ı da Kudüs'teki kiliseye yerleştirmiştir. Fakat 614 yılında Sâsânîlerin Bizans'ı yenmesi ve Kudüs'teki kutsal Hıristiyanlık emanetlerini başkentleri Ktesiphon'a götürmeleri üzerine 629 yılında İmparator Herakleios Sâsânîlere savaş açmış ve başarı kazanarak haçı geri almıştır. Bundan dolayı tüm Haçlı taraftarları Heraklios'u *ilk haçlı* sayarlar .[47]

Hıristiyanlıkta haçla ilgili pek çok dini tören bulunmaktadır. 3 Mayıs'ta "*haçın bulunuşu*" bayramı 6 Ocak'ta "*haçın suya atılması*" bayramı ve 14 Eylül'de "*kutsal haç günü*" bayramı bunlardandır. Ayrıca 17 Eylül'de *"Salibiyyûn bayramı"* adlı bir Haçlı bayramı vardır. Hıristiyanlar içerisinde Haç çıkarma şekilleri de tarikatlara göre değişmektedir.[48] İslam tarihinde ise haç şekilleri ve ruhban giysilerinin taklidi ve diğer bütün Hıristiyanlık emareleri silinmeye çalışılmıştır.

---

[45] Şakiroğlu, s.523
[46] Şakiroğlu, s.523
[47] Şakiroğlu, s.524
[48] İbn Cübeyr, s.271; Şakiroğlu, s.524

2.2. Haçlı Seferlerinden Önce Medeniyetler Çatışması

Doğu ve Batı kavramları dünyanın yuvarlaklığı dikkate alınırsa göreceli coğrafi yön belirten kavramlardır. Bir Çinliye göre ABD Doğu' da sayılabilir. Ama genel insanlık tarihi boyunca inkişaf halindeki insan hafızası ve soyut düşüncenin yerleşmesi süreci bize "*Batı*" diye adlandırılan ve "*Doğu* " diye adlandırılan kavimler, vatanlar ve devletler ayrımını bahşetmektedir.

Tarihin ilk devirlerinden itibaren Doğu ile Batı'nın arasında çeşitli karşılaşmalar gerçekleşmiştir ki bu karşılaşma bölgesi genellikle Anadolu ve Ortadoğu (Yakındoğu) diye adlandırılan bölge olmuştur. M.ö. XIII.yüzyılın ikinci yarısında (maden devri) Yunanistan'dan gelen Akalarla Anadolulu Truvalılar arasında olan Truva Savaşları tarihin ilk Doğu-Batı çatışması sayılabilir. Burada Truvalılar klasik bir doğu gücünü, Akalar ise barbar bir istilacı kavmi temsil etmektedir.[49] M.ö. V. Yüzyıldaki İran-Yunan savaşları ve daha sonra Büyük İskender'in doğuyu istilası Haçlı Savaşları öncesinde olan önemli doğu-batı karşılaşmalarıdır.

Tarih boyunca kültür farklılıkları ve siyasi hakimiyet mücadelesi savaşların yapılmasında ana unsurlardan olmuştur.[50] Tabi ki konuya ekonomik açıdan da yaklaşılabilir. Fakat savaşlar günümüzde olduğu gibi tarihte de büyük külfetler isteyen olaylardır. Gerçekte kılıçla da savaşılsa ekonomik kazancın yanında kayıplar daha ağır basmıştır. Bu sebepten dolayı çoğu zaman savaşlardan sonra hem kazanan taraf sükunu sağlamakta

---

[49] Pers-Grek savaşlarını anlatan Herodot, doğu-batı çatışmalarının hem kültürel hem siyasi mücadele bakımından birçok örneğini vermektedir(Herodotos, Herodot Tarihi, Çev.M.Ökmen, İstanbul, 2002, s.326-327,447-455; Ekrem Memiş, Tarihi Coğrafyaya Giriş, Selçuk Ün. Yay.,Konya, 1990, s.11-12)

[50] Bernard Lewis, Çatışan Kültürler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, s.8-10; Batı'nın tek bir kültür olduğu iddiası da son zamanlarda Samuel Huntington tarafından ortaya atılarak, yeni bir çatışmanın fikri temelleri hazırlanmak istenmektedir(Samuel Huntington, Medeniyetler Çatışması, Ankara 2001, s.108).

zorlanmıştır hem de ganimetler ve aldığı topraklar çöküşün başlangıcı olan amilleri doğurmuştur.

Siyasi hakimiyeti sağladıktan sonra farklı kültürler ancak esnek, sağlam ve tutarlı yönetim sergileyen güçler tarafından savaşa meydan vermeksizin bir arada yaşayabilmişlerdir. Seçuklu Çağı'nda bu Ortadoğu'da sağlanmıştır. Roma ve Osmanlı da bunu yapmış ve siyasi hakimiyetlerini ancak bu şekilde kalıcı hale getirmişlerdir.

Doğu-Batı karşılaşması yer yer şiddetli bir hale gelmiştir. İslam Tarihinde Müslüman Arapların Afrika ve İspanya(İşbiliye) üzerinden yaptıkları akınları daha sonra Müslüman Türklerin Anadolu' dan yaptığı akınlar takip etmiştir. Haçlı seferleri önce İspanya ve Sicilya adalarına yönelmiş ondan sonra da Anadolu ve Ortadoğu'ya dönmüştür. Hz. Peygamber döneminden itibaren Bizans ve Batı ordularıyla savaşlar yapılmıştır. Fakat bu defa gerçekleşen savaş sadece bir küçük Coğrafyada olan ve küçük bir alanı etkileyen savaş değildir. Özelikleriyle farklılıklarını hissettiren daha geniş bir coğrafyada ve daha uzun süreyle devam eden adeta bir Dünya savaşı niteliğindedir. Hatta birçok tarihçi Haçlı savaşlarını ilk Dünya savaşı olarak görmektedir. Bazı tarihçiler Haçlı seferlerini doğu-batı karşılaşması olarak görürken, bazıları Haç-Hilal ve Hristiyanlık-İslam karşılaşması olarak adlandırmaktadır.[51]

Haçlı seferlerinin olduğu dönemde Avrupa Kültür ve Medeniyeti ile İslam Medeniyeti arasında şaşılacak bir fark bulunuyordu. Haçlı seferleri sırasında bazı Haçlı askerlerinin insan eti yemeleri gerçekte Haçlı savaşının Hristiyanlık uğruna yapılmadığını göstermekte idi. Kannibalizm, barbarlık ve kan içme alışkanlığı olan topluluklarda bu savaşa katılmak için can

[51] Said Âşûr, Hareketü's-Salibiyye, Kahire, 1997, C.I, s.19-20

atmaktaydı. Nitekim Haçlılar kendi dindaşlarının çocuklarını dahi ateşte çevirerek yemişlerdi.[52]

2.3. Haçlı Seferlerinin Sebepleri

Haçlı Seferlerinin muasır tarihçileri daha çok dini sebep üzerinde durmuşlardır.[53] Çünkü diğer sebepler zamanın geçmesiyle görülebilmiştir. Muasır kaynaklardaki bilgiler incelendiğinde birçok kontun ve prensin sefere katılma sebebinin dini değil daha çok siyasi ve iktisadi olduğu anlaşılmaktadır.

İbnü'l-Kalânisî ve El-Azımî'de Haçlıların niçin doğuya geldikleriyle ilgili açık bir cümleye rastlayamıyoruz. İbnü'l-Kalânisî, doğrudan Haçlılarla ilgili anlatıma geçiyor. Azımî ise sadece Kudüs'ü ziyaret eden Hristiyan hacılardan bahsediyor. İbnü'l-Esîr ise Haçlı seferlerinin sebebiyle ilgili olarak, Fatımîlerin Frankları doğuya çağırdığının rivayet edildiğini söyler. İbn Kesîr seleflerinin cümlelerini özetlemekle yetinir.[54]

Tarih boyunca ticaret rotası olarak kullanılmış olan Küçük Asya ve Doğu Akdeniz sahilleri için yapılan bu savaş çok ilginç ve çeşitli sebeplere bağlanmaktadır.

Kudüs Türklerin buraya gelişinden yaklaşık dört asır önceleri alınmasına rağmen Avrupa bir Haçlı birliği fikrine erişmemişti. Türklerin Boğazlara kadar ilerlemeleri Avrupa'yı önceki İslam dalgalarının hepsinden

---

[52] Anna Komnena, Alexiad, s.306

[53] Said Âşûr, Hareketü's-Salibiyye, C.I, s.25

[54] İbnü'l-Kalânisî,The Damascus Chronicle of the Crusades, Chronicle of İbn al-Kalânisî, terc.H.A.R. Gibb, London, 1932, p.41-45(Bizeyli Tarihi Dımaşk, neşr. H.F. Amedroz, Beyrut, 1908, s.134-135); El-Azımî,Tarih(Selçuklularla İlgili Bölümler), Yay.A.Sevim, Ankara, 1988, s.31; İbnü'l-Esîr, El-Kamil fi't-Tarih, terc.A.Özaydın, İstanbul, 1987, X, s.228; İbn Kesîr, El-Bidâye ve'n-Nihâye, Çev.M.Keskin, İstanbul, 1995, XII, s.303; Carole Hillenbrand, The Crusades Islamic Perspectives, Edinburg Un. Press, 1999, p.51

fazla etkili olmuştur. Bazı tarihçiler Haçlı seferlerini bir Asya-Avrupa karşılaşması olarak görür. Bazıları da medeniyetler arası çarpışma olarak görmekle birlikte Doğu tarafını barbar olarak görür. XI. yüzyıl itibariyle Hristiyan dünyası medenilik bakımından daha ilkel ve barbardı. Said Âşûr, Haçlı seferlerinin tasnifini yaparken dini sebep, ekonomik sebep, sosyal sebep ve siyasi sebep olarak dört farklı yaklaşımda bulunuyor.[55]

Pek çok kimse doğudan gelenlerin anlattıkları masalları dinlemişti ve buna içten inanıyordu. Öyle ki, anlatılanlara göre oraların nehirleri bal ve süttendi.[56] Oysa kendileri yiyecek ve giyecek bulamayan fakir insanlardı.

Avrupa toplumu Macar, Viking ve Arapların baskısıyla oldukça içekapanık bir toplum olmuştu. Üstelik "*Haç akîdesi*" için yolculuk yapmayı eskisi gibi sürdüremiyorlardı. Parasızlık tüm halkta yaygın bir durum halini almıştı. Bu durum onlar arasında suç oranını artırıyordu. Para ödeyerek günah çıkarma cezasına çarptırılanlar vardı. Bazıları da 40 günden 7 yıla varan hapis cezalarına çarptırılabiliyordu. Endülijans zenginlerin işine geliyordu.[57] Günahlara keffâret olacağı söylenen sefere çıkmak hem manevi hem de maddi açıdan karlı bir teklifti.

Papalığın 1000 yılının dünyanın sonu olacağı kehaneti tutmayınca Papalar yeni bir kehanet peşinde koşmaya başlamışlardı. Kilise 989'da ilan ettiği dünyanın sonu ve "Tanrısal barış" projesini 1000 yılından sonra bozdu ve bu defa "Tanrısal savaş" projesini ortaya attı. Bu kehanet diğerlerinden farklı ve büyüleyici olmuştu. Sonunda Haçlı fikri cazip ve işe yarayan bir sloganla ortaya çıkmıştı. Siyasi şartlar da Haçlı seferi için müsaitti. İtalya şehir devletleri Akdeniz ticaretini ellerinde bulunduruyorlardı. Korsika(1091),

---

[55] Said Âşûr, a.g.e, s.25-35
[56] Said Âşûr, a.g.e, s.28
[57] Gibbon, The Decline, p.24-25

Sardinya(1022), Sicilya(1058-1090) Müslümanlardan geri alınmış ve doğu yolu açılmıştı.[58]

Aristokratlar izafi bir barış içerisinde yaşıyorlardı. Çocuklarına bağışlayacakları toprakları azalmıştı. Bundan dolayı toprak savaşları başlamıştı. Nüfusları artıyordu ve yeni yayılma alanlarına ihtiyaçları vardı. Krallar ikiyüzlü politikalarla birbirlerini aldatıyorlardı. Feodal çağın icabı olarak aristokratların ayrıcalıklarını gören alt tabakadaki insanlar onlar gibi bir hayat elde edebilmek için bu bölgelerden uzaklara gitmeliydiler. Bir anlamda göç etmeleri ve yeni yurtlar aramaları gerekiyordu.

1054'te Kilisenin ikiye ayrılması olayının ardından Papalar bu durumun iyileştirilmesi çabası içindeydiler. Bundan dolayı Doğu Roma İmparatoruyla sıcak ilişkiler kurdular. Fakat gerçekte Roma kilisesi imparatorlukla mücadele halindeydi.[59]

Kilise adamlarının Avrupa'da etkin bir şekilde liderlik ve tanınmışlık sağlamalarıyla bir Hristiyan Avrupa birliği fikri oluşmuştu. Bu birliğin oluşmasında etkili olan gelişmelerden biri de kilisenin zenginliğini artırmak ihtiyacı olarak görünmektedir. Haçlı seferlerinin sonunda en karlı çıkanlar kiliseler olmuştur. Çünkü sefere katılanlar mallarını kiliseye emanet etmekte ve geri dönmemeleri halinde bu mal kiliseye kalmaktaydı. Sefere katılamadığı halde kiliseye külfetli bağışlarda bulunanların sayısında da artma olmuştu. Papalık Haçlı seferleri sayesinde oldukça zenginleşmiş ve kiliseler halkın soymak için göz koyduğu yerler haline gelmiştir.[60]

---

[58] Henri Pirenne, Les villes du moyen age: essai d'histoire economique et sociale, terc.Şadan Karadeniz, Ortaçağ Kentleri,s.72

[59] Said Âşûr, a.g.e, s.19

[60] Haçlı seferlerinin Hristiyan olmayan bir topluluğa Hristiyanlığı yaymak gibi bir gaye ile düzenlenmediği, hatta Haçlılardan bazılarının Müslümanlarla karşılaşınca İslamiyeti kabul etmeyi tercih ettiği bilinmektedir(Üsâme İbn Münkız, Kütabu'l-İ'tibar, Çev.Y.Ziya Cömert, İstanbul 1992, s.178; Ahmet Rıza Bey, Batının Doğu Politikasının Ahlâken İflası, Ankara 1988, s.116).

Doğu ticaretinin kârlılığı ve Müslümanlarla ticaret imkanının Doğu imparatorluğunu canlandırma fikriyle koşutluk kazanması, Avrupalı tüccar ve iş adamlarının gözlerini kamaştırıyordu.

Ekonomik sistem bir geçiş sürecindeydi. Nüfusun artması ve taşımalı ticaretin gelişmesiyle bazı bölgelerde fakirlik ve açlık belirtileri görülmeye başlamıştı. Birçok köylü çalışacak toprağı olmadığı için ziraat araçlarının gelişmesiyle işini kaybetmişti. 1095'te fakirlik ve salgın hastalık Kuzey Fransa ve diğer birçok yerde görülmektedir. Onları bu durumdan kurtaracak bir mucizenin tam zamanıydı.

Kutsal Ülke'den dönen hacılar Doğu Akdeniz'in yöneticileri olan Selçuklu Türkleri hakkında hikayeler anlatıyorlardı. Bunlar pek mübalağalı ve dünyayı tanımayanlar için inandırıcı gelen masallardı. Ortaçağ Avrupası doğu dünyasını tanımıyor ve gereği gibi takdir edemiyordu. Özellikle Fatimi halifesi El-Hâkim'in yaptığı zalimlikler anlatılıyordu.[61]

Selçuklular 1071'de Malazgirt zaferini kazanarak İstanbul sınırlarına kadar ilerlemişlerdi ve orasını da her an için düşürebilirlerdi. İmparator Alexios Komnenos, Flandern kontu Robert ile komutası altında bulunan 200 kadar şövalyesini Balkanlarda iken ağırlamış ve Papa II.Urban'a asker gücü desteği için Robert vasıtasıyla bir teklif göndermişti.[62] Nihayet Papalığın beklediği fırsat ortaya çıkmıştı.

---

[61]Joseph François Michaud(Mişo), History of the Crusades(Histoire des Croisades), Vol.I, London, 1852, p.16-17

[62] Anna, s.226; Magazine, Christian History, "Pope Urban II Launches the First Crusade", Nowember, 1990, Vol.9, İssue:4, p.21; Said Âşûr, a.g.e, s.21

I. BÖLÜM

1. ORTAÇAĞ AVRUPA TARİHİNE BAKIŞ

Avrupa'nın Ortaçağ Tarihi Haçlı seferleri, insan hakları, dini yozlaşma ve daha birçok bakımdan insanlık tarihinin başka yerlerde görmediği ve tecrübe etmediği gelişmelerle doludur. Bunlardan bizim konumuzu ilgilendirdiği kadarıyla Hristiyanlık, Papalık, konsiller ve Bizans devleti üzerinde duracağız.

1.1. HRİSTİYANLIK

Hristiyanlar arasında yaygın bir inanış olarak relikler(kutsal emanetler) bulunmaktadır. Örneğin, azizlerden birinin vücudunun bir parçası, onun kullandığı ya da ona işkence için kullanılan şeyler, bunların bir derde deva olduğuna inanıldığından, değerleri çok büyüktür ve "*relik* "olarak kabul edilir.

Günah bağışlama işini İslamiyet'teki gibi Allah değil papazlar yapıyordu. Cezaları da yine kilise oruç tutma, dua etme mecburiyeti, para cezası veya sopa şeklinde verebiliyordu.[1] Öyle ki, Papa II. Urban'ın tüm bu cezaları kaldırıp günah işleyenin cezasının Haçlı seferine katılmaları karşılığında affetmesiyle Haçlı güçleri daha da geniş bir potansiyele ulaşmış oluyordu.

Cluny Tarikatı'nın XI. yy'da Doğu Fransa'daki Cluny kasabasında bir kısım Benedict tarafından kurulmasıyla ve İslam dünyasına karşı

---

[1] Geniş bilgi için bkz. Françis Dvornik, Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a, Çev. Mehmet Aydın, TTK, Ankara, 1990; Raşid Erer, Türklere Karşı Haçlı Seferleri, İstanbul, 1947, s.21; Marc Bloch, Feodal Toplum, Ankara, 1995.

Hıristiyanları sefere teşvik edici tavır takınmasıyla Haçlı ruhu daha da galeyana gelmiş bulunuyordu. Gerçekte Hıristiyan Batı alemi bundan önce böyle bir teyakkuzdan habersizdi. Yaklaşık 480-547 yıllarında yaşamış olan Mursialı Ermiş Benedict tarafından kurulan "Benedicten" tarikatı ise XIV. yüzyıldan önce bu adı kullanmıyordu. Sadece inanç boyutuyla kendini ortaya koyuyordu.

Din adamları arasında rahiplerin vaftiz etme, evlendirme,,,v.b, yetkileri yoktu. Bu ve benzeri yetkileri, ancak papazlık sıfatını kazanarak, belli aşamalardan sonra elde ediyorlardı.

Bogomil mezhebi X.yüzyılda Bulgaristan'da ortaya çıkmış ve XV. yüzyıla kadar Balkanlarda yayılmış olan bir Hıristiyanlık mezhebidir. Bogomiller görünen Dünyanın şeytan tarafından yaratıldığına inanıyor, her türlü eşya ve maddeyle teması, evliliği ve et yemeyi, ayrıca şarap içmeyi yasaklıyorlardı. İncilleri ise Barnabas inciliydi. Diğer Hristiyanlardan en büyük farkları İslamiyete yakın bir inanç olarak Barnabas incilinde adı geçen Hz. Muhammed'e de inanmaları idi.[2]

Hristiyanlıkta 1054 yılında kilise ve dini önderliğin tekliği geleneğinin Ortodoks Kilisesi'nin Batı'dan ayrılmasıyla bozulmuş olması Papalığı doğudaki Hıristiyanlardan ve kutsal ülkeden oldukça uzağa itmiş bulunuyordu. Bu durum başta Papalar olmak üzere önde gelen dini şahsiyetleri etkilemekteydi.

Papalık gücünü yeniden kazanmak istiyordu. Papalar buyruklarını yeni yeni kurallar duyurarak cazip kılmaya çalışıyorlardı. Her buyruk, buyruk metninin ilk üç sözcüğüyle anılıyordu. Genel olarak ise Papalık fermanlarına "*bulla, bull*" adı verilmektedir.

Gerçekte Hıristiyanlıktaki mezheplere bölünme olayı Haçlı Seferleri sonrasında daha da artarak devam etmiştir. Fransiskenler, Dominikenler, Tinciler, Templierler ve Hospitalierler tarikatları gibi büyüklü küçüklü Haçlı ruhunu canlı tutmak isteyen birçok organizasyon türemiştir. Bunlardan Templier Şövalyeleri(İsa'nın yoksul şövalyeleri)'nin daha sonraki dönemde Papa V. Clemens tarafından 1312'de kaldırılmasına rağmen Osmanlılar çağında "*Sen Jean Şövalyeleri*" adıyla, Akdeniz havzasında yaptıkları korsanlık mesleğiyle kendilerini canlı tutmaları dikkat çekmektedir.

1.2. PAPALIK VE ORTAÇAĞ AVRUPASI

"*Papa*" tabiri bütün piskoposların mevkilerine hürmeten verilen *"baba"* anlamına gelmekte olan Grekçe *"Papas"* kelimesinden gelmektedir.[3] Zamanla gelişerek Hristiyanların lideri durumuna geldi. Katolik akidesine göre Hz. İsa, Petrus'a bütün kilisenin idaresini havale etmiş ve Petrus'u vekil kılmıştı. Bundan dolayı Katolikler Aziz Petrus'u ilk piskopos tanırlar. Roma'daki piskopos bu vasfını Aziz Petrus'tan almıştır. Roma piskoposu din adına bir emir çıkardığı zaman diğer tüm piskopos ve halkın itaati icap etmekteydi. Protestanlık Roma Piskoposu'nun "*Primat*"[4] kabul edilmesine karşı gelişmiştir.

Papalık 590-604 yıllarındaki Papa I. Gregoire(Greguvar) zamanında Bonitatius'un misyonerliği ile Hristiyanlığı İngiltere'de, Kuzey ve Orta Avrupa'da, özellikle Franklar arasında yayarak tüm Avrupa'ya

---

[2] Barnabas İncili, Çev. Mehmet Yıldız, Kültür Basın Yayın Birliği, 3. Baskı, İstanbul, (Tarihsiz); Levçenko, Bizans Tarihi, s.200; G.L.Seidler, Byzantine Political Thought", Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska Lublin, Polonia, Vol.VII, 5(1960), Sectio G, s.205-216

[3] Piers Paul Read, The Templars, 1999(terc. S.Gül Erdem, Tapınak Şövalyeleri, Ankara, 2003, s.46)

[4] Başpapaz, başpiskopos veya birinci piskopos anlamına gelir.

hakim din haline getirdi.[5] 750 yılında Franklar son Merovenj hükümdarını halletmek istediklerinde Papa'ya müracaat ettiler. Papalık ile Franklar arasında yapılan işbirliği ile Longobardların mağlup edilmesi üzerine Papalık Bizans'tan daha da uzaklaştı. VIII. asrın sonunda Büyük Carl(Charlemagne)'ın Roma'da taç giymesiyle Papalık yönünü tamamen Batı'ya çevirdi. Karolenjlerin çöküşü ile Papalık prenslerin entrikalarına maruz kalmıştır.

Fransa kralı III. Heinrich (1039-1056) 1046 tarihinde Papalığa müdahale ederek, Papalık makamında hak iddia eden her üç piskoposu da azletti ve IX. Leon'u Papa tayin etti(1046). Yine O'nun zamanında ruhban sınıfına evlenme yasağı getirildiği bilinmektedir.

1.2.1. Katolik Kilisesi ve Haçlı Fikrinin Canlanması

Papalık epey bir zamandan bu yana kendisini Müslümanların tehdidi altında hissediyordu. Hristiyanlığın kaybedecek başka bir şehri olmamalıydı. Papalardan IV. Gregoire(827-844), IV. Leon(847-855), VIII. Yoan(872-882), X. Yoan(914-928) Müslümanlara karşı yapılan savaşlarda çok etkili oldular. Bir asker olan Papa Benedict(1012-1024), Araplara karşı yapılan Sardunya seferinde (1016-1017) büyük yardımlarda bulunmuştur. VII. Gregoire(1073-1085) ise Hristiyan bir devlet kurarak imparator olmak planları yapmış, Türklere karşı savaşmakta olan Bizans İmparatoruna destek olmuştur.[6] Gerçekten Papalık umduğunu Feodalizmin hakim olduğu bir ortamda rahat bir

---

[5] İskandinavya'nın Hristiyanlaşması Saint Louis'in girişimleri ve Alman(Germen, Prusya) imparatorlarının Hristiyanlığı kabulünden sonra hızlanmıştır(Marc Bloch, Feodal Toplum, Ankara, 1995, s.45-51)

[6] Romen Diyojen'in Malazgirt yenilgisi üzerine tahta el koyan Konstantin Dukas'ın oğlu VII. Mikhail Dukas(1071-1078) 1075 yılında Papa VII. Greguvar'dan yardım isteyen elçiler göndermişti(Anna, s.226).

şekilde buldu. Şövalyeler ve halkın diğer katmanları, kilise ile Papalığın tesiri altına alınabilirdi.

1040 yılına gelindiğinde kendisini Cluny hareketi sayesinde toparlayan Katolik Kilisesi bir "Tanrı Barışı" ilan ederek Batı Avrupa'daki mütemadi din savaşlarına son vermişti.[7] Papa IV. Sergius(1009-1012) Şii Fatimî İmamı El-Hâkim'in emriyle Hristiyanlara yönelik takibât yapılması ve Kudüs'teki kiliselerin yıkılması olayını duyunca, bin gemi hazırlanması emrini verdi.[8] Fakat Papa'nın fermanı(bulla) hiçbir netice vermedi. Bu durumda haç dünyasının henüz bir sefere girişebilecek şartlara sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Şartlar ancak XI. yüzyılın sonlarına doğru olgun hale gelecektir.

Doğu'da İslam Peygamberi'nin vefatından sonra O'nun halefleri "Halife" namıyla Müslümanların lideri olmuşlardı. Hristiyanlıktakinden farkı 1055'e kadar hem dünyevi hem de uhrevi alemin hükümdarı olmalarıydı. Hristiyanlardaki kutsal cihat anlayışı bir ölçüde halifeliğin etkisiyle bağlantılıdır.[9] Öyle ki Papa din uğruna ölenlere "*Martyr(şehit)*" olmayı ve günahlarından kurtulmayı vaat etmekteydi. Haçlı ordusuna katılmak bunun için kafiydi.

Tarih boyunca Papalık, patrikliğe nazaran daha aktif bir kurum olmuştur. Patrikler imparatorla siyasi mülahaza ve yarışmalara girmemişler ve siyasi otoritenin isteklerine her zaman amade olmuşlardır. Zaten İmparatorla zıt düşen piskoposlar rafızî(sapık) ilan edilmiş ve isyanlarına sebebiyet verilmiştir. Papalar ise özellikle XI. Yüzyılda otoriter bir kurum, etkisi ve yetkisi olan bir makam sahibi olmakla önemli bir hareket kabiliyetine sahip bulunuyorlardı. Doğuya sahip çıkma adı altında Hristiyanlara yaptıkları çağrıdan maksatları, gerçekte Onlara çok

---

[7] Henri Pirenne, Ortaçağ Kentleri, s.64-65

[8] Elizabeth Hallam, The Chronicles of the Crusades, p.22

da acıdıklarından değil, İsa'nın topraklarındaki kiliselere hakim olabilmek, onları Roma'ya bağlayabilmekti.[10]

Dikkati çeken bir diğer husus da Papalık makamının yeni gelen Papanın ırki ve kabiliyetlerine göre önem kazanması ve zamanla bu önemin yok olmasıdır. Şüphesiz dogmalar Papaların ürünleri olduğu gibi "*kutsal ülke*" ve "*mukaddes emanetler*" tasavvurları da yine kadim Hristiyan azizlerinin vaazlarıyla geniş halk tabakaları arasında bir inanç şekline dönüşmüştü. Kutsal topraklar Yahudilik ve İslamiyet için de kutsal sayılan bir bölge idi. Haçlı Seferlerinden 450 yıl önce alınmış olan kutsal ülkede değişen pek bir şey yoktu. Asıl değişiklik batıda, Roma ve İspanya'daydı.

M.s. 325'ten önce putperest eski Roma dinine sahip olan topluluklar bu tarihte Doğu Roma İmparatoru Konstantinos'un İznik'te ökümenik konsillerin ilkini toplamasıyla Bizans'ın siyasi olarak Roma'dan farklılaşması da artmıştı. Zaten Roma İmparatorluğu'nun doğu kısmı Sâsâni savaşları ve kuzeyden gelen kavimler sebebiyle askeri bakımdan güçlendirilmiş bulunuyordu. Konstantinos'un kendisinin Hristiyan mı yoksa putperest birisi mi olduğu mevzuu hala tartışılan bir konu olmakla birlikte, Hristiyanlığın devlet dini haline gelmesini sağlaması siyasi bakımdan kendisine büyük bir güç sağlamıştı. 325'teki ilk konsilden sonra 381'de toplanan ikinci İznik Konsili'nde Hristiyanlığın amentüsü tamamlanmış oluyordu. Böylece Aziz Arius'un kurduğu Monotheizm yada Aryanizm ekolü mahkum ve rafızî ilan edilerek İsa'yı tamamen beşer dışı bir varlık olarak gören "etikiyanizm" kabul edildi.[11] Buna rağmen Hristiyanlıkta Arius ekolü kaldırılamadı ve Germen kavimleri bu ekolün savunucusu kalmakta direndiler.[12]

---

[9] Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.I, s.47

[10] Auguste Bailly, II, s.310-328; Levçenko, s.196-203

[11] Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.I, s.5

[12] George Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, Çev. Fikret Işıltan, s.44-45

1.2.2. Kiliselerarası Mücadele ve Ayrılıklar

Anadolu içlerine kadar yayılan İslam fetihleri Hz.İsa'nın doğup büyüdüğü yerleri ele geçirmekle Hristiyanlara yeni ve büyük bir rakip olmuştu. Mezopotamya'da ve Anadolu'nun güneyinde yaşayan Keldâni ve Babillerin alt kolları olan Asurlular, Ermeniler ve Nebatlılar Hristiyanlığı kabul ederek varlıklarını Suriyeli anlamına gelen "*Suryani*" adıyla sürdürdüler. Putperest ırkdaşları benliklerini kaybederek tarihe karıştılar. Böylece Haçlılardan önce Antakya, Urfa ve Güney bölgelerinde Suryaniler bir Hristiyan topluluk olarak yaşamaktaydılar.[13] Günümüzde de buralarda bunların kalıntılarına rastlamak mümkündür. Kiliseleri farklı inançları Ortodoks gelenekten ve Katoliklikten birçok noktada ayrılır. Yine bu bölgede Amalika , İsrailoğulları, Cebusiler, Moablar ve Fenikeliler ile Filistler karışık bir şekilde birbirleri içinde yaşadılar. Buraya en son gelen Araplardan sonra Türkler olmuştur. Emeviler tam bir Arap İmparatorluğu olmakla birlikte himayelerindeki kültürlerden de pek çok açıdan da etkilenmişlerdir. Örneğin, Abdulmelik'in emriyle inşa edilen Kubbetü's-Sahra'da Bizans sanatı tesiri belirgindir.

Emeviler Muaviye'den itibaren Hristiyanlardan devlet memurluğunda ve Nasturilerden tercüme işlerinde yararlandılar. 782'de İstanbul kuşatmasında gösterdiği gayretlerden dolayı Reşid ünvanını alan Harun ile Büyük Karl(Şarlman) arasında 797 ile 806 yıllarında karşılıklı elçiler ve hediyelerin gidip gelmesi ve Şarlman'ın Bizans'a karşı Harun ile Harun'un da Endülüs'e karşı Şarlman ile işbirliği yapması söz konusudur.[14] Hatta Harunür-Reşid'in Kudüs'te *Holy Sepulchre*'nin

---

[13] Levent Öztürk, Haçlı Seferlerine Kadar Abbasiler Döneminde Hristiyanlar, Marmara Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1994, s.1-2

[14] Runciman, a.g.e. c.I, s.20-21; Philip Hitti, İslam Tarihi C.II, s.310

anahtarlarını Şarlman'a gönderdiği rivayet edilmektedir.[15] Öyle ki, bu sayede Şarlman Kutsal Ülkeye sahip çıkmış hayratlar yaptırarak hacılara imkanlar sağlamıştı. Fakat, Karolenjiyen Devleti'nin sönüşüyle bu hâl bir rüya olarak kaldı.[16] Runciman'a göre VIII. yüzyıl Bizans hükümdarları Hristiyanları takibata maruz bırakan ve kutsal tasvirleri kıran galiz kimselerdi.[17] Bunlar arasında en işe yararı belki de 741-745 arasında imparatorluk hudutlarını Doğu Anadolu ve Ermenistan'ı alarak genişleten V. Konstantin olmuştur.[18]

Diğer taraftan Batı Kilisesi daha sonradan Doğu Kilisesi'nin evrensel saymayacağı 869 Konsilini gerçekleştirmiş ve 10 yıl sonra toplanan 879 Konsili Roma'nın delege gönderdiği Doğuda toplanan son konsil olmuştur. Bu konsilde her kiliseye kendi adetlerini uygulama hakkı verilmiş ve yüksek mahkeme olarak da Roma'ya başvurulması istenmiştir.[19] Bu gelişmeler bir süre devam etmiştir. Zaten konsillerden amaç yeni mesele ve problemlere çözüm üretmek ve birlikteliği sağlayarak Hristiyanlığı zinde tutmaktı.

Buna rağmen batı kilisesi doğudan her geçen gün farklılaşıyor ve yabancılaşıyordu.[20] İstanbul'da patrik taç giydirirken Roma'da Papa'yı seçen Germen İmparatoru olmaktaydı. Bu durum daha sonra değişmiş ve nitekim Haçlı Seferlerinin başlamasında Roma Kilisesindeki bu değişim etkili olmuştur.[21] Papalık bu mücadelesi ile siyasi bir yetkiye haiz olmayı sonunda başardı(1073). Artık VII.Gregory imparatorları tahttan

---

[15] Joseph François Michaud, History of the Crusades, Trans.W.Robson, Vol.I, London, 1852, p.8-9; Hitti, a.g e, s.459

[16] Runciman a.g.e. C.I, s.22

[17] Runciman, a.g.e,s.20

[18] A. A. Vasiliev, History of Byzantine Empire, Vol.I, p.291; Charles Diehl, History of Byzantine Empire, p.55; Hitti, İslam Tarihi C.II, s.460

[19] Françis Dvornik, Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a, Çev. Mehmet Aydın, TTK, Ankara, 1990, s.33.

[20] Dvornik, a.g.e, s.33

[21] Dvornik, a.g.e, s.35; The Encyclopedia Britannica, Vol: 7, p.525

indirme ve toplumu kötü hükümdarlara bağlanmaktan kurtarma hakkını üstlenmekteydi.[22] Bu durum adeta İslam dünyasında halifenin sultana hil'at giydirmesine benzemektedir.

Batı Hristiyanlığının, Krallar ve prenslere bağlı milli kilise topluluklarına dönüşmemesi için gayret eden Loraine ve Bourgognelu reformistlerdi. Papa'nın Norman istilasına karşı Bizans'tan yardım talebi için gönderdiği elçilik heyetinin kardinali de bu reformistlerdendi. Reformistler papalığın tek dini otorite olmasını arzuluyorlardı. Nihayet gönderilen elçilik heyetinin istekleri patrik ve imparator için incitici olmuş ve Norman meselesi de araya girince beklenen yakınlaşma olmadığı gibi ilişkiler tam bir kopma ile sonuçlanmıştı(1054).[23]

İstanbul Patriği X. yüzyıldan itibaren kendisini ökümenik ilân edecek ve dünyanın en yüksek kilise başkanı sayacak derecede Yeni Roma'da söz sahibiydi.[24] XI. yüzyılın ikinci yarısında Ortodoks- Katolik ayrımına rağmen hiç kimse Hristiyanlığın bir bütün olduğuna halel getirmeye razı olmuyordu. XI. Yüzyılda Roma Kilisesi kendisini yeniledi. Cluny ve Loraine'deki Manastırlar başta olmak üzere kilise siyasi ve dünyevi makamların baskısıyla reforma sevk edildi. Yukarıda da bahsedilen bu reformlar Papalığın ökümenikliğini ve dünyevi hükümdarlığını imparatorlar üzerinde iddia etmesine neden oldu.[25] Böylece doğu ile ipler iyiden iyiye kopmaktaydı. Bu kopuş Haçlı Seferlerinin habercilerinde birisiydi. "*Kutsal Savaş*" çağrısını yapan Papalık bu şekilde nüfuz alanını genişletmeyi planlıyordu. Görüldüğü gibi Hristiyan halkı galeyana getiren ana unsurlardan birisi Papa ve Papazların yuvalandığı kiliselerdi.

---

[22] Dvornik, a.g.e., s.35
[23] Dvornik, a.g.e., s.34
[24] Runciman, a.g.e. C.I, s.73
[25] Runciman, a.g.e, s.74

Ortaçağ Avrupası, İslam dünyasına kıyasla ve iyice farkına varamadığı karanlık, mitolojik bir gözlükle İslam medeniyetinin kendinden çok daha üstün olduğunu hissetmekteydi.[26]

Batıda papazlar kiliselerde vaazlar verirken "*barış*"ı vaaz ederler ve bu fikri ateşli olarak savunurlardı. Fakat yeri geldiğinde bu fikre en az riayet edenler onlardan çıkardı. Bizans'ta ise papazların değil savaşa katılması silah taşıması bile yasaktı. Nitekim Papalık Haçlı Savaşları arefesinde sahip olduğu bu rolü oynadı ve insanları savaşa seferber etti. Oswald Spengler'in deyişiyle *"burada bizi ilgilendiren şu yada bu zamanda ortaya çıkan tarihi olayların ne olduğu değil, ortaya çıkmakla neyi temsil ettiği neyi gösterdiğidir."*[27]

1.2.3. Feodalite ve Haçlı Seferlerine Etkisi

Germen kökenli bir kelime olan ve Latince'ye geçen "feodum" kelimesinin Fransızca'daki karşılığı olan "fief" kelimesi "şövalyenin geçim kaynağı" anlamına gelmektedir.[28] Fief ve "beneficium" kelimelerinin anlamı çerçevesinde "feodalite" kavramı senyör-vassal ilişkisine dayalı bir sistemin adı olarak Ortaçağ Avrupasının siyasi, sosyal ve ekonomik müessese yapısını tanımlamaktadır.[29] Toprak sahibi olan lord, doğudakinin aksine, hemen toplum içerisinde önemli bir yönetim erkine de kavuşmuş ve kral ile karşılıklı sorumlulukları olan bir kimse durumuna gelmiştir. Doğuda toprak sahibi bir memurdan başka bir statüde değildi. Yani toprak sahibi olmak doğuda farklı bir anlam taşıyordu. Bu yüzden

---

[26] Runciman, a.g.e, s.69

[27] Oswald Spengler, Türkiye'de Modernleşme ve Modernleştiriciler, Ankara, 1999, s.38

[28] Marc Bloch, La Société Féodale, 1939, Çeviren: M. Ali Kılıçbay, "Feodal Toplum", Doğu Batı Yayınları, 4. Baskı Ankara, 2005, s.17-23; Mehmet Ali Kılıçbay, "Ortaçağın Orta Malı Olmadığına Dair", Doğu Batı Dergisi, Yıl:8, Sayı:33, Ağustos, Eylül, Ekim-2005, s.76

[29] Bloch, s.232-233

feodal kavramını Batı ve Kuzey Avrupa'nın dışında kullanmak tarih ilminde güç görülmelidir.[30]

Avrupa'da Batı Hristiyanlık dünyası 800 yılında Roma'da Papa tarafından taç giydirilen Charlemagne ve 962 yılında yine Roma'da aynı şekilde aç giydirilen Otto ile kendi politik birliğini sağlama girişimini din çatısı altında göstermeye çalışmaktaydı. Esasen bu taç giyme merasimleri zaten var olan bir hakimiyet gücünün açıklanmasından ibaret törenlerdi. Öyle anlaşılıyor ki, Papalık Ortaçağ Avrupasındaki mal varlığı krallara meydan okuyacak bir askeri gücü de besler duruma gelmek üzereydi. Ortaçağ Avrupasının sembolik liderleri olarak Papa ve Kral dünyevi hakimiyet konusunda olduğu gibi dini konularda son karar mercii olma noktasında da bir yarışma içerisine girmişlerdi.

Gerçekte Roma toprak sistemi Roma Germen İmparatorluğu ve feodal beyler zamanında da devam etmekteydi. Avrupa'nın güneyinde ve Galya'da Roma toprak sisteminin özellikleri feodal yapı zamanında da büyük oranda temel özelliklerini sürdürmekteydi. Şöyle ki, büyük bir oranda Roma ordusunda bulunan köleler kırsal alanlardaki malikanelerde yer yer kendi topraklarını işler duruma gelmişlerdi. Çoğunlukla kırsal Avrupa'da yaşayan keşişlerin çabalarıyla önceden işlenmez durumda bulunan topraklar işlenerek kiliseler etrafında bir miktar arazi oluşmuştu. Bu araziler Hristiyanların bağışları ve günah affı için verdikleri hibeler sonucunda oldukça genişlemişti. Böylece Orta ve Batı Avrupa'da yoğun bir şekilde kilise ve manastır merkezli çiftlikler ve kilise arazileri oluşmuştu. Bu dini kurumların papaz veya keşişi belli bir toprak ölçüsüne sahip olmanın yanısıra bir süre sonra Hristiyanlıkta farklı bir gelişme olarak tanımlanan askeri tarikatlara de hizmet etmeye

---

[30] Oral Sander, Siyasi Tarih, I. Cilt, s.66.

başlayacaklardır.[31] Öte yandan bütün Ortaçağ Avrupasında süregiden iç savaş ve talanlar halkın savunmasız bir durumda kalmasına sebebiyet vermişti. O halde emin ve sığınacak bir yer arayan halk kendilerine belli bir vergi verme karşılığında sığınacakları bir efendi(lord, kont veya dük) yada bir kilise aramaktaydı.[32] Bu halde kiliselerin mülkü belli sayıda nüfusu kendi bünyesinde barındırmaktaydı. Avrupa'daki bu dini gelişmeler zamanla ekonomik ve siyasi yapının da oluşmasında etkili olmuştur. Öyle ki, sonraki yüzyıllarda sayıları artan askeri tarikatlar ve beli kılıçlı din adamları bu kiliseler sayesinde barınma imkanı bulmuşlardır.

Roma'nın bıraktığı en önemli miraslardan biri şüphesiz Avrupa'daki feodal yapıydı. Manor sistemi, büyük malikanelerin olduğu çiftliklerden oluşmaktaydı. Bilindiği gibi, Roma ülkesinde köylü toprağın gerçek mülkiyetini aileden belli bir kişiye devredebilmekte ve aile(gens) belli sayıdan fazla çocuk sahibi olamamaktaydı. Belli sayıda çocuktan fazlası aile dışına atılıyor, o çocuğun kendisine bir başka yerde iş ve arazi bulmasından başka bir seçenek kalmıyordu. Feodal sistemde benzer uygulamanın devam ettiğini görmekteyiz. Öyle ki, ailenin ekber evladının dışındaki çocuklar ya kilisede barınma yolunu yani din adamı olmayı veya kendilerine bir iş olarak şövalyeliği tercih ediyorlardı. Bu işlerden her ikisini de bulamayan büyük bir işsiz, aç ve haris insanlar güruhu XI. yüzyılın sonlarına doğru bütün Avrupa'yı kaplamıştı.[33] İşte tam su sırada Hristiyanların başpiskoposu II. Urban'dan bütün

---

[31] Bloch, Feodal Toplum, s.425-437; Jacques Le Goff, History of Humanity, Scientific and Cultural Development, Volume IV, Unesco&Routledge, 2000, "Ortaçağda Batı Avrupa", Çev. N. Uluç, Doğu Batı Dergisi, Yıl:8, Sayı:33, Ağustos, Eylül, Ekim-2005, s.41, 46

[32] Henri Pirenne, Ortaçağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Çev.: Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul, 1983, s.17; Henri Pirenne, Ortaçağ Kentleri, s.48

[33] Bloch, Feodal Toplum, 196-197, 233-237, 524-527; Pirenne, Ortaçağ Avrupası, s.14,53-59, 60, 65; Pirenne, Ortaçağ Kentleri, s.159; Duby, Ortaçağ İnsanları, s.217; Kılıçbay, a.g.m, s.78.

sörler(sire)[34], papazlar, şövalyeler ve Hristiyanlara yapılan çağrıya iştirak etmek büyük bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır.

Anlaşıldığı üzere, XI. yüzyılda Avrupa nüfusu genel olarak artmış bulunuyordu. Özellikle kentlerde işsiz insan sayısının çoğalması feodal yapının bir sonucuydu. Şehirlerdeki nüfusun artması ve bir işsizler sınıfının oluşması kanaatimizce daha öncelere, Roma'nın ilk toprak sistemine kadar uzayan bir iskan politikasıyla alakalıydı. Dolayısıyla Haçlı Seferleri öncesinde Avrupa'da sefere uygun bir nüfus potansiyeli mevcut idi. Avrupa'nın toplam nüfusunun, Balkanlar hariç, yedinci yüzyılda 27 milyon onbirinci yüzyıl sonlarında 47 milyon ondördüncü yüzyılda da 73 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. XI. yüzyıldaki 47 milyonluk nüfusun nüfusun büyük kısmını(yaklaşık 30 milyon) kırsal nüfus oluşturmaktaydı.[35] Bu nüfus içerisinden çıkan topraksız gençler şehirlerde silahşörlüklerini para verenler için yapmaktaydılar. Bu parayı kilise verirse onun için savaşmak onlar için bir görev olurdu. Eğer parayı veren Lord veya prens ise o zaman onların ücretli şövalyesi olarak savaşmaya hazır idiler. Böylece para ve araziyi elinde bulunduran Ortaçağ Avrupa feodal beyleri ile din adamları aç ve yoksul bu işsiz sınıfından ucuz ve kolay bir şekilde askeri kuvvetler oluşturmuşlardır.

1.3. ROMA VE BİZANS

---

[34] Ortaçağ Avrupa'sında en en temel asillik ünvanıdır. Bir şatosu olan ve korunaklı bir arazi üzerinde bulunan herkes Sire adıyla anılırdı. Bu ünvan bir tören ile takdim edilirdi.

[35] Batı büyük hayat sahasını kırsal alanlara taşımıştı. Halbuki, bundan 3 asır önce bu durum tam tersine idi. Şehirli nüfus kırsal nüfusa oranla daha fazla idi(H. Pirenne, Ortaçağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi, s.14; Jacques Le Goff, History of Humanity, Scientific and Cultural Development, Volume IV, Unesco&Routledge, 2000, "Ortaçağda Batı Avrupa", Çev. N. Uluç, Doğu Batı Dergisi, Yıl:8, Sayı:33, Ağustos, Eylül, Ekim-2005, s.51; Pirenne, Ortaçağ Kentleri, s.159.

Bizans'ın yükselmesinin ana kaynakları Roma devlet geleneği, Grek kültürü ve Hristiyan inancından oluşur. Roma'nın putperest döneminde yaşayan İsevi din mensupları olan havariler, Kur'an-ı Kerim'de de bahsi geçen Kehf Ashabı olup, Orta Anadolu'da ve Tarsus'ta yaşamış, uykuya daldıktan sonra Bizans'ın Hristiyanlığı serbest bırakarak resmi din olarak benimsediği dönemde uyandıklarında olanları görünce şaşırmışlardır. Çünkü herkes Hristiyan olmuş eski Roma ilahları terkedilmiştir.[36] Yine de Roma Hristiyanlığıyla İstanbul Hristiyanlığı birçok mezhep teşekkül ettirerek sonradan birbirlerine düşman olmuştur.

Katolik ve Ortodoksluk, Doğu Roma'daki İmparatorun Arius doktrini kabul etmesi, Batı Roma'dakinin de İznik akidesini kabul etmesiyle temellenen ve son olarak İmparator I. Teodosios zamanında Roma İmparatorluğu bu Hristiyanlıkta Ortodoks bütünlüğünü sağladı. Üstelik doğuda İmparator Valens'in ölümüyle Aryânîliğin bitmesi bunda büyük etkendi.[37]

428 yılında İstanbul patriği olan Nestorios, İsa'nın beşeriyetine vurgu yapan Antakya teoloji mektebinin görüşlerini savundu. Neticede İskenderiye Patriği Kyrillos ile yapılan münazaralardan sonra Efes ökümenik Konsili'nde(431) Nestorios ve Antakya mektebinin öğretisi ile diğer birçok inanç rafizi ilan edildi.[38] Sonradan yapılan konsil ve synodlarda da bu türden tartışma ve ayrılıklar sürdü. Mesela 449 Haydutlar Synodu'nda monofizist İskenderiye ekolüne karşı İstanbul Patriği ve Papa I.Leon birlikte hareket ettiler. 451'deki Kadıköy Konsili'nde ise Nasturilik mahkum edildi. Tartışmalar hep "Christos'un mahiyeti" üzerineydi. Bu durum Bizans devleti ile doğu themaları arasına bir mesele olarak çıktı ve iş bağımsızlık taleplerine kadar vardı. Bu arada Bizans kavimler muhaceretinden dolayı zor bir durumdaydı. Özellikle

---

[36] Kur'an-ı Kerim, Sûre:18, s.293

[37] Ostrogorsky, a.g.e, s.49, 53; Runciman, I, s.6

Roma Avrupa Hunlarının saldırısıyla yüz yüzeydi. I. Leon tacını İstanbul Patriğinin elinden giyerek kendinden öncekilerin yapmadığı bir şeyi taç giyme töreninin dini takdis mahiyetine bürünmesini sağlamış oluyordu.[39]

Gerçekten Roma'nın V.yüzyıldaki en önemli sorunları hem etnik unsurlarla uğraşmak hem de dinsel meseleleri halletmek olmuştur. 602 yılında tahta geçen Phokas 610 yılında yerini O'nu ortadan kaldıran Bizans'ın Afrika Valisi'nin oğlu Ermeni Herakleios'a bıraktı. Doğudaki dinsel ayrımlar üzerine soykırım ve şiddetle giden Phokas'tan sonra Heraklius(Herakleios) zamanında Bizans ile Sâsânîler arasındaki savaşlar 19 yıl sürdü. İran Kisrası Şehrabaz 611'de Antakya'yı, 613'te Dımaşk'ı ve 614'te şehir Yahudilerinin yardımıyla Kudüs'ü aldı. Kisrâ, Hristiyanlığın kutsal emanetlerini alarak ve kiliseleri de tahrip ederek bölgeden ayrıldı.[40] Sâsânîler Anadolu'da Boğazlara kadar geldiler. Güneyde Mısır'ı itaat altına aldılar. Aynı tarihlerde (617) Bizans'ın Avarlarla da mücadele etmek zorunda kaldıkları görülüyor. Sâsânîler ise eski Hahamenişîler devrindeki güçlerine erişmiş bulunuyorlardı.[41]

Herakleios 627 yılında İran ordusunu Ninive yakınlarında mağlup etti ve 629 yılında kutsal Haç tekrar Kudüs'e getirildi. İran'ın almış olduğu yerler tekrar ele geçirilerek buralarda themalar oluşturuldu.[42] Bizans-İran savaşları İslam tarihlerinde ve Kur'an'da da geçmektedir.[43] Bizans'ın 614'te ateşgedelere yenilmesi müşriklerin sevinmelerine sebep olmuştu. Oysa Bizans kitap ehliydi ve Sâsânîler kendileri gibi putperest idiler. Bizans devleti bu arada yeni bir yapılanmayla yönetim teşkilatını themalara ayırmıştı. "*Thema*" kelimesi kolordu manasına gelmekle

---

[38] Dvornik, a.g.e, s.12-14

[39] Ostrogorsky, a.g.e, s.56

[40] Runciman, a.g.e., I, s.8

[41] Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, s.89; Henri Pirenne, Hz. Muhammed ve Charlemagne, Çev.M.A. Kılıçbay, Ankara, 1984, s.3-10

[42] Ostrogorsky, a.g.e, s.96

[43] Kur'an-ı Kerim, Rûm Suresi, s.403

birlikte sonradan askeri bölgelere ad olarak verildi. Anatolikan, Opsikion ve Armaniakon theması bunlardan bazılarıdır.[44] Herakleios Yahudilerin zorla vaftiz edilmelerini istemişti. Bunun sonucu Yahudiler daha da artan bir düşmanlığa büründüler. Zaten İsa'yı çarmıha gerenler de onlar değil miydi? Herakleios Ortodoks akidesiyle monofizistliği birleştirmeye çalıştı. Fakat başarılı olamadı. Monofizistliği savunarak ayrılıklara son vermek istedi. Buna rağmen ayrılıklar daha da arttı.

Bu sırada Arap Yarımadasında yayılmakta olan İslamiyet Sâsânî ve Bizans Devletleriyle savaşlara başlamıştı. 634 yılında Hz. Ebubekir'in yerine geçen Hz.Ömer Asi Irmak boyunda ilerleyerek Taberiye, Hıms ve Baalbek'i fethetti. Dımaşk 635'te ele geçirildi. Bu sırada Antakya'da bulunan Herakleios, Yermuk yenilgisini duyunca Antakya'dan deniz yoluyla İstanbul'a döndü. Gemideyken "*Elveda Suriye, uzun bir elveda!*" demişti.[45] Yermuk yenilgisini haber alan Kudüs patriği Sophronios şehrin istihkamlarını tahkim ettirmiş ve kutsal emanetleri deniz yoluyla İstanbul'a göndermiştir (Şubat 638).

640 yılına gelindiğinde, Müslümanlar Mısır'dan Anadolu'ya kadar olan sahayı ellerine geçirmiş bulunuyorlardı. 644'te İskenderiye teslim oldu. İskenderiye önemli bir Hristiyanlık merkezi idi. Bu fetihler sırasında Bizans'ın doğu themalarındaki dini ayrılıkların katkısı büyük olmuştur. Muaviye 649'da Kıbrıs'ı fethetti. 652'de Sicilya adasını vurdu. 669'da Muaviye'nin oğlu Yezid kumandasında ve içlerinde Eba Eyyub el-Ensari'nin de bulunduğu bir kuvvet Konstantiyye'yi kuşatmaya çalışmış ve Emeviler bundan sonra iki defa daha bu girişimde bulunmuşlardır.[46] 668 yılında 200 parçalık bir filo İskenderiye'den hareketle Sicilya'ya sefer

---

[44] Ostrogorsky, a.g.e., s.90

[45] Suryani Mihail II, terc: Hrant Andreasyan, TTK, Ankara (baskıya hazır nüsha), s.424; Runciman, I, s.13.

[46] Hitti, İslam Tarihi, Çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1995, C.II, s.318

yaptı. 700 yılına gelindiğinde Kuzey Afrika kaybedilmiş İspanya(İşbiliye)'ya komşu hale gelen Müslümanların fetihleri 711 yılında İspanya'yı da kapsadı. Emevilerin yıkılmasıyla Endülüs Emevileri ayrı bir siyasi varlık olarak devam etti. Burada bir medeniyet oluşturarak, Ortaçağ Avrupa'sının içinde bir bilim kaynağı oldular(756-1498).

785'te Hz.Ali taraftarlarının çıkardığı bir isyana katılmış ve bastırılan isyandan sağ olarak kurtulmayı başararak, Kuzey Afrika'da Fas'a gelerek yerleşen ve 788'de burada ilk Şii hanedanını oluşturan Hz.Peygamberin torunu Hz Hasan'ın torununun torunu İdris bin Abdullah başşehir olarak Mağrip'teki Fas şehrini seçti. Fakat İdrisiler Endülüs halifesi II. Hakem'in saldırılarına dayanamayarak siyasi varlıklarını kaybettiler. Yine Kuzey Afrika'daki diğer bir hanedan Harun er-Reşid'in 800 yılında bu yöreye gönderdiği İbrahim bin Ağlebî'nin kurduğu Ağlebî hanedanı olup, bunlar Hristiyan Bizans'ın elindeki Sicilya'yı 902'de kesin olarak fethettiler. Bunu takiben Malta ve Sardinya alındı. Ege adaları vurulmaya başlandı. Roma kilisesi doğrudan tehdit altına girdi. Kartaca şehrinin harabelerindeki taş sütunlar taşınarak Kayrevan Camii inşa edildi ve bu cami etrafında şehir oluşturuldu.[47]

1.4. HAÇLI SEFERİNE ÇAĞRI

Müslümanların Avrupa içlerine yayılmasını durduran şey düşman direnişinden çok, kendi içlerindeki ayrılıklar ve iletişim hatlarındaki sıkıntılardır.[48] "*Reconquista (yeniden fetih)*" diye bilinen Avrupa'daki ve Türkiye'deki Türk-İslam-Arap yükselişine cevap olmak üzere bir Hristiyan kutsal savaşı fikri gecikmeli olarak da olsa Roma ve Ostia'ya 846'da yapılan bir Arap baskını akabinde toplanan Fransa'daki bir Synod'da

---

[47] Hitti, a.g.e., C.I, s.253

[48] Bernard Lewis, Çatışan Kültürler, İstanbul, 1995, s.10

ortaya çıktı. Franklar önderliğinde bir savaş için Avrupa'daki Hristiyan krallara çağrı yapıldı.[49]

XI. yüzyılda Papalık reformcu keşişlerin eline geçmiştir. Bu durum Papa'nın siyasi nüfuz elde etme isteklerini artırdı. Çünkü bu yüzyıl sonundaki papalar radikal reformcu kişilerdi.[50] XI. Yüzyıl başında İstanbul Kilisesi geleneksel Roma dostluğu tutumundan vazgeçince, bu sırada zayıf durumda bulunan Papalık taviz vererek meseleyi barışçı yolla çözmeyi denedi. Ama güçlü Cluny reform hareketinin uyuşmaz tavrıyla iki taraf arasındaki bu yakınlaşma gerçekleşmemiştir.[51]

Bu sırada Bizans Türklere karşı askeri açıdan zor durumdaydı. Türk ilerleyişini durduramıyordu. 1074 yılında imparator VII. Mikail (1071-1078) Batı'dan ücretli asker toplayabilmek ümidiyle Papa VII. Gregoire(1073-85) ile temasa geçmişti. Gregoire teklifi olumlu karşılamış ve fakat bu düşüncesini pratiğe geçirememişti. 1088'de Papa olan II. Urbanus ise konuya daha büyük bir ilgi duyuyordu. İmparatorluk ile ilişkilerini kuran Papa II.Urbanus 1089 Melfi Konsili'nde Aleksios Komnenos'un elçilerini de gördü.1095 yılındaki Piacenza ve Clermont'un provaları şimdiden yapılmaya başlamıştı.[52]

1.4.1. Piacenza ve Clermont Konsilleri

1054'te Ortodoks kilisesiyle Katolik kilisesi kesin olarak birbirinden ayrılmıştı. Papa IX. Leon zamanında Bizans'a yardım etme düşüncesi karşılıklı restleşmeler nedeniyle gerçekleşememişti. Papa II. Urban kutsal ülkenin durumunu biliyor ve doğudaki dindaşlarına yardım etmenin

---

[49] Lewis, a.g.e, s.11

[50] Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", İEF Dergisi, Sayı 35'ten ayrı basım, s.71

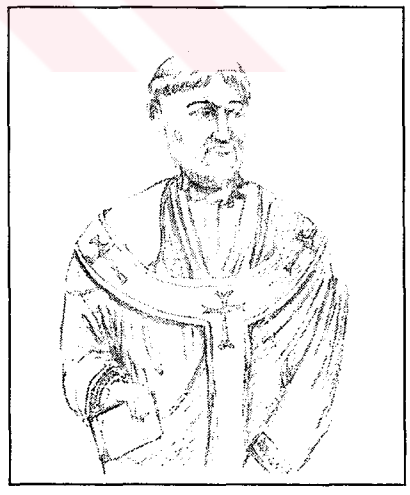
[51] Demirkent, a.g.m, s.35, 68

[52] Demirkent, a.g.m, s.70

kendi otoritesini de güçlendireceğini tahmin ediyordu. II.Urban Hristiyan ahaliye ilk çağrısını 1095 yılı Mart ayında Piacenza şehrindeki ruhani bir mecliste (Konsil) Antakya ve Kudüs şehirlerinin Müslümanların eline geçmesinden bahisle artık silaha sarılmak zamanının geldiğini ilan ediyordu.

27 Kasım 1095'te Fransa'daki Clermont şehrinde toplanan büyük dini mecliste Papa II. Urban etkili bir konuşma yaptı. Papa burada Müslümanlara karşı savaşın gerekliliğini, Kenîse-i Kumâme(Hazret-i İsa'nın kabri üzerindeki kilise)'nin dinsizlerin elinde harap ve bakımsız bulunduğunu, her bir Hristiyan'ın karısını, malını, mülkünü bu mukaddes vazife uğruna bırakmasının günahlara keffâret sayılacağını bildirdi. Konsilde bulunanlar *"Deus volt (Tanrı bunu istiyor)"* diye bağırdılar.[53] Artık herkes seferin kudsiyetine inanıyordu. Bu bir Tanrı buyruğu idi. Sefere iştirak edeceklerin mal ve mülkleri ailelerinin emniyeti meseleleri görüşüldü.

Batı Avrupa'da üç sene müddetle umumi bir barış ilan edildi. Sefere katılacaklar için hususi bir merasim yapılarak elbiselerinin üzerine kırmızı bir haç diktirilmekteydi. Papa II. Urban Clermont Konsilinden sonra dokuz ay müddetle Fransa'da ve güney taraflarında haçlı seferlerine davet etti. Clermont'ta verilen karara göre "*Sefer*" 15 Ağustos 1096 tarihinde başlayacaktı. Avrupa'nın her tarafından toplanan orduların buluşacağı yer



Resim 1. Papa II. Urban

[53] Richard Newhall, The Crusades, Dryden Press, Williamstown USA, 1963, p.41; Frederic Duncalf, " The Councils of Piacenza and Clermont " dans Kenneth M. Setton, dir., A History of the Crusades, Madison, The University of Wisconsin Press, 1969 (1955), vol.1, p. 239.

ise İstanbul'du.[54] Fakat sefer hazırlıkları uzamış ve haçlı askerleri planlanan şekilde yola çıkamamışlardır.

Papa'nın Fransız olması sefere katılanların daha çok Franklardan olmasında etken olacaktır. 1096 yılının Eylül'ünde İtalya'ya dönen Papa Haçlı Seferi çağrısını yapmaya burada da devam etti. Flandern, Cenova, Bologna, Pisa ve Milan'a elçiler ve mektuplar gönderdi.[55] 1074'te Papa VII. Gregoire(1073-1085) bir Haçlı çağrısı yapmış fakat bunu uygulamaya koyamamıştır. Çünkü O, IV. Henry ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Yoksa II.Urban'ın yaptığı çağrının hemen bir benzerini ondan 21 yıl önce yapmıştı. Ünlü tarihçi Gibbon "*VII. Gregoire'ın soluğu hala O'nun mektuplarından günümüze kadar uzanmaktadır.*" diyerek çağrının ehemmiyetini dile getirmektedir.[56]

VII.Gregoire'ın uygulayamadığı bu çağrıdan bazı cümleler şu şekildedir : "*Eğer Allah'ı seviyorsak ve gerçek Hristiyan olduğumuzun bilincindeysek, Büyük Grek İmparatorluğunun talihsizliğinden ve binlerce Hristiyanın öldürülmesinden dolayı üzüntüyle dopdolu olmalıyız. Fakat bizim tüm görevimiz sadece üzülmek değildir. Bu zulmü çekenleri kurtarmak için hayatımızı dahi kardeşlik sevgisi uğruna feda etmemiz gerekmektedir. Çünkü O(İsa) hayatını bizim için heba etti ve biz de şimdi kardeşlerimiz için bunu yapmalıyız.*"[57] Gregoire'ın girişimini uygulamak çömezi II.Urban'a nasip oldu. Urban Katolik makamlarını hızlıca topladı ve birkaç yıl gibi bir süre içerisinde kiliseyi yenileyerek Saint Peter'in tahtının bulunduğu Piacenza'ya vardı. Dönemin ilk büyük konsilini Şubat 1095'te Piacenza'da topladı[58]. Konsilin burada toplanmasının sebebi

---

[54] Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.I, s.90

[55] Jonathan Riley-Smith, The Crusades, p.10

[56] E. Gibbon, The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, Vol. 6, p.15

[57] Oliver J. Thatcher, A Source Book for Medieval History, New York, 1905, p.512-13

[58] Elizabeth Hallam, Chronicles of the Crusades, London, 1989, p.57

burasının monarklardan uzak, güvenilir bir yer olmasıydı.[59] Konsile 200 piskopos katılmıştı ki bunlar İtalya, Fransa, Burgonya, Swabya ve Bavyera'dandı. 4000 papaz ve 30.000 halk kitlesi de bu önemli toplantıya gelmişti. Öyle ki katedral kalabalığı almamış ve şehir meydanı da dolmuştu.[60] Konsil'de papazların evlenmesi, ayrılıklar ve özellikle Fransa kralı I. Philippe'in evliliği ile Germen imparatoru IV. Henry'nin kiliseye karşı olan tutumu tartışılarak kararnameleri (bull) hazırlandı.[61]

Piacenza Konsili'nde Bizans imparatoru Aleksios Komnenos'un elçileri de birer konuşma yaptılar. İstanbul'un düştüğü tehlikeli durumu, üzüntülü ve yalvarır bir tarzda anlattılar. Orada bulunan bütün Latin prensleri bunların konuşmasından etkilendiler. Özellikle Türklerin Marmara'ya kadar olan ilerlemelerini ve Anadolu'daki Hristiyanların kurtarılması fikri üzerinde duran bu elçiler dinsel ayini savaş için teşvik ettiler. Öyle ya, Kudüs'e giden yol da İstanbul ve Küçük Asya'dan geçmiyor muydu? Üstelik Bizans medeniydi ve Saracenler(Müslüman Türkler) barbardılar. Şimdilik konsile gelen "*Haç*" sahibi kimseler ise barbar sayılmaktan uzaktı. II. Urban konuşmalardan ve konsilin etkisinden memnundu. Fakat O kendisinin esas patlama yapan nutkunu burada değil zamanında Clunyli bir keşiş olarak dolaştığı Fransa'da yapacaktır.[62]

Aleksios zeki, kurnaz ve bir doğulu yönetici olmada yeteri derecede başarılara sahip, bilgili, eski bir general, savaş deneyimi olan, fakat ordusu olmadığı ve hazinesi de boşaldığı için elçilerini Piacenza'ya

---

[59] J. Arthur Mcfall, Military History, February 1998, İs.6, p.2

[60] Gibbon, Vol.6, p.16

[61] J. Arthur Mcfall, Military History, February 1998, İssue: 6, p.26; Gibbon, Vol.6, p.16

[62] Gibbon, p.16-17; H.E. Mayer, p.7

göndermişti[63]. Nihayetinde Aleksios'un da Urban'ın da istediği ordulardı ve fakat insan sürüleri olmayan ordulardı.[64]

Urban Bizans'ın teklifini dikkate aldı ve tarihin yönünü değiştirecek bir karar verdi. 11 Ağustos 1095'te tüm piskoposlarına birer mektup göndererek onları Clermont'a davet etti. Konsilin toplandığı bu bölge Auvergne kontuna aitti. Kral Philippe'in içerlemesine rağmen Piacenza'dakinden daha büyük ve dikkat çeken bir konsil 27 Kasım 1095'te Perşembe günü toplandı.[65] Katedraldeki kalabalıklar genişçe bir ev içi şeklinde yerleştirilmişti ve Papalık tahtı şehrin doğu kapısının dış tarafındaki bir platform üzerine konmuştu. Toplantıya Papa'nın maiyeti ve Roma kardinallerinin yanında, 13 başpiskopos, 225 piskopos iştirak etmişti. Piskoposluk tacının sayısı ise 400 olarak hesaplanmıştı[66].

Urban etkileyici ve coşkulu sözlerle kalabalığa hitap etti. Coşkuya kapılan kalabalıktan "*Deus Volt(Tanrı bunu istiyor)*" çığlıkları yükselmeye başladı[67]. Haçla ilgili anektotlar anlatan Papa, haçın kan rengine boyanmasını istedi. Öyle ki bu boya el, alın ve deri üzerine de damgalanarak yayılacaktı. Tabi ki elbiselerin üzerine de işlenmeliydi[68]. Fakat Urban konuşmasının ana kurgusunu Saint Augustine'in "*Adalet Savaşı*" teorisine göre yapmıştı.[69]

Saint Augustine, Berberî soylu pagan anne ve babanın okumuş ve retorik öğretmeni olmuş, mani dinine inanan bir kişiydi. 24 Kasım 373'te

---

[63] Mcfall, Military History, Feb.98, is:6, p.26

[64] Mcfall, a.g.m, p.26

[65] Gibbon, Vol.6, p.18; Marcus Bull, History Today, Vol.47, İssue:3, p.13 ve Elizabeth Hallam, Chronicles of the Crusades, p.59-64

[66] Gibbon, Vol.6, p.18

[67] Frederic Duncalf, " The Councils of Piacenza and Clermont " dans Kenneth M. Setton, dir., A History of the Crusades, Madison, The University of Wisconsin Press, 1969 (1955), vol.1, p. 239; Gibbon, a.g.e, p.30

[68] Gibbon, a.g.e, p.19

[69] John France, Victory in the East, Cambridge, 1994, p.16

Hristiyanlığı kabul edip, 1 Aralık 373'te Milano başpiskoposu seçilen Ambrosius'un verdiği vaazlardan etkilenerek Hristiyanlığı kabul etmiştir. 387 yılında Ambrosius tarafından vaftiz edilen Augustine başlangıçta münzevi bir hayatı tercih etti. 392 yılında da Hippo piskoposluğu görevine getirildi. Piskoposluk görevi sırasında yazdığı eserlerle Hristiyanlığın savaşçı yönünü ön plana çıkaran Augustine "haklı savaş" veya "adalet savaşı" anlamındaki "just war" kuramını benimsemekteydi.[70]

Papa II. Urban'ın Clermont'taki konuşmasının 5 büyük versiyonu vardır. Fulcherius Carnotensis, Robert the Monk, Gesta Francorum, Balderic de Dol ve Guibert de Nogent olup, bunlardan bazıları o anda yazılmış bazıları da duyularak akılda kalan kısmı sonradan yazıya geçirilmiştir. Tüm versiyonlarda ana tema aynı olup, İncillerden sözlerle bağlantı kurulmuş ve Selçuklu Türklerine karşı Savaş istenmiştir[71]. Savaşa gidecek olanların günahlarının affolunacağı belirtilmiş ve "*Bunu Tanrı ve İsa istiyor*" denmiştir. Buna göre savaşa teşvik için kullanılan bazı cümleler şu şekildedir; "*İsa'nın temel ilkesine göre sizler yeryüzünün tuzusunuz. Fakat siz görevinizden bir an geri kalırsanız, nasıl tuz olarak kalmaya devam edeceğiniz sorulabilir? (Matta:5/13)" "Biz yine okuyoruz ki, köre liderlik eden kör olursa ikisi de çukura düşer(Matta:15/14)." "Allah'ın dostları olmak istemez misiniz? Eğer herhangi bir kimse keşişleri veya papazları veya rahibeleri veya onların hizmetçilerini veya hacıları veya tüccarları basar veya soyarsa lanet onların üzerine*

---

[70] Saint Augustine 430 yılındaki Kuzey Afrika'yı Vandalların istilası sırasında Hippo kenti piskoposu idi. Augustine Hippo Vandal kuşatması altındayken ölmüştür(Piers Paul Read, The Templars, 1999, Tapınak Şövalyeleri, Çev.S.G.Erdem, Ankara, 2003, s.42-45)

[71] Oliver J. Thatcher and E. Holmes Mcneal, A Source book for Medieval History, New York, 1905, p.513-517; Dana C. Munro, Urban and the Crusades Translations and Reprints from the Original Sources of European History, Philadelphia, Un. Of Pennsylvania, Vol.1-2, p.5-8; Frederic Duncalf, " The Councils of Piacenza and Clermont " dans Kenneth M. Setton, dir., A History of the Crusades, Madison, The University of Wisconsin Press, 1969 (1955), vol.1, p. 239; Louise and Jonathan Riley-Smith, The Crusades. Idea and Reality, 1095-1274, London, Edward Arnold, 1981, p. 45; Jean Flori, " Guerre sainte et rétributions spirituelles

olsun(aforoz onların üzerine) "Doğu' da yaşayan din kardeşlerinizin sizin yardımınıza acilen ihtiyaçları var. Sık sık söz verdiğiniz bu yardım için harekete geçmelisiniz. Çoğunuzun işittiği gibi Türkler ve Araplar doğudaki Hristiyan kardeşlerimize saldırdılar. Bizans'ın büyük bir kısmını,Akdeniz kıyılarını ve Saint George'un ordu mekanı diye anılan Hellespont(Boğazlar, Çanakkale)'u aldılar. Hangi makamda insan olursa olsun, kont ve lord, yaya ve şövalye, fakir ve zengin bu yardımı taşımakla yükümlüdür. Her kim yolda ölürse, denizde olsun karada olsun veya düşmanlarla savaşırken olsun şimdiki günahları bağışlanacaktır. Kış geçip bahar gelir gelmez bu coşkuyla Tanrı'nın rehberliğinde yola koyulalım." [72]

Versiyonların hepsi birbirini tamamlayıcı özelliklere sahip bulunmakla birlikte en tutarlı görüneni Carnotensis versiyonudur[73]. Genel olarak Urban'ın konuşması doğrudan bir sefer çağrısı ve teşvik amacını gütmektedir. Her ne kadar hacca gitmek söz konusu edilmişse de sağlıksız kişilerin gitmemesi için yasak konulması ve silahlı birliklerin oluşturulması çabası, hatta nutuk sırasında söylenen şövalye ve prenslere yönelik kendi aralarındaki savaşları bırakmaları ve doğuya din kardeşlerine yardıma gitmeleri yönünde yapılan ikna edici sözler[74] yapılmak istenenin tam bir savaş olduğuna işaret etmektedir.

Urban'ın vurguladığı bir nokta da Avrupa'nın nüfusunun artık çoğaldığı ve doğuda ise süt ve bal akan ülkelerin bulunduğundan bahsetmesidir. Türkler için hakaret derecesine varan ithamlarla dolu

---

dans la 2e moitié du XIe siècle ", Revue d'Histoire ecclésiastique, vol. 85, no. 3-4 (juil.-déc. 1990), p. 617.

[72] Oliver J. Thatcher and Edgar Holmes Mcneal, A Source Book for Medieval History , p.513-517

[73] Jonathan Philips, History Today, March,1997,Vol.47, İssue: 3, p.16

[74] August C. Krey, The first Crusade , The Accounts of Eyewitness and Participants, Princeton,1921, p.33-36; Le texte fut basé surtout sur F. Duncalf, " The Councils of ... ", pp. 220-252 et J. Flori, "Guerre sainte et ... ", pp.617-649 et "L'Église et la guerre sainte de la 'Paix de Dieu' à la 'croisade'", Annales ESC, Mart-Nisan(mars-avril) 1992, no. 2, pp. 453-466.

sözler söyleyen Papa'nın doğudaki adalet anlayışından pek haberi olmadığı anlaşılıyor.[75]

[75] J. Arthur Mcfall, Military History, Feb. 98, İs.6, p.2; Krey, a.g.e, p.33-36

II. BÖLÜM

1. HAÇLILARDAN ÖNCE DOĞU VE BATIDA GELİŞMELER

1.1. ENDÜLÜS'TE HAÇLILAR

Afrika'nın kuzeyi ve İspanya'nın büyük bir kısmı daha VIII. Yüzyılda ve Sicilya'nın tamamı X. Yüzyılın başlarında Araplar tarafından zaptedilmişti. Bu İslam futûhâtı neticesinde Akdeniz bir Hristiyan denizi olmaktan çıkarak birbirine düşman olan iki alemin karşılaştığı ve mücadele ettiği bir saha olmuştu. Vaktiyle Avrupa medeniyetinin merkezini teşkil eden Akdeniz havzasına şimdi tamamıyla yabancı bir kuvvet gelmiş bulunuyordu. Baker'in dediği gibi Akdeniz'in Doğusuyla Batısı arasındaki mücadele tekrar savaş şeklinde cereyan etmek durumunda bulunuyordu.[1] Ancak bu duruma sebebiyet veren taraf şüphesiz Ortaçağ Hristiyanlık taassubu idi.

Fransa'nın güney sahillerinden başlayarak Korsika ve Sardunya adaları, Roma şehri de dahil olmak üzere, İtalya'nın batı sahilleri ve Güney İtalya Müslümanların tesiri altındaydı. İtalya şehirlerinin kendi donanmalarının olmaması buraların Müslümanlarca derdest edilmesini kolaylaştırmaktaydı. 965 yılında Kıbrıs adasının Bizanslılarca işgaliyle Doğu Akdeniz'de İslam hakimiyeti kalmamakla beraber, XI.yüzyıldaki Türk futuhatında, Türklerin Anadolu'ya kadar ilerlemeleriyle Doğu Roma'nın mevcudiyeti tehlikeye düşmüştü.

Diğer taraftan batı Avrupalı devletler de bir birlikten yoksundular. Alman imparatoru II. Otto'nun 982'de Müslümanlara yenilmesi Avrupa'daki siyasi otoritersizliğin bir göstergesi olmakla beraber 902

---

[1] Ernest Baker, "The Crusades" , The Legacy of İslam, ed. Thomas Arnold, Oxford Un. Press, First Edition, London, 1931, p.42.

yılında Müslümanların Sicilya'yı almalarından bu yana Araplar artık cihadı bırakmışlar ve Hristiyan zümrelerle dostça geçinerek ellerindeki ülkeleri korumaya çalışmışlardı.[2] İslamlar ne İberya'da ne de Sicilya'da kendilerini savunacak siyasi ve jeostratejik konuma sahiptiler. Etrafları saldırıya açıktı.

Endülüs ve Sicilyalılar Avrupa'nın yerli halkına nazaran zengindi. Bu iyi bir yağma operasyonunun yaklaşmakta olduğunu işaret etmekteydi. Ekonomik talep, dini unsurla birlikte Hristiyanları medeni bir şekilde yaşayan toplulukların üzerine saldırmalarının ana nedeni olmuştur. Akdeniz havzasındaki Müslüman üstünlüğüne karşı Hristiyanlar tarafından başlatılan mukabil harekat, bilhassa İtalya'da kendini gösterdi. Özellikle Kuzey İtalya'daki Cenova ve Pisa şehirleri donanmalarını kendileri yaparak deniz yoluyla savaşmaya başladılar.

1015 yılında bir Arap donanmasının Cenova ve Pisa şehirlerinin donanmalarına karşı başarısız olmasıyla Sardunya'nın İslam hakimiyetinden çıkması, Akdeniz'deki Arap üstünlüğü açısından önemli bir yer tutmaktadır. İşte tam bu sıralarda Normanlar yeni bir güç olarak zuhur ettiler.

İtalya ve Sicilya'daki Arap hezimetleri ile İspanya'daki Hristiyan prenslerinin Endülüs Müslümanlarına karşı başarıları Papalığı yeni teşebbüsler için cesaretlendirecek mahiyette idi. Afrika sahilleri uzak olmadığı gibi Amalfi, Cenova ve Pisalı tüccarlar Mısır'dan beri doğu ülkeleri hakkında bilgi getirebilmekteydiler. Diğer taraftan maceraperest Normanların doğu ülkelerindeki lüksten bahseden Norman gezginlerine inanmaları pek kolaydı.

---

[2] İbnü'l-Esir, El-Kamil Fi't-Tarih, Çev.: A. Özaydın, Bahar Yayınları, İstanbul, 1987, C.10, s.226.

Kudüs, Hazret-i İsa'nın hayat sürdüğü ve çarmıha gerildiği, Kenîse-i Kumâme'nin bulunduğu yer olup, Hristiyanlar buraya bağlılık hislerini hacılar vasıtasıyla pekiştirmekteydiler.* 900 yıllarında Macarların Pannonya'yı istilalarıyla hacıların gidiş gelişleri kesilmişti.1000 tarihlerinde Macar kralı Stefan'ın Hristiyan olmasıyla yol tekrar açıldı. Fakat 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Selçukluların buralara da hakim olması ve özellikle Anadolu'ya yerleşmeleri, Antakya ve İznik'i almaları hacıların kara yolunu tıkamıştı. Kudüs Selçuklu beylerinden Atsız Apakoğlu tarafından bir rivayete göre 1071 yılında bir başka rivayete göre de 1085'te ele geçirilmiştir.[3] Türkler Araplara nazaran daha müsamahalı davranmakla beraber yer yer sıkıntıların yaşandığı bilinmektedir.

Cluny hareketinin Hristiyanların dini hassasiyetlerini artırmasıyla Hristiyan hacı sayısı da artmış bulunuyordu.[4] Ortadoğu'daki Selçuklu Fatimi mücadelesi bu hacılara bir çok güçlük çıkarmaktaydı. Öyle ki, bu hacılar her zaman sıradan halktan birisi olmadığı için, Flandern Kontu I. Robert gibi siyasi otoritesi olanlar durumu daha geniş boyutlarda değerlendirebiliyordu. Bu hacıların bir çoğu da karşılaştıkları sıkıntıları Kudüs'ün Seracenler elinde bulunmasına bağlıyorlardı. Memleketlerine döndüklerinde Seracenleri bu bölgeden sürmenin propagandasını yapmayı düşüncelerine yerleştirmişlerdi.

1085 yılında Antakya'nın Kutalmışoğlu Süleymanşah tarafından fethiyle Hristiyanlar Kudüs'ün Fatimîlerden Selçuklulara geçmesi olayından farklı olarak kendi dinlerinin intişarında temel yerleşim

---

* İslamiyet'te ise Kenise-i Kumame reddedilmekte ve Hz. İsa'nın çarmıha gerilmeden gökyüzüne kaldırıldığına inanılmaktadır. Çarmıha gerilen kişi gerçekte Hz. İsa olmayıp, O'na benzeyen birisidir.

[3] İbnü'l-Esir: el-Kamil, C.10, s.73; Ali Sevim, Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi, s.65.

yerlerinden birini, kudsiyeti olan ikinci bir şehri kaybederek hac yolunu tamamen Türklere bırakmışlardı. İşte gelinen bu noktada hacılar ancak bir büyük Hristiyan ordusu eşliğinde kutsal toprakları ziyaret edebilirlerdi.

1.1.1. Reconquista(Yeniden Fetih) Hareketi

Müslümanlar aldıkları toprakları adaletle doldurmayı ve İla-yı Kelimetullahı yüceltmeyi ifade eden "*fetih ve fethetme*" kelimesini kullanmaktadırlar. Çıkış itibariyle "*fetih*" kelimesi savaş anlamından çok bir yeri barış yoluyla ve en kolay şekilde ele geçirmeyi ifade etmektedir. Hristiyanlar da İslam'daki bu kelimenin anlamdaşı olarak "*Conquest*" kelimesini kullanmışlar ve kahraman savaşçılarına da "*Conquerer*" ünvanını vermişlerdir. Fatih William bunlardan biridir. Reconquest olayı İspanya için kullanılıyor olsa da Bizans'ın Anadolu'yu Türklerden alma girişimleri de bu dairede ele alınabilir. Kaldı ki İlk Haçlı Seferi bir "*Yeniden fetih hareketi*" olarak da adlandırılabilir.

İspanya'da ve Doğu'da Müslümanlara karşı bir sefer hazırlığı kendisini gerçekleşen bazı olaylarla hissettiriyordu. 1059'da Papa'nın izniyle Sicilya Müslümanlarına karşı Apulia ve Calabria dükü Robert Giuscard'ın kardeşi Roger harekete geçmişti. Nitekim 1061'de Messina ve 1091'de Sicilya'nın tamamı Hristiyan savaşçı Normanların eline geçti.[5] VI. Alfonso'nun 1085'te Toledo'yu almasıyla İberya'da Hristiyanlar bir Haçlı organizasyonu gerçekleştirmiş bulunuyorlardı.[6]

Ceneviz ve Pisalılar Batı Akdeniz adalarını sıkı bir korsanlık şebekesiyle daimi bir tehdit altında bulundurmakta ve

---

[4] Elizabeth Hallam, The Chronicles of The Crusades, ed. Elizabeth Hallam, London, 1989, p.26, 29, 33

[5] Mehdi İlhan, Uluslar Arası Haçlı Seferleri Sempozyumu, 23-25 Haziran 1997, İstanbul, Bildiri Özetleri, TTK, Ankara, 1997, s.24.

[6] Bernard Lewis, Çatışan Kültürler, s.11.

yağmalamaktaydılar. Hatta Papa III. Victor (1086-1087) bunlardan esaslı bir teşebbüs talep etmiş, bunun üzerine Tunus'ta Mehdiye şehri korsanlarca zaptedilmiş ve sahil kısımlarındaki diğer yerleşim yerleri de vergiye bağlanmıştı[7].

1.2. NORMAN HAÇLILARI

Kuzeyli yada kuzey adamı anlamında "*Northmen*" kelimesinin değişmesiyle "*Norman*" şeklini almıştır.[8] İskandinavya halkıdırlar. Avrupa'nın Türklere benzetilen kavmidir. Normanlar Avrupa'da en tesirli siyasi unsurlardan birisi olmuştur.

İsveçli Waregler diye bilinen bir kısım Norman Rusya'daki halkın davetini bahane ederek buraya gittiler ve bölgedeki Slav kabilelerini birleştirerek, Romanoflardan önce, 862-1598 tarihleri arasında Rusya'yı "Rurikler Hanedanı" adıyla yönettiler. Norveçli Vikingler[9] olarak diye bilinen Normanlar 860'ta İzlanda'yı 983'te Grönland'ı, 1000 senelerinde Kuzey Amerika'yı keşfederek buralara yerleştiler. "*Vinland (üzüm diyarı)*" adı verilen Kuzey Amerika'ya yerleşen bu Normanların yerleşkeleri eskimolarca tahrip edildi. Sadece İzlanda'da hakimiyetleri sürdü. Vikingler ismi modern bir kullanım olup tarihçilerin ürünüdür. Fakat "*We are no king*" şeklinde oluşan deyim tam da Haçlıların başıbozuk ordu yapılarına uygun bir Norman siyasi inancını dile getirmektedir. Buna göre kral tanımayan Normanlar kuralcı ve kralcı Bizans ile Batı asilzadelerine uyum sağlamakta zorlandılar.

---

[7] Azîmî Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler, Çev: Ali Sevim, s.25.

[8] Jarrold and Sons Ltd., Normans, London, 1976, p.19.

[9] Encyclopedia Britannica'da geçtiği şekliyle "Viking" kelimesi "with king" ve "we have no king" kelime ve cümlesiyle alakalıdır. Çünkü bu Normanlar gerçekte bir hanedan sahibi olmayıp kralları bulunmuyordu. "Biz kralsızız" cümlesini karşılaştıkları diğer krallı kavimlere karşı şaşkınlık ifadesi olarak kullanıyorlardı (Encyclopedia Britannica, eleventh edition, Vol.28, Cambridge University Press, 1911).

Normanlardan bir kısmı 1076 yılında Güney İtalya'ya gelerek Papa'nın izniyle buraya yerleştiler.[10] Fakat daha önceden burada otonom bir bölge oluşturma çabasında olmuşlardı. Sadece başarılı olamıyorlardı. Bundan sonra bu bölgeye Normandiya adı verilmiştir. Ayrıca Papalık Normanlara böyle bir yardımda bulunmakla siyasi erk sahibi olmaya başlamıştı. Buraya gelen Normanların bir kısmı yolda ayrılarak İngiltere'yi Sakson ırkından aldılar ve tüm Britanya'yı istila ettiler (868)[11]. Sicilya'yı alan Normanlar buradaki İslam alimleri ve eserlerini Avrupa'ya kazandırarak kültürel kazançlar sağladılar.[12]

Bu sırada Avrupa'da Roma ve Germen milletlerinin nüfuzu çok artmıştı. Eskilerin tabiriyle Yeni Dünya'dan habersiz Ortaçağ Avrupa insanı Dünya'nın dolduğunu düşünüyor ve Tanrı'nın isteğiyle savaşın kaçınılmaz bir kanun olduğuna inanıyordu. Ortaçağ insanına göre zaten Dünya öküzün sırtındaki bir tabaktı ve uzak diyarların gizemli masalları onların kulaklarına pembe, rüyalı ve sarı renkli nesnelerden havadisler dolduruyordu. Ortaçağ Avrupa insanı için en önemli güç kaynağı hayvan gücü ve özellikle at ile öküz idi. Bu manada Dünya öküzün sırtında geçirilen bir hayattan ibaretti. Hayatları lüks sayılan soyluların yatakları ise çoğu zaman samandandı ve bizzat saman üzerinde yatanları vardı.[13] Batı Avrupa kentleri ve ovaları tarıma elverişli yerler olmakla önemli nüfus merkezlerini teşkil ediyorlardı. Ziraatte kullanılan en önemli alet ise saban idi. Çağın en üstün teknolojisini bu sabanlar temsil ediyordu.[14]

9. yüzyıldan itibaren Batı Avrupa sahillerine saldıran Normanlar, Güney İtalya'ya gelerek burada hem Araplara hem de Bizans'a karşı

---

[10] Elizabeth Hallam, Chroncles Of The Crusades, London, 1989, p.50-51.

[11] Kenneth Setton(ed.), Sidney Painter, "Western Europe in the Eve of the Crusades" A History of The Crusades, Vol. I, London, 1969, p.10; Zoe Oldenbourg, The Crusades, New York, 1965, Preface; Encyclopedia Britannica, Vol.28, p.64.

[12] Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, 5. Baskı, İstanbul , 1998, s. XVII

[13] Zoe Oldenbourg, The Crusades, p.2-3.

[14] Oldenbourg, a.g.e., p.3

düşman oldular. 1072'de Palermo'yu zaptederek Sicilya'ya hakim oldular.1087'de ise artık Normanları da kendi saflarında gören Cenova ve Pisalılar Tunus'un merkezi olan Mehdiye'yi ele geçirdiler. Akdeniz'in batısındaki bu Hristiyan taarruzu dini kaynaklı orjinlere sahip olmadığı için aksine adeta bir korsanlık telakkisiyle yapıldığından Haçlı seferi sayılamaz. Üstelik Normanlar Bizansla savaş halindeydiler. Oysa Haçlı Seferlerinin başlama çağrısı dini olmuş, gayesi ise sadece Müslümanlara karşı mücadele değil, hem Makamât-ı Mübâreke'yi almak hem de Hristiyan birliğini yeniden sağlamak olmuştur.

Doğudan gelen ticaret eşyaları ise parlak ve pahalı olması dolayısıyla onlara çok değişik duygular veriyordu. Yani bugün Batıyı görmek isteyen bir Doğulunun durumundan daha fenası o zaman da aksi bir şekilde tebarüz etmekteydi.

Normanlar eski inançlarının etkisiyle batıyı güneşin battığı ölüm doğuyu da güneşin doğduğu hayat ülkesi olarak görüyorlar ve Hristiyanlıkta iken de İstanbul, Antakya ve Kudüs gibi yerlerin mukaddesiyetini öğrenmişlerdi. Göçebe, istilacı Normanlar buralara giderek en büyük sevabı işlemeyi istiyorlardı.

XI.yüzyılın ortalarında "*Normanlar eşkıya reisliğinden imparatorluk sıfatına ulaşan*" Robert Guiskard'ın şahsında fevkalade bir lider buldular. Normandiya dükü Robert Giuscard ve Tarente hakimi Bohemond öncülüğünde Normanlar donanmanın da yardımıyla Adriyatikte Bizansla savaşlara başladılar.[15] Korfu'yu aldılar. Dalmaçya 'ya çıkarma yaptılar. Draç(Durresi)'ı kuşattılar ve aldılar. Aleksios bizzat sefere çıkarak Türklerin de desteğiyle Normanların diğer teşebbüslerini kırdı(1082). Robert Giuscard Normandiya'ya döndü. Fakat inatçı Bohemond bir

---

[15] A. A. Vasiliev, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Çev. A. Müfid Mansel, C.I, Maarif Matbaası, Ankara, 1943, s.455-456.

saldırı daha denedi. Bu defa Larissa'da bozguna uğrayan Bohemond Apulia'ya döndü.[16] Böylece Bizans bu tehlikeden de bir süre için kurtulmuştu.

1.3. ŞÖVALYELİK MÜESSESESİ VE HAÇLILAR

Latince bir kelime olan "miles" kelimesi başlangıç itibarıyla sadece savaşçılık sanatıyla uğraşanlar için kullanılmıyordu. 971 tarihine ait Cluny manastırı belgelerinde "miles" kelimesine rastlanmaktadır. Bu belgelerde "miles" kelimesi "nobilis, fidelis" gibi kelimelerin yerlerine kullanılmıştır.[17] Buradan şövalyelerin bir soyluluk ifade eden kurum olarak X. yüzyılda ortaya çıktığını anlamaktayız. XI. yüzyılda ise "şövalye" kelimesi "miles" kelimesinin yerine kullanılmaya başlanmıştır. Ancak henüz "ordo(ordu)" mensubu anlamında kullanılmayan bu kelime daha çok "feodal beyin silahlı adamı" anlamında, geçim için askerlik yapan kişilere bu tabir kullanılmaktadır. 1030 yılı civarında Rahip Saint Odon'un bir Hristiyanın hem asker hem de dini mertebe bakımından olgunlaşmış bir şahsiyeti ifade etmek için kullandığı "miles christi(İsa'nın askeri)" tabiri Haçlı şövalyesi(Militaire Chivalier, Militia Christi) tipini ortaya çıkarmaya başlamış görünmektedir. 1030-1095 yılları arasında şövalyelik kurumu "Militia Dei(Allah'ın Askeri)" kavramının karşıladığı bir müessese olarak görülmeye başlanmıştır. Şövalyeler rahipler ve diğer din adamlarıyla beraber anılmaya başlayan bir toplum sınıfı olmuşlar, ruhani bir kıymet kazanmışlardır.[18]

Haçlılar düzenli birliklerden oluşan, fakat kumanda birliği olmayan bir görünüm arz ediyordu. Her Haçlı kendi efendisine itaatle yükümlüydü.

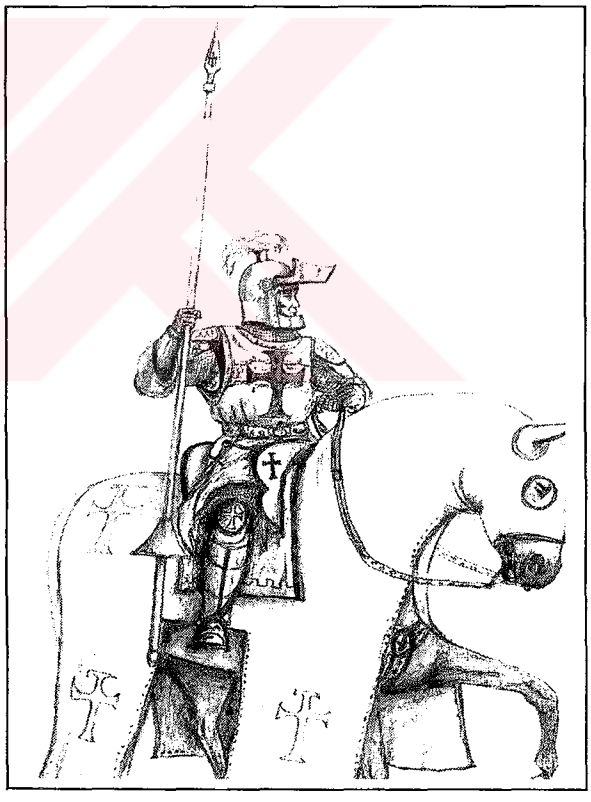
---

[16]Anna Komnena, Alexiad (Malazgirt'in Sonrası), Çev.Bilge Umar, İstanbul, 1996, s.131-152; Sir Galahad: "Birinci Haçlı Seferinin Perde Arkası", Çev: Ayda Düz, Hayat Tarih Mecmuası, Sayı:2, İstanbul, Mart 1972, s.72

[17] Georges Duby, Recueil des chartes de l'abbaye de Cluny, ed.Bernard et A.Bruel, n.1297(Çev. M.A.Kılıçbay, Ortaçağ İnsanları ve Kültürü, Ankara, 1995, s.210-211).

Şövalyeler sefere en çok iştirak edenler idi. Haçlı seferinin Kudüs'e kadar ulaşmasını sağlayanlar şövalyelerdi. Gerçekte ortaçağın zırhlı savaş makineleri bunlar olup, savaşmak ve "*turnir*" yapmak onların mesleğiydi. Zaten Batı Avrupa'da ardı arkası hiç bitmeyen savaşlarda olgunlaşmış olan bu insanların meziyetlerini İsa'nın mezarını kurtarmak gayesi ile pekiştirmeleri onların dayanıklılığını artırıyordu.[19] Artık Batı'da barış ilan ediliyor, böylece Katolik kilisesinin istediği gibi şövalyeler doğuya yönlendirilmiş oluyordu. 1096 yılının sonuna doğru sefer başlayabildi. Avrupa tarihi 1789'a kadar bu büyüklükte bir başka harekete sahne olmayacaktır.

Şarlman(Charlemangne) hanedanından Haçlıların zuhûruna kadar olan devrede ortaya çıkarak, İspanya, Normandiya, Fransa ve Avrupa'nın diğer bölgelerine yavaş yavaş yayılan şövalyelik mesleği at sırtında yapılan bir iş olup, Ortaçağ Avrupasının zırhlı aracı vazifesini görmektedir. Şövalyeliğe aday birisi öncelikle bazı eğitim safhalarından geçerdi. Bu eğitim hayatın içinde fakat kılıç, mahmuz ve geceleri uyanık kalmakla, gündüzleri de oruç tutarak yapılırdı.[20] Halk onlara bir savaş ustası gözüyle bakardı. Manevi olarak şövalyelik Tanrı'nın, Saint George'un ve



Resim 2. *Haclı Sövalvesi*

[18] Georges Duby, s.217

[19] Gibbon, The Decline, Vol.6, p.40-42.

[20] Gibbon, a.g.e, p.41; Çağdaş Demiren, Tarihte Şövalyelik ve Ortaçağ Erkekliği İlişkisi, Toplumsal Tarih, Eylül 2003, Sayı:117, s.39

Başmelek Saint Michael'in şahsında yaratılmıştı.[21] Şövalye ilan edilen birinin omzuna kılıçla üç kere dokunulur ve genç savaşçıya silahı verilirdi. Şövalyeliğe geçiş töreni aynı zamanda bir erişkinliğe geçiş âyini idi.[22]

Karşılıklı düello ve turnuvaların yapıldığı eski olimpiyat oyunlarına kadar kökleri olan silah kullanma sanatı, Fransa'da turnuvalar şeklinde başladı. Artık güncel bir yaşantı şeklinde gelişen şövalye mesleği Haçlı Seferleri öncesinde bir sınıf teşkil etmeye doğru ilerlemişti ve bu sayede geçim çıkaranların sayısı da oldukça artmıştı. Şövalyeliğin ortaya çıkışıyla Hristiyan tarikatların ortaya çıkışı arasında eşzamanlılık dikkati çekmektedir. Endülüs'te Müslümanlara karşı Haçlı seferlerini başlatan Cluny tarikati üyeleri bir süre sonra farklı askeri görevler üstlenen üyeleri ile askeri bir kol sahibi olmuştu. Haçlılarla doğuya gelen tarikat üyeleri Kudüs kralının izniyle belli yerleri kendilerine fief olarak almışlardı. Bundan sonra batıda ve doğuda, özellikle Akdeniz havzasında faaliyetlerini yüzyıllarca devam ettiren Hristiyan şövalye tarikatlarının(ordo, order) sayısı gittikçe artmış, hepsi de birbirinden ilginç isimler almışlardır. Bunlardan bazıları şunlardır; Templier(Tapınak) şövalyeleri, Hospitalier(Hastabakıcılar) tarikatı şövalyeleri, İsa'nın ızdırabı şövalyeleri(Militia passionis Jhesu Christi), Altın pösteki tarikatı, Yıldız şövalyeleri(Kral II. Jean'ın şövalyeleri), Çorap bağı tarikatı, Nostre Dame de la Noble Maison şövalyeleri tarikatı, Pierre de Lusignan'ın kurduğu Kılıç tarikatı(sembolü 'S' harfi silence:sessizlik), Altın kalkan ve Chardon tarikatı, Louis d'Ordeleans'ın Kirpi tarikatı, Saint Georges tarikatı, Tazı tarikatı şövalyeleri, sapkın Soylu âşıklar tarikatı.[23]

---

[21] Gibbon, a.g.e, p.41

[22] Johan Huizinga, Ortaçağın Günbatımı, Çev.M.A.Kılıçbay, Ankara, 1997, s.123

[23] Johan Huizinga, s.126-140

Şövalyelik kurumunun oluşmasında "*Kutsal Savaş*" ve "*İsa'nın Askeri*" teorilerinin de etkisi bulunmaktadır. Hristiyan şövalye bu şekilde kendisini manevi olarak da güçlendirmiş ve toplum içindeki yerini almıştır.[24] Şövalyeler cesaretlerini göstermek ve korkaklıkla suçlanmamak için Haçlı seferlerine katılmayı bir 'ar'(utanma) meselesi yapmışlardı.[25]

Haçlılar çağında "Kerak(*Crac des Chevaliers)*" adlı bir kale Outremer'daki Haçlı şövalyelerinin barınağı olmasından dolayı "*Şövalyeler Kalesi*" adını almıştı.[26] Şövalyeler burada yine Batı'da olduğu gibi para babalarına bağlı olarak çalışıyor ve geçimlerini bu şekilde yapıyorlardı. Bir Hristiyan genci genelde 5 yaşında Şövalyelik eğitimini almaya başlar, 15 yaşına gelince iyi bir eğitim görmüşse şövalyeliğe aday olabilirdi. Hatta bunu kanıtlaması için orduya katılabilir veya yarışmalarda, savaşlarda kendini ispatlayabilirdi.[27] Koyu Hristiyan düşüncesine sahip kişilikteki Hristiyan tarikatlarının de bol bol askeri eğitim etkinlikleri yaparak, bir süre sonra tamamen militanlaştıkları ve kişilik değiştirerek korsan(soyguncu) şövalye oldukları bilinmektedir.

Üsâme İbn Münkız Haçlı şövalyelerinden bahsederken, "Haçlılar, cesaret dışında insanların faziletlerinden hiçbirine sahip değillerdir. Şövalyelerinkinden başka yüksek rütbe ve imtiyaz tanımazlar, onlardan başka kimseye güvenmezler. Onların tavsiyesine itimat ederler" demektedir. Kudüs kralının yanında ayrı bir yere sahip olan şövalyeler mahkemelerde yargıçlık da yapmaktaydılar. Kral bazı kararları onlara danışarak almaktaydı.[28]

---

[24] Hans Eberhard Mayer, The Crusades, Oxford Un. Press, New York, 1990, p.20.
[25] Johan Huizinga,s.141
[26] David Nicolle, Crusader Knight, Osprey Military, Oxford, 1999, p.8-12
[27] Nicolle, a.g.e, p.15
[28] Üsâme, s.103-104

1.4. HAÇLILAR ÖNCESİNDE DOĞU AKDENİZDE SELÇUKLULAR

1074 yılında, Antakya'da deprem olduğu yılda, Selçukoğlu Kutalmışoğlu Süleymanşah Hristiyanlığın önemli bir merkezi olan İznik(Nikae)'i fethetti.[29] 1083'te Türkler, Aynuzarba(Anavarza Kalesi) ve Misis(Ceyhan yakınlarında Yakapınar Bucağı)'i fethettiler.[30]

Türk fetihleri daha çok Anadolu'daki Rumlar için yıkıcı olmuş, Ortadoğu Hristiyanları ise eskisinden farklı bir muameleyle karşılaşmamışlardır.[31] Ermenilerin Bizansla olan münasebetleri de Romayla olan münasebetlerinden daha soğuktu. Dolayısıyla Papalık için doğuda destek olacak Hristiyanlar da yok değildi. Böylece Papalık nüfuzunu tekrar etkin kılabilme fırsatı yakaladığı kanaatindeydi.[32]

Temel metinlere göre İslam'daki kutsal savaş Hristiyanlıktakinden farklıdır. Müslümanların inanmayanları itaate alma amacına yönelik yaptıkları kutsal savaş, Hristiyanlarda savunma ve kurtarma iradesine dayanmaktadır.[33] Yerli Hristiyanlar ise Ermeniler hariç Haçlı fikrinden uzakta ve vurdumduymaz bir haldedir. Çünkü etrafları tamamen Müslüman nüfusla kaplıdır. Bu durumda savaş sonrası onlar için pek vahim olabilir. Bu çekincelerle tedbirli davranmak durumunda ve savaş için pek iştah kabartmamaktadırlar.

Saracen(Serrasin): Bu kelime başlangıçta Kuzey Afrika'daki Aglebi güçleri için kullanılmaktaydı. Bazıları "*Kartacalılar*" kelimesi yerine kullanmışlardır. Bu kelime Araplar kastedilerek "*Agarene(Agarenos)*"

---

[29] El-Azımî Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler, Çev.Ali Sevim, TTK, Ankara, 1988, s.21.

[30] El-Azımî, a.g.e, s.24.

[31] Claude Cahen, "İslam ve Haçlılar", Belleten, Sayı:200, s.1045.

[32] "The Meeting of two world: The Crusades and the Mediterranean Context The Crusades An Historical Survey" The University of Michigan Museum of Art, 1981, p.12; Cahen, a.g.m, s.1047.

[33] Cahen, a.g.m., s.1047

kelimesi ile ortak anlamda kullanılmıştır. "***Agarene***" kelimesi ise "*hagar*" kökünden gelir.[34] Saracen kelimesi gerçekte Grekçe olup Bizans makamlarınca Türklere karşı kullanılmaktaydı. Bunu Anna Komnena'da da görmekteyiz.[35] Yine Anna'da Agarenos kelimesini Türkler için kullanılan bir kelime olarak görmekteyiz.[36] Anonim Haçlı kroniğinde milliyeti tam olarak tespit edilemeyen doğulu topluluklar için "Saracenler" tabiri kullanılmaktadır.[37] Bu da kelimenin "Şarklılar, Şarkiyyûn" kelimesinin Latin kaynaklara geçmiş şekli olduğu kanaatindeyiz.

Selçuklu yöneticileri Tuğrul, Çağrı ve İbrahim Yınal Bey Mikail'in oğlu, Mikail de Selçuk'un, Selçuk da Dukak'ın (Timuryalık ya da Demirbaş) oğludur. Selçuklu soyu Türk boylarının Oğuz kolundan gelmektedir. Tarihçiler Oğuz'un Nuh'un oğlu Yafes'in oğlu olduğunu ve "*Türk*"ün de Yafes'in oğullarından birinin adı olabileceğini düşünmektedirler.[38]

Türklerin sahneye çıkışı gerçek anlamıyla XI. Yüzyılda sadece İslam aleminde yeni bir tarih safhası başlatmakla kalmadı. Aynı zamanda Hristiyan alemini de etkiledi ve dolaylı olarak orada da yeni tarihi olayların oluşmasında amil oldu.[39]

Başlangıçta Bizans Selçukluları "*barbar*" olarak adlandırdı. Fakat bir süre sonra Türk tüccarları Bizans'ta tanındılar. Öyle ki, Türk kökenli komutanlardan bazıları Anadolu'yu yeniden Bizans adına işgal etmek için

---

[34] Norman Daniel, The Araps and Medieval Europe, London and New York, 1975, p.53.

[35] Anna Komnena, Alexiad, s.305.

[36] Anna, Alexiad,s.340, 343.

[37] L. Brehnier, Histoire Anonyme de la Premiere Croisade, Paris, Champion, 1924, terc. D. Gürel, Tarih ve Toplum Dergisi, 1985; C.3, s.388-390

[38] Encyclopedia Britannica, Vol.24, p.68

[39] Keneth Setton(ed.), Claude Cahen, "The Turkish İnvasion: The Selchükids" A History of The Crusades, Vol.I, The First Hundres Years, ed.Marshal W. Baldwin, p.135

savaşıyordu.[40] Gerçi Türkler sadece Anadolu'da tanınmıyorlardı. Daha önceden Hunlar, Attila zamanında Avrupa'nın hemen her tarafında at koşturmuşlardı. VI. Yüzyılda Hunları takiben gelen kavimler Tuna-Volga arasında ve Türkistan'da Orhun Abidelerine kadar olan bölgelerde yayılmış durumdaydılar[41]. Avrupa'ya yerleşen Türk grupları arasında Peçenekler,Oğuzlar ve Kumanlar dikkati çekmektedir. Çünkü onlar sonraları tarihe yön vereceklerdir.[42]

Türklerin dini ise bazı ayrımlar yapılmasına rağmen fazla çeşitli değildir. Şöyle ki, onların kahır ekseriyeti Müslüman olup, İslam için birçok şehit vermişler, birçok gazi yetiştirmişlerdir. Şamanizm gök tanrı dini ve totem inanışı eski Türklerde bir arada yaşanırdı. Uygurlar Maniheizm ve Budizm dinlerini kabul etmişlerdir. Hazarlar Yahudilikten etkilenmiştir. Asıl Oğuz kitlesi ise Türkmenleri teşkil ederek ilk siyasi Türk İslam teşkilatlanmalarını oluşturmuşlardır. İdil Bulgarları ve Karahanlılar Türklerde ilk Müslüman siyasi erkleri temsil eder.[43] Abbasiler zamanında 838 yılında gerçekleşen muhaberede Bizanslılar Türk askerlerinin gayretleri sayesinde kati bir yenilgiye uğradılar. Mu'tasım Amarium(Emirdağ) ve Ankara'yı zaptederek geri döndü. 942'de Bağdat'a Büveyhîler Hakim oldular. Halife bu andan itibaren Büveyhilerin bir oyuncağı haline geldi. Zamanla Türkler İslam'ın Ortodoks kolu sayılan Sünniliğin savunucusu oldular. Onlar aynı zamanda Hristiyanlara karşı İslamın savunucusu olmuşlardır. Aynen Papalığın savunucusu olan Charlemagne(Şarlman) gibi Selçuklular da Halifeliğin koruyuculuğunu üstlendiler (1055).[44]

---

[40] Setton, a.g.e, p.136

[41] Setton, a.g.e, p. 136

[42] Setton, a.g.e, p.137

[43] Setton, a.g.e, p.137.

[44] Setton, a.g.e, p.138; Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, Terc.: Yıldız Moran, 3. Baskı, İstanbul, 1994, s.42; Erdoğan Merçil, "Büyük Selçuklular" Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul,1992, C.7, s.111; Ali Sevim, Selçuklu Devletleri Tarihi, TTK, Ankara, 1995, s.41 ve İbrahim Kafesoğlu, "Selçuklular" MEB. İA

Selçuklular 1057'de Malatya'yı 1067'de ve 1068'de Emirdağ, Konya ve Kilikya'yı aldılar. 1071'de Malazgirt Savaşıyla Anadolu'yu tamamen kaybeden Bizans batıdan gelen yeni dalgalanmalarla da uğraşmak zorundaydı. Alparslan Gürcistan, Ermenistan ve Bizans topraklarında yaptığı fetihlerle Papalığı ve bütün Hristiyan dünyasını etkiledi. 1085 yılında Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın Antakya'yı alması yine Hristiyan ruhaniyetini üzülmesine neden oldu. Melikşah'ın 1086 Suriye Seferinden sonra 1092'de ölümüyle Selçuklu İmparatorluğu beş parçaya ayrılmıştı;

1-Büyük Selçuklu Devleti veya İran Selçukluları (1040-1157) [45]
2-Kirman Selçukluları (1051-1186)[46]
3-Irak Selçukluları (1119-1197)[47]
a-Musul Atabeyliği-Zengiler(1127-1233)[48]
4-Anadolu Selçukluları (1075-1308)
5-Suriye Selçukluları
a-Dımaşk Atabeyliği-Tuğtekinliler-(1104-1154)[49]
b-Halep Melikliği(1071-1117) [50]

Bir anlamda Papalık ve tüm Hristiyan alemi için bir galeyana gelme sebebi daha ortaya çıkmış bulunuyordu. Bu kaçırılamaz bir fırsattı. Kudüs'ün de Selçuklu yönetimine geçmesiyle Hristiyan alemi tamamen yok olmanın korkularına yakalanmıştı.

---

[45] Coşkun Alptekin, DGBİT, C.7, s.95-183.
[46] Erdoğan Merçil, DGBİT, C.7, s.230-290
[47] Alptekin, DGBİT, Türkiye Selçukluları, C.8, s.209-358
[48] Alptekin, DGBİT, Irak Selçukluları, C.7, s.291-337; Alptekin, Musul Atabeyliği, s.533-578
[49] Alptekin, DGBİT, C.7, s.470-531
[50] Burada 1117 yılında Hadim Lü'lü'nün öldürülmesi esas alınmıştır. Dımaşk Atabeyliği ise daha önceden Selçuklu Meliklerinin elinden çıkmıştı(İbnü'l-Esir, X, s.422; Coşkun Alptekin, Dımaşk Atabegliği -Tog-Teginliler-, İstanbul, 1985; Ali Sevim, DGBİT, C.7, s.345-470)

III. BÖLÜM

1. AVRUPA'DAN İSTANBUL'A DOĞRU

Haçlı seferine katılanlar Fransa, İspanya, Almanya ve İtalya'da aynı anda yola çıkmadılar. Farklı zamanlarda birbirinden ayrı güzergahlardan İstanbul'da birleşecek şekilde yola çıkmışlardı. Bundan dolayı Haçlıların Avrupa'daki ilerleyişi birçok koldan olmuştur.

1.1. HAÇLILAR BALKANLARDA

Papa II. Urban'ın belirlediği hareket tarihi geçmesine rağmen Haçlılar tam anlamıyla yola koyulamamışlardı. Sefere katılacakların bir kısmı yola çıkmakta çok acele ediyor bir an önce sütten nehirleri görmek istiyorlardı.

Gautier Sansavoir(Meteliksiz Gautier) adlı bir Frank şövalyesi Fransa'da etkili hitabeler yaparak tanınmıştı. Pierre ile birlikte hareket eden bu şövalye köylülerden oluşan büyük bir yığınla Almanya'ya geçti. Pierre ve arkadaşları Burada bir müddet kalarak yerli Alman derebeylerinden birçoğunu sefere katılmaya ikna ettiler. Buradan Tuna yoluyla İstanbul'a ulaşmayı düşünüyorlardı.

Bu haçlı kıtaları yol bilmeyen cahil kitlelerden oluşuyordu. Düzenli bir yapıları olmadığı gibi savaş sanatından da anlamayan bu kitleleri kontrol etmek büyük zahmetler gerektiriyordu.[1] Anna'nın tarifiyle Franklar askerlik disiplininden çok uzak, öğütten anlamayan, kaba insanlardı.[2] Öyle ki, Haçlı reisleri hep birlikte bağlılık andı içerlerken soylu bir Frank, Aleksios'un tahtına oturuvermiş ve saray inceliğinden yoksun Haçlı

---

[1] Michael O'mara Books Limited: People of The First Crusade, London, 1997, p.67; Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1998, C.I, s.95

[2] Anna, Alexiad, s.340

davranışını sergilemişti. İmparator bu davranışa çok kızmış fakat şimdilik O kişiye zarar vermemişti.[3]

Her biri ayrı bir ordu görünümünde olan değişik Hristiyan unsurları tarafından oluşturulmuş askerlerin önünde hareket eden ve düzenli bir görünümü olmayan halk yığını şeklindeki hacılar da bu seferlerin farklı bir yönünü teşkil etmektedir.[4]

Runciman'ın "*Halkın Seferi*" adını verdiği Pierre Lermit'in grubu Almanya'daki katılmalarla 30 bini bulmuştu. Bu sayı o devir için büyük bir rakamdı.[5] Almanlar ve umumi Hristiyan efkârı zaten Hazret-i İsa'ya işkence eden Yahudilerden hoşlanmadıkları için onların bu yürüyüşleri sırasında Yahudiler için tedbirler alınmaktaydı. Kalabalık Alman köylülerini de yanına alan haçlılar 1096 ilkbaharında Macaristan'a vardı. Macar kralı Koloman'ın aldığı tedbirler sayesinde Belgrat'a kadar taşkınlık yapmadan ilerleyen Haçlı ordusu Belgrat'ta iken yiyecek temin edilmediğini bahane ederek etrafı yağmalamaya başladı. Tam bu sırada Bulgarların başında bulunan Nikita olaya müdahale ederek Haçlılardan rehineler aldıktan sonra onların Niş'e doğru yola çıkmalarına izin verdi. Niş'te erzak sıkıntısı çeken Haçlılar şehri yağma ettiler. Bulgarlar da Haçlılara saldırarak onların para sandıklarını ve değerli eşyalarını aldılar. Pierre Lermit kendi canını zorlukla kurtarabildi. Sofya'ya gelen bu artık güruh ise Bizans'ın aldığı önlemlere uyarak kendisine çekidüzen verdi ve 1 Ağustos 1096 tarihinde İstanbul surları önüne ulaştı. Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos bunları şehrin dışında tutarak kamplara yerleştirdi. Ancak küçük gezi gruplarının kontrollü bir şekilde şehirde gezmelerine izin verdi. Ayrıca hediyeler vererek onların gözlerini kamaştırdı. Böylece

---

[3] Anna, Alexiad, 320

[4] Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, I, s.95; P. M. Holt, Haçlılar Çağı, Çev: Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1999, s.19.

[5] Runciman, I, a.g.e, s.96-98.

Haçlı ordularının buluşma yerine ilk gelenler Keşiş Pierre ve Gautier'in adamları oldu.[6]

Haçlılar daha kendi dindaşlarının ülkelerinden geçerken yaptıkları hareketlerle esas kimliklerini ele vermişlerdi. Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos Batı'dan yardım istemişti ve O sadece kendi ülkesini koruyacak birlikler bekliyordu. Şimdi ise kültür, amaç ve inanç bakımlarından Ortodoks Rumlarla tezatlıklar barındıran bir yığın Latinle anlaşmanın yollarını aramak, kendi politikası doğrultusunda durumdan vazife çıkarmak zorundaydı.

Aleksios Latinlerin etrafta huzursuzluk çıkarabilecekleri düşüncesiyle onları 5 Ağustos 1096'da karşıya geçirerek Cibotos(Civetot, Yalova)'a yerleştirdi. Bunların taşkınlıklarına engel olmak için önlemler alınarak, yiyecek ve içeceklerini temin ettirdi. Belli bir liderleri olmayan bu Haçlılar diğerlerini beklemeden Eylül ayı ortalarında Türklere karşı harekete geçtiler. Pierre Lermit ve Gautior Sansavoir'in Fransızlardan oluşan grubu İznik Sultanı Kılıçarslan'a ait bazı yerlere saldırdılar. Almanlardan oluşan diğer grup Frankların tek başlarına yağma yapmalarını çekemeyerek Kserigordon kalesine hücum ettiler ve kaleyi aldılar.[7] Kılıçarslan'ın kuvvetleri bir haftalık bir kuşatmadan sonra Kserigordon'u geri aldılar. Buradan da ileri yürüyerek Cibotos mevkiine gelen Türkler, 21 Ekim 1096'daki çarpışmada Haçlıların büyük bir kısmını kılıçtan geçirdiler. Köylülerin başında bulunan şövalyelerin yarısından fazlasının öldüğü savaşta Gautier Sansavoir ve iki kardeşi yaralanmıştı. Sağ kalanlar ise Cibotos'a sığındılar. Bizans gemilerinin gelmesiyle kurtulan bu Haçlılardan bir kısmı kendilerinden sonra İstanbul'a gelmiş olan Godefroi de Boillon'un ordusuna katıldılar. Hatta bir kısmı da

---

[6] Anna, s.304, 322; Runciman, I, s.100

[7] Anna, s.318; Runciman, I, s.101; Demirkent, Haçlı Seferleri, İstanbul, 1997, s.16.

silahlarını sattıktan sonra Haçlı Seferi hayalleri yıkılmış şekilde ülkesine döndü.[8]

Pierre L'ermit grubundan sonra Ren boyu Almanlarından teşekkül edilmiş bir Haçlı ordusu daha yola çıktı. Bu ilk Alman ordusu 23 Mayıs 1096 tarihinde Ratisbon(Ratisbonne)[9] şehrindeki Yahudilere saldırarak mallarını yağma etti ve birçok Yahudi'yi de öldürdü. Bu Pogromlarına (katl ve yağma) rağmen Macarlarla anlaştılar. Fakat bazı taşkınlıkları yüzünden Macar ordusu tarafından kılıçtan geçirildiler. Ancak az bir kısmı memleketlerine dönebildi.[10]

Alman Papazı Volkmar tarafından yönlendirilen ikinci bir Alman Haçlısı Saksonya'yı geçerek Bohemya'ya girdi. Bunların 30 Mayıs1096'da Prag ve ardından Macaristan'da Neutre Yahudilerine karşı takibat uygulamaları üzerine Macar kuvvetlerince bozguna uğratıldılar.[11]

Leningen kontu Emiko'nun idaresindeki üçüncü bir Alman ordusu Ren boylarındaki ahaliden toplanarak yola çıktı. 3 Mayıs 1096 tarihinde Speyer, 18-20 Mayıs 1096'da Worms ve 27 Mayıs'ta Mainz'deki Yahudi mahallesini yağma ve tahrip ettiler. 1 Haziran 1096'da da Trier şehri pogroma(soykırım) uğradı.[12]

Haçlılar uzağa gitmeye gerek görmeden bir şarklı gibi yaşayan kendi içlerindeki yabancıları temizlemeye başlamışlardı. Almanlara göre Hazret-i İsa'yı çarmıha gererek işkence edenler, Müslümanlardan az bir

---

[8] Anna, s.306-307

[9] Orta Avrupa'da Almanya içlerinde bir şehirdir(RHC.Occ. I, s.28-29)

[10] Runciman, I, s.106.

[11] Runciman, I, s.106

[12] Le texte est basé sur Frederic Duncalf, " The First Crusade: Clermont to Constantinople " dans Kenneth M. Setton, dir., A History of the Crusades, Madison, The University of Wisconsin Press, 1969 (1955), vol.1, pp. 266-279; Runciman, I, s.106

düşman değildiler. Öyle ki, Yahudiler köylerde dahi öldürülmekteydiler.[13] Fakat Macarlar ihtiyat tedbirleri almışlardı. Haçlılar sınırdaki Wieselburg şehrini muhasara ettiler. Macarlar onları geri püskürtmeyi başardılar. Leiningen kontu Emiko, kendisini zorlukla kurtarabildi. Bu haçlılar gerçekte Pierre'den etkilenmiş gruplar olup serseri Alman avamının tipik örneğiydiler.

1.1.1. Aleksios, Haçlılar ve Türkler(Türkopoller veya Balkan Türkleri)

Anna, Peçenekleri İskit ve Sarmat diye adlandırıyor. Yine O'nun kitabında Türklerden pek çoğunun isminin karıştırıldığını görmekteyiz.[14] Bilindiği gibi Peçenekler bir siyasi teşkilat oluşturamamışlardır. Uruglardan oluşan sosyal yapılanmaları içerisinde bir başbuğ çıkaramamaları onların tarihteki yerlerini almalarına engel olmamıştır. Zira onlar Bizans'a çok sıkıntılı anlar yaşatmışlar ve Anadolu'daki Türkmen ilerleyişine dolaylı olarak katkıda bulunmuşlardır.[15]

Bizans tarafından "*barbar*" sayılan bu göçebe Türk topluluğu Bizans'ın Batı'dan yardım talep etmesinde etkili olarak Haçlı Seferi düşüncesinin oluşmasına etkide bulunmuşlardır. Vaktiyle Bizans'a birçok tazyikte bulunan Bulgarlar Peçeneklerin bölgeye gelişiyle(914) eski güçlerini kaybettiler. Bizans, Rus Wareglerine ve Macarlara karşı da Peçenekleri bir koz olarak görüyordu.

Peçenekler 1036'da Tuna'ya indiler. 1048'den sonra daha da güneye inerek Anadolu'da Bizans'ın uç birlikleri arasında yer aldılar.[16]

---

[13] Runciman, I, s.107; Elizabeth Hallam, The Crusades A Short History, Yale Un. Press, New Haven, 1987, p.16-17.

[14] Anna, s.209

[15] A.N. Kurat, VI.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Ankara, 1992, s.59

[16] Kurat, a.g.e, s.63; Anna, s.223-228

Başlangıçta iyi olan ilişkiler zamanla bozuldu. Peçenekler Bizans'ın en tehlikeli hasımları haline geldiler.

1050'de Rumlar Peçenekleri yendiler ve Peçenek hükümdarı Lebeka'yı esir aldılar. Lebeka kaçarak kurtulmasına rağmen Peçenekler O'na güvenmediler ve Lebeka'yı öldürerek yerine oğlu Lebkuva'yı hükümdar yaptılar.[17] Lebkuva Bizansla çatışmalara devam etti.

Özellikle Aleksios zamanında çatışmalar şiddetlendi. Bizzat İmparator Peçenekler üzerine sefere çıktı. Aralıksız devam eden Peçenek baskısına karşı rüşvet dahil tüm birçok teklif getiren Aleksios onları barışa ikna edemedi. Bu sırada Balkanlardaki Bogomiller de Peçeneklere destek verdiler.[18] Bir defasında Aleksios'u Peçeneklerle savaşmaktan vazgeçirmeye çalışan Komutan Briyennios "Bilesin ki İmparator! İskitler Balkan Dağlarını geçerse senin için en hızlı atlar kıymete binecek" diyerek uyarmıştı. Peçeneklerle Bizans elçileri görüşürken Bizans astronomi bilgisini de kullanarak savaşa yön verdi. Şöyle ki, Bizans müneccimleri Güneş tutulmasını tahmin etmişlerdi. Bu sahada bilgileri az olan Peçenekler ise moral olarak da olsa etkilenmişlerdi.[19] Tarihte buna benzer bir olay Medlerle İyonlar arasında Batı Anadolu'da vuku bulan savaş sırasında Güneşin tutulması üzerine Medlerin savaşa ara vermeleridir. Çünkü bu Medler nazarında Tanrı'nın savaşı istemediğinin göstergesiydi.

Kitâbî bir dinin sahibi olarak Bizans Peçeneklerden daha iyi bir nücûm bilgisine sahipti. Ama İslam dünyasının bu sahadaki muasır seviyesi çok daha yüksekti ve Bizans ile yardıma çağırdığı Haçlılar

---

[17] El-Azimî Tarihi(A. Sevim), s.10

[18] A. N. Kurat, Çaka Bey, Ankara 1987, s.43.

[19] Anna, s.215.

gerçekte Selçuklulara ve Endülüs'e göre bilimde geri kalmışlardı. Bu durumu muasır İslam tarihçileri açıkça dile getirmektedirler.[20]

Peçenekler Bizans'ı iki defa üst üste yendiler. Bu sırada Kumanlar da Peçenek hudutlarına kadar ulaşmışlardı.[21]

Görünüşte İmparator, Peçenek saldırılarından haberdar olan Çaka Bey ile Kılıç Arslan'ın da birleşmesiyle -*ki Kılıç Arslan Çaka'nın kızıyla evlenerek O'nun damadı olmuştu*- üç taraftan kuşatılmış bulunuyordu. Aleksios için çıkar yol bulmak kolay olmadı. Gerçekte ise beklediğinden daha kolay bir şekilde işin içinden kurtulacaktır. Bunda hasımlarının payı büyüktür. Küçük birkaç siyaset oyunu O'nu başarıya götürmüştür. Aleksios Çaka'nın kadim düşmanıydı[22]. Çünkü Çaka'nın İmparatorlukta elde ettiği ünvanı elinden alan O'ydu. Çaka eski mevkiini elde etme karşılığında adalardan çekileceğini bildirerek barış teklifinde bulundu.[23] Fakat bu teklif kabul edilmedi.[24]

1090 yılında Bizans batıdan Peçenekler, doğudan Selçuklular, güneyden İzmir Beyi Çaka tarafından üç cepheden olmak üzere kuşatılmıştı. Peçeneklerin gittikçe bastırması ve İzmir Beyi Çakayla da

---

[20] İbnü'l-Esir, El-Kamil, C.10, s.236; İbnü'l-Kalânisî, Zeylu Tarih-i Dımaşk, Beyrut, 1908, s.135-136.

[21] Anna, s.218, 228

[22] Çaka Bey, Anna'da Çaha ve Tzachas olarak geçiyor. 1078-1081 yılları arasındaki Türk-Bizans savaşları sırasında Kuzeybatı Anadolu'da Bizans komutanı Kabalika Aleksander'ın eline genç bir Türk esir düşmüştü. Kabalika, delikanlı Çaka Bey'i Nikephoros Botaniates'in sarayına gönderdi. Çaka burada Grekçe öğrendi ve Homeros'u okudu. Kurat'a göre bu adın "Çağa" veya "Çağatay" olması da mümkündür. Fakat aynı devirde Danişmend Bey'in arkadaşları arasında Çavuldur Çaka ismine rastlamaktayız. Çaka'ya sarayda yüksek bir rütbe verilmesi O'nun soylu bir Türkmen beyi olabileceği savını güçlendiriyor. 1081'de Aleksios'un imparator olmasıyla saraydan uzaklaşan Çaka, bundan sonra İzmir Beyi olarak anılmaya başlayacaktır(Kurat, Çaka Bey, s.38-42 ve Anna Komnena, s.265).

[23] Anna, s.232-233

[24] Demirkent, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, TTK, Ankara, 1996, s.6-8.

anlaşarak İstanbul'a karşı taarruz hazırlığına girmeleri durumu daha da önemsenir kılmıştı.

İznik'in Ereğli'nin ve diğer birçok Anadolu şehirleriyle kalelerinin alınması Hristiyanları çok etkilemiş bulunuyordu. Diğer taraftan Kudüs'ü ziyaret edip memleketine dönmekte olan Flandern Kontu I. Robert İmparator Aleksios Komnenos ile görüştü. Kont bu görüşmesinde İmparator'a şövalye verme, asker temini ve Doğu Hristiyan alemini Seracen ve Agarenlerin(Araplar ve Türkler) baskısından kurtarmaya yönelik İmparator'un Papa'dan vesair Avrupa feodal beylerinden yardım talebi gibi önemli konularda Bizans erkanıyla fikir teatisinde bulunmuştur.[25] Tam bu sıralarda Kılıçarslanla Çaka Bey arasındaki sürtüşme Bizans'ı kurtardı. Zira Çaka Bey Peçeneklerle anlaşmış bulunuyordu. 1091 yılında Peçenekler saldırıya geçtiler. Çaka Bey de donanmasıyla hareketle Çanakkale'ye geldi. Öte yandan Sultan Kılıçarslan Aleksios tarafından bir mektupla Çaka'ya karşı kışkırtılmıştı. Burada Bizans donanmasıyla Kılıçarslan'ın ordusu arasında kalan Çaka Bey Anna Komnenos'un anlattıklarına göre bizzat damadı tarafından bıçaklanmıştır. Diğer rivayete göre O bir ziyafette zehirletilerek öldürülmüştür. Peçenekler ise 40 bin civarında Kuman tarafından Lebounion mevkiinde baskına uğratılarak ya Bizans'a sığınmışlar ya da diğer Balkan toplulukları içerisinde eriyerek benliklerini kaybetmişlerdir. İznik Sultanı henüz gücünü koruyordu. Fakat İmparator Avrupa'dan gelecek yardımları beklemekteydi. Yardımların gecikmekte olduğunu anlayan İmparator Peçenek tehlikesini siyasi kurnazlıkla atlatırken, Avrupa'ya yardım talebi için elçiler gönderdi. Elçiler bizzat Papa II. Urban ve I. Robert ile görüştüler.

İmparatorun komutanı Dalassenos Çakayla uğraşırken İmparator Keşan üzerine yönelerek Peçeneklerle çatıştı. Peçenekler casuslarının

---

[25] Anna, s.226

yardımıyla savaşı kazandılar. Arkasından yapılan çatışmalarda ise Peçenekler yenildiler.[26]

14 Şubat 1091 Cuma gününde Peçenekler İstanbul surları önüne, Çatalca'ya gelmişlerdi.[27] İmparator halkı teskin etmeye çalışıyor, nutuklar atıyordu. Peçenekler aynı zamanda İzmir beyi Çakayla da anlaştılar ve Bizans surlarına saldırıya iyiden iyiye hazırlandılar. Ancak Kumanların Aleksios'un ordusuyla birleşerek saldırması sonucunda Lebounion mevkiinde yapılan savaşta Peçenekler imha olundular. Büyük bir kısmı kıyımdan geçirildiler. Tehlike arzetmeyecek kadar az bir kısım Peçenek de askeri birlik olarak kullanılmaya başlandı.[28] Kumanlar ise imparatorun düzenbazlığından çekinerek Tuna taraflarına çekildiler.[29]

İmparator Aleksios Çaka Bey'in isteklerinden vazgeçmeyeceğinin farkındaydı. Kayınbiraderi İoannes Doukas'ı Çaka Bey'in üzerine gönderdi. Midilli'yi kuşatan Doukas sonunda burayı aldı. Çaka Bey ise gemiyle İzmir'e geçti. Çaka Bey yeniden donanma inşa ederek askeri hareketlerde bulununca İmparator Aleksios Komutan Dalassenos'u tüm donanmasıyla O'nun üzerine gönderdi. Ayrıca Kılıç Arslan'a da mektup yazarak kayın atasıyla arasını bozmaya çalıştı. Aleksios mektubunda Çaka Bey'in esas amacının Kılıç Arslan'ın mevkii olduğunu vurguluyor ve Çaka Bey'in Bizans İmparatoru olmak niyetinden ziyade Anadolu sultanı olmak niyetinin mantıklılığını anlatıyordu.[30]

Çaka Bey, Abydos (Çanakkale kıyılarında) denilen yerde henüz yaptırmakta olduğu gemilerle uğraşırken Dalassenos tarafından denizden sıkıştırıldı. Kılıç Arslan'ı kendine yakın bulan Çaka Bey olanlardan

---

[26] Anna, s.234-242.
[27] Anna, s.244-245.
[28] Anna, s.255-256.
[29] Anna, s.256.
[30] Anna, s.269-270; Demirkent,Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, TTK, Ankara,1996, s.17; A. N. Kurat, Çaka Bey, s.70.

habersizdi. Nitekim Kılıç Arslan'ın yanına doğru vardı. Kılıç Arslan O'nu hoş karşıladı. Çaka Bey için ziyafet tertip eden damadı O'nu iyice arakladıktan(sarhoş ettikten) sonra Anna'nın ifadesine göre kılıcını çekmiş ve kayınbabasının böğrüne daldırmıştır.[31] Çaka'nın ölmesiyle Bizans bir rakibinden daha kurtulmuş oluyordu. Kılıç Arslanla bir de anlaşma yapan Aleksios artık başka bir tehlike pek beklemiyordu. Tam bu sırada Avrupa'dan daha önce talep edilmiş olan askeri yardımla ilgili haberler başkente ulaştı. Bizans telaşa kapılmaya başlamıştı. Zira gelenler birkaç ücretli askeri bölük değil tam bir istila ordusu ve çapulcu kılıklı yığınlardı. Üstelik Bizans ince medeniyetin temsilcisi olmak sıfatıyla, sonradan Haçlılar denecek olan bu sürüleri de "*barbar*" olarak görüyordu.

1.2. HAÇLILAR VE BİZANS SARAYI

Bizans, Batı'dan gelen barbar kitlelere ve şövalyelere karşı takınacağı tavrı belirlemeye çalışmaktaydı. Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos esasında Türklere karşı bir önlem olarak düşündüğü bu orduları yönlendirmede zorlanacağının farkındaydı. Komnenos Batı'da uygulanmakta olan feodal sistemin şartlarına göre onlardan bağlılık yemini etmelerini talep etmişti. İstanbul surları önündeki bu topluluk diğer Haçlılar gelmeden Anadolu'ya geçirilmeliydiler. İmparator Batı Avrupa'dan çıkmış olan grupların Balkanlarda yaptıklarını biliyordu. Zorbalığa zorbalıkla karşılık verilmeliydi. Bunlar içinde Bizans'ı en çok rahatsız edenler ise daha önce Güney İtalya'dan kalkarak Balkanlara hücum etmiş olan Normanlardı. Bunlar fatih bir Hristiyan kavmi olarak bilinmekle beraber Latin unsurlar içerisinde ayrıca bir güvensizlik kaynağı idiler. Soylu ve büyük Doğu Roma'nın nazarında Fransızlar, İtalikler, Normanlar, İspanyollar ve Almanlar ince medeniyetten haberi olmayan

[31] Anna, s.271; Demirkent, Sultan I. Kılıç Arslan, s.17-18

yobaz ve barbar insanlardı.[32] Üstelik dinleri Ortodoks prensiplerine uymuyordu. Nitekim sonrasındaki anlaşmazlıkların başlangıç noktası da bu nokta olmuştur.

İstanbul'a gelen Haçlı şeflerinden ilki Fransa kralı Philippe'in biraderi Vermandois dükü Hugue idi. O, İtalya yolunu takip ederek, Bari'den Draç(Durresi)'a geçmiş ve yolda bir deniz kazasından güçlükle kurtularak 1096 Ekim sonlarında İstanbul surları önüne vasıl olmuştu.[33] Fakat bu arada prestiji de sarsılmıştı. Kendisiyle sefere iştirak eden fakat Almanya üzerinden gelmeye karar vermiş olan şövalyelerinden birçoğu Macaristan'da öldürülmüştü. Komnenos, Hugue'u gayet iyi karşılayarak hediyeler verdi. Maiyetinin ihtiyaçlarını karşıladı. İmparatorun süzerenliğini kabul eden Hugue O'na bağlılık yemini etmekten hiçbir çekince duymamıştı.[34]

Hugues'den sonra Godefroi de Boillon İstanbul'a gelen ilk Haçlı lideri olmuştur. Viyana'yı geçerek Macaristan üzerinden sıkıntısız bir şekilde Silivri'ye kadar Bizans kuvvetlerince de kontrol altında tutularak gelen Boillon, burada bir hafta kalarak yağma yapmıştır. Yürüyüşüne devam eden Godefroi İstanbul önlerinde kamp kurmuştur. Haçlı kumandanının yemin konusunda imtinalı davranması İmparatorla arasının gerginleşmesine sebep oldu. Tam o sırada ortaya çıkan Hugue de Vermandois'nın hapse atıldığı şayiasının Godefroi'yı etkilemiş olduğu düşüncesi olayın bir başka boyuttan anlaşılmasını sağlamaktadır. Hatta Godefroi daha yoldayken bu haberi almış bulunmaktaydı ve bu nedenle Silivri'yi yağma ettirmişti.[35] Godefroi İmparatora güvenmiyordu. Bu nedenle rehin almadan İmparatorla görüşmeyi reddetmişti. Aleksios Komnenos da bu isteği bir hakaret saymıştı. Godefroi'nın askerleri

---

[32] Anna, s.320
[33] Anna, s.308
[34] Anna, s.309
[35] Anna, s.323-325

düşman arazisindeymiş gibi hareket ederken Bizans askerleri savunma durumuna geçmişlerdi. Buna rağmen her iki tarafın da barışmak istemesi üzerine anlaşmazlıklar giderilebildi. Aleksios Komnenos oğlunu rehin olarak verince Godefroi 1097 yılı Ocağında İstanbul'a gitti ve istenilen sadakat yeminini getirdi.[36]

Birkaç hafta sonra bu Haçlı ordusu da Bizans gemileriyle Anadolu'ya nakledildiler. Çünkü biraz daha beklemeleri geriden gelenlerle birleşmelerini sağlayacağından Bizans için büyük bir tehlike arz edecekti. Latinlerin birleşmesine engel olma politikası bu şekilde uygulanmaktaydı.

Sicilyalı Normanların lideri Bohemond'un kıtaları İtalya'dan ayrı gruplar halinde hareketle Kastoria yakınında birleşti. Normanlar 18 Şubat 1097'de Vardar Nehri'ni geçerek Bizans sınırına girmişken sınır birliklerinin saldırısına uğradılar. Fakat aradaki gerginlik fazla uzun sürmedi. İmparatorun gönderdiği memurlar Bohemond'u karşıladılar ve Norman ordusunun yiyecek vesair ihtiyaçlarını karşıladılar. Böylece Normanlar sakinleştirilerek Rusa'ya vardılar(1 Nisan 1097). Bohemond ordusunun başına yeğeni Tankred'i bırakarak İstanbul'a gitti. Tankred ise İstanbul'a uğrama tenezzülünde dahi bulunmadan Anadolu kıyısına geçti. Fakat daha sonra İstanbul'a gelerek Bohemond'un ısrarıyla bağlılık andını içti.[37] Doğu Roma ile vaktiyle Robert Guiskard'ın Normanlarının 1083'de Dalmaçya ve Epir'e hücum etmelerinden beri -ki bu saldırıya Bohemond bizzat katılmıştı- düşmanlıklar devam etmekteydi. Bohemond daha sefere çıkmadan doğuda bir "*Prenslik*" elde etmek planları kuruyordu.[38] Nitekim İmparatorla konuşurken maksadının bir parçası olarak bağlılık yeminine karşılık olarak Antakya'yı istemesi bunun

---

[36] Anna, s.317.
[37] Anna, s.331.
[38] Anna, s.322-323.

göstergesiydi. Aleksios Komnenos ise kesin bir cevap vermekten ziyade her şeyin Haçlı Seferinin gidişatına bağlı olduğu fikrini vurgulamıştı. Bohemond sadakat yeminini bu şartlar dahilinde ederek yeğeni Tankred'in yanına gitti.

Flandern kontu I. Robert Apulia'ya kadar karadan, oradan da gemilerle Epir'e geçerek kara yoluyla Nisan 1097 dolaylarında İstanbul'a geldi. Hükümdarın cömertliği karşısında şaşıran Kont istenilen yemini memnuniyetle etti. Gerçekte Aleksios'un yaptığı bu hediye dağıtma işi her gelen Haçlı sergerdesine verilmekteydi.

Toulouse dükü Raymond'ın kıtaları Batı Avrupa'dan hareket eden en kalabalık ordu olup, 1096 Ekim'inde Fransa'dan çıktı ve İtalya üzerinden geçerek Dalmaçya'ya geldi. Fakat geçtikleri yerin halkının saldırısı ile ve kış soğuğuyla mücadele etmek zorunda kalarak büyük sıkıntılar çektiler. Drazza(Draç)'ya vardıklarında Bizans İmparatoru'nun gönderdiği birliklerce karşılanarak bundan sonraki yolculuklarında rahatladılar. Her ihtimale karşı İmparatorun bir kısım orduyu da buraya gönderdiği bilinmektedir. Raymond, Tekirdağ(Rodosto)'a ulaştığında İstanbul'dan bir an önce oraya gelmesiyle ilgili mesajlar aldı. İstanbul'a varıp Komnenosla görüşen dük sadakat yemini teklifini şiddetle reddetti. Raymond Rodosto'daki birlikleriyle İmparatorun birlikleri arasında çatışma çıktığını ve Haçlıların yenildiklerini duyunca büsbütün kızarak Aleksios Komnenos'a tabi bir feodal bey olamayacağını bildirdi. Sonunda İmparatorun hayatına ve şahsi menfaatlerine karşı hiçbir teşebbüste bulunmayacağına dair yemin ederek aradaki ihtilafı kaldırdı.[39]

İstanbul'a en son ulaşan Haçlı lideri Normandiya dükü Robert oldu. Etienne de Blois ve Godefroi'nin biraderi Boulogne kontu Eustace de Robertle birlikteydiler. İngiliz ve Briton şövalyelerinin de bulunduğu

[39] Anna, s.323-325.

kafile ile 1096 Eylülünde Normandiya'dan hareket eden Robert, kış aylarını İtalya'da geçirdikten sonra 5 Nisan 1097 tarihinde Brindisi'den gemilere binerek deniz yoluyla İstanbul'a geldi. Diğer taraftan Haçlı kıtaları Anadolu'da Türklerle çarpışmalara başlamış bulunuyorlardı. 15 gün kadar İstanbul'da kalan Robert, İznik(Nikae) kuşatmasına katılmak üzere yola koyuldu.

1.3. İLK HAÇLI SEFERİNİN LİDERLERİ

Haçlı seferlerinin önderleri gerçekte Papalar olmakla birlikte, kont, dük gibi asilzadeler ve papazlar yer yer söz sahibi olmaktaydılar. Bunlar hakkında ayrıca bilgi vermek Haçlıları tanımak bakımından faydalı olacaktır:

Pierre L'ermit:

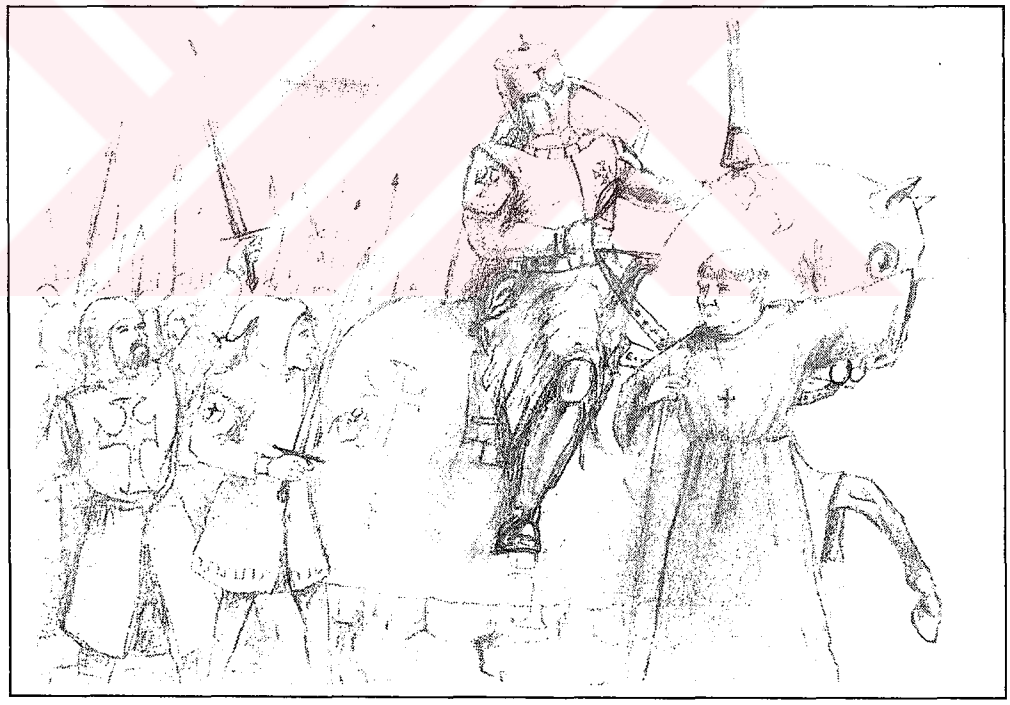
Avrupa'nın çeşitli yerlerinde Papa'nın çağrısını duyan din adamları ve sıradan halkın içinde yaşayan ilgi çekici karakterdeki kişiler de Hristiyanları etkilemekteydi.[40] Bunlardan biri olan Pierre L'ermit(Ermiş Piyer) on binlerce köylü(serf) kitlesini etrafında toplamayı başarmıştı. Pierre aslında zayıf görünümlü, yırtık elbiseler giyinen, üstü pis birisiydi. Buna rağmen O, konuştuğu zaman insanları etkiliyordu.

Kelt soylu, keşiş, münzevi, yalınayak, Amiensli Kuku(küçük) Pierre, Haçlı fikrinin ateşli savunucusu, gezgin bir Misyoner olan bu kişi Haçlı Seferlerinin fakir halk kısmını etkileyen belki de tek vaiz olarak görünmektedir. "*Pierre*" kelimesi Süryani Aram dili kökenli bir sözcük olup Rumlarda *Petros*, diğer batılı kavimlerde *Peter, Pedro, Bederos* şeklinde kullanılmakta ve Fransızlarda *kaya, taş* anlamında Pierre yerini almaktadır.[41]

---

[40] Nellie Bartlett Mead, Story of The First Crusade, Dansville, 1911, p.11

Pierre Haçlılardan önce bir defa Ortadoğu'ya gelme girişiminde bulunmuş fakat yolculuk sırasında bir takım olaylar buna engel olmuştur. Pierre'in böyle bir teşebbüste bulunmadığını söyleyenler de vardır. Gibbon'a göre, Pierre Ortadoğu'daki olayları görmüş ve Avrupa'ya gelince münzevilikten vazgeçerek kiliseyi ve Hristiyan halkı doğuya duyarlı hale getirmek için ateşli vaazlar vermeye başlamıştır. O'nun kısa boyu, eski püskü elbiseleri ve zayıflığının yanında , keskin bakışlı gözleri ve hedeflerini gerçekleştirmeye olan inancı O'na güç veriyordu.[42] Yine Gibbon Pierre'in bir soylu kadınla evli olduğunu ve babasının bir feodal bey olduğunu söylese de Michaud bu konunun belirgin olmadığı görüşündedir.[43] İlaveten Gibbon Pierre'in karısının çok çirkin olduğunu ve sonradan kadınlar manastırına inzivaya çekildiğini de söylemektedir.[44]



Resim 3. Pierre L'Ermit'in Haçlılara Yol Göstermesi

---

[41] Anna, s.303

[42] Gibbon, The Decline and Fall, p.13

[43] Joseph François Michaud, The History of The Crusades, Vol.I, London, 1852, p.89; Gibbon, The Decline and Fall, Vol.6, p.14

[44] Gibbon, The Decline and Fall, p.14.

Pierre, Papa II. Urban'ı ziyaret ederek O'nun tarafından adeta bir uyarıcı gibi kabul edildi ve O'ndan bir konsil ile destek verme sözü aldı. Pierre az yiyerek ve uzun hararetli konuşmalar yaparak İtalya'yı ve Fransa'yı dolaştı. Tüm bu sırada başı açık ve ayağı yalındı. Bir eliyle dilendi bir eliyle dağıttı. Kiliselerde, cadde ve meydanlarda sayısız kalabalıklara hitaplar yaptı. Peşine düşenler de kendisi gibi sade vatandaşlardı.

Haçlı seferlerinin karakteristik özelliklerinden biri de bu devir hükümdarlarının seferin gerçekleşmesi ve başarılmasında hiçbir rollerinin olmayışıdır. Ne Fransız kralı Philippe ne de Alman imparatoru VI. Heinrich Papa ile kötü ilişkileri ve kendi aralarındaki düşmanca davranışları sebebi ile Haçlı Seferi çağrısına pek aldırış etmediler. Sefere katılan büyükler arasında birbirleri üzerinde üstünlük iddia edecek mümtaz bir şahsiyet bulunmuyordu.[45] II. Urban'ın Haçlı orduları nezdindeki vekili Le Puy piskoposu Adhemar olup Provençal piskoposu sıfatıyla Toulouse dükü Raymond'un tebaasıydı. Raymond ise değil Haçlı ordusuna kumanda etmek Fransız kıtalarına dahi komuta etmesi söz konusu olamazdı. Gibbon'a göre ise O hakiki bir kumandandı.[46]

Sefere katılan büyükler arasında *Fransa kralının biraderi Vermandois kontu Hugue*, *Toulousa kontu Raymond de Saint Gilles*, *Fatih William'ın oğlu Normandiye kontu I. Robert*, Aşağı Loraine kontu *Godefroi de Bouillone, onun biraderi Baudouine ve Eustace, Flandern kontu II. Robert*, Sicilya'daki Normanların teşkil ettikleri kuvvetlerin başında *Tarentum(Torento) hakimi Bohemond* ve *yeğeni Tankred* bulunuyorlardı.[47] Bu siyasi liderlerin hepsi değişik gayeler için haçlı ordusuna katılmaktaydılar. Mesela Fransa kralının biraderi Hugue

---

[45] Nellie Bartlett Mead, Story of The First Crusade, Dansville, 1911, p.9-12.

[46] Gibbon, The Decline and Fall, London, 1866. Vol.6, p.38

[47] Traduction prise dans Frederic Austin, ed. , A Source Book of Mediaeval History, New York, Cooper Square Publishers Inc., 1972, p. 291

Filistin'de hakimiyet sürmek sevdasındaydı. Yani bir denizaşırı ülke(Outremer) hayali kurmak devrin siyasi modasıydı.

Raymond ise haçlı ordusunun komutasını alabilirse batıdaki zenginliğini doğuda da sürdürebileceğini umuyordu. Raymond'un doğuda bir prenslik kazanacağına kesin gözüyle bakılıyordu. Godefroi de Bouillon'a gelince serveti azdı fakat kabiliyet ve karakter bakımından diğerlerinden daha çok etkili görünüyordu. Onun dini yaşantısı Hristiyanlığın ilkelerine sıkı bir şekilde bağlı olarak sürmekteydi. Normanların başında bulunan Bohemond ise daha sefere çıkmadan önce Antakya üzerinde hak iddia eden ve doğuda kontluk kurma hayalleri gören birisiydi. Haçlı Seferlerinin daha başlangıcında bir birliktelik görünmüyordu. Nitekim bu durum sonradan daha bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan Haçlı Seferleri Dünya tarihinde benzerine az rastlanan hareketler olarak dikkati çekmektedir.

IV. Henry, Papa'nın savaş davetine iştirak etmemiştir. I. Philippe ise vekillerini göndermiştir. William Rufus ise henüz İngiltere'yi ele geçirmişti. İspanyol kralları iç savaş halindeydiler. İskoçya, Danimarka, İsveç ve Polonya Monarkları ise güneydekilerden duydukları şevke henüz yabancıydılar. Dini galeyan daha çok ikinci dereceden hakimiyet sahibi prensler arasında yankı buldu.

Adhemar De Monteil: Puy piskoposu, Papa II. Urban tarafından "*dux belli (baş komutan)*" ünvanıyla vekil seçildi. Papa Seferin genel lideri olarak Adhemar'ı görevlendirmekle Kilisenin sıfatını dünyevi makamlardan üstün tutuyor ve bir savaş komutanını görevlendiriyormuş gibi değil de haç kafilesini yollar gibi davranıyordu. Nitekim Adhemar sefer sırasında kaldığı bu ikilem O'nun genel komutanlığına gölge düşürecek ve O'nu etkisiz kılacaktır.

Godefroi de Bouillon(Godefruva dö Buyon): Şarlman(Charlemagne) soyundan gelen Godefroi haklı olarak kahramanlığını ispatlamak için Konsil'e olan desteğini ifadeyle Haçlı Seferlerine katılmayı isteyen ilk makamsal kişiydi. Babası Brabant Aşağı Loraine Pensliğinden soylu bir Boulogne kontuydu. Büyük biraderi Eustace ve küçük biraderi Baudouin, Godefroi'ya eşlik ediyordu.

Hugue de Vermandois(Hug dö Vermanduva), Robert de Normandie(Rober dö Normandi), Robert de Flander(Robert dö Flandır), Stephen de Chartres(Stefan dö Şartır) ve diğerleri Clermont Konsili'nden iki ay sonra Fransa kralının başkanlığında toplandılar. Bunlar arasında en çok dikkati çeken gösterişli kırmızı haçıyla Vermondois Kontu Hugue idi. Fatih William'ın büyük oğlu Normandiya dükü Robert ise Babası ölünce tembellik ve kabiliyetsizliğinden İngiltere'deki mülkiyetini kardeşi Rufus'a kaptırmıştı.[48] Halk nazarındaki saygınlığını yeniden kazanmak için kutsal savaşa katılmaya hazırdı. Diğer Robert ise kraliyet eyaleti Flandern'e hakimdi. 3 tane kraliçesini Fransa, İngiltere ve Danimarka tahtlarına vermişti. O'na "Hristiyanların kılıcı ve mızrağı" diye lakap takılmıştı. Fakat bir asker olarak yaptığı kahramanlıklar O'na bir general olduğunu unutturuyordu.[49] Chartres, Blois ve Troyes'in kontu Stephen çağının en zengin prenslerinden biriydi. Kalelerinin sayısı yılın[50] günlerinden fazlaydı. Bu dört lider Franklara, Normanlara ve Britanya adalarından gelen hacı savaşçılara başkanlık etmekteydi. Fransa'nın güneyindeki Le Puy şehri piskoposu Adhemar de Monteil Papa'nın vekili ve Haçlı ordularının resmi komutanı sıfatına haiz idi.

Adhemarla birlikte Toulouse kontu Raymond de Saint Gilles, Narbon ve Provence Markilerinin dükü ünvanıyla tanınıyordu. Son olarak

---

[48] Gibbon, a.g.e. p.37.
[49] Gibbon, a.g.e, p.38.
[50] Gibbon, a.g.e, p.39.

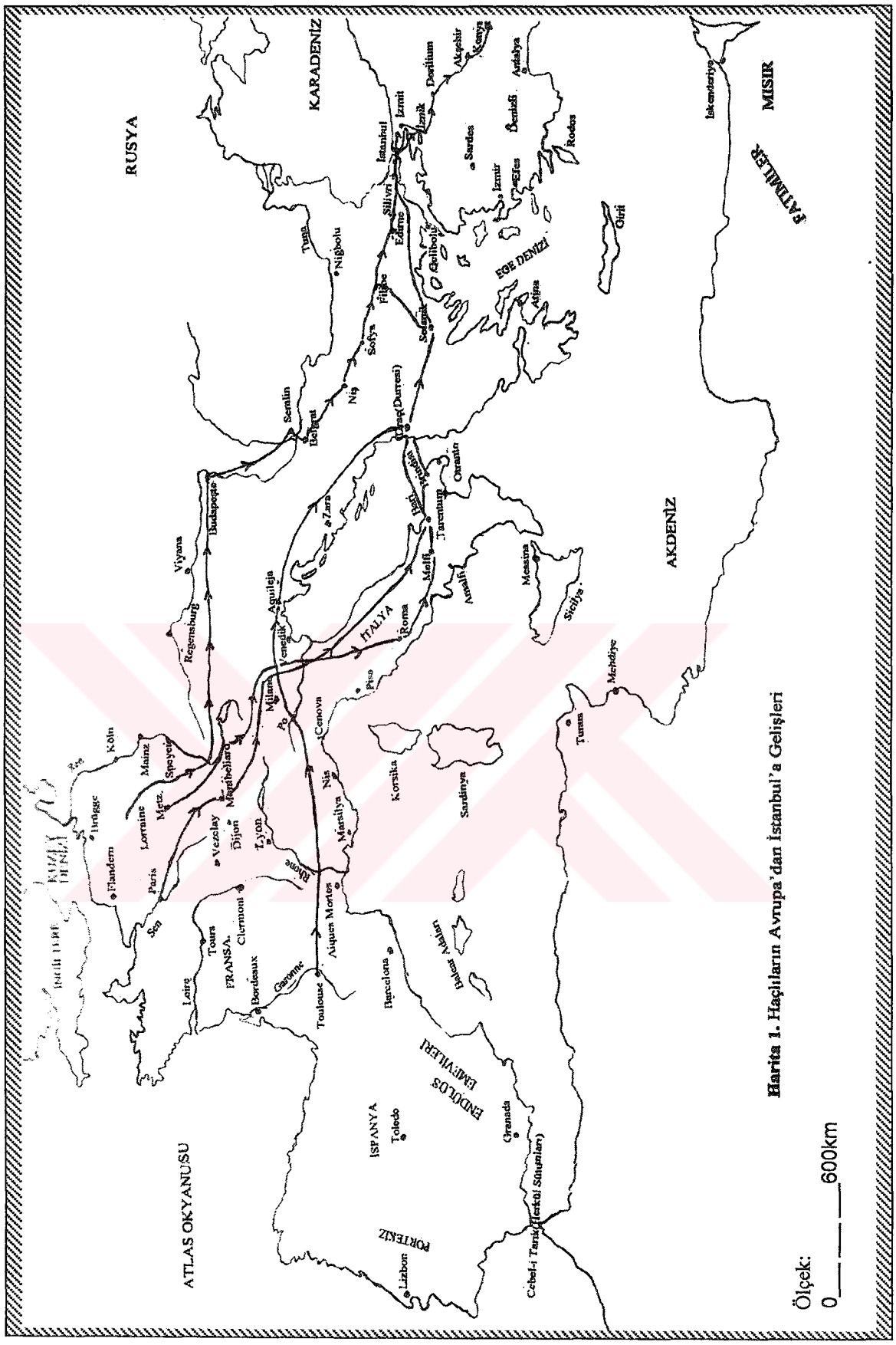
da İspanya'da Müslüman Araplara karşı savaşmış tecrübeli bir asker olması Raymond'un liderlik vasfını artırıyordu. Raymond Papalığın yaptığı çağrıya cevap veren ilk kişi olup, savaş için askeri hazırlıkları yapmaya başlayan ilk kişi de yine O olmuştur. Hazırlığı uzun sürdüğü için Avrupa'dan en son harekete geçen de yine O'dur. En büyük hazırlığı O yapmış ve adeta elveda der gibi yola çıkmıştır.[51] Raymond'un 100.000 atlı ve yayayla yola çıktığı belirtilmektedir.[52]

Bohemond ve Tankred: Bohemond Bizans imparatoruna karşı çifte zaferle tanınan Robert Guiskard'ın oğludur. Babası O'nu Tarentum prinskepsi yapmıştı. Fransız hacılardan duyduğu söylentilerle doğuya ilgisi artmıştı. Amalfi kuşatmasında Papalıkla ortak bir orduya kumanda etmişti. Sonunda elbisesini yırtarak elbisesinden büyük bir haçlı elbise diktirdi ve doğuya sefer hazırlığına girişti. 10 bin atlısı ve 10 bin yayası vardı. Çeşitli Norman savaşçıları bu eski tecrübeli generalin emrinde toplandı. Bohemond'un yanında yeğeni Tancred de bulunuyordu.[53] Tancred'i iyi bir şövalye ve gerçek bir şövalye ruhuna sahip birisi olarak keşfedilmekteydi[54]. Holt'un da belirttiği gibi Outremer(denizaşırı ülke) sahibi olma hülyası kuranların başında Bohemond gelmekteydi.[55]

Haçlılar birbirinden ayrı dört kafile halinde yola çıkmışlardı; Güney Fransa ve İtalya kıtalarından oluşanı en kalabalığını oluşturmaktaydı. Papa II.Urban'ın vekili Adhemar'ın da bulunduğu bu grup Güney Fransa, İtalya, Dalmaçya yoluyla İstanbul'a İstanbul'a doğru ilerleyecektir.

---

[51] Franklin Hamilton, The Crusades, USA, 1965, p.28.
[52] Gibbon, a.g.e, p.39
[53] Gibbon, a.g.e, p.40
[54] Gibbon, a.g.e, p.40



[55] P.M. Holt, Haçlılar Çağı, s.32

Kuzey Fransa ve Ren boyu Alman kıtaları başlarında Baudoin de Rainaut, ve Pierre de Toul, Hugues de Saint Paul(Gilles), Godefroi de Bouillon ve O'nun biraderi Baudoin gibi asilzadelerle birlikte Almanya'yı geçerek, Tuna'yı takiben Balkanlardan İstanbul'a varacaktır.

İtalya'nın güneyi ve Sicilya'daki Normanların kuvvetleri başlarında Bohemond ve yeğeni Tankred olduğu halde Epir'e çıkacaklar, oradan da Trakya'ya geçeceklerdir.

Fransa'nın kuzeyinde toplanmakta olan Fransa kralının biraderi Vermandois dükü Hugues, Normandiye dükü Robert of Chartres ve Flandern kontlarının birlikleri Fransa'dan hareketle İtalya'yı baştan başa geçerek Brindisi'ye gelecek Dalmaçya'ya geçtikten sonra Epir üzerinden İstanbul yolunu izleyeceklerdir.

1.4. HAÇLILARIN ANADOLU'YA GEÇİŞİ

Mayıs 1097 itibariyle Haçlılar Anadolu'da fiilen hareket halindeyken Bizans İmparatoru Aleksios durumdan gayet memnun görünüyordu. Çünkü, hemen bütün Haçlı önderleriyle Anadolu, Filistin ve Suriye'de alınacak yerlerin teslimi konusunda anlaşmıştı. Bu iyiliklerine karşılık Haçlıların her türlü ihtiyaç ve yardım talepleri karşılanacaktı. Haçlılar aldıkları şehri yağma ederek Bizans'a vereceklerdi. Suriye ve Filistin'de kurulması muhtemel tüm Latin Prenslikleri İmparator Aleksios Komnenos'a bağlılık yemini getirecekler ve kadim Roma topraklarını yeniden sahibine açacaklardı.

Tüm bu yemin ve teminat fasılalarına rağmen Latinlerle Bizans Sarayı'nın yıldızları pek barışmış değildi. Öyle ki Haçlıların başkentten ayrılmalarının akabinde Bizans yardımlarının azalmaya başlamasıyla ilişkiler soğuklaştı. Sadece rehber birliğe ihtiyaç duyan Haçlılar da yeminlerini unutmaya başladılar. Anna'ya göre, Haçlılar Anadolu'ya

geçtiklerinde Aleksios'un yardımı azaltması söz konusu değildi, fakat Haçlıların nankörlüğü açıktı.[56] Haçlılar Hristiyan halka saldırmakta ve çocukları dahi öldürerek pişirip yemekle kalmıyor, yaptıkları bağlılık sözleşmelerini de çiğniyorlardı. Görünen o ki, her iki tarafın da karşılıklı riayetsizliklerinin gerekçesi vardı.

1.5. HAÇLILARIN SAYILARI

Haçlı Seferleri öncesinde Kudüs'e büyük hac organizasyonları yapanlar olmuştu. 1026'da Başpiskopos Richard Kudüs'e büyük bir hac seferi düzenlemiş ve 1027'de İstanbul'a da uğrayarak İmparator VIII. Konstantin'den hediyeler almıştı. 1056 yılında Piskopos Lietbert bin bir güçlükle yaptığı yolculuk sonrasında Lazkiye'ye ulaşabildi. O yolda Korint'e uğrayarak ünlü Hristiyan martiri(şehidi) Demetrius'un mezarını da ziyaret etmişti. Fakat Kudüs'ü ziyarete muvaffak olamadı. 1064 yılında 7000 Alman Kudüs'ü ziyaret için yola çıktı.[57] O tarihe kadar görülmüş en büyük Kudüs yolculuğu bu "*Büyük Alman Pilgrimage*"i olup, Kutsal ülkeyi kurtarma sevdasını körüklüyordu.

Anna'ya göre, ilk Haçlılardan sadece Godefroi'nin ordusunun sayısı 10 bin atlı ve 70 bin yayadan oluşuyordu.[58] İlk Haçlıların sayıları meselesinde, birçok tarihçi Haçlıları yüz binlerle ifade etmektedir. Bu görüş fevkalade mübalağalı olup gerçeği yansıtmamaktadır. İstanbul'a ilk gelen kafileden, Pierre Lermit'in 20.000[59] Gautier Sansavoir'un 7000 kişiye kumanda ettikleri kabul edilmektedir. Ancak bu ordulardan büyük bir kısmı Balkanlarda yok olmuş, geriye kalanları da Kılıç Arslan'ın askerleri tarafından kılıçtan geçirilmiştir. Alman Haçlılarından 10 bin kişilik bir grup Balkanlarda Macar Koloman tarafından imha edildi.

---

[56] Anna, s.348-349

[57] Elizabeth Hallam, Chronicles of The Crusades, London, 1989, p.26, 29, 33

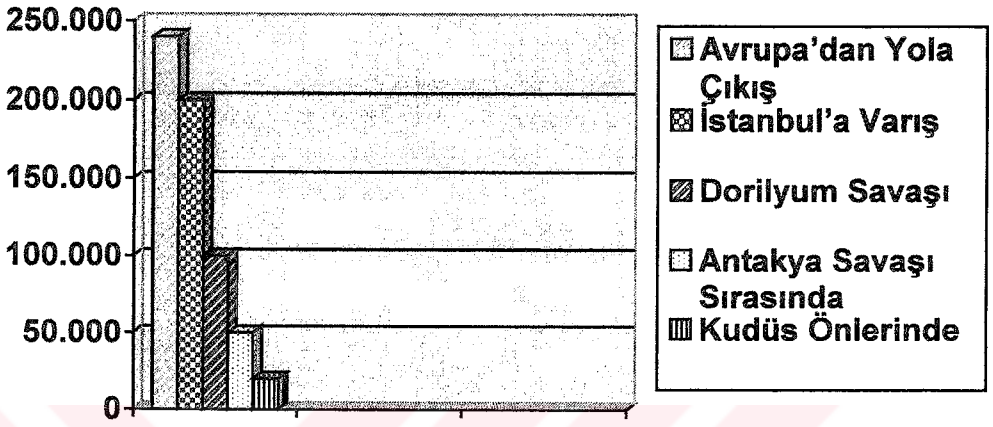
[58] Anna, s.313

[59] Guibert de Nogent 15 bin rakamını vermektedir(RHC, Occ., IV, ing. terc. Arthur Mcfall, p.2)

Normandiya kontu Robert'in 25 bin kişilik bir ordusu bulunuyordu. Bir Haçlı ordusu İtalya'dan geriye döndü. Dört ana Haçlı ordusu ayrı ayrı yerlerden yola çıkarak İstanbul'a gelmişler ve Aleksios Haçlıların İstanbul surları önünde çoğalmalarına engel olmak için onları peyderpey Anadolu'da İzmit ve Civetot'a geçirmiştir. Haçlıların İznik önlerine geldikleri sıradaki sayıları üç yüz bine ulaşmaktaydı. Türk askerleri şimdiye kadar 300-400 bin kişilik devâsâ orduları bir arada görmemişti ve ilk Haçlı seferine katılanların toplam sayılarının muharip ve hacılarla birlikte 170 bin ile 200 bin arasında bir rakama ulaştığını söyleyebiliriz. Kanaatimizce birinci Haçlı seferine iştirak eden Avrupalı muharip(savaşçı) grupların sayısı 100 binden fazla olmamalıdır.

Anna ve Latin kaynaklarının verdikleri rakamlar birbirinden farklı olup, Haçlıların sayılarını kesin bir rakam ile tespit etmek mümkün görünmemektedir. O zaman için yarım milyon kişiyi(500 bin) şövalye olarak ve birinci sınıf ordu gücü sayılacak şekilde bir araya getirmek Avrupa şartlarında mümkün değildi. "Halkın seferi" olarak bildiğimiz Pierre ve Gautier'in askerleri ise daha Anadolu'ya geçer geçmez Kulan Arslan(Davut Bey) tarafından imha edilmişlerdi. Antakya önlerine ulaşan muharip Haçlıların sayısı 20 bin civarında idi. Çünkü Haçlılar yolda Dorilium'da ve Ereğli'de büyük kayıplar vererek ilerleyebilmişlerdi. Baudouin de Boulogne bir kısım kuvvetle(2 bin) Urfa'ya gitmişti. Antakya'dan Ma'arra, Arka, Trablus, Beyrut, Remle yoluyla yolda kuvvetler bırakarak Kudüs önlerine gelmişlerdi. Bu sırada Haçlılar, 13 bin muharip ve bunlara eşlik eden 6 bin Hristiyan hacılarından oluşmaktaydı. Böylece sayıları 20 bin rakamını bulmaktadır. Haçlıların Antakya'dan itibaren deniz yoluyla gelen kuvvetler tarafından da sayılarını artırdıklarını görmekteyiz. Bu durum Haçlı kuvvetlerinin büyük oranda Anadolu'da yok olduğunu kanıtlamaktadır ve biz Haçlılardan Antakya'ya ulaşanlarının sayısını Kürboğa ile yaptıkları savaş sırasındaki rakamı esas alırsak 20 bin olarak tespit edebilmekteyiz. Haçlılar 2400 km yol yürüdükten sonra Kudüs önlerine ulaştıklarında başlangıçtaki sayılarının ancak %10'u

kalmıştı. Buna göre, aşağıdaki grafik Haçlıların yolda verdikleri kaybı daha iyi gözler önüne sermektedir;



IV. BÖLÜM

1. HAÇLILARIN ANADOLU VE ORTADOĞU'DAKİ FAALİYETLERİ

Haçlıların Aleksios tarafından gruplar halinde Anadolu'ya sevkedildikten sonra yaptıkları savaşlar ve işgaller Türk tarihi bakımından fevkalade ehemmiyet taşımaktadır. Anadolu'da ve Suriye'de bulunan çeşitli Türk siyasi güçleri Haçlılarla yıllarca süren bir mücadelenin içine girmiştir. Bunları kategoriler halinde ele aldığımızda bir bakıma Türklerin Haçlılara bakışını da ortaya koymuş olacağız.

1. 1.TÜRKİYE SELÇUKLULARI-HAÇLI İLİŞKİLERİ(1097-1120)

1.1.1. Haçlıların İznik'i Kuşatması ve İznik(Nikae)'in Bizans'a Teslimi

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren birçok adı olan Adapazarı Ovası(Bitinya)'nın başkenti İznik surlarının, Haçlıların kuşatma hünerleri ve Arapların, Rumların, Latinlerin birçok kuşatmalarına karşı koymaları ve savunma hususundaki stratejilerinin tam anlamıyla anlaşılması için incelenmesi, son derecede önemlidir. Savaş yeri olarak İznik, Asya'nın en büyük göllerinden olan İznik gölü (Ascanius)nün bulunduğu büyük vadiye bakan ve Sakarya (Sangarius) havzasını Marmara Denizi (Propontide) havzasından ayıran boğazın kontrol noktası durumundadır. Bundan dolayı Trakya'dan gelerek İznik ve çevresinde(Bitinya) yerleşen ilk kavimler, zarurî olarak böyle önemli ve savunması kolay bir noktayı öncelikle seçmişlerdir. Türk fetihlerinin de İznik'i önemli bir başkent ve savunma merkezi olarak Selçukluların ilk dönemlerinden itibaren seçtiklerini görmekteyiz. Bu şehir Filip (Philippe)'in oğlu Antigone tarafından Antigonia adıyla kurulmuştur. M.Ö. 315 yılına çıkan bu tarih, Eumane'nin ölümüyle Antigone'un bütün Asya'nın hâkimi olduğu döneme rastlar. Antigone'un düşüşünden sonra memleket Lysimaque'ın eline düşmüş ve Antipater'in kızı olan hanımının adına nispeten bu şehri

"Nicae" diye adlandırmıştır. Tarih boyunca İznik ile İzmit arasında bir yarışın da olduğu bilinmektedir. Bitinya kralları, saraylarının bulunduğu İzmit şehrinde ikamet ederlerdi. İmparatorlar zamanında basılmış olan madalyaların üzerinde, İznik bir başkent olarak asla geçmemiştir. Bununla beraber kapıların üzerindeki kitabeler, bu şehrin anıtları ve binaları üzerinde bu unvanı kullanması buna tanıklık etmektedir.

İznik'in bu özelliği ve unvanı, bir asırdan çok süre koruduğu, M.s. 120 yılına kadar bu özellikleri taşımasından anlaşılıyor. O dönemde İznik Roma konsüllerinin karargâhıydı. Neron zamanında Caius Petronius, Hadrianus devrinde Severius; Trajanus zamanında Calvus bu şehirde oturmakta idiler. Konstantin, burada toplanan ilk genel meclise bir saygı işareti olmak üzere İznik şehrini İzmit'in yönetim alanının dışında bıraktı. İmparator Valens, Hristiyanları takip ettirdiği zaman, şehrin başkent unvanını alarak İzmit'e bağladı. Anıtlarının ortadan kaldırılması da şüphesiz o zaman meydana gelmiştir. Çeşitli dönemlerde aralıklarla meydana gelen depremler, fay hattı üzerinde kurulmuş bir şehir olan İznik'e de zarar verdi. M.s.120 yıllarında İmparator Hadrianus İznik'in surlarını yeniden inşa ettirdi ve bugün doğu ve güneyde mevcut olan iki kapıyı mermerden yaptırdı.

259 yılında Valerien zamanında Bitinya'ya akın eden İskitler, İznik'i aldılar ve yağma ettiler. Tapınakların kütük gibi yere devrilmiş sütunları, savaş sırasında makinelerle sarsılmış kulelerin temellerini kuvvetlendirmek için kullanıldı. Eski İznik'ten her ne kaldıysa, yavaş yavaş hepsi surlar içinde kaybolarak bunların yerine, sanatın en güzel dönemlerindeki eserleri ne sanat zevkini ve ne de sağlamlığı hatırlatan çarçabuk yapılmış binalar kuruldu. Otuz yıl sonra imparator II. Claudius, şehrin güneyiyle göl tarafındaki batısında, şu anda var olan iki kapıyı yaptırdı. Etrafında bugün okunan kitabeler, kapılarla beraber surun da yapımını bu İmparatora dayandırırlar.

İmparator Valens zamanında İznik şehrinde depremler olmuş ve binaların çoğu hasara uğramıştır. Bunlar İmparatorun destek ve yardımıyla yeniden yapılmıştır. Justinianus zamanında şehre önemli süslemeler yapılmış, yıkılan tapınakların yerine kiliseler ve manastırlar inşa edilmiştir. Procopius'un aktardığına göre bu İmparator, erkekler ve kadınlar için çok sayıda dinî kurum kurdurmuştur.[1] Yıkılan saray tamir ettirilmiş ve eskimiş su kemerleri yeniden kurulmuştur. İznik'in suyu Lefke kapısı tarafından bu kemerlerle ulaşmaktaydı. Justinianus ayrıca şehirde hamamlar yaptırmıştır.[2] Bu eserlerden günümüze ulaşabilenler şehir surlarının bir kısmı, kapılar ve harabelerdir.

İznik'in ortaçağlar boyunca taşıdığı önem sadece askeri bir üs olmasından kaynaklanmıyor, burasının aynı zamanda iki büyük konsile ev sahipliği yapmış olması batı alemi için daha farklı anlamlar taşıyordu. Müslüman fatihler İstanbul'u alma hedeflerini gerçekleştirmeden önce İznik'i almalarının gerekliliği de tecrübe ile anlaşılmıştır. İmparator Leon(Filozof Leon) ile üçüncü hanımı Zoe'nin oğlu Konstantin Porfirogenet, şehrin kuzeydoğusunda görülen kulelerle, mermer duvarları yaptırarak bunların üzerindeki bir kitabe ile 912 tarihinde Müslüman fatihlerine karşı başarılarını övdüler. Bu zafer, bir süre için Müslüman Arap fatihlerini - ki bu fatihler içerisinde Türkler de bulunmaktaydı- uzaklaştırmıştır. Daha sonra XI. yüzyılın ikinci yarısında Malazgirt'i müteakip eden yıllarda(1074), Konya(İconium)'daki Selçuklu Sultanı Süleymanşah, Bizans İmparatoru Nicephore Botaniates tarafından kendisine tamamen bırakılmış olan İznik'i fethetti ve burasını Sultanlığının başşehri yaptı. Süleymanşah'ın vefatıyla tutuklu bulundukları İsfahan'daki hapishaneden kaçan iki oğlu(büyük kardeş Kılıç

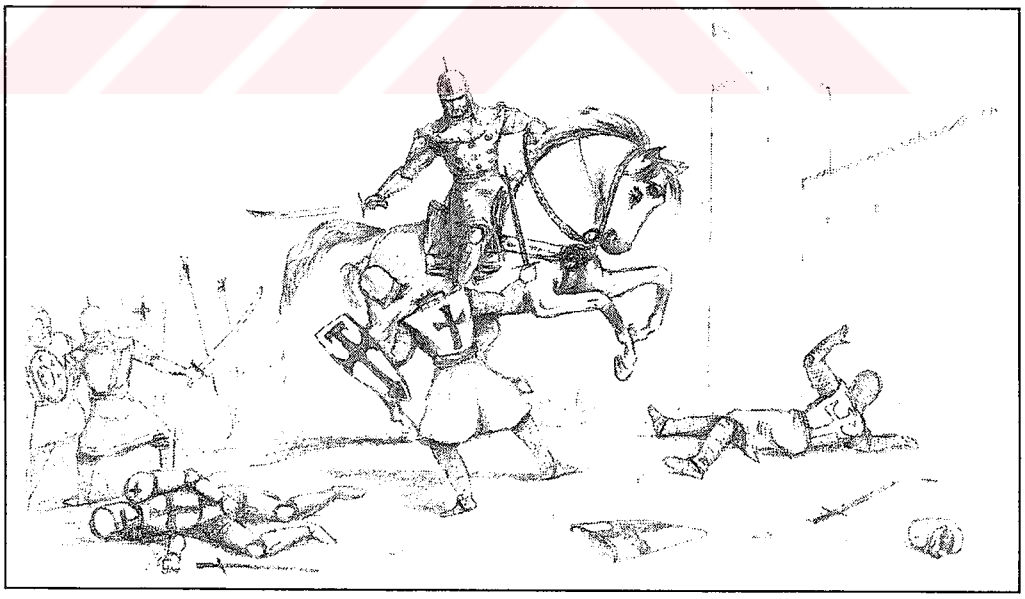
---

[1] Procopius bu sırada İpekli kumaşların Doğu Akdeniz'deki Tyre(Sûr) ve Beyrut limanlarında imal edildiğini, tüccarların mallarını buralardan alarak Bizans'a getirdiklerini belirtir(Procopius,Bizans'ın Gizli Tarihi, Çev.O.Duru, İstanbul, 2001, s.143).

[2] Charles Texier, Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, Çev.Ali Suat, Latin Harflere Aktaran: Kazım Yaşar Kopraman, Sadeleştiren: Musa Yıldız, Ankara, 2002, C.I, s.149-155

Arslan ve küçük kardeş Davut Kulan Arslan) İznik'e gelerek idareyi ellerine aldılar. Kılıç Arslan şehrin sakinlerini çoğaltarak ona eski gücüne kavuşturmak için civardaki Türklerin şehre iskanını sağladı.

İznik şehri, Selçuklu hükümdarlarını üstün kılan sanat zevkini az zamanda hissetti ve surları içinde İslam medeniyetinin yeni bir devri canlanmaya başladı. Bağdat, Kahire ve Kurtuba hakimlerinin rakibi olan Selçuklu Sultanı, ilim ve sanatta öne çıkmış olanları saraylarına topluyordu. Arap ve Fars memleketlerinden astronomlar ve şairleri İznik'e geldiler. Selçuklu tarzı "*mineli çini*" ile süslenmiş zarif binalar yapmak zevkini tatmin için sanatkârlar hünerlerini gösterdiler. Türkler İslam medeniyetini bu fetih dönemlerinde batıya karşı bir silah gibi kullandılar. Öyle ki, mutlaka bir geometri kuralı üzerine oturtarak icat ettikleri süsleme örneklerini, bir içgüdü gibi muhafaza etmekteydiler. İznik mineli çinileri, İstanbul'a da gitmekteydi ve Çiniler üzerine özlü sözleri yazmak için İranlı bir şair, İznik'teki atölyelerde görevlendirilmiştir.



Resim 4. Kulan Arslan Davut'un Haçlıları Kılıçtan Geçirmesi

Haçlılar(Ehl-i Salîb)'ın 1096 yılının Ağustos ayı başında İznik önlerine gelişini, Pierre l'Ermit ve Gauthier sans Avoir(Züğürt Gautier)'in başarısız seferleri haber verdi. İstanbul'dan acele olarak Bizans

İmparatorunun verdiği gemilere bindirilen bu Haçlılar, İzmit(Nikomedia)'e vardılar ve orada kısa bir süre kaldıktan sonra, Yalova(Helenapolis) yakınlarına, Haçlı tarihçilerinin Kibotos(Civetot) adını verdikleri eski deniz kıyısına gelerek burada karargah kurdular. Runciman'ın "Halkın Seferi" adını verdiği bu ilk Haçlı sürüsünden bir grup Fransız derhal etrafa saldırmaya başladı. İznik gölünün kıyılarını dolaşıp giderken, şehrin çevresini yıktılar ve yağma ettiler. Haçlı askerleri, Türklere itaat etmiş olan Hristiyan sekeneye ait büyükbaş ve küçükbaş hayvanları sürüp Kibotos yakınlarındaki karargahlarına götürdüler.[3] İznik yakınlarında ele geçirdikleri çocukları şişlere takarak, kızartıp yediler.[4]

Fransız Haçlılarının erken davranarak Kibotos'tan hareketle civardaki yerleşim alanlarını yağmalamaları, benzer bir yağma yapmak için Normanlara ve Alman Şövalyesi Tötonlara cesaret verdi. Almanlar üç bin piyade toplayarak İznik üzerine yürüdüler. İznik'ten dört mil(yaklaşık 6,4 km) mesafede bir dağın eteğinde başka bir köye saldırdılar. Willermi Tyr burasının adını söylememekle birlikte bir saldırıya karşı koyacak müstahkem bir yer olduğunu belirtmektedir. Anna Komnena'nın kayıtlarında Kserigordon(Xerigordon) adı bu konuyla ilgili olarak geçmektedir. Kserigordon bir tepe üzerinde müstahkem bir kale olmakla birlikte, kalenin su ihtiyacını kale dışından sağlamak zorunluluğu vardı. Haçlılar bu kaledeki Türk halkının direnişini kırmak için, şövalyelerin gücüne ihtiyaç duymuşlar ve kaledeki(Karaeddin Köyü kalesi) Türkleri tamamen kılıçtan geçirmişlerdir. I. Kılıç Arslan bu olayı duyunca, on beş bin kişilik bir birliği İlhan adlı komutanının emrine vererek, şövalyeleri işgal etmiş oldukları müstahkem noktadan çıkarmak için gönderdi. Kalenin su kaynaklarını eline geçiren Türkler, Haçlıları susuz bıraktılar. Sonunda teslim şartlarını kabul eden Haçlıların lideri Rinaldo kaleyi

---

[3] Albertus Aquensis, RHC, Occ., IV, terc. A.C. Krey, The First Crusade: The Accounts of Eye-Witnesses an Participants, Princeton, 1921, p.73-76 ve ed. E.Peters, p.108; Fulcherius, RHC, Occ, III, ed.E.Peters, p.36; Runciman, I, s.96-101

[4] Anna, s.306

teslim etti. Ancak bu karara itiraz edenler de olmuş olacak ki, Türkler kale kapısını ateşe vererek içeri girmek zorunda kaldılar. İşgalci Alman askerleri ve liderlerinden İslamiyeti kabul etmeyenler cezalandırıldı. İki yüz genç savaşçı(chevalier) ve papaz esir alındı.[5]

İznik'ten Gemlik'e doğru giden yol üzerinde, Sakarya'da sona eren büyük Dragon Suyu vadisinde, İznik'ten kuzey doğuya doğru dört mil çıkılırsa Karaeddin köyü(Xerigordon) yakınında bulunan ve yukarıda belirtilen dört köşeli, çok geniş bir ordu karargâhının izleri XIX. yüzyılda günümüzdekinden daha belli idi.[6] Norman ve Almanların bu seferlerinde İznik şehrinden dolaşarak bu yerleri ele geçirmeye geldikleri düşünülebilir. Ancak Drakon Suyu vadisinden gitmemeleri şaşırtıcı görünebilir. Ancak ikinci güzergah olarak sayabileceğimiz Gemlik(Haçlı kaynaklarında Cius, Bizans kaynaklarında Ghio) güzergahı askeri bakımdan diğerinden daha elverişli bir yapıya sahip idi. Haçlılar Yalova'dan Gemlik'e geçmiş oradan İznik Gölü'nün güney kıyısından ilerleyerek İznik şehri yakınlarında yağma ve talan yaptıktan sonra şehir surlarının kuzeydoğu yönündeki Türk kalesi Kserigordon'u işgal etmişlerdir. Anadolu'daki diğer şehirlerle İznik şehri arasındaki iletişim, genellikle gölün güney kıyısı tarafından yapılmıştır. İmparator Neron tarafından onartılmış olan İznik-Mudanya(Apamae) arasındaki Roma ana yolu Haçlılar geldiği zamanda düzgün ve işler bir yoldu. Özellikle gölün kıyısı, doğudan batıya doğru yaklaşık olarak düz bir çizgiyi izler. Halbuki kuzey tarafında, yollar girintili ve dağlar daha diktir. Bu durumda Kserigordon yolu akla yatkın bir çizgi olarak kabul edilebilir.

---

[5] H. Hagemmeyer, " Chronologie de la première croisade ", Revue de l'Orient Latin, VI-VIII (1898-1901); Jean Flori, " Un problème de méthodologie. La valeur des nombres chez les chroniqueurs du Moyen Age à propos des effectifs de la première croisade ", *Moyen Age*, 1993, pp. 399-422 et Anonyme, traduit par Louis Bréhier, Histoire anonyme de la première croisade, Paris, Les Belles Lettres, 1964 (1924), p.7-13, 41

[6] Charles Texier, I, s.156

Tötonların yenilme haberi Kibotos'a gelmeden Kılıç Arslan'ın casusları Tötonların zafer kazandığı haberini yaydı. Zengin olma ve yağma hevesine kapılan düzensiz kalabalık Gauthier sans Avoir'ın çadırına saldırdılar. Gauthier, uzun süre karşı koyduktan sonra, en sonunda kendi birliklerinin başına geçerek yaklaşık iki yüz elli bin kişi ile İznik'e, Kılıç Arslan'ın üzerine yürüdüler. Casusları aracılığıyla durumu haber alan Sultan, Dragon vadisinde ilerlemekte olan Pierre ve Gautier'in dağınık kalabalığı vadi üzerindeki Drakon Köyü'nde ormanlık bir alandan geçerken baskın için hazırlık yaptı. Bu şekilde Türkler tarafından pusuya düşürülen Haçlılar Kibotos'a kadar kovalanarak, başta Meteliksiz Gauitier olmak üzere hemen hepsi kılıçtan geçirildi. Yalnız Pierre L'ermit ve yanındaki birkaç kişi yardıma gelen Konstantin Euphorben komutasındaki Bizans filosuna sığınarak İstanbul'a kaçtı. Gauitier Sans Avoir ise bu savaşta yedi ok yarası alarak ölmüştür(21 Ekim 1096).[7]

Gauthier'nin seferinden bir süre sonra, Godefroi de Bouillon, Tancred ve Bohemond ile Raymond dö Sen Jil(Raymond de Saint Gilles) kumandası altındaki şövalye, piyade, kadın, çocuk, papaz ve hacılardan oluşan yaklaşık altı yüz bin kişilik güçlü bir Haçlı ordusu, İznik'i kuşatmak için Pelekanon(Su Geçidi veya Helenopolis veya bugünkü Gebze Yakınında Eski Hisar İskelesi)'a geldiler. Burada erzak sıkıntısı çeken Haçlılar iki gruba ayrıldı. Bir kol İzmit üzerinden İznik yoluna girdi. Diğer kol da Kibotos iskelesine geçerek oradan Drakon Suyu vasıtasıyla İznik önlerine geldi. Kibotos'tan geçen bu Haçlı ordusu birinci Haçlı seferinin ana ordusu olup, bunların içinde olaylara şahit olan ve sonradan gördüklerini kaleme alan Fulcherius Carnotensis, denizin kenarındaki yerlerde ne kadar çok kesik baş ve yerlerde yatan kemik parçaları bulduklarını söylemektedir. Bu ordu önceki güruha benzemeyen bir yapıdaydı. Öte yandan İznik istihkamları kaledekiler tarafından

---

[7] Anna, s.306-308; Gesta Francorum, RHC, Occ, III, terc. Krey, p.71-72; Albertus, ed.E.Peters, p.108-111

mükemmel bir hâle getirildi ve kaleyi savunan üç katlı kuşatma siperi, Haçlıları şaşkına çevirdi. Üstelik İznik Gölü vasıtasıyla kale dışarıdan yardım alabilmekteydi.

Gölde sona eren geniş bir çukur, sürekli olarak su ile doluydu ve bunun iç tarafından ise kuleler çıkarılmış on altı metre genişliğinde ve engellerin önünde kapalı bir yol oluşturan siper yapılmıştı. Bunun yüksekliği on metre ve kalınlığı dört metre idi. Bir mesafeden diğerine, on dokuz metre yüksekliğinde ve on metre çapındaki kuleler, hem surları ve hem de şehri tamamen çevreleyen yolları koruyordu.

Şehrin batı kısmı, üzerinde gemileri olmayan göl ile korunmuştur ve göle açılan bir ikmal kapısı bulunmaktaydır. Kuzeydeki İstanbul kapısı, tepeleri ağaçlıklar ve bahçelerle kaplı Samanlı(Arganthonius) Dağı'na çıkmaktaydı. Doğudaki Lefke kapısı, göl havzasının devamını oluşturan büyük vadiye açılmakta ve güneydeki Yenişehir kapısı ise Uludağ tarafından Bursa'ya giden yolla birleşmekteydi. Bütün bu kapılar, çift sıra kuleler ve çukurların geçitlerini oluşturan dolambaçlı yollarla savunuluyor ve saldıranları hemen savaş alanının silahı altına girmeye zorluyordu. İşte Haçlıların beş yüz bin piyade ve yüz bin şövalye ile gelerek kuşattıkları şehir, bu durumdaydı. Godefroi, şehrin doğu tarafına, yani Lefke kapısı ile onu koruyan tabyalara saldırma işini üzerine aldı. Bohemond ve Tancred, kuzey tarafını işgal ettiler. Şehrin batı tarafı, Hüg lö Grand(Hugues le Grand, Büyük Hüg dö Vermanduva veya Hugue de Vermandois) ile baş papaz Ademar dö Montel(Adhemar Le Puy veya Adhemar de Monteil) tarafından gölden dolayı eksik bir şekilde kuşatıldı. Haçlılar hiçbir saldırı girişiminde bulunmaksızın kuşatma bu şekilde birkaç hafta sürdü. Bunun sebebi geriden gelen Haçlı ordularının da kuşatmaya katılarak, şehrin her taraftan kuşatılmasını sağlamaktı. Daha sonra Tuluz(Toulouse) kontu Raymond dö Sen Jil(Raymond de Saint Gilles)'in kumandasındaki Provans(Provence) birliklerinin de gelmesiyle İznik'in surlarının güney kısmı kuşatılmış oldu. Raymond'un geldiği gün(3

Haziran 1096) bir Türk birliği kaleden çıkış hareketi yapmasına rağmen Haçlılar tarafından geri püskürtüldü.[8] Duvarları yıkmak için her gün bir mancınık icat ediliyordu. Prenslerden biri sapan ve mancınıkları idare ediyor, diğeri engelleri kırmak ve delmek için demir balyozlar(külünk) imal ettiriyordu. Fakat Müslümanların askeri yeteneği Haçlılara fırsat vermiyordu. Kapılar yuvaları içinde kayan, demir kollarla özenle kapanmıştı ve çeşitli makinelerle donatılmış duvarlardan atılan iri taş parçaları Haçlı askerlerini eziyor ya da duvara fazla yaklaşanları demir çengellerle kaldırdıktan sonra öldürerek ya da sakat bırakarak aşağı düşürüyordu.[9] Ölülerin başları bir veya diğer taraftan ötekine karşı mermi hizmetini görüyor ve her ne zaman Müslümanlar bir çıkış hareketi yapsalar, ölülerin başları kesilerek İstanbul İmparatoruna kanlı bir ganimet gibi götürülüyordu. Buna mükâfat olarak İmparator Aleksios da Haçlılara yiyecek, silah, cephane ve elbise gönderiyordu. İznik'i ele geçireceklerini kesinlikle zihinlerine koymuş olan ordu komutanları, bu kadar önemli bir yeri düşman elinde bırakmamak için, kuşatmayı artırdılar. Haçlı kontlarından Henri de Hache ile Kont Herman, meşe ağacından *"tilki"* adında bir makine yaparak, üzerine söğüt, meşe dallarıyla sepet örgüsü yaptılar ve deri kaplayarak örttüler. Yirmi kişi alabilecek kadar olan bu alet, duvarları demir külünklerle kırıp açmak için tamamen yaklaşabilecekti. Ancak bu aleti çektikleri sırada bütün ağaçlar ayrılarak içinde kapalı olan adamları ezdi. Kale duvarları, tuğladan yapılmış olmakla beraber Haçlıların makineleri o kadar düzensizdi ki yalnızca sıva ve çimentoları düşürebiliyorlardı. Bununla beraber saldırıların ısrarla devam etmesi, koçbaşı ve kaplumbağa gibi savaş aletlerinin sayısının artırılması sayesinde duvarlarda bazı yarıklar

---

[8] Fulcherius, RHC Occ, III, ed.E.Peters, p.43; Anna, s.325-327; Raymond d'Aguiliers, terc.A.C.Krey, p.103-105; Gesta Francorum, terc.A.C.Krey, p.101-103

[9] Fulcherius, RHC Occ, III, ed.E.Peters, p.43-44; Anna, s.325-330; Raymond d'Aguiliers, terc.A.C.Krey, p.103-105; Gesta Francorum, terc.A.C.Krey, p.101-103

açabildiler.[10] Türkler siperlerin üzerinde yorulmak bilmez bir gayretle vuruşuyorlar ve Haçlıların üzerine kaynamış reçine(katran ve sakız), zeytinyağı dökmek ve tutuşturulmuş paçavra atmak gibi kuşatma yapanların makinelerini yakmaya yarayacak ne varsa, hepsini kullanıyorlardı. Selçuklu Türkleri ile ilk çarpışmayı yöneten Sen Jil'in ordusu oldu.

Haçlılar İznik'i kuşatmaya başladıklarında I. Kılıç Arslan durumu pek önemsememiş ve bölgeye küçük bir birlik sevketmekle yetinmişti. Bunun sebebi Sultan'ın Anadolu'nun büyük şehirlerinden biri olan Malatya'yı Ermeni Gabriel'den almaya çalışmasıydı. Kısa bir süre sonra Haçlıların bu defa büyük ve yenilmesi zor bir orduyla geldiğini haber alan Sultan, Emir Buldacı, Emir Karaca(Harran Emiri)[11]'nin askeri desteği ve diğer Türk beylerinin asker yardımını aldıktan sonra yaklaşık bir aylık bir yürüyüş ile uzun bir yol katederek İznik'e geldi.[12] Haçlılar, Kılıç Arslan'ın Anadolu'daki faaliyetlerini bilmediklerinden İznik kuşatması başladıktan sonra Sultanın güneydeki dağlık alandan çıkarak gelmesini bir savaş taktiği olarak anladılar. Öyle ki, onlara göre Sultan büyük bir savaşçılık zekâsıyla, kale içine kapanmaktansa düşmanlarla şehir dışında karşılaşmanın daha etkili olacağını planlamıştı. Kılıç Arslan yanındaki elli bin kişilik Türkmen askeri birlikte birkaç defa saldırıda bulunmuşsa da Haçlı saflarını yarmayı başaramadı ve Uludağ(Olimpus)'ın büyük geçit yolu üzerinde güneye doğru çekildi. Gölün güney yönündeki boğazlarda(Yenişehir'de) pusuda bulunan Kılıç Arslan, Haçlılar tarafından işgal edilmiş olan İznik'in civarını kurtarmak düşüncesiyle, Raymond dö Sen Jil'in birliklerine yüklendi, ancak yine püskürtüldü. Haçlılar çarpışmalarda ellerine geçen Müslümanların başlarını keserek mancınıkları aracılığıyla şehrin içine attılar. Şehir üç taraftan kuşatılmıştı. Şehre hiçbir

---

[10] Haçlılar bu kuşatmada scrofae(taşınabilir platform), tahta kule, petrarie(mancınık), tormenta(büyük sapan) gibi silahları da kullanmakta idiler(Fulcherius, RHC Occ, III, ed.E.Peters, p.43-44).

[11] Bu Harran Emiri Karaca'dan başka bir de Humus hakimi Karaca El-Cenahî bulunmaktadır ki, 1102-1111 yılları arasında Humus'ta emirlik yapmıştır. Buradaki Emir Karaca kuvvetle muhtemel olarak Melikşah'ın memluku olup 1104'te ölen Harran emiri Karaca'dır(El-Azımî, s.33)

[12] Willermus Tyrensis(II. Kitap), RHC Occ. IV, s.128; Fulcherius, RHC Occ, III, ed.E.Peters, p.45-46

yiyecek veya cephane girmemesi için, Haçlılar gece gündüz gözetleme yapıyorlardı. Türkler batı tarafta İznik gölü(Ascanius)nün suları şehrin duvarlarına değdiğinden, dışarıyla kolay bağlantı kurabilmekteydi. Haçlılarda ise ne kayık, ne gemi hiçbir şey olmadığından, kıtlık sebebiyle şehri düşürme gücüne sahip değildiler. Hatta Kılıç Arslan, bizzat göl yolundan çıkarak hanımını ve oğlunu görmeye gitmekte ve onları Haçlılara karşı kuşatma altındakilerin karşı koyma ve cesaretini sürdürmeleri için orada bırakmaktaydı.

Haçlıların muharip kısmı hiç değilse dört yüz bine varan kuşatmacıların sayısını hesap edince, İznik gibi bir yerin alınamaması Haçlıların ümitlerini azaltmaktaydı. Ovada kurulmuş bir şehir suru bulunan İznik, Haçlı tarihçilerine göre bütün Anadolu'nun en müstahkem yeridir. Bu tutum, Haçlıların Anadolu'daki sarp ve müstahkem dağ kale ve şehirlerini görmemişliğin belirtisidir. Rahip Roberti Monachi,[13] İznik'in teslim olmasına Allah'ın korumasının bir delili gözüyle bakar ve der ki: *"Allah'ın yardımı olmaksızın hiçbir insan gücü bunu beceremeyecektir ve Katolik Kilisesinin bütün kanunlarının onayını görmüş olan bu şehir, bizim mukaddes mezhebimiz için düşmanlardan alınarak Allah'ın rızası kazanılmış ve bizim kutsal anamız olan kilisenin sînesine, onun organlarından biri gibi girmiştir."*

Haçlılar, şehrin gemiler aracılığıyla devamlı olarak yiyecek desteği aldığını görerek bu yolu kapatmadıkça hiçbir zaman ele geçirmede başarılı olamayacaklarını sonunda anladılar. Bunun üzerine İmparatora başvurarak at ve insanla çekilir kızaklar üzerinde, Kibotos'tan yedi mil(yaklaşık 11,2 km.) mesafedeki İznik Gölü'ne taşınmak üzere kayıklar verilmesini istediler. Tekneler yüz savaşçı alacak kadar büyüktü. Bu girişim bir gece içinde tamamlandı. Gemi götürme işini yapanların Gemlik-İznik paralelinde uzanan tepelerin arasındaki vadide akan Göldere Çayı'(Ascanius)nı izlemiş olmaları

[13] RHC, III, Part IX, Roberti Monachi Historiam, s.720-867

da muhtemeldir. Anna'nın kayıtları bu yöndedir.[14] Ancak Fulcherius Carnotensis karadan gemi yürütme işinin ipler ve zincirler ile Kibotos'tan uzanan Drakon suyu boyunca yapıldığını söylemektedir.[15]

Bu tarzda karadan gemi yürütme tarihte bir ilk olmayıp, daha önce ve daha sonra örnekleri bulunmaktadır. Örneğin, İtalya'nın güneyinde bir liman şehri olan Taranto(Tarente) kuşatmasında, kalenin içinde ve her taraftan Annibal(Hannibal)'ın ordusuyla sıkıştırılmış olan Romalılar deniz tarafı serbest kaldığından, bu sayede Kartacalıların epey ilerlemiş olan harekatını bozmak için Metapontum'dan[16] yeterli ölçüde yardım almışlardı. Annibal kale ile deniz arasındaki bütün ilişkiyi kesmek için, gemileri sürükleme işini yapan makineler yaptı ve onları şehrin ortasından geçirerek limandan açık denize ulaştırdı. Mithridat(Mithredates) ile Roma generali Lucullus arasındaki savaşta, kuşatma altında olan Kyzikos(Kapıdağ) yarımadasının güney kısmında bir eski kenti, kurtarmak için gelerek Manyas gölü(Dascylitis) üzerindeki büyük bir kayığı, araba üzerinde Marmara denizine kadar taşıtmış ve bindirdiği askerleri şehre sokmuştu. Daha sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un kuşatmasında Osmanlılar, girişi zincirlerle kapalı limanı ele geçirmek isteyerek, savaş için donanımlı kayıkları İstanbul boğazının, bugün Rumeli Hisarı denilen noktasından arabalar üzerinde Haliç'in yukarılarına geçirdiler.[17]

Bizans İmparatorunun şahsına ait Haçlılara yardıma gönderdiği bu küçük kayıklardan oluşan donanmaya tam techizatlı askerler bindirilerek,

---

[14] İznik Gölü'nün suları Askanius Çayı adıyla bilinen akarsu ile Gemlik'ten denize ulaşmaktaydı. İznik Gölü'nün denize en uygun ve en yakın güzergahı bu hattır.

[15] Fulcherius, RHC Occ, III, ed.E.Peters, p.43-44; Anna, s.325-330; Raymond d'Aguiliers, terc.A.C.Krey, p.103-105; Gesta Francorum, terc.A.C.Krey, p.101-103

[16] İtalya'da Taranto Körfezi'nde Bradano Irmağı'nın denize ulaştığı yerde bir liman şehridir. Şimdiki adı da Metaponto'dur(Titus Livius, Ab Urbe Contida(Roma Tarihi), I-II-III, Çev.Sabahat Şenbark,İstanbul, 1992).

[17] Charles Texier, I, s.160; Hammer, Histoire des Ottomans, II; Haliç'in ağzını kapatan meşhur zincir günümüzde İstanbul Harbiye Askeri Müzesi'nde bulunmaktadır.

Haçlı tarihçilerinin "Tatin" adını verdikleri Aleksios'un adamı kaptan Manuel Butumites'in emri altında, borazancılar, davulcular ve flamalarla büyük bir askeri güç süsü verildi. Müslümanlar, kalenin göl tarafından da çevrildiğini görünce cesaretleri zayıflamaya başladı. Güney tarafı, yani Toulouse kontu Raymond'un kumanda ettiği Yeni Şehir kapısı, Anna Komnen'in "Sultanicon" adını verdiği sarayın bulunduğu ve Sultan I. Kılıç Arslan'ın hanımıyla kızkardeşinin kaldığı burç tarafı "diz çöken burcu(Gonatas)" adıyla bilinmekteydi.[18] Haçlıların bütün gayreti hep bu noktaya yöneltildi ve makinaların en kuvvetlileri o kuleyi kırarak devirmek için buraya yaklaştırıldı. Kol kuvveti ile sürüklenir çok sağlam bir yıkma makinası ya da külünk ile duvarda iki kişi girebilecek kadar büyük bir delik açtılar. Gece verilen bir ara sırasında, Türklerin yıkılan bu yeri tamir ettiklerini ümitsizce gördüler. İmparator Haçlıların İznik'i yardım olmadan alamayacaklarını görünce, Türklerin de kendisine teslim etme niyetlerini öğrenince kaledeki Türk komutanları ile gizlice anlaştı. Ancak bu anlaşma Haçlılara bildirilmediği için Haçlılar ile Bizans'ın kara askeri olarak gönderdiği Türk asıllı komutan Tatikios(Megas Primikerios Tutak) ve Tzitas(Tutuş)'ın emrindeki birlikler surlara bir kere daha saldırdılar. Bu sırada Aleksios'un gönderdiği Türkopoller(Bizans'ta asker olarak hizmet yapan Peçenek, Uz ve Kuman Türkleri) göl tarafındaki kapılardan kaledeki Türklerce içeri kabul edildiler. Haçlılar Butumites'in emriyle İznik burçlarındaki Bizans bayraklarını görünce çok kızdılar. Ancak bu oldu bittiyi kabul etmek zorunda kaldılar. Butumites, kaledeki Sultanın eşi(Çaka Bey'in kızı) ve kızkardeşi ile kaledeki Türkmenleri gruplar halinde küçük gemilerle Rodomeros ve Monastras adlı komutanların emrinde Aleksios'un yanına, Pelekanon(Gebze)'a, gönderdi. Aleksios Sultanın eşine ve diğer Türklere söz verdiği gibi iyi davrandı.[19] Aleksios ele geçirdiği hazineden bir kısmını Haçlı prens ve kontlarına bağlılık yemini

---

[18] Bu burç içerisinde bir saray bulunmaktaydı ve daha önceki Bizans imparatorları tarafından yaptırılmış ve Jüstinien tarafından tamir ettirilmişti. Bizans İmparatoru Basileus Vulgaroktonos(Vasil Bulgarkıran 976-1025)'un komutanı Manuel Komnenos'un İznik'te savunma yaptığı sırada, isyancı Skleros'un saldırıları sonucunda bu burç yıkılmıştı. Bu tarihten itibaren güney kulesine bu tabir kullanılmıştır. Bkz. Anna, s.326

[19] Anna, s.328-330

karşılığında dağıttı. Bunlar arasında Bohemond'un şimdiye kadar hiç yemin etmemiş kızkardeşinin oğlu Tancred de vardı. Haçlılar para söz konusu olunca yemin etme ve söz verme gibi işleri içtenlikle yapmaktan çekinmediler. Anlaşılan o ki, Avrupa'dan gelişlerinin sebebi Hristiyan hacısı olmaktan çok zengin olmak iştahı idi. Böylece daha önceden yapılmış olan anlaşma gereğince İznik Bizans'ta kalmış,[20] şehir dükalığına da Manuel Butumites tayin edilmiş ve Butumites Haçlıların İznik şehrine ancak küçük gruplar halinde, hafif silahlarla girmelerine müsaade etmiştir. Haçlılar İznik'ten beklediklerini elde edememekle birlikte şimdilik Bizans ile dostluklarını korumanın yararlı olabileceğini düşünerek anlaşmayı bozmadılar.

Böylece Haçlılar şehri yağma edemediler ve Bizans'ın verdiği hediyelerle yetindiler. Hatta Haçlıların şehre küçük gruplar halinde girmelerine müsaade olundu. İznik Hristiyanlar için manevi değeri olan bir şehir olup, Bitinya yöresinin en önemli merkeziydi. Hellen dilinde "Zafer Ülkesi" demek olan Nikaia adıyla anılan bu şehir Büyük İskender'in komutanlarından Philippos'un oğlu Antigonos tarafından kurulduğu için bir süre O'nun adını taşıdı. Daha sonra buranın hakimi Antipatros'un kızı Nikaia'nın adını alan şehir Selçuklulardan itibaren "İznik" adıyla anılmıştır.[21] Sonuçta İznik'in düşmesi Haçlıları daha da heyecanlandırdı. Bir an önce sefere devam ederek Kudüs'ü almak istemekteydiler.

1.1.2. Eskişehir(Dorylaion) Savaşı(1 Temmuz 1097)

---

[20] 1106 yılında İznik şehri, İmparator Alexis tarafından Selçuklulara verildi. Alexis'in ölümü ile yerine gelen Andronik Komnenos, tahta çıkışından az zaman sonra, yani 1118 yılında kendine boyun eğmeyen Bursa ve İznik şehirleri önünde görüldü. Düşen İznik, imparatorun birlikleri tarafından tahrip edildi. Bu birlikler, orada görülmemiş ve duyulmamış vahşetler yaptılar[20]; fakat şehir daha sonra tekrar Komnenlerin eline geçti. İstanbul'un Latinler ve imparator Thèodore Lascaris tarafından ele geçirilmesiyle İznik şehri 1204 yılında bu imparatorun taç giydiği yer olduğu için İznik İmparatorluğunun merkezi kabul edildi.

[21] Bilge Umar, Türkiye'deki Tarihsel Adlar, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1993, s.602

İznik'in işgalinden(19 Haziran 1097) bir hafta sonra, 27 Haziran 1097'de Haçlılar İznik'ten hareketle Osmaneli(Lefke) istikametinde Sakarya Irmağı vadisinden güneybatıya dönerek Eskişehir[22] Ovası(Dorilaeum=Şarhöyük)'a doğru yola koyuldular. Ancak Haçlı ordusu yiyecek ve ikmalin kolaylaştırılması için Osmaneli'nde biri önde diğeri arkada ilerleyecek şekilde ikiye ayrılarak yola devam etti. Normanlar ve Fransızlar başlarında Bohemond, Robert dö Normandi, Bluva(Blois) kontu Stefan olduğu halde önde, Alman Godöfruva(Godefroi), Kont Raymond dö Sen Jil ve Hüg dö Vermanduva(Vermandois)'nın adamları da bunların yaklaşık 6 mil(10 km.) ardında gitmekteydiler. Haçlıların beraberinde bulunan Bizans generali rehber Megas Primikerios Tatikios Osmaneli'nden itibaren onlara katılarak, yollarını gösteriyor, Haçlılar da buna içtenlikle uyuyordu.[23] Bu sırada Sultan I. Kılıç Arslan, Danişmendli Gümüştekin Ahmet Gazi, Kayseri Selçuklu Bey'i Hasan(Assan)[24], Emir Karaca(Amircaradigum, Büyük Selçuklu Harran Emiri), Emir Atsız(Miriatos) ve ulaşabildiği diğer Türkmen beylerinden yardım istemişti.[25] Kılıç Arslan Porsuk Çayı(Thymbrys) kıyısından ilerleyerek, Eskişehir'in kuzeybatısında Sarısu Ovası(Bathys) mevkiindeki bataklık alanda(Gorgone vadisi) Haçlı ordusunun önden giden koluna saldırmış, ancak arkadan gelen Haçlı kuvvetlerinin zamanında yetişmesi üzerine geri çekilmek zorunda kalmıştır.[26] Le Puy Piskoposu Ademar(Adhemar)'ın Türk

---

[22] Türkler Eskişehir'i almadan önce burasının adı Dorilaeum idi. Türk fatihler burayı aldıktan sonra eski şehir kalıntılarından dolayı buraya "Eskişehir" adını vermişlerdir.

[23] Anna, s.332

[24] Hasan Bey daha sonra Kayseri'de Hasan Dağ eteklerinde Haçlılara karşı yaptığı savaşlarla bilinir. Kapadokya hakimi Hasan ile Kayseri'de Turasan, Niğde'de Hasan Bey olarak andıkları Hasan aynı şahsiyettir. Hasan Bey'i Bizans'ın ve Haçlı tarihçilerinin ismen belirtmesi O'nun Süleymanşah'ın naib-i saltanatı Ebu'l-Kasım'ın kardeşi Ebu'l-Gazi Hasan olabileceği fikrini güçlendirmektedir. Haçlılar geldiği sırada Kılıç Arslan'a bağlı Kapadokya Beyi idi.

[25] RHC Occ. III, Fulcherius, XI, s.372; Fulcherius "Miriatos" adlı bir Türk beyinin de Kılıç Arslan'ın yanında olduğunu belirtmektedir. Bu isim "Emir Atsız" ismini çağrıştırmaktadır. Fulcherius'un "Amircaradigum" diye adlandırdığı kişi ise 1104'te ölen Melikşah'ın memluklerinden Harran emiri "Emir Karaca" olsa gerektir. Bu isimler bize Kılıç Arslan'ın Suriye Selçuklu beylerinden yardım aldığını göstermektedir(İbnü'l-Esîr, X, s.303); E. Hallam, p.74; Charles Texier, II, s.332-333; Oldenbourg, p.90-92

[26] RHC Occ. III, Fulcherius, XI, ed. E. Peters, p.45-46(Fulcherius iki gün boyunca Türklerin saldırısına maruz kaldıklarını ve gerideki birliklerin yetişmemesi durumunda Haçlıların hepsinin

birliklerine arkadan saldırması üzerine Türkler hızla geri dönmüşler, Haçlılar sultanın bıraktığı ganimetleri almışlar ve Türkleri takibe koyulmuşlardır. Haçlıları yenilgiden kurtaran en önemli faktör şövalyelerin Türk kuvvetlerinin ok ve kılıç gibi ustalıkla kullandıkları silahlara karşı bir tank gibi ilerleyebilmeleriydi. Türkler bu tarz zırhlara bürünmüş insanlarla ilk defa karşılaşıyorlardı. Türkmen geleneğinde fazla zırh giymek korkaklığın bir göstergesi olarak görülür, er meydanına yalın kılıç çıkılırdı. Kadim Türk savaş taktiklerinde çabuk hareket etmek için hafif donanımlı askerler tercih edilmekteydi. Kanatimizce, şövalye unsurunun dayanıklılığı ve arkadan gelen diğer Haçlı şövalye kuvvetlerinin de yetişmesiyle Türkler fazla kayıp vermemek için geri çekilmişlerdir. Şövalyelere rağmen eğer arkadan gelen kuvvetler ile öndeki Haçlılar birleşememiş olsalardı, Haçlılar Dorilyum(Şarhöyük)'da büyük bir mağlubiyet alacaklardı ve Eskişehir Ovası Haçlıların son istirahatgahı olacaktı. Bunlara ek olarak bu savaşta cesurca çarpışan Türkler için anonim Haçlı kroniğinin sarfettiği "Türkler Franklarla kendilerinden başka hiç kimsenin şövalye diye çağrılmak hakkına sahip olmadığını söylüyorlar. Hiç kimsenin karşı çıkmaya cesaret edemeyeceği bir gerçeği açıklamama izin verin, Türkler Hristiyanlığın teslisini kabul etselerdi, hiç kimse onlardan daha güçlü, cesaretli ve savaşta yetenekli olamazdı." şeklindeki sözleri aktarmaya değer bir önem taşımaktadır.[27]

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, Danişmend Melik Gazi ve Hasan Bey vurkaç(gerilla yada çete savaşı) taktiğini Dorilyum(Şarhöyük=Gorgone) savaşında ve Ereğli(Heraklia)'ye kadar devam eden yol boyunca uygulamış ve bunda da oldukça başarılı olmuştur. Çünkü Haçlılar sürekli saldırı tehdidi altında su ve yiyecek sıkıntısı çekerek, kayıplar verdiler. Fulcherius Haçlıların Türkler karşısında düştüğü durumu şu şekilde

---

öldürüleceğini belirtmektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi geriden gelen Haçlılar Türkleri caydıran güç olmuştur).

[27]L. Brehnier, Histoire Anonyme de la Premiere Croisade, Paris, Champion, 1924, terc. D. Gürel, Tarih ve Toplum Dergisi, 1985; C.3, s.388-389

ifade etmektedir: *"Doğrusu biz hiçbir yöne dönemeyecek şekilde bir ağıldaki koyunlar gibi birbirine sokulmuş, ürpermiş, korkmuş ve her bir taraftan düşmanla çevrilmiştik."* Selçuklu Sultanının etkili baskın ve hızla geri çekilme şeklinde uyguladığı taktikler Haçlıları bıktırmış ve korkutmuş görünmektedir. Ancak zamanla bu taktiğin tuzağına düşmemeyi de öğrenmiş olacaklar ki, tedbirli davranarak ilerlemeye başladılar. Dorilyum'dan itibaren birleşmiş olarak topluca sıkı diziler halinde ilerlemeye başlayan Haçlılar, Kılıç Arslan'ın tarlalardaki ürünleri yakması, kuyuları doldurması ve köyleri boşaltması sonucunda çok sıkıntı çektiler. Kadınlardan ve diğer Haçlılardan bir kısmı susuzluk yüzünden öldü. Atları ölen şövalyeler ve yiyecek sıkıntısı çekmekten korkan Haçlılar iğdiş edilmiş koyun, dişi keçi, domuz ve köpeklere eşyalarını yüklemek zorunda kaldılar. Zırhlı şövalyeler yürümekte zorlandıkları için öküzlere binmekteydiler.[28]

Haçlılar zor şartlar altında 3 Temmuz'da Eskişehir'den hareketle, güneydoğu istikametinde ilerleyerek,[29] tarihi yoldan Seyitgazi(Nacoleia), Yazılıkaya, Emirdağ(Amirion)'un batısındaki Köroğlu Beli'nden Bolvadin(Polybotos)'e ulaştılar. Haçlılar burada biraz dinlenmek isterken Bolvadin'e 10 km uzaklıktaki Eber(Ebraike) Gölü kıyısında Sultan Kılıç Arslan, Danişmend Gazi ve Hasan Bey'in emri altındaki seksen bin kişilik bir Türkmen kuvveti ile savaşmak zorunda kaldılar. Buraya kadar oldukça sıkıntı içerisinde dinlenmeden ilerleyen Haçlılar yorgun olmalarına rağmen sayılarının çokluğu sayesinde, ayrıca Bohemond ve şövalyelerin gayretleri ile

---

[28] RHC Occ. III, Fulcerius, XII-XIII, ed. E.Peters, p.47-49; Haçlılar arasında dil birliği de yoktu. Bu yüzden Türkler gibi yekvücut bir kuvvet değillerdi. Bu yüzden aralarında birçok konuda anlaşma sıkıntısı çekiyorlardı. Franklar, Flamenkler, Fracianlar, Gauller(Fransızlar), Allobroglar, Lotharingianlar, Alemanniler(Almanlar), Bavyeralılar, Normandiyalı Normanlar, İtalyalı Normanlar, Anglo Sakson İngilizler, İskoçlar, Akuitanialılar(Güney Batı Fransa Halkı), İtalyanlar, Dacianlar(Romenler Balkanlarda katılmışlardı), Apulyanlar(Güneydoğu İtalya kıyısında Apulialı Şövalye ve Tüccarlar), İberyalılar(İspanya), Britonlar(İngilizler), Grekler(Yunanlılar ve Bizanslılar), Ermeniler ve son olarak Türkopoller(Bizans hizmetindeki Hristiyan Türkler veya Balkan Türkleri) bu seferin iştirakçileri idiler.

[29] 3 Temmuz 1097'de yola koyulan Haçlılar, yaz sıcağında Kulu-Cihanbeyli-Tuz Gölü yolunu tercih etmeyerek-ki gidecekleri güneydoğu güzergahı Tatikios tarafından belirlenmiştir- en kısa yoldan Konya(Ikonium)'ya yöneldiler.Anna, s.332-333

yenilgiden kurtuldular.[30] Sultandağı'nın Akşehir gölü eteklerinden ana yolu takiben Konya istikametinde geri çekilmek zorunda kaldılar. Haçlılar ise Bolvadin'den toplu bir şekilde Çay Gölü yanına geldikten sonra, ana yoldan çıkarak Yalvaç(Psidia Antiocheia'sı)'a gittiler. Bu yolu tercih etmelerinde Haçlıların Türk saldırılarından bıkmış olmaları ve artan erzak ihtiyacı sebep olmuştur. Yalvaç'tan kuzeybatıya doğru dönen Haçlılar, Yellibel Geçidi'nden Sultan Dağları'nı aşarak Akşehir(Philomelion)'in güneyinde tekrar ana yola girdiler. Bundan sonra Haçlılar Akşehir, Argıthanı, Ilgın, Kadınhanı(Laodikeia, Ladik, Yorgan Ladik)[31] yakınındaki Halıcı Köyü'nden duraklamadan giderek, Sarayönü'nün güneyinden Tömek(Pınarbaşı)'na oradan da Konya(Ikonium)'ya girdiler.[32] Meram'ın sulak ve yeşil arazisi üzerinde birkaç gün dinlendiler. Konya'da bulabildikleri kadar yiyecek topladılar.[33] Bu sırada Kılıç Arslan ve Türk beyleri Konya'yı tamamen boşaltarak bütün halkla birlikte kuzeydoğu yönünde Kayseri taraflarına çekilmişler, Haçlıların gidişini takip ederek halkı yağma ve katliama maruz kalmaktan uzak tutmaya çalışmışlardır.

Haçlılar Konya'dan güneydoğu yönünde Yarma, Karapınar istikametindeki kurak araziden giderek Ereğli(Herakleia)'ye vardılar. Buradaki

---

[30] Türkmen kuvvetleri Sultandağı ilçesinin batısında Çobanlar Kasabası yakınlarında Haçlılara tekrar bir saldırıda bulunmalarına rağmen geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Bazı tarihî coğrafyacılara göre Çabanlar Kasabası Augustopolis çarpışmasının yapıldığı yerdir. Ancak bu konuda kesin bir fikir beyan eden muasır tarihçi yoktur. Anna Komnena'da geçen "Augustopolis" Seyhan ve Ceyhan'ın kolları arasındaki "Augusta" şehri olabilir(bkz.Anna, s.333). Ereğli(Heraklia) için imparatorun şehri anlamında "Augustopolis" adının muasır yazarlarca kullanılmış olabileceği ihtimalini de gözardı etmemek gerekmektedir.

[31] Hz. Peygamberin zamanında Diyar-ı Rum'dan gelerek İslamiyeti kabul eden Süheyl-i Rûmi Ladik halkından idi(İbn Batûta, I, İstanbul, 1993, s.199

[32] Haçlılar Konya'yı 15 Ağustos 1097'de işgal ettiler.

[33] Haçlı orduları, Türklerin silahlarından daha zorlu bir felaket karşısında kalmışlardır ki, bu da açlık ve susuzluktu. Kılıç Arslan, Eskişehir(Dorylaion) savaşını kaybetmiş ve bu defa, başkenti olan Konya(Iconium)'yı yeşillikler dışında bir şey bırakmayacak derecede boşaltmış, bütün halkına hayvan sürülerinin ordunun izlediği yollardan uzaklaştırılması emrini vermişti. Yorgunluktan büsbütün dermansız düşmüş olan Haçlı birlikleri, yiyecek bulmak ümidiyle Konya'ya geldilerse de bunların harekâtından haberdar olan Türkler, çoluk çocukları ve bütün servetleriyle çevredeki dağlara çekilmişlerdi. Anlaşılan o ki, Türkler Haçlıların geçici bir istila gücü olduğunu düşünmekteydiler. Nitekim öyle de olmuştur.

bataklık yakınında Türkiye Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan, Danişmendli Gümüştekin Ahmet Gazi ve Kayseri Emiri Hasan Bey yorgun Haçlı ordusuna taarruzda bulunmasına mukabil, Norman Bohemond ve Fransız şövalyelerinin karşı harekete geçmesi üzerine meydan savaşından vazgeçerek uygun yerlerde baskın yapmaya devam etmek maksadıyla geri çekildiler.

Haçlıların ana ordusu kendilerine göre daha güvenli görünen Ermeni kale beylerinin bulunduğu Ereğli-Kayseri-Göksün-Maraş istikametinde yola çıkarken, Bohemond'un yeğeni Tankred dö Hatvil(Tancred de Hauteville) ve Godöfrua'nın kardeşi Bodven dö Bulon(Baudouin de Boulogne) Çukurova(Kilikya)'ya gitmek üzere ana ordudan ayrıldılar.

Kuzeyden giden ana Haçlı ordusu Niğde(Tyana) önlerinde Hasan Bey'in taarruzuna uğradı. Haçlılara karşı çetin bir savaş yapan Hasan Bey tüm çabalarına rağmen onları durduramayarak bugün Hasan Dağı adıyla bilinen dağın güney eteklerinde şehit düştü(5 Eylül 1097). Niğde üzerinden Yeşilhisar, İncesu yoluyla Kayseri'ye varan Haçlılar şehrin Türkler tarafından tamamen terk edildiğini gördüler(20-25 Eylül 1097). İznik'ten itibaren Ermeni beyleri ile irtibat halinde olan Haçlılar Ladik, Konya, Ereğli'de Ermenilerin erzak yardımı ile desteklendiler. Kayseri'de de benzer bir yardım elde ettiler. Eylül 1097 sonunda Kayseri'den güneye doğru hareket eden ana Haçlı kuvvetleri Talas-Köstere(Tomarza) yoluyla Zamantı(Samantı)Suyu'nu takip ederek Tufanbeyli'ye bağlı Komana(Şar Köyü, Coxon)'ya geldiler.[34] Buradaki Ermenileri kuşatmakta olan Danişmendli Türkleri Haçlıların gelişi üzerine

---

[34] Komana(Placentia) şehri müstahkem bir kaleye sahip olması, Toros Dağları üzerinde geçit noktası bulunmasından ve Ermeni sakinlerinden dolayı Haçlılar açısından güvenli bir şehir idi. Ereğli-Kayseri-Göksun arasında Ermeni Simeon Haçlılara birçok kapı açarak, mihmandarlık yapmış, yol göstermiştir. Bunlar arasında Saimbeyli(Haçin) de bulunmaktaydı. Danişmendname'de geçen ve Sisiyye diye adlandırılan Komana(Gömenek) ile Toroslar üzerindeki Komana karıştırılmamalıdır. Danişmendname'ye göre, Tokat yöresindeki Komana(Gömenek) halkı münafik olup, kılıç korkusundan ehl-i İslam olmuşlardı. Gömenek hakimi Hasan bey bura halkını uslandırmak için Melik Gazi ile nice kılıç sallamıştı(Danişmendnâme, Yay:Necati Demir, Niksar, 1999, s.183).

bölgeden çekildiler. Haçlılar buradan Göksun yoluyla giderek Ekim ayı ortasında(13 Ekim 1097) Maraş'a[35] girdiler. Burada üç gün dinlendikten sonra kuvvetle Aksu vadisinden güneye doğru yola koyulan ana Haçlı ordusu Kömürler-İslahiye-Hassa-Kırıkhan yoluyla Antakya'ya ulaşmış olmalıdır(20 Ekim 1097). Anna'nın "Hızlı Yol" dediği güzergah bu yol olsa gerektir.[36] Çünkü Haçlılar Toros ve Amanos Dağlarındaki Ermenilerden yardım alarak ilerlemekte idiler. Güneyden gelen Asi Nehri vadisi hem bataklık alanlar ve hem de yolun uzaklığı bakımından "Hızlı Yol" tanımına uymamaktadır. Haçlıların Antakya önünde toplandıkları mekan dikkate alındığında da güneyden kuzeye doğru akan ve Antakya'yı dolaşarak Süveydiye(Samandağ, Simeon)'ye ulaşan Asi(Orontes) Nehri'ni takip etmeleri mantıklı görünmemektedir. Ayrıca Bizans İmparatorunun arkadaşı büyük komutan Tatikios'un rehberliğindeki Haçlıların belirttiğimiz Maraş-Antakya yolunu bilinçli olarak takip ettikleri anlaşılmaktadır.[37]

Tankred, Kilikya(Kuwa-ila-ka)'ya[38] ulaşma konusunda acele ederek, ordunun asıl birliklerinden ayrılmak suretiyle Ereğli'den Ulukışla yoluyla Pozantı'dan Gülek(Külek) geçidinden geçerek[39] Kilikya'ya girdi ve Yenice'den sağa dönerek Tarsus Kalesi'ni kısa bir kuşatmadan sonra Türklerden aldı.

---

[35] Bizanslı vakanüvisler Maraş'a "Germanicia", Ermeniler "Germanig" Haçlı kronikleri ise "Mares" demektedir(Edouard Dulaurier, Mateos,CLXVI, s.204).

[36] Anna, s.333

[37] Anna'da Rum ve Haçlı ordusunun Antakya önüne birlikte gittikleri açık bir şekilde belirtilmektedir(Anna,333). Asi Nehri Vadisi'ne girebilmeleri için Haçlıların İslahiye'den Kilis(Killia, El-Kilis)'ye gitmeleri, oradan da Reyhanlı(Reyhaniyye) üzerinden Antakya önlerine gelmeleri gerekmekte idi.

[38] Gülek boğazına atfen "Kutlu geçit yerinin ülkesi" anlamında Çukurova'ya verilen isimdir.

[39] Anonim Haçlı kroniği Haçlıların Gülek'ten geçerken birçok kayıp verdiğini şu şekilde anlatmaktadır: "Şeytânî bir dağa girdik. Yol öylesine dik ve dardı ki, dağa uzanan patikada kimse kimseyi geçmeye cesaret edemiyordu. Orada atlarımız yarlardan uçtu, arka arkaya bağlı yük atlarından biri uçunca diğerlerini de sürükledi. Şövalyelerimiz her bakımdan hayal kırıklığı içinde idiler. Kendilerini ve silahlarını ne yapacaklarını düşünerek, kederle göğüslerini dövdüler. Kalkanlarını ve miğferleriyle birlikte en iyi zırhlı giysilerini üç beş paraya sattılar, yada bedavaya verdiler. Satmayı başaramayanlar da zırhlarını da atarak yalınkılıç yürüdüler."(L. Brehnier, Histoire Anonyme de la Premiere Croisade, Paris, Champion, 1924, terc. D. Gürel, Tarih ve Toplum Dergisi, 1985; C.3, s.389-390).

Bodven dö Bulon, Bodven dö Burg, Reinard dö Tul ve Piyer dö Stenay ise Niğde(Tyana)'nin güneyinden Pozantı'ya gelerek Gülek boğazından geçmek suretiyle Tancred'in ardından Tarsus kalesi önüne geldiler. Aralarında Tarsus hakimiyeti konusunda bir süre çekişen iki Haçlı reisi sonunda Türkmenlerin de rızasının da sağlanması ile Bodven'e geçti.[40] Tancred Tarsus'u istemeden Bodven'in kuvvetine bırakarak Adana(Athenai, Danuna)'ya ve Misis(Mamistra veya Yakapınar)'ya yürüyerek, buraları yağmaladı. Bu yerler Haçlıların gelişinden hemen önce Türkmenler tarafından boşaltılmıştı. Baudouin'in adamlarından Şövalye Welf ve Ermeni Hetum'un oğlu Oşin Tancred Adana'ya geldiğinde şehirde Şövalyenin adamlarıyla Ermenileri buldu. Ancak Adana ve Misis'te Türklerle Haçlılar arasında işgaller yüzünden savaşlar oldu. Bu olaylar sırasında Misis ve Yumurtalık(Ayas)'taki Ermenilerin de Haçlılarla birlikte hareket ettikleri anlaşılmaktadır.[41] Birçok Haçlı gerek savaş sırasında gerekse Çukurova'nın sıcağı ve sivrisineklerine dayanamayarak Adana şehrinde öldüler ve silahlarıyla beraber gömüldüler.[42] Tancred Adana ve Misis'i Türklerden almış olmasına rağmen Baudouin sebebiyle rahat hareket edemiyordu. Nitekim Ekim 1097 başlarında Misis'i işgal eden Tancred ile Baudouin'in kuvvetleri arasındaki

---

[40] RHC, Occ.III, Fulcherius Carnotensis, s.375; Bu sırada ana ordudan Tancred'e takviye olarak gönderilen üç yüz kadar Norman'ın Baudouin tarafından Tarsus kalesine alınmaması ve dışarıda geceledikleri sırada bu Normanların Türk akıncıları tarafından kılıçtan geçirilmeleri üzerine Baudouin'in liderliği tehlikeye düştü. Ancak Flaman, Danmimarka korsanlarından oluşan bir geminin Guynemer de Boulogne komutasında Tarsus Suyu'ndan yukarı doğru çıkarak Baudouin'e katılması O'nu düştüğü bu zor durumdan kurtardı. Guynemer'i Tarsus'ta bırakan Baudouin Adana'ya gitti.

[41] Bodven'in Çukurova'ya gitmesinde ana faktörlerden birisi bu yerlerdeki Ermeni tacirlerinin de etkisi olduğu muhakkaktır. Bu Ermeniler başta Ermeni Bagrat(Ravendan Kalesi'nin Ermeni Sergerdesi) ve kardeşi Gogh(Eşkıya, Hırsız) Vasil idi. Haçin ve Feke yöresinde kaleleri bulunan Ermeni beyi Rupen'in oğlu Konstantin de Haçlıların gelişine çok sevinmişti. Katolikos Bazil, Kogh Vasil ve Rupen oğlu Konstantin Çukurova'nın kuzeydoğu dağlarındaki kalelerin sahibi olarak Haçlılara erzak ve hayvan temin etmekteydi. Öte yandan Haçlılar Çukurova'ya geldiğinde bölge Büyük Selçuklu Sultanı Berkyaruk'a tabi Türklerin elinde adaletli bir şekilde yönetilmekte idi.

[42] Haçlılar ölülerini miğfer ve zırhlarıyla beraber alelacele Adana'da bir kilisenin yanına gömdüler. Onları "Martyr(Şehit)" kabul ettiler. Bu türden olaylar, Haçlıların seferlerinde karşılaştıkları felaketlerin sonu değildi. Anlaşılan o ki Çukurova yolunu tercih eden Haçlılar ana orduya göre daha çok zahmet çekmişlerdir.

anlaşmazlıklar silahlı çarpışma noktasına gelmişti. Tancred'in eniştesi Richard'ın emrindeki Normanlar Baudouin'in askerlerine saldırmalarına rağmen geri püskürtüldüler.[43] Bu sırada Baudouin, Godefroi de Bouillon'dan ana Haçlı ordusuyla birlikte giden karısı Godvere ve çocuklarının hasta oldukları haberini almıştı. Tancred ile barışarak Yılan Kale,[44] Ceyhan, Toprakkale(Osmaniye'nin 10 km kuzeyi), Cebel-i Bereket(Osmaniye), Haruniye(Düziçi), Nurdağ(Kızıldağ, Gâvurdağı, Amanos), Yenicekale yolundan Maraş'a gitti. Burada Godvere'in ölümünden sonra yanındaki seksen şövalye ve Ermenilerle birlikte Urfa Ermeni beyi Thoros'un daveti üzerine Fırat Nehri üzerinden önce Tell Başir[45](Oğuzeli, Turbezel, Turbessel)'e gitti. Buradaki Ermeniler zorluk çıkarmadan kaleyi Baudouin'e teslim ettiler. Baudouin buradayken ,Thoros'un elçileri gelerek O'nu Urfa çağırdılar. Baudouin buradan yediyüz kişilik[46] şövalye grubuyla Fırat Nehri boyundan Samsat taraflarına geldiklerinde Türklerin pusu kurduklarını haber alarak saklandılar, ancak Türk kuvvetlerinin saldırısından korkarak Samsat'a yakın bir Ermeni beyinin kalesinde iki gün saklandılar. Samsat'taki muhtemelen Emir Balduk'un Türkmenleri hücum etmesine rağmen Haçlılara bir kayıp verdiremediler. Baudouin buradan Urfa'ya gitti. Çukurova'da kalan Tancred ise Misis'te kuvvet bırakarak, Payas(Baiai, Dörtyol)'dan, İssos körfezini(İskenderun Körfezi) dolaşmak suretiyle İskenderun(Alexandria)'a, oradan da Belen(Belek) Geçidi'ni aşarak Serinyol(Bedirge) üzerinden Antakya(Anthiochia)'ya ulaştı(21 Ekim 1097).[47] Böylece Haçlıların ana

---

[43] Runciman, I, s.154

[44] Baudouin'in Ceyhan'dan önce Sis(Kozan) ve Anavarza(Anazarba, Yeniköy Kalesi)'ne uğradığını söyleyen araştırmacılar da bulunmaktadır. Ancak bu konuda kesin bir şey söylemek mümkün görünmemekle birlikte şunu söyleyebiliriz: "Anazarba, Sis kalelerinin Ermeni derebeyleri Rupen oğlu Konstantin ve Kogh Vasil, Haçlı lideri Baudouin'i sıcak karşılayıp, kalelerine çağırmışlar, ancak O doğu'dan aldığı üzüntülü haber üzerine ve yanındaki Ermeni Bagrat'ın ısrarlarıyla hızlıca hareket ederek Maraş'a gitmiştir."

[45] Hüseyin Dağtekin, Genel Tarih Atlası, İstanbul, 2003, s.37'de bugünkü Oğuzeli.

[46] Fulcherius bunların 80 şövalye ve Ermeni kuvvetlerden oluştuğunu yazmaktadır(RHC, Occ.III, s.377).

[47] Anna Komnena'nın hızlı yol olarak tabir ettiği yol bu yol değil idi. Çünkü Bizans askeri yolu ana Haçlı ordusunun Komutan Tatikios rehberliğinde ilerlediği Kayseri-Maraş yolu idi(Anna, s.333; Kenneth M. Setton, dir., *A History of the Crusades*, Madison, The University of Wisconsin Press,

ordusu ile Tancred'in Normanları tekrar birleştiler. Baudouin ise kendisine bir kontluk kurmak üzere yanına aldığı seksen yüz şövalye ile Maraş'ta ana Haçlı ordusundan tekrar ayrılarak, Tell Bâşir'i Ermenilerden alarak Urfa(Ruha, Edessa)'ya gitmişti. Böylece Haçlılar Büyük Selçuklu Devleti'ne tabi beylerin bulunduğu topraklara gelmişlerdi. Bundan sonraki faaliyetleri daha çok buradaki beyler, melikler ve Selçuklu valileri ile olacaktır. Bu konuya Büyük Selçuklu-Haçlı bahsinde yer vereceğiz.

Haçlılar Antakya'yı alıp Kudüs'e doğru yola çıkmışken küçüklü büyüklü Haçlı orduları batıdan gelmeye devam etmekteydi. Bunlardan biri Danimarka kralının oğlu Sven(Suenon) kumandasındaki ordu olup, Tancred'in gittiği yolu izleyerek 1099 yılı yazına doğru İstanbul'a ve oradan Anadolu içlerine geldi. Onbeş bin kişilik kuvveti olan bu ordu I. Haçlı kuvvetlerinin gittiği güzergahı takip ederek Akşehir(Philomelion) ve Ilgın(Terma) şehirleri arasındaki Argıthanı dolaylarına geldiler. Burada Kılıç Arslan'ın saldırısına uğrayarak son askere kadar yok edildiler(Temmuz 1099).

1.1.3. Türkiye Selçukluları ve 1101 Yılı Haçlı Seferleri

Anadolu'da Türk-Haçlı Mücadelesi devam ederken İznik, Kapadokya, Antakya, Urfa ve Kudüs'ün Haçlıların eline geçtiği haberi Avrupa'da Papalık ve prenslere ulaşmış, Haçlılık kampanyasının başarılı olduğu düşüncesi oluşmuştu. Papa II.Urban'ın Kudüs'ün ele geçirilmesi ile ilgili haberi alamadan 29 Temmuz 1099'da ölmesi üzerine yerine Papa olan II. Pascalis(1099-1118) yeni Haçlı orduları oluşturulması için 1099'un son aylarından itibaren faaliyete başladı. Bütün piskoposlardan Haçlı vaazı yapmalarını istedi. 1100 yılı içerisinde Anse, Valencia, Limoges ve

---

1969 (1955), vol.1, pp. 292-304; H. Hagemmeyer, "Chronologie de la première croisade", Revue de l'Orient Latin, VI-VIII (1898-1901) et Jean Flori, "Un problème de méthodologie. La valeur des nombres chez les chroniqueurs du Moyen Age à propos des effectifs de la première croisade", Moyen Age, 1993, pp. 399-422.

Poitiers(Puvatya)'da topladığı sinodlarla Urban'ın çağrısını yineleyen Pascalis sonunda amacına ulaştı. Böylece hazırlanan orduların temel amaçlarından biri de doğudaki Haçlıların sayısının artırılması amacıyla gönderilmeleri idi.

1100 yılı Eylül ayından itibaren hazırlıklarını tamamlayan ordulardan ilki Lombardiyalılardan oluşan İtalya ordusu oldu. Milano başpiskoposu Aselm de Buis, Kont Albert de Biandrate(Anna'da Blandrate ve kardeşleri)[48], Parma kontu Guibert de Parme ve Hugue de Montebello ilk orduya katılan önemli isimlerdi. Orduda şövalye sınıfından asker sayısı az olup, çoğunluk başıboş(sergerde) insanlardan oluşmaktaydı.[49] Daha önceki ordularla bir karşılaştırma yapacak olursak, 1101 ordularının genel olarak ilk Haçlı seferi ordularından daha zayıf olduğunu söyleyebiliriz. Lombardiya ordusu Venezia'dan geçerek, Krain(Karniola)'dan Alpleri aştıktan sonra Sava Nehri boyunca ilerleyerek Belgrat'a geldi. Buradan itibaren Bizans karakollarının kontrolünde ilerleyen ve Aleksios tarafından Balkanlarda kışı geçirmeleri için bunlara yerler verildi. Üç gruba ayrılan yüz yetmiş bin kişilik ordu Filibe, Edirne ve Tekirdağ(Rodosto)'da kışı geçirdiler. Bu sırada etrafı talan etmeye başlayan Lombardiya sergerdeleri arkalarından başka Haçlı kuvvetleri geldiğini öğrenince onları beklemeye başladılar. Aleksios önden gelen Lombard Haçlılarını bir an önce Anadolu yakasına geçirmek istiyordu. Böylece diğer Haçlılarla bunlar birleşemeyecek, başkent rahatlayacaktı. Birinci Haçlı seferinin liderlerinden Raymond de Sait Gilles bu sırada Aleksios'un konuğu idi. Raymond'un tavsiyelerini dinleyen Lombard Haçlıları Anadolu'ya geçerek İzmit'teki karargahlarına yerleştiler(Nisan 1101).

1101 Haçlılarının bu ilk ordusuna başka kuvvetler Fransa'nın Galya bölgesindeki Blois kontu Etienne'in(Etyen dö Bluva) öncülüğünde 1101

---

[48] Anna, s.346

[49] Bunlar arasında Pierre L'Ermit'in ordusundan sağ kalarak dönenler de bulunmaktaydı(Runciman, II, s.15)

ilkbaharının başlarında yola çıkarak İtalya üzerinden Adriyatik Denizi(Hadrian Denizi) yoluyla İstanbul'da Lombardlara katıldı.[50] Etienne, I. Haçlı seferinde Antakya önlerinde ülkesine kaçanlardan idi. Utancını bastırmak için bu sefere çıkmıştı. Üstelik ne de olsa Haçlılar için çok tehlike yoktu. Etienne'in ordusuna kont Etienne de Bourgogne, Hugue de Broyes gibi şövalyeler ile yolda Alman imparatoru IV. Henri'nin generali(Marşal) Konrad komutasındaki Almanlar katıldı. Böylece ilk orduda Fransızlar, Lombardlar ve Almanlar bulunmaktaydı. Ordunun komutanlığına geçen İstanbul'daki Raymond Bizans'ın verdiği rehber komutan Tzitas ve ücretli askerleriyle birlikte[51] İzmit'ten Dorilyum yönünde harekete başladı. Ancak Tzitas'ın tavsiyelerine Raymond'un ve Etienne'in eski yoldan gitme tekliflerine sıcak bakmayan Lombardlar, Antakya Prensi Bohemond'un Danişmendli Beyi tarafından 1100 Ağustos'unda esir alındığını duymuşlar ve O'nu kurtarmak için Kuzey Anadolu yolundan gitmekte ısrar etmekteydiler. Aleksios kuzey yolunun Türklerle dolu olduğunu ve oradan gidildiği takdirde sonucun kötü olacağını görebilmekteydi. Bu yıllarda Anadolu'da Türklerin en yoğun olarak yaşadıkları yerler Orta Anadolu'nun kuzey tarafları idi. Tzitas ve Raymond'a rağmen Biandrate kontu Albert ve Milano başpiskoposu Anselm Lombardların fikrini desteklemekte idiler. İzmit'ten çıktıktan sonra İznik'in doğusunda Osmaneli(Lefke)'ne geldiler. Buradan "Hacılar Yolu" adıyla bilinen tarihi ticaret yoluna giren Haçlılar, Gölpazarı-Meyitler Geçidi-Atyaylası Geçidi-Nallıhan-Çayırhan-Beypazarı-Ayaş-Ayaşbeli-Yenikent[52] yoluyla Ankara Kalesi'ne gelmişlerdir.[53] Kuzeyin en kısa ve ilerleyişe müsait yolu bu yol idi.[54] Haçlılar yirmi bir gün süren bir yolculuktan sonra I. Kılıç Arslan'ın boşalttığı

---

[50] Orderic Vital, Op. Cit. 95

[51] Tzitas ve ücretli askerler Türkopol oldukları bilinmektedir(Anna, s.346; RHC Occ I, III, IV).

[52] Bu yol İpek yolunun Anadolu'daki uzantısı idi. Ankara'dan İtibaren Karakeçili-Kayseri yolu şeklinde ticaret yolu devam etmekteydi. Anadolu'nun ortasından geçen bu ticaret yolunun bir kolu Karakeçili'de güneye doğru ayrılarak Kulu-Cihanbeyli yoluyla Konya'ya ulaşmaktaydı.

[53] Bu yol I. Haçlı Seferi sonucunda Bizans'ın eline geçmiştir(Runciman, II, 18).

[54] I. Haçlı Seferi ordusunun gittiği İznik-Osmaneli-Dorilyum-Bolvadin-Yalvaç-Akşehir yolu Bizans'ın askeri amaçlarla sıkça kullandığı bir güzergah idi. Nitekim Tzitas da bu sebeple güney yolunu güvenli bulmuş olmalıdır(RHC Occ.I, s.28-29; Antiochia Minor: Yalovatz, Yalvaç,RHC I, s.XXX).

Ankara kalesini aldılar. İçeride bulunan az sayıdaki insanı kılıçtan geçirdiler(23 Haziran 1101). Burada iki gün dinlendikten sonra kaleyi daha önceden yapılan vassallık anlaşması gereğince Bizans askerlerine teslim eden Raymond, Kalecik, Kızılırmak(Halys) yoluyla Çankırı'ya doğru gitti.[55] Çankırı(Gangara veya Gandras) bu sırada Türklerin elinde bulunuyordu ve buradaki garnizona büyük askeri yığınak yapılmıştı. Üstelik Sultan Kılıç Arslan Haçlıların geçeceği yolları tahrip ederek onları zor durumda bırakmaktaydı. Sultan Kılıç Arslan bu sırada Danişmendli beyi Melik Gazi'yi gelen Haçlı ordusundan haberdar etmişti ve O da tedbirler almıştı. Haçlılar Çankırı'ya hücum etmelerine rağmen alamadılar ve erzak sıkıntısı çekmeye başlayan Haçlılar'dan bir kısmı Çankırı(Gangra, Kengırı) önünden Kastamonu taraflarına gitti(2-5 Temmuz 1101). Haçlılar yolda kendilerini karşılayan Hristiyanları bile öldürmekte, yöre halkına zarar vererek ilerlemekte idiler. Yiyecek sıkıntısı başlarına vurmuş olacak ki, Tosya taraflarındaki tarlalarda arpa pişirdikleri ve oradan doğuya Osmancık'tan Merzifon'a kadar gitmişlerdir. Kılıç Arslan Haçlı kuvvetlerine bu sırada herhangi bir taarruzda bulunmadı. Herhalde onları Türk bölgesinin içlerine çekerek tamamen imha planını düşünmekteydi. Ancak Çankırı'dan sonra iyice yorulan Haçlıların artçı birliklerine saldırılar yaptı. Haçlıların bu sıradaki sayısı ikiyüz bin civarında iken Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, Danişmendli Gümüştekin Ahmet Gazi, Artuklu Belek Gazi, Harran Emiri Karaca[56] ve Büyük Selçuklu Halep Meliki Rıdvan'ın kuvvetlerinden oluşan Türk ordusunun sayısı bunun beşte biri oranında idi. Bu durumda Haçlılar sayı bakımından oldukça fazla idiler. Türkler Merzifon(Marsivan)'a kadar Haçlıları takip ederek, zayiat verdirdiler. Haçlıların öncü kuvvetlerinden bin

---

[55] Albertus Haçlıların Kızılırmak yoluyla Kastamonu(Constamnes, Castamouni)'ya gittiğini belirtiyorsa da Haçlıların bu kadar mesafeyi bölgedeki Türklerin arasından geçerek gitmeleri için farklı bir güzergah izlemeleri gerekir. Coğrafya bu durumu açıklamamızda zorluk çıkarmaktadır. Başka yerlerde de belirtiğimiz gibi Haçlı Vakanüvisi yine bir isim karıştırması yapmış olmalıdır(Albertus, s.566; Ayrıca Michaud,III, s.214). Orderic Vital'de aynı görüştedir(Collection Des Memoires A'L'Histoire De France, C.29, Op. Cit.104).

[56] Albertus'un "Caragetth" adını verdiği "Emir Karaca" Bey ve diğer savaşlarda da görünen bir Türk beyidir(Albertus III, s.567)

kişi yiyecek ararken Türk kuvvetlerince çalılıkların ateşe verilmesi sonucunda yandılar. Merzifon önlerinde I. Kılıç Arslan, Belek Gazi, Emir Karaca Bey(Emir Caradigum), Rıdvan ve Danişmend Gümüştekin Ahmet Gazi tarafından imha edilen Haçlıların hedefi Niksar(Neocaeseria)'dır.[57]

Birleşik Türk kuvvetleri 2 Ağustos 1101 Cuma günü Merzifon Ovası'nda öğle saatlerinden sonra hücum ettiler. Nara atarak hücuma geçen[58] Türk kuvvetlerine karşı Haçlılar kendilerini savunmak üzere kamplarda siperler kurdular. Bu sırada bütün Anadolu yolu boyunca Haçlı şövalyeleri oldukça yorulmuşlardı. 3 Ağustos günü Alman Konrad ve adamları Merzifon yakınlarındaki boşaltılmış bir kaleye giderek buradan yiyecekleri alıp dönerlerken Türkler tarafından pusuya düşürüldüler ve bunların büyük bir kısmı öldürüldü. Sağ kalabilenler perişan bir şekilde karargahlarına sığındılar. 3 gün boyunca devam eden Türkler tarafından kuşatılmışlık ve savaş hali Haçlıların son dualarını yapmalarına sebep olmuştu. 5 Ağustos 1101 Pazartesi günü herkes ölümüne savaşmak üzere Toulousa Kontu Raymond de Saint Gilles'in emriyle Milano başpiskoposu Anselm'in kutsaması için toplandılar. Kılıç Arslan'ın emrindeki Türk ordusu önce Haçlıların en kalabalığı olan Lombardlar daha sonra onlarla yer değiştiren Konrad'ın ordusu, Burgoyn dükü Etiyen'in ve Bluva kontu Etiyen'in kuvvetleriyle karşılaştı. Türk kuvvetleri sayı azlığından dolayı savaşı fazla dinlenemeden devam ettirmekteydi. Bizans'ın ücretli askeri Peçenekler'in Tzitas

---

[57] RHC Occ IV, Albertus III, s.28-29 arasında bulunan harita ve ayrıca metin içerisinde geçen yer isimleri bize Haçlı Vakanüvislerinin yer isimlerinde birçok yanılgı içerisinde olduklarını göstermektedir.

[58] Türkler saldırırken "Tekbir" ve "Salavat" getirirken, Haçlılar "Hurra" demekte idiler. Savaşlar sırasında Haçlıların söylediği bu söz Avrupa Hunlarının naralarına benzemektedir. Avrupa Hunları "Vurha veya Ur ha" demekte idiler. Aynı sözcük Rusça'da "Hurra" şeklinde görülür. Öyle anlaşılıyor ki, Karadeniz Kuzeyinden giden Türklerin İskitlerden itibaren bütün Slav kavimlerini ve Batı'yı medeniyet bakımından derinlemesine bir etkileri söz konusudur. Filolojik çalışmalar konuyu detaylı bir şekilde gösterecektir. Bilindiği gibi eski Türkçe'de "Ur ha" kelimesi "savaşın, harp vapın, öldürün" anlamlarında kullanılan bir kelime olup, bazı Türkçe isimler bu kökten türemiş ve günümüze gelmiştir. Örneğin, "Orhan" ismi başlangıçta "Or Han", "Ur Han" veya "Urug Han" şekillerinde kullanılmakta idi. Divanı-ı Lügati't-Türk'te ve Oğuzname'de bu sözcüğü görmek mümkündür.

komutasında savaştığı sırada geri çekilmeleri ve onların yerine geçen Fransızların akşama doğru Türkler tarafından tamamen öldürülmesi üzerine Haçlı ordusu komutanı Raymond savaş alanından yakındaki yüksekçe bir dağa doğru kaçtı. Türk kuvvetleri O'nun peşinden gitmelerine rağmen bir başka Haçlı birliğinin gelmesi ile Raymond canını kurtarabildi. Geceleyin Haçlılar Merzifon Ovası'ndaki karargahlarını bırakarak kaçmaya başladılar. Türkler de sürekli kılıç sallamaktan ve ok atmaktan yorulmuş ve üçbin akıncı kaybetmişlerdi.[59] Haçlıların kaçtığını öğrenen Türkler fazla ilerleyememiş olan Haçlı birliklerini imha ettiler. Rehber Tzitas'ın tavsiyesi ile şövalyeler ve kontlardan bir kısmı ile Haçlı liderleri Raymondla birlikte Bafra'dan bir gemiye binerek canlarını kurtarmış olmanın verdiği sevinçle İstanbul'a döndüler.[60] Daha sonra 1102 yılında buradan gemilerle Kudüs'e gittiler. Diğer Haçlılar Bizans karakollarına sığındılar. Türkler de Batı Karadeniz'deki Bizans topraklarına kadar onları takip ettiler ve yakalayabildiklerini cezalandırdılar(Ağustos 1101).

Nevers Kontu II. Guillaume'un seferine katılanlar Fransız şövalyelerden oluşmaktaydı. Guillaume 1101 Şubat'ında Nevers'ten İtalya'ya gelmiş, Brindisi Limanı'ndan gemiye binerek Avlona(Vlora, Qeparo)'da Bizans karasına çıkmıştır. Makedonya'dan düzenli şekilde geçerek İstanbul'a gelen Guillaume önden giden 1101 Haçlılarına yetişmek istediği için İstanbul'da vakit kaybetmeyerek İzmit'e geçti. Haçlıların Ankara yoluna girdiklerini öğrenerek, Frigya(İç Batı Anadolu) ve Galatya(Ankara'nın batısındaki dağlık alan) Dağlarını izleyerek Temmuz 1101'de Ankara(Ancyra)'ya geldi. Ancak Haçlıların kuzeye bilinmez bir yola gittiklerini anlamış olmalı ki buradan

---

[59] Orderic Vital,Op.Cit. 105

[60] Anna, s.347; Albertus'ta Sinop'tan gittiği belirtilir. Anna'nın coğrafya bilgisi bakımından daha isabetli bilgiler kaydettiğini düşünüyoruz. Bu sebeple burada Bafra olarak aldık. Bununla birlikte Haçlıların bu grubundan sayılarının az olduğunu da hesaba katacak olursak başka bir yerde vakit kaybetmeksizin önce Kızılırmak'tan bir sal ile Basra körfezine oradan da Sinop'a uğrayarak İstanbul'a döndüklerini söyleyebiliriz. Öte yandan Kuzey Orta Anadolu bu sırada büyük oranda Türklerin elinde idi ve kara yoluyla geri dönmeleri büyük bir risk olurdu(Albertus III, s.571 ve 573).

güneye döndü. Arkadaşlarının disiplinsizliği ve barbarlıkları, onun için Müslümanların silahları kadar problem oluşturuyordu. Albertus'un adını söylemediği küçük bir şehir halkı(Beypazarı olabilir), kapılarını Fransızlara açarak haçlar ve İncillerle karşılamaya gelmekle beraber, yine memleketlerini yağmadan kurtaramamışlardı. [61]

Güneye dönerek Kızılırmak(Halys) nehrinden öteye çöllere girmek gerektiği zaman Haçlılar, Danişmendoğluyla birleşmiş olan Kılıçarslan'ın' birlikleri tarafından rahatsız edildiler. Haçlılar Ankara'dan güneye gitmek maksadıyla geri dönerek Ankara Suyu'nu takip ettiler ve Cihanbeyli Platosu'nun batı kıyısından Konya'ya vardılar.[62] Konya'daki Türk garnizonuna saldırdılar. Fakat başarısız oldular.ve Ereğli(Heraclia)'ye gelinceye kadar, üç gün süreyle susuzluktan çok sıkıntı çektiler. Bu sırada yeni bir Haçlı ordusunun Ankara'dan Konya taraflarına gittiğini öğrenen Sultan yanındaki beylerle birlikte onlardan önce Ereğli'ye gelerek şehre yerleşmişti. Haçlılar burada Birçok engel ve problem içinde zayıflamış oldukları hâlde, Sultan Kılıç Arslan ve Melik Gazi'nin saldırısıyla karşı karşıya kaldılar. Bu defa Türkler asker sayısı ve hazırlık bakımından daha üstün durumdaydılar. Fransız şövalyelerin çoğu kılıçtan geçirildi. Kurtulabilen az sayıdaki şövalye, Kont Neversle birlikte Ermenek(Germanicopolis)'e sığındı. Geriye kalanlar ya öldürüldü ya da esir edildi. II. Guillaume Ermenek'in Bizanslı valisinin yanına verdiği muhafız Peçenek Türkleriyle beraber Çukurova yoluna çıkmasına rağmen yolda bu Türkopoller tarafından da soyularak sersefil Antakya'ya ulaşabildi. Yolda ne olup bittiğini de hiç kimse

---

[61] RHC Occ.IV, Albertus III, s.564

[62] RHC Occ.IV, Albertus, s.565-575; Haçlıların Tuz Gölü kıyısından giden Gölbaşı-Kulu-Cihanbeyli yolunu takip ettikleri görüşü de ilk bakışta yolun kısalığından dolayı doğru bir tercih olarak söylenebilir. Ancak Albertus'ta Haçlıların Ankara'dan geri dönmeleri söz konusu olduğuna göre yolun zor olan değil askeri nedenlerle yazın suyu bol ve otlak araziden gidilmeye çalışıldığı düşünülmelidir. Bundan dolayı Ankara Suyu takip edilmiş ve Sarayönü tarafından Konya'ya ulaşıldığı kanaatindeyiz.

tahmin edemedi. Bütün bu olanlardan sonra sağ kalabilmesi Guillaume için mucize gibi bir hadiseydi.[63]

1101 yılının Mart ayı sonunda yola çıkan Aquitania dükü IX. Guillaume de Poitiers(Puvatyalı Guillaume) ve Bavyera dükü IV. Welf ve Birinci Haçlı seferine katılmış olan Hugue de Vermandois bu ordunun önemli liderleri idi. Bu Haçlı grubu Almanya ve Macaristan'dan geçerek Tuna Nehri kıyısından Belgrat'a, oradan da askeri yoldan ilerleyerek Haziran ayı başında İstanbul'a geldi. Ordunun Piskoposu Salzburglu Thiemo idi. Avusturya kontesi Düşes İda da ordunun şeref konuğu bir prenses idi. Aleksios IX. Guillaume ve Kontes İda'yı iyi karşılayarak karşıya geçirdi. Nevers kontu ile birleşmek istemeyen bu Haçlı liderleri İznik üzerinden Dorilyum yoluyla Bolvadin'e oradan da Akşehir'e geldiler. Bu Haçlılar da öncekiler gibi gittikleri yolun tahrip edilmiş ve sularının kullanılmaz hale gelmiş olmasından dolayı erzak sıkıntısı çekmeye başladılar. Konya'ya gelinceye kadar güzergahları Türkler tarafından boşaltılmış idi. Konya'daki Türk garnizonu Haçlıların kalabalıklığını görerek şehri bütün anbarlarını boşaltarak müstahkem mevkilere çekildiler. Bu sırada Selçuklu Sultanı Kont Nevers'in ordusunu Ereğli'de imha etmekle meşguldü(Ağustos 1101).[64] Öte yandan batıdan bir Haçlı ordusunun daha yaklaşmakta olduğunu haber alan Kılıç Arslan Danişmend Gümüştekin ile haberleşerek askerlerini tekrar birleştirdiler.[65] Haçlılar Ereğli yoluna koyulduklarında Türk süvarilerinin yer yer ortaya çıkarak arkadan saldırılarıyla karşılaşmaya başladılar. Susuz kalan Haçlı ordusu Ereğli yakınındaki Aydınkent Çayı(Ereğli Çayı) kıyısında Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan ve Danişmendli taarruzuyla karşılaştılar. Haçlıların geldiğinden haberdar olan Türkmenler, çayın öte tarafında ve savaş düzeninde bekliyorlardı.[66] Türklerin ok yağmuru, balçık bir topraktan akan kenarları sarp bu sudan, Haçlılar hemen uzaklaşmak zorunda kaldı. Atları, atılan okları

---

[63] RHC Occ. IV, Albertus III, s.577

[64] RHC Occ IV, Albertus III, s.576-577

[65] Mateos, CLXXIII, s.218

[66] Runciman'a göre çalılıkların içinde gizlenmiş bekliyorlardı(Runciman, II, s.23)

hafife alırcasına ırmağa atılarak susuzluklarını dindiriyorlardı. Bu yüz bin kişilik savaşçı grubunda disiplinsizlik ve bozgun başladı. Türkler tarafından takip ve imha edilen Haçlılar, hemen tamamen öldürüldüler ve Müslüman silahından kurtulanlar da Likonya (Lycaonie)[67]'nın susuz dağlarında ölmeye gittiler. Bazıları Ermenilere denk gelmişse yaşamıştır. Dük IX. Guillaume Gülek Geçidi tarafında Toros dağlarına doğru kaçtı. Birkaç şövalye ile birlikte Tarsus'a ulaşmayı başardı. Hugue de Vermandois savaştan yaralanarak arkadaşlarından birkaçı tarafından kurtarıldı ve nihayet Tarsus'a ulaşabildi. Fakat çok yıpranmış, zor şartlarda buraya gelmişti, ölmek üzere idi. Bir süre sonra dertten kurtulamayarak 18 Ekim 1101'de burada öldü ve Aziz Paulus katedraline gömüldü. Bavyera dükü Welf silahını atarak hızla kaçmak suretiyle Antakya'ya ulaştı. Salzburg başpiskoposu Thiemo esir düştü ve sonradan hiç bir söze uymayınca öldürüldü(Eylül 1101).

Böylece Anadolu'da dört yıl boyunca sürekli devam eden Haçlı istilası başarısızlıkla sonuçlanmış ve Türklerin Anadolu'nun gerçek sahibi oldukları esasında Miryokefalon'dan seksen yıl önce Orta Anadolu'daki bu savaşlarda kesinleşmiş olmaktaydı. Çünkü Bizans'ın Türklere karşı yaptığı seferler bu çoklukta ve sıklıkta olamıyordu. Üstelik Haçlı orduları gerek sayı gerek savaş ustalığı bakımından Bizans'ın seçkin kuvvetlerine denk idiler. Özellikle şövalyeler Haçlı ordularının belkemiği durumunda bulunuyorlardı. Türkler ise bu savaşlar sayesinde askerlik sanatlarını biraz daha geliştirmişler, kendilerinden kat kat büyük ordularla savaşmasını ustalıkla becererek, ileride yapılacak Bizans gazalarında devasa bir birikim sahibi olmuşlardır. Haçlılar Türklerin verdiği savaş dersinden etkilenmişler, bundan sonra Anadolu'yu çapraz geçmemişler, deniz yolundan Doğu Akdeniz'e gitmeyi denemişlerdir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Haçlılarla olan münasebetleri bundan sonra da devam etmiş olmasına karşın istila dönemindeki sıklıkta değildir. Büyük

---

[67] Karaman-Ereğli arasındaki Bolkar Dağları tarafına Lykonia denmekte idi.

Haçlı ordularının geçişinden sonra Aleksios Anadolu'da birçok yeri kendisine bağlamıştı. Ancak I. Kılıç Arslan'ın tekrar eski bölgelerine hakim olması, kontlukların Bizans'tan uzaklaşmalarını sağladı. Çünkü Bizans kendi gücüyle Selçuklu kuvvetlerini mağlup ederek Kontluklarla mücadeleye giremeyecek durumda idi. Bohemond'un esarette bulunduğu, Aleksios ve Anadolu Türklerinin 1101 Haçlıları ile meşgul olduğu sırada Bohemond'un yerine geçmiş olan yeğeni Tancred Antakya Prensliği'nin sınırlarını Misis(Mamistra), Adana ve Tarsus'u tekrar alarak genişletmiş(1102), ayrıca 1103 yılında Suriye'deki Lazkiye(Laodikia) liman şehrini kendisine bağlamıştı. I. Kılıçarslan ve Halep Selçuklu Meliki Rıdvan anlaşarak Antakya'yı birlikte fethetmek için hazırlık yaparken Danişmend Gümüştekin'in Bohemond'u yüzbin dinar fidye ve Antakya'nın eski hakimi Yağısıyan'ın esir olan kızının salıverilmesi karşılığında serbest bırakması Haçlıların morallerinin düzelmesine sebep olmuştur.[68] Danişmend Gazi'nin teklifine rağmen fidyeden kendisine düşen payı almayan Sultan "Ben buraya İslam'ı korumak için geldim, senin paranı almak için değil." Türk-Haçlı savaşlarının anlamını vurgulamıştır.[69] Hakikaten Haçlılarla mücadelede bilinçli bir şekilde hareket eden belki ilk kişi bu büyük Türk Sultanı I. Kılıç Arslan olmuştur.

Göksun Ermeni sergerdesi Kogh Vasil(Hırsız Vasil)'in gayretleri ile toplanan fidyenin ödenmesinde Kilikya Ermenileri büyük rol oynamış olmalıdırlar. Tancred'in Bohemond'un kurtarılışından pek çıkarı olmayacaktı, kendisi prens olmaktan çok memnundu. Nitekim Bohemond Kogh Vasil tarafından manevi oğul olarak kabul edilmiştir. Antakya'ya dönen Bohemond Melik Rıdvan üzerine Halep taraflarına(Kınnesrin)'e yürürken, Sultan I. Kılıç Arslan 1104 yılında Ermenilerin daveti üzerine Elbistan seferi'ne çıktı. Daha önce Bizans garnizonuna bağlı olan Maraş, Elbistan ve civarındaki kalelerin

---

[68] İbnü'l-Esîr, X, s.281; Azimî, s.33; I. Kılıç Arslan Danişmendli Beyi Gümüştekin'den fidyenin yarısını istemiş, Danşmend Gümüştekin buna razı olmayınca ikisi arasında yapılan savaşta Danişmendli beyi yenilmiştir.Ayrıca Orderic Vital'de geçen haberlere göre de birbirini doğrulamaktadır(Orderic Vital, Op.Cit. 119

[69] Aksarayî, Müsameretü'l-Ahbar, Çev. M. Öztürk, s.21.

Ermeni halkı 1104 yılı baharında Bohemond'un saldırısı ile Haçlıların boyunduruğu altına düşmüşlerdi. Antakya kontunun hakimiyetinden kurtulmak için Kılıç Arslan'dan yardım istediler. Sultan bu Ermenileri Haçlı işgalinden kurtardı ve 1105 yılında Gümüştekin Ahmet Gazi'nin ölmesi üzerine yolda Viranşehir civarındaki Zibatra kalesini aldıktan sonra, Malatya'ya giderek burayı iki ay boyunca kuşattı[70] ve surları mancınıklarla yıkmaya çalıştı(28 Haziran-2 Eylül 1105). Ahmet Gazi'nin oğlu Yağıbasan Sultan ile mücadele ederek kan dökülmesini istemedi ve hayatına aman verilmesi şartıyla şehri Kılıç Arslan'a teslim etti.[71]

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan yöredeki Ermenilerin çağrısı üzerine 1105 yılında Urfa'yı kuşatmak üzere bölgeye gelmiş, bu sırada Çökürmüş'ün adamları gelerek Harran'ı O'na teslim edeceklerini bildirerek Sultan Kılıç Arslan'ı davet etmişlerdir. Sultan Kılıç Arslan'ın yanında beş bin kişilik bir kuvvet bulunuyordu. Çünkü kuvvetlerinin bir kısmını Aleksios'un Bohemondla yapacağı savaş için Balkanlara göndermişti(1106).[72] İbnü'l-Esîr'in verdiği bilgilere göre Güneydoğu Anadolu halkı ve Irak'ta "Sultan Kılıç Arslan" ismi pek sevilmeye başlamıştı. Bu sevginin sebebi Kılıç Arslan'ın Haçlılara ve Ermenilere karşı gösterdiği gayret idi.

Çökürmüş'ün Türkiye Selçuklu Sultanı ile ilişkileri Sultan Mehmet Tapar'ın Musul ve El-Cezire bölgesini Çavlı Sakavu'ya vermesine sebep olmuştur. Ancak Çavlı'nın bölgeye gelmesinde esas amaç bütün Irak ve Suriye beylerini birleştirerek Haçlılara karşı tek bir güç oluşturabilmekti. Nitekim İbnü'l-Esîr bu fikri destekleyici ifadeler kullanmaktadır.[73]

Çavlı'nın Musul'a gelmesiyle I. Kılıç Arslan'a bağlanmış olan Musul'u Çökürmüş'ten almasından sonra Habur Nehri kıyısında yapılan Kılıç Arslanla

---

[70] Aksarayî, s.21

[71] Ebu'l-Ferec, II, s.345; Turan, Selç. Zam. Türkiye, s.107

[72] Anna, s.360-362; İbnü'l-Esîr, X, s.342

[73] İbnü'l-Esîr, s.339

Çavlı arasındaki savaş sonunda, I. Kılıç Arslan nehirde boğulmuş, böylece Kılıç Arslan'ın elinde bulunan Haçlı esirleri Baudouin ve Joscelin Çavlı'nın eline geçmiştir(1107).[74]

Sultan I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra Anadolu'da sağladığı siyasi birlik süratle bozulmuştur. Kılıç Arslan'ın karısını Musul'dan alarak Malatya'ya gelen Emir Bozmuş, I. Kılıç Arslan'ın küçük oğlu Tuğrul Arslan'ı hükümdar ilan etti(1107). Ancak Tuğrul Arslan kısa bir süre sonra çıkan isyanla sultanlıktan indirilerek İsfahan'a gönderildi.[75] Tuğrul Arslan daha sonra Malatya'ya tekrar dönmüştür. O'nu 1117 yılında Kilikya Haçlıları üzerine bir sefer yaparak, Ceyhan'ın kolları üzerindeki kaleleri Haçlılardan kurtarırken ve Malatya'yı tekrar alırken görmekteyiz.[76]

Çavlı tarafından esir alınarak götürülen I. Kılıç Arslan'ın oğlu Şahinşah Mehmet Tapar'ın izniyle 1110 yılında Malatya'ya gelerek sultanlık tahtına oturdu. Tuğrul Arslan'ı da azlederek diğer iki kardeşi İzzettin Mesut ve Melik Arab'ı zincirleterek hapse attı.[77] 1110 yılında tahta geçtikten sonra amcazadesi Hasan Bey'i öldürdü.[78] Kardeşi İzzettin Mesut'u zincirleterek hapse attırdı. Şahinşah zamanında Bizans ile Selçuklu kuvvetleri arasında savaşlar olmuş, zamanında Haçlılar ile alakalı olay kayıtlara geçmemiştir. İzzettin Mesut hapisten kurtularak Danişmendoğlu Emir Gazi'nin de desteği ile kardeşi Şahinşah Karahisar'dan Alexios ile anlaşmış olarak altın yüklü arabalarla dönerken baskınla O'nu esir almış ve gözlerine mil çektirerek

---

[74] İbnü'l-Esîr, s.295, El-Azımî, Yay:A.Sevim, TTK, 1988, s.34-36; Joscelin Çavlı tarafından bu sırada serbest bırakılmış, Baudouin ise esir tutulmuştur. Çavlı'nın bu hareketiyle Urfa Kontluğu ile askeri müttefiklik düşüncesi taşıdığı ileri sürülebilir. Nitekim Mateos'a göre Baudouin, Peçenekler, Çavlı, Joscelin ve Ermeni Gog Vasil'in katıldığı müttefik ordu ile Antakya Prensi Tancred arasında Tell-Başir'deki savaşta müttefik kuvvetler Tancred'e yenilmiştir. Bu olay Haçlı kronikleri ve doğu kaynaklarında detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bkz. Ebu'l-Ferec, Çev: Ö. R. Doğrul, TTK, Ankara, 1999, s.349

[75] Ebu'l-Ferec, II, s.349

[76] Ebu'l-Ferec, II, s.361; Mateos, CCXLV, s.281

[77] Ebu'l-Ferec, II, s.349

[78] Bu hasan Konya'da sultanın bulunmadığı fetret devrinde Bizans ve Haçlılara karşı yaptığı savaşlarla tanınmıştı(İbnü'l-Kalânisî, s.158).

hapse attırmıştır(1116).[79] Daha sonra saltanatı için tehlike olduğunu düşünerek boğdurmuştur(1117). Babası öldüğünde 11 yaşında olan Şahinşah 21 yaşında ölmüş olmalıdır.[80]

I. Mesut'un saltanatı Selçuklu Devleti'nde çok uzun sürmüştür(1116-1155). 1116-1120 yılları arasında Haçlılarla şu veya bu şekilde bir önemli olaya kaynaklar temas etmemektedir. Bu durumun sebebi Anadolu'da hakimiyetin esas temsilcisinin Danişmendli ve Artuklu beylerinde bulunmuş olmasıdır.

1.2. DANİŞMENTLİ BEYLİĞİ-HAÇLI İLİŞKİLERİ

Birinci Haçlıların Anadolu'ya ayak bastığı sırada Danişmend Gazi'nin oğlu Gümüştekin Ahmed Gazi tarafından kurulan Danişmendli Beyliği(1094) Niksar ve İç Anadolu bölgesinin kuzeyinde hakimiyetini kurmuştu. Danişmend'in döneminde Sivas, Kelkit taraflarında olan Danişmendli Türkmenleri daha sonra Orta Anadolu'ya doğru ilerlemişlerdir. Özellikle Melikşah'ın ölümünden sonra Anadolu'daki Türk beyleri Büyük Selçuklulardan daha bağımsız hareketler içine girmeye başlamıştı. Ancak bu defa Avrupa'dan gelen şimdiye kadar benzerine rastlamadıkları çoklukta ordularla karşı karşıya kalan Anadolu fatihleri birbirleriyle dayanışma içine girmişler, aralarındaki meseleleri ertelemiş veya çözmüşlerdir. Örneğin Malatya hakimiyeti meselesi Türkiye Selçuklu Sultanı ile Danişmend Gümüştekin arasında devam etmekte idi.[81]

Danişmendli kuvvetleri İznik'ten sonraki hemen bütün çarpışmalarda Türkiye Selçuklu kuvvetleri ile birlikte haçlılara karşı savaşmıştır. Haçlıların gelişi askeri anlamda Anadolu Türk birliğini sağlamıştır. Dorilyum Savaşı'nda

---

[79] Ebu'l-Ferec, II, s.349; Turan, Selç. Zam. Türkiye, s.159

[80] İbnü'l-Esîr, X, s.344; Ordericus Vital.Op.Cit. 126; Osman Turan, a.g.e., s.160

[81] Danişmend Bey(Tanişman) Gümüştekin Ahmed Gazi'nin babası olup muhtemelen 1084 yılında vefat etmiştir.

Anadolu ve hatta Suriye orduları Sultan I. Kılıç Arslan'ın yardımına koşmuştu(1 Temmuz 1097). Dorilyum'dan sonra Ereğli'de Gümüştekin'in kuvvetleri Kılıç Arslan ve Hasan Bey ile birlikte Haçlılara hücum etmiş ancak Haçlılar Bohemond'un şövalyeleri, savaşçı Normanlar, sayesinde kurtulmuşlardı.[82]

Bundan sonra Danişmend Gümüştekin Ahmet Gazi 1101 Haçlı orduları ile savaşmak zorunda kalmıştır. 1101 ordularının ilki Raymond de Saint Gilles komutasında Ankara(Engürü)'yı alarak Kızılırmak yoluyla Çankırı'ya gelmiş, buranın Türkler tarafından güçlendirilmiş garnizonu direnince açlık ve yorgunluktan etrafa dağılmaya, savaş disiplinini kaybetmeye başlamışlardı. İşte bu sırada Danişmend Gümüştekin ve Selçuklu kuvvetleri Haçlı ordusunun birçok birliğini imha ettiler. Özellikle artçı ve öncü birlikler Haçlılar ilerlerken Türkler tarafından avlanmaktaydı. Bu durumda artçı ve öncü birliklerin sayısı artırılmış, Haçlılar daha dikkatli yürümek ihtiyacı hissetmişlerdir. Haçlılar Kızılırmak'ı geçtikten sonra Mecitözü yakınlarındaki bugünkü Beyözü Köyü yakınlarında kendilerini sevinçle karşılayan Hristiyan halka ve papazlara karşı onlara iyilik yapacakları yerde onları kılıçtan geçirmeyi tercih etmişlerdir.[83]

Bizans'a tâbi Malatya'nın valisi olan Orthodoks Gabriel(Horil, Khuril),[84] Gümüştekin tarafından 1100 yılının Ekim'inde kuşatılınca[85], Müslüman eline düşeceği korkusuyla, Antakya(Antioche'ya sahip bulunan Bohemond'u

---

[82] Anna, s.332; Fulcherius, orduda olduğu halde bu olayı kaydetmiyor ve Ereğli'deyken gökyüzünde görünen yıldızlar hakkında yorum yapıyor(RHC, III, XIV, s.373)

[83] Anna, s346.

[84] Ermeni Gabriel, Ermenilerin Pavlukian Mezhebi kilisesine bağlı değildi. Bu yüzden Ermeni halk tarafından da sevilmiyordu. Ancak Bizans desteği ve Haçlıların yardımlarıyla mevkiini koruyabilmiştir.

[85] Malatya'nın Danişmend Gümüştekin tarafından kuşatılması en doğru şekilde İbnu'l Esir'de verilmektedir. Ebu'l-Ferec de İbnü'l-Esîr ile aynı görüştedir. Mateos ise 1099 yılı olayları içerisinde yazmaktadır(İbnü'l-Esîr, X, s.247; Ebu'l-Ferec, II, s.342; Mateos, s.204-205).

yardıma çağırarak memleketini O'na vereceğine dair haber gönderdi.[86] Gerçekte Ermeniler içinde Gabriel ve Haçlıların hakimiyetini istemeyenlerden olan Philaretos zamanından beri(1072'den itibaren) Kilikya kalelerinin birçoğunu, Keysun(Göksun), Raban[87] gibi önemli geçit yerlerini elinde tutan Kogh Vasil(Hırsız Vasil) ve Rupen oğlu Konstantin(Rupen oğulları[88]) Danişmendoğlu ile işbirliği yaparak Bohemond'un geldiğini bildirmişlerdi.[89] Kuzey Anadolu Dağları vadilerinde küçük bir hükümet kurmuş olan Danişmendoğlu Gümüştekin, Haçlı ordusunun, Ermenilerle birleşmemesi için yanındaki Türkmenlerle birlikte[90] Bohemond'un karşısına çıktı. Beş bin şövalye ile Fırat nehrini geçmiş olan Bohemond, Danişmendoğlu Gümüştekin Ahmet Gazi tarafından pusuya düşürüldü ve askerlerinin büyük bir kısmını kaybetti. Bohemond'un hem kuzeni hem enişteşi olan Richard(Richard de Principat yada Richard de Salerne)[91] ile bazı şövalyeler esir alınarak Danişmendli payitahtı Niksar'da hapsedildi(15 Ağustos 1100).[92] Danişmend Ahmet Gazi'nin kılıcından kurtulanlar Urfa Haçlı kontu Baudouin'e haber ulaştırarak, Bohemond'un saçını göstermek suretiyle yardım istediler.[93] Gümüştekin Bohemond'u esir aldıktan sonra Malatya'yı kuşatmaya gitmişti. Baudouin Urfa ve Antakya'dan toplayabildiği kadar Haçlı ile Malatya'yı kuşatmakla meşgul olan Danişmendoğlu üzerine geldi. Baudouin'in gelişini haber alan Danişmend Gümüştekin derhal Tokat taraflarına çekilmek zorunda kalmıştır. Çünkü elindeki kıymetli esiri

---

[86] Ebu'l-Ferec, I, s.342; Ermeni Gabriel daha önce kızı Morfia'yı vermeyi vaat ettiği Thoros'un ölmesi, Urfa ve Sumeysat'ın Haçlılar eline geçmesi ile kızını bu defa da Bohemond'a söz verecektir.

[87] Raban Habur'un karyelerinden biridir(Ebu'l-Ferec, II, s.348).

[88] Ebu'l-Ferec, II, s.342'de "Rufinoğulları"

[89] Ebu'l-Ferec,, II, s.342

[90] Fulcherius çok sayıdaki Türk'ün Danişmendoğlu'nun yanında bulunduğunu söyler(RHC, Occ.III, s.405).

[91] Dulaurier, Mateos, s.204; Richard Bohemond'un Avrupa'ya gitmesinden bir süre sonra 1104'ten itibaren Urfa Kontluğu'nda Normanların etkili olduğu dönemde görev yapmıştır(Runciman, II, s.38, Demirkent, I, s.105).

[92] 15 Ağustos günü muhtemel olarak belirtilmiştir(RHC IV, Albertus III, s.525-526).

[93] Bohemond ile Baudouin saçlarını birbirlerine gönderdiklerine yardıma ihtiyaçları olduğu anlamına geliyordu(RHC, Occ.III, Fulcherius, s.405).

kaybetmek istememektedir. Öte yandan Ermeni Gabriel Haçlıları sevinç ve hediyelerle karşılayarak Malatya'yı Baudouin'e teslim etti. Baudouin bir kısım şövalyeyi Malatya'da bırakarak Urfa'ya dönerken Tancred'in gönderdiği Norman Haçlıları da Antakya'ya döndü(Eylül 1100).[94] Bohemond'un esir düşmesi 1101 Haçlılarının yolunun değişmesine sebep olmuş, Antakya Norman ve Urfa Latin Prensliklerinin istikrarına büyük bir darbe inmiştir. Danişmendoğlu Gümüştekin Ahmet Gazi bu olaydan sonra Raymond de Saint Gilles'in ordusunu Merzifon'da müttefik Türk kuvvetleri ile birlikte mağlup etmiş, Haçlılar 5 Ağustos 1101 gecesi karargahlarını terkederek kaçmışlardır. Türkler onları takip etmişler. Raymond Bafra'dan gemiye binerek İstanbul'a oradan da 1102 yılında Suriye'nin Lazkiye limanına birkaç kişi ile varmıştır.[95]

Danişmendoğlu Ahmet Gazi bundan sonra tekrar güneye gelerek Malatya'yı güçlü bir şekilde kuşattı. Gabriel hıyanetinden şüphelendiği Malatya Metropoliti Bar Said Sabuni'yi ve şehirdeki Suryani ve Ermeni halkın bazı ileri gelenlerini öldürünce, sonunda şehri savunan askerler de Danişmendoğlu'nun şehre girmesi için kapıları açtılar.[96] Ermeni Gabriel çok yalan söylemiş, Türkleri aldatmış ve dindaşlarının kanını boş yere akıtmış bir eli kanlı idi. Sonunda yaptıklarının cezasını Türklerin eliyle gördü.[97] Bundan sonra Danişmendli Beyliği'nin merkezi yeni fethedilen Malatya(Melitene) oldu(1102).[98] Malatya'nın alınışı sırasında Baudouin kayınbabası Gabriel'e yardım etmek gibi bir harekette bulunmamıştır. Bu durumun Haçlılar ile Ermenilerin arasının bazı olaylar sebebiyle açıldığı anlamına geldiği

---

[94] RHC, Occ.III, Gesta Francorum, s.406; RHC Occ IV, Albertus III, s.526-527.

[95] İbnü'l-Esîr, X, s.248, 280; Ebu'l-Ferec Raymond'un yanındaki üçyüz atlı ile 1103 yılında Tarsus'a çıktığını bildirmektedir. Ancak bundan sonra Emesa(Emmaus), Şam ve Trablus'taki birliklerin onunla savaştığını ve Raymond'un galip geldiğini belirtmesine mukabil, İbnü'l-Esîr'in verdiği bilgiyi olayların oluşma şekline ve coğrafi mekanın durumuna göre daha isabetli bulmaktayız(Ebu'l-Ferec, II, 343).

[96] Ebu'l-Ferec,II, s.342-343

[97] Ebu'l-Ferec, II, s.343

[98] İbnü'l-Esîr, X, s.248

düşünülebilir. Üstelik Gabriel'in Ermeni halk üzerindeki itibarının zayıflığı Haçlılarca da malum olmalıdır. İşin aslı her ne olursa olsun, Malatya'nın Danişmendli Türklerince fethiyle, Haçlıların kuzeye doğru yayılma yolları kapatılmış olmaktaydı. Böylece, daha önceden 1099 yılında Sümeysat(Samsat)'ı Balduklu[99] Türklerden satın alan Haçlıların Urfa ve Samsat'taki faaliyetleri daha yakından kontrol altına alınabilecektir.

Batı ve Orta Anadolu'nun gazi Türk Sultanı I. Kılıç Arslan 1101 yılı ordularından üçüncüsü olan Poitiers kontu IX. Guillaume ve Bavyera dükü IV. Welf'in müşterek Haçlı ordusunun Phiniminis(Akşehir)'e geldiğini Danişmendoğlu Gümüştekin'e ve diğer emirlere mektup yazarak haber verdi. Gümüştekin bu Haçlı ordusunun Ereğli yakınlarında yok edilmesinde büyük yararlılıklar sağladı. IX. Guillaume yanındaki birkaç süvariyle birlikte Antakya'ya Tancred'in yanına kadar kaçtı. Bu savaşta Türkler o kadar çok esir aldıklar ki, bütün hapishaneler ve mahzenlerin Haçlı esirlerle dolduğunu Mateos belirtmektedir.[100] Haçlıların Anadolu'dan geçişlerinde en çok mücadele eden ikinci Türk kuvveti Danişmentliler olduğu bu olaylardan da anlaşılmaktadır. Sultan I. Kılıç Arslan zor durumda kaldığı zamanlarda sürekli olarak Gümüştekin'in yardımına başvurmaktaydı.

Danişmendli Gümüştekin Bohemond'u yüz bin dinar(bazı kaynaklarda dahekan)[101] ve doğu kaynaklarına göre eski Antakya beyi Yağısıyan'ın esir düşmüş olan kızının serbestiyeti için, Latin kaynaklarından Orderic'e göre, Danişmendli prensesi Enfin Mélaz'ın serbest bırakılması karşılığında

---

[99] Mateos, CXLVI, s.185'te Balduk'un Danişmendli Gümüştekin'in oğlu Emir Gazi'nin oğlu olduğu belirtilmektedir, ancak bu doğruluğu kesin bir bilgi olarak görünmemektedir. Balduk'un şahsiyeti hakkında bkz. Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, I, s.48-51

[100] Mateos, CLXXIII, s.219

[101] Bu miktarın daha fazla olma ihtimali de bulunmaktadır. Çünkü Aleksios 260 bin bizantios(Bizans dinarı) teklif ettiği halde Bohemond'u elde edememiştir. Gümüştekin'in Kılıç Arslan'a gönderdiği 100 bin dinar fidyenin yarısı olduğuna göre Danişmend Gümüştekin'in 200 bin dinar veya üzerinde bir fidye-i necat almış olması gerekmektedir(Mateos, CLXXVIII, s.221-222; İbnü'l-Esîr, X, s.281; El-Azımî, s.33; Aksarayî, s.21, Ebu'l-Ferec, II, s.343; Runciman, II,s.32; Demirkent, I.Kılıç Arslan, s.51).

salıverdi(1102).[102] Kanaatimizce doğu kaynaklarında bahsedilen Yağısıyan'ın değil, Danişmend Ahmet Gazi'nin oğlu Yağıbasan'ın kızı olmalıdır. Gümüştekin Richard de Salerne'i de Bizans imparatoru Aleksios'a hediye olarak göndermiş, karşılığında da birçok hediye almıştır.[103] Bu olay Danişmendoğlu Gümüştekin'in Türk ve İslam dünyasındaki itibarını azaltarak, Sultan I. Kılıç Arslan'ın Haçlılara karşı mücadeledeki şahsiyetinin pekişmesine ve mevkiini sağlamlaştırmasına sebep oldu. Danişmendoğlu Gümüştekin bundan sonra Bohemondla iyi geçinirken Sultan I. Kılıç Arslan da Aleksios ile barış imzalayarak batı sınırlarının güvenliğini sağladıktan sonra Danişmendoğlu ve Urfa üzerine yürüdü. Danişmendoğlu Gümüştekin Kılıç Arslan'a fidyeyi paylaşmayı teklif ettiyse de, bunu kabul ettiremedi. Nihayet Gümüştekin Türkiye Selçuklu Sultanı ile Maraş yakınlarında yaptığı savaşta mağlup oldu(1103). Zaten bir süredir hasta olan Danişmend Gümüştekin Ahmet Gazi(Tanuşman, Taylu) Sivas'ta iken hastalığı ağırlaşarak öldü.[104] Gümüştekin'in ölümünden sonra Danişmendli Beyliği Sivas ve Malatya Melikliği olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Sivas'ta büyük oğlu Emir Gazi, Malatya'da da Yağıbasan bulunmakta idi. Bu gelişme üzerine Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan Malatya'yı sıkı bir şekilde kuşatarak, Melik Yağıbasan ile anlaşma yoluyla şehri aldı(Eylül 1106). Nizameddin Yağıbasan(Sungur) Sivas(Sebastia)'a ağabeyi Emir Gazi'nin yanına gitti.[105] Böylece Malatya Danişmendlilerin elinde 4 yıl kaldıktan sonra Sultan I. Kılıç Arslan'ın eline

---

[102] İbnü'l-Esîr, X, s.281-282; Mateos, CLXXVIII, s.221; Ebu'l-Ferec, II, s.343; Turan, s.142-147; Orderic Vital. Op.Cit.123 ve 126-139; Bohemond'un fidyesinin sağlanmasında Ermeni Kogh Vasil'in gayretleri etkili olmuş, yüzbin dahekanlık miktarın yirmibin dahekanını kendi hazinesinden vermiştir. Tancred bu iş için para sarfetmemiştir. Kogh Vasil 1082-1112 yılları arasında Dağlık Kilikya'nın başşehri Göksun hakimi olup, Baudouin ve Tancred ile münasebetleri sıkı idi. 1102 yılı itibariyle Ermeniler Haçlıların bekledikleri kurtarıcılar olmadığını anlamamış görünmektedir(Dulaurier, Mateos, s.221).

[103] Mateos, CLXXVIII, s.222; Orderic Vital. Op.Cit.137-138

[104] Mateos, CLXXXIII, s.225; Ebu'l-Ferec, II, s.345; Aksarayî, s.21; Orderic Vital. Op.Cit..123

[105] Ebu'l-Ferec, II, s.345; Mateos, CLXXXIII, s.225; Danişmend Gümüştekin'in 12 oğlunun bulunduğu ve bunların Emir Gazi tarafından öldürüldüğünü söyleyen Mateos'un verdiği bu bilgi diğer kaynaklar tarafından teyid edilmemekle birlikte, bu yıldan sonraki olaylarda diğer kardeşlerin isminin belirtilmemiş olması dikkat çekmektedir. Danişmendli şeceresi için bkz. M. Halil Yinanç, "Danişmendliler" M.E.B. İslam Ans., C.III, s.475

geçmiş, Danişmendoğullarının merkezi tekrar Sivas ve Niksar olmuştur. Bundan sonraki yıllarda 1120 yılına kadar olan Haçlı-Danişmendli ilişkilerinde kaynaklar susmaktadır. Danişmend Gümüştekin Ahmet Gazi'nin ölümünden sonra bir türlü kendilerini toparlayamayan Danişmendli Türkmenleri, ancak I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra rahat hareket etmeye başlamışlardır.

1.3. ARTUKLU-HAÇLI İLİŞKİLERİ

Haçlıların Anadolu'dan geçişlerinde Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan ve Danişmendli Meliki Gümüştekin Ahmet Gazi'nin başat rol oynadıkları görülmektedir. Haçlıların Antakya ve Urfa'da kontluk kurmalarından sonra münasebette bulundukları güçler arasında en önemli yeri Artuklular almaktadır. Artuk Bey Tutuşla birlikte Kudüs'ü aldıktan sonra 1091 yılında ölünce, oğulları İlgazi ve Sökmen Kudüs'te O'nun yerine idareyi birlikte almışlardı. Fatımi vezir Bedr El-Cemali'nin oğlu ve Mısır Fatımi imamı Musta'li Billah'ın komutanı olan El-Melik El-Efdal 1096 yılında kuşattı. İlgazi ve Sökmen Kudüs'ü El-Efdal'e aman karşılığı teslim ettiler. Buradan Urfa taraflarında; Harput(Hısn-ı Ziyad), Mardin, Diyarbakır(Amid) ve Hısn-ı Keyfa'ya gelerek yerleşen Artukoğulları Güneydoğu Anadolu'da tek bir siyasi birlik oluşturamadan Burcî Memlukî Devleti zamanına kadar faaliyetlerde bulunmuşlardır.

İlk Artuklu-Haçlı münasebeti, 1098 yılının Haziran ayında Kürboğa'nın komutanlığındaki Büyük Selçuklu ordusuna bir Arap beyi olan Vessab b. Mahmud, Tutuş'un oğlu Dımaşk Meliki Dukak, Atabey Tuğtekin, Halep Meliki Rıdvan, Humus(Hıms) Emiri Cenahüddevle(Bakiddevle) Hüseyin, Sincar hakimi Arslantaşla birlikte Artuk Bey'in oğullarından Artukoğlu Süleyman, Artukoğlu Sökmen ve yeğeni Seruc(Suruç, Sorogia) hakimi Belek'in katılımıyla gerçekleşmiştir.[106] İbnü'l-Esîr'in bu savaşla ilgili söyledikleri

[106] İbnü'l-Esîr, X, s.230; Azimî, s.31; İbnü'l-Adîm, s.77; Runciman, I, 176-190, Alptekin, DGBİT, C.8, s.174-175

Türklerin savaşmaya istekli davranmadıklarını göstermektedir. Öyle ki, İbnü'l-Esîr "*Hiçbir Müslüman ne kılıç çekti, ne mızrak ve nede bir ok attı. En son geri çekilenler ise Artukoğlu Sökmen ve Hıms hakimi Cenahüddevle Hüseyin idi. Çünkü onlar pusuda idiler.*" demektedir.[107] Antakya önlerinde Kürboğa'nın ordusunun yenilmesinden sonra bölgedeki güçleri zayıf gören Urfa kontu Baudouin de Boulogne Artukoğlu Sökmen'in yeğeni Belek'in elinde bulunan Seruc'u istila etmiştir(1101). 1101 yılında Artukoğlu Sökmen Seruc'u almak için harekete geçti. Önce bir başarı elde ettiyse de, sonra Baudouin de Bourg(II. Baudouin)'un[108] büyük kuvvetlerle üzerine gelmesiyle geri çekilmek zorunda kaldı.[109]

1102 yılında Hısn-ı Keyfa(Hasankeyf) Artuklu Emirliği'ni kuran[110] Artukoğlu Sökmen'in en büyük başarısı hiç şüphesiz ki Harran'a saldıran Haçlıları Musul Valisi Çökürmüş ile Harran'da büyük bir yenilgiye uğratmasıdır. Harran Sultan Melikşah'ın memluku Karaca'ya aitti. Karaca Harran'dan ayrılınca işleri Muhammed İsfahanî'ye bırakmıştı. Muhammed, Karaca'yı bir işret meclisi(içki merasimi) sırasında öldürttü. Bu sırada Baudouin de Bourg ve Joscelin, Bohemond ve Tancred'den de yardım isteyerek, Harran üzerine sefere çıktılar. Sökmen ve Şemsüddevle Çökürmüş bu olay üzerine aralarındaki anlaşmazlıkları bir kenara bırakarak Harran önlerine geldiler. İki ordu Belih Nehri adlı su kıyısında[111] karşılaştı. Sökmen'in üç bin, Çökürmüş'ün yedi bin kişilik kuvveti bulunuyordu. Meydana gelen şiddetli savaş sonucunda binlerce(bir rivayete göre 30 bin) Haçlı öldürüldü. Baudouin de Bourg ve Joscelin'i esir alan Artukoğlu Sökmen'in adamları onları karargah çadırına götürdüler. Su sırada Sökmen Haçlıların takibine gitmişti. Çökürmüş kendi adamlarını göndererek esirleri

---

[107] İbnü'l-Esîr, X, 231

[108] Kudüs Latin Prensi Godefroi de Boillon Akka'yı kuşatırken bir okla alnından vurularak ölmüş, Urfa Kontu Baudouin de Boulogne O'nun yerine Kudüs tahtına geçmiştir(İbnü'l-Esîr, X, 266-267).

[109] Mateos, CLXXVIII, s.206

[110] İbnü'l-Esîr, X, s.279;

[111] İbnü'l-Esîr, X, s.303; Colap Suyu üzerinde.

çadırdan aldırdı.[112] Bu duruma kızan Sökmen savaş için hazırlık yapan adamlarını yatıştırarak, *"Müslümanların bu gazadan duydukları sevinç bizim aramızdaki ihtilaf yüzünden üzüntüye dönmesin. Düşmanları Müslümanlara güldürerek öfkemi sakinleştirmek istemem."* demiştir. Artukoğlu Sökmen Gazi savaş meydanındaki ölülerin eşyalarını kullanarak ordusuna Haçlı ordusu süsü verdi ve derhal harekete geçerek Haçlıların elindeki Şabahtan(Şeyhan) kalesini ve civardaki birkaç Haçlı sığınağı kaleyi aldı(1104).[113] Çökürmüş ise yanındaki esirlerle beraber-bir rivayete göre Joscelin Sökmen'in yanında esir idi- Harran'a giderek orayı aldı.[114] Daha sonra Urfa'yı muhasara etti. Ancak, alamayarak Musul'a döndü. Böylece Haçlıların doğuya doğru yapacakları istila girişimleri büyük oranda Artukoğlu Sökmen'in gayretleriyle engellenmiş olmaktaydı. Trablus hakimi Fahrülmülk İbn Ammar Haçlılara karşı Sökmen'den yardım istemişti. Öte yandan Dımaşk atabeyi Tuğtekin hasta olduğunu ve Haçlıların şehri ele geçirmelerinden endişelendiğini belirterek, Sökmen'i Dımaşk'a çağırıyordu. Sökmen Dımaşk'a ve Trablus'a yardım için yola çıktı ve El-Karyeteyn'e gelince, sürekli nükseden boğmaca hastalığı yüzünden orada öldü(Ekim sonu 1104).[115] Oğlu İbrahim ve yanındaki beyler

---

[112] Bu ölen Haçlıların çoğunluğu Baudouin ve Joscelin'in adamları idi. Çünkü Bohemond ve Tancred pusuda kalmışlardı. Urfa kontunun yenildiğini görünce, bulundukları yerden kaçmaya başladılar(Mateos, CLXXXII, s.223-224; İbnü'l-Esîr, X, s.303-304; Runciman, II, s.36).

[113] İbnü'l-Esîr, X, s.304; İbnü'l-Kalânisî, s.60-61(Amedroz, s.143)

[114] Mateos, CLXXXII, s.203-205; 1106 yılında Mehmet Tapar Çavlı Sakavu'yu Musul'a vali olarak tayin etti. Çavlı ile Çökürmüş arasında Dicle'nin doğu kıyısında Bakelba karyesinde olan savaşta Çökürmüş esir düştü. Yanındaki tutsaklar Baudouin de Bourg ve Joscelin de esir olarak Çavlı'nın eline geçti. Çavlı Musul üzerine yürüdüğü sırada zaten felçli olan Çökürmüş de öldü(1106). Çavlı Musul'u bir yıl sonra Kılıç Arslanla Habur Suyu kıyısında yaptığı savaştan sonra alabildi. Çavlı Sakavu birçok beldeyi ele geçirerek oraların hakimi olmasına rağmen Sultan Mehmet Tapar'a herhangi bir vergi göndermemişti. Bu durumda Büyük Selçuklu sultanı Mehmet Tapar Emir Mevdud'u Musul'a gönderdi. Mevdud Musul önlerine gelmeden Çavlı şehirden ayrılarak karısını şehirdeki bir kısım muhafızla birlikte kalede bıraktı(1108) ve kendisi Nusaybin Artuklu Emiri İlgazi'den yardım sağlamak üzere gitti. Fakat Artukoğlu İlgazi'den de gerekli desteği bulamayan Çavlı Rahbe yakınındaki Habur'a bağlı Makisin mevkiinde Baudouin de Bourg 160 müslüman esirin serbest bırakılması ve 70.000 dinar fidye-i necat ödemesi şartıyla serbest bırakıldı. Joscelin ise daha önceden 12000 dinar fidye-i necat karşılığında serbest bırakılmıştı. Daha sonra Baudouin'i kurtarmak için gayret eden Joscelin bu amacına da sonunda ulaştı(1108)(Ebu'l-Ferec, II, s.347-348; İbnü'l-Esîr, X, s.340, 366-369; Mateos, CXCIX, s.234; Demirkent, I, s.115-119).

[115] İbnü'l-Kalânisî, s.67-68; İbnü'l-Esîr, X, s.315-316; Mateos, CLXXXIV, s.225

O'nun cenazesini Hısn-ı Keyfa'ya getirerek, orada defnettiler. Hısn-ı Keyfa Artuklularının bundan sonra 1138 yılına kadarki faaliyetleri arasında Haçlılar ile bir münasebetine rastlamamaktayız.

Artukoğullarından Haçlılarla mücadele eden diğer önemli bir isim de Mardin ve Nusaybin emiri Artukoğlu İlgazi'dir.[116] İlgazi oğlu Ayaz'ı 1111 yılının yazında Mevdud'un Haçlılara karşı düzenlediği seferde Sökmen El-Kutbî(Ahlatşahlardan), Meraga Emiri Ahmedili, Erbil Emiri Ebu'l-Heyca, Emir Bozan, İlbeyi ve Zengi ile birlikte gönderdiğini bilmekteyiz.[117] Bu emirler önce Sincar'ı aldılar, buralardaki birçok Haçlı barınağı kaleyi ele geçirerek içlerindeki Haçlıları öldürdüler. Bir süre Urfa'yı muhasara ettiler. Fakat alamayarak yollarına devam etmeye karar verdiler. Görülen o ki, Büyük Selçuklu sultanı Mehmet Tapar Haçlılara karşı yardım çağrılarını büyük bir sefer ile cevaplandırmıştı. Selçuklu ordusu Harran önlerinde toplanarak Tell Başir'e doğru hareketle 28 Temmuz 1111'de burasını kuşatmaya başladı. Bu sırada Büyük Selçuklu Hemedan Emiri Porsuk b. Porsuk da Türk ordusuna katıldı. Böylece oldukça güçlenen Müslüman askerleri kuşatmayı başarıyla sürdürürlerken, Emir Ahmedili Tell Başir kontu Joscelin ile gizlice anlaşarak askerlerini geri çekmesini sağlamıştır. Tamahkar bir kişi olan Ahmedili birçok hediye ve yüklü miktarda para karşılığında bu anlaşmayı yapmıştır.[118] Bu olay diğer emirlerin çekingen davranmalarına sebep olmuş, kırkbeş gün süren Tell Başir kuşatması kaldırılarak Emir Ayaz'ın da içinde bulunduğu ordu Halep'e gelmiştir. Halep Meliki Rıdvan şehrin kapılarını kapattı ve şehre kimseyi almadı. Bu sırada Sökmen El-Kutbî hastalanarak ordudan ayrılıp ülkesine dönerken Bâlis'te öldü.[119] İlgazi Sökmen'in cenazesini götüren

---

[116] Artukluların bu koluna Tabaka-i İlgaziye veya Mardin Artukluları da denmektedir. İlgazi 1106 yılında Mardin'i alarak burasını kendisine merkez yapmış, daha sonra Nusaybin ve Halep'i alınca beyliğinin merkezini yer yer Halep'e taşımıştır. Bu Artuklu kolundan başka Harput(Hısn-ı Ziyad) Artukluları ve Hısn-ı Keyfa Artukluları olmak üzere iki Artuklu beyliği daha bulunmakta idi.

[117] Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, s.146

[118] İbnü'l-Kalânisî, s.115(Gibb)

[119] Bâlis, Fırat Nehri ile Halep arasında bir yerdir(Kalanisî, s.116).

askerlere saldırdı. Bu sırada oğlu Ayaz'ın da yanında olması ihtimal dahilindedir. Çünkü Ayaz'ın seferin devamını anlatan kaynaklarda ismi geçmemektedir.[120] Sefere katıldığından beri rahatsızlığı devam eden Porsuk b. Porsuk da bir mahfe içinde taşınıyordu. Porsuk ve Ahmedili'nin de ordudan ayrılması ile geriye Emir Mevdud ve Tuğtekin kaldı(1111).[121]

1113 yılının Nisan sonlarında Emir Mevdud, Sincar hakimi Temirek ve Dımaşk hakimi Tuğtekin, Suriye'de El-Besaniye bölgesine saldırılarda bulunan Kudüs kralı Baudoin de Boulogne üzerine sefere çıktıklarında Emir Ayaz b. İlgazi'yi de yanlarına almışlardı.[122] Bu ordu gelirken Urfa şehri boşaltıldı ve tard edilen halk Samsat'a gitti. [123] Müslümanların ordusu 18 Mayıs 1113'te Fırat'ı geçerek Tuğtekinle birleştiler. Haçlılar da Tell Başir kontu Joscelin, Kudüs kralı Baudouin liderliğinde birleşerek karşı harekete geçtiler. 30 Haziran 1113'te Taberiye Gölü yakınlarında yapılan savaşta Haçlılar büyük bir bozguna uğradılar. Kral Baudouin esir alınmasına rağmen, farkedilemeyerek silahı alınıp salıverildi. Bir kısım Haçlı Taberiye Gölü'nde ve Ürdün Nehri'nde boğuldu. Haçlıların bir kısmı kendilerine katılan Trablus ve Antakya Haçlı şövalyeleriyle birlikte Taberiye'nin batısındaki dağa çekilerek kendilerini kurtardılar. Selçuklu kuvvetleri Kudüs ile Akka arasındaki Haçlı şehirlerini yağmalayarak, ganimetler aldılar. Emir Mevdud askerlerin dinlenmesi için bir kısmına izin verdi. Kendisi de İlkbahara kadar dinlenmek üzere Tuğtekin'in misafiri olarak Dımaşk'a gitti(5 Eylül 1113).[124] Bu savaşta da Artuklu kuvvetlerinin Büyük Selçuklu ordusu ile müttefik olarak Haçlılara karşı çarpıştığı böylece anlaşılmaktadır.

---

[120] İbnü'l-Kalânisî, s.116; İbnü'l-Esîr, X, 389-390

[121] İbnü'l-Kalânisî, s.116; İbnü'l-Esîr, X, 389-390

[122] İbnü'l-Esîr, X, 395

[123] Mateos, CCXII-CCXIII, s.249-251

[124] İbnü'l-Kalânisî, s.133-139; İbnü'l-Esîr, X, 394-396; Mateos, CCXII-CCXIII, s.250-251

Emir Mevdud, Dışmaşk'ta cami çıkışında bir batını fedaisinin saldırısına uğradı. Tuğtekin'in evine götürüldü ve orada öldü. Mevdud öldürülünce yanında bulunan hazine ve silahları Sultan Mehmet Tapar'a gönderildi.[125] Mehmet Tapar bu olay üzerine Musul ve Suriye bölgesine Aksungur El-Porsuki'yi gönderdi. Bölgedeki emirlerden İlgazi, Sincar emiri Temirek ve diğer bazı beyler Porsuki'ye katıldılar. İlgazi Oğlu Ayaz'ı Porsuki'nin yardımına bir kısım kuvvetle birlikte gönderdi. Porsuki on beş bin süvari ile Urfa önlerine geldi(Mayıs 1115). Urfa'yı Muhasara etmesine rağmen alamayan Porsuki, Urfa önlerinden ayrılarak Samsat(Sümeysat) ve Seruc'u tahrip etti. Maraş'ı da itaatine alan Aksungur El-Porsuki, Şabahtan kalesine döndü. Maraş, Keysun, Raban ve başka bazı kalelerin sahibi olan Kogh Vasil'in ölmesi üzerine bu yerler karısının eline geçmişti. Aksungur Habur hakimi Sungur Dizdar'ı buraların ele geçirilmesi için gönderdi. Haçlılar ve Ermeniler Sungur'un askerlerine saldırmasına rağmen başarılı olamadı. Sungur Kogh Vasil'in karısından Melik Mesut ve Atabey Aksungur'a verilmek üzere aldığı hediyelerle döndü.[126] Burada İlgazi'nin kendisine katılmamasını bahane ederek O'nun oğlu Ayaz'ı tutukladı ve İlgazi'nin elindeki Mardin köylerini yağmaladı. İlgazi oğlu Ayaz'ın esir alınması üzerine kardeşi Sökmen'in oğlu Ruknuddevle Davud'un hakim olduğu Hısn-ı Keyfa'ya gelerek yardım istedi. İki Artuklu beyi Aksungur ile Mayıs 1115'te savaşa tutuştular. Porsuki ve askerleri mağlup olarak Ayaz kurtuldu. Bu olay üzerine Sultan Mehmet Tapar İlgazi'yi tehdit eden bir yazı gönderdi. İlgazi korkarak, kayınpederi Dımaşk hakimi Tuğtekin'in yanına gitti. Tuğtekin de Emir Mevdud'un ölümünden sorumlu tutulduğundan Sultan Mehmet Tapar'dan çekinmekteydi. Sultan'a karşı iki bey birlikte hareket ederek Haçlıların himayesine girmeye karar verdiler. Antakya hakimi Roger ile Humus yakınlarındaki Kades gölcüğü kıyısında anlaşma imzaladılar. Bu

---

[125] İbnü'l-Esîr, s.396

[126] İbnü'l-Esîr, s.400; Bu olay Ferec'te biraz farklı bir şekilde geçmektedir. Buna göre Maraş, Keysun, Raban ve Samsat'a Ermeni sergerdeleri sahiptiler. Aksungur bunları itaate almıştır(Ebu'l-Ferec, II, s.352-355).

anlaşmadan sonra İlgazi Er-Rastan'a, Tuğtekin de Dımaşk'a döndü.[127] Bu sırada İlgazi'nin askerleri yanından ayrılmışlardı. Humus Selçuklu emiri Kırhan b. Karaca İlgazi'nin burada olduğunu duyarak, O'nu yakaladı ve Mehmet Tapar'a haber gönderdi. Sultan'ın ordusu yardıma gelmekte gecikince, Kırhan İlgazi ile anlaştı. Buna göre, Ayaz Kırhan'ın damadı olacak ve rehin olarak Kırhan'ın yanında kalacaktı. Sultan Mehmet Tapar, bu olaylar üzerine Porsuk b. Porsuk'u Cuyuş Bey(Çavuş Bey), Emir Gündoğdu ve Musul askerleri ile gönderdi(Mayıs 1115). Porsuk Fırat'ı geçerek Hama şehrini muhasara ile ele geçirdikten sonra Kırhan'a teslim etti. Kırhan da Ayaz b. İlgazi'yi Porsuk'a teslim edince, İlgazi ile anlaşmasını bozmuş olmaktaydı. Halep askerlerinin komutanı Şemsü'l-Havass, İlgazi ve Tuğtekin Antakya'ya giderek kont Roger de Salerno'ya sığınarak, Porsuk'a karşı yardım istediler.[128] Kudüs kralı II. Baudouin, Trablus kontu Pons da Antakya'ya geldi. Bu sırada kış aylarının da yaklaşmış olmasından dolayı Efâmiye kalesinde beklemeye başlayan İlgazi ve müttefikleri sonunda Porsuk'un ordusunun savaşmak için beklemekte kararlı olduğunu görünce memleketlerine döndüler. Porsuk Kefertab'ı aldı. Burada bulunan Haçlıları öldürüldüler. Bundan sonra Efâmiye kalesine yürüyen Selçuklu ordusu burasının müstahkem bir kale olmasından dolayı Maarratu'n-Numan önlerine geldiler. Burada Emir Cuyuş Bey ordudan ayrılarak Buzâa[129] vadisine giderek oraya hakim oldu. Porsuk da ordunun ağırlıklarını önden Halep'e göndermiş, kendisi de sonradan yola çıkmıştı. Antakya kontu Roger bu sırada iki bin şövalye ve yüz civarında piyade ile Porsuk'un ağırlılarını yağmalayarak, seyis ve hizmetkarların çoğunu öldürdü. Porsuk bu durumu görünce kaçarak

---

[127] İbnü'l-Esîr, s.400; Mateos İlgazi ve Belek'in Porsuk'un ordusunu şiddetli bir muharebe ile yendiğini ve Tapar'ın oğlunu esir aldıklarını belirtiyor ise de olayın yeri ve oluş şekli diğer İslam ve Latin kaynaklarındaki bilgilere uymamaktadır(Mateos, CCXVI, s.253-254).

[128] İbnü'l-Esîr, X, s.405-406

[129] Hama ile Halep arasında bir vadi(İbnü'l-Kalânisî,Gibb, s.163).

kurtuldu. Kefertâb'daki Haçlı esirler ve İlgazi'nin oğlu Ayaz da bu olay üzerine öldürüldü(Kasım 1115).[130]

Tancred'in ölümünden sonra Antakya kontu olan Roger ile Ermeni Rupen oğlu Konstantin oğlu Leon Antakya-Tell Başir yolu üzerindeki İlgazi'ye ait El-Azâz kalesini kuşattılar(1118).[131] Azâz daha önceden Tancred tarafından alınmış olmasına rağmen tekrar Müslümanların eline geçmişti. Bu defa Haçlı ordusunun bölgeye gelmesinden çekinen Halepliler Tuğtekin'den yardım alamayınca şehri İlgazi'ye teslim ettiler. Bu sırada Mısır seferinden dönen Kudüs kralı Baudouin de Boulogne öldü(7 Nisan 1118).[132] Bir süre sonra Dımaşk atabeyi Tuğtekin oğlu Böri'nin el-Habis(Celdeli) kalesindeki Haçlılara yenilmesi üzerine İlgazi'den yardım istedi. İlgazi civardaki Türkmen beylere haberler yolladı ve Mardin'e kuvvet toplamak üzere gitti(Mayıs-Haziran 1119).[133]

Antakya prensi Roger 1119'da Halep yöresinde bazı yerleri talan ederek, Buzâa'yı ele geçirdi. Bu olay üzerine hazırlılarına hız veren İlgazi yanındaki Bitlis ve Erzen beyi Togan Arslan, Usame b. El-Mübarek'in kuvvetleriyle Haçlılara karşı harekete geçti. Haçlılar Artukoğlu İlgazi'nin Mardin'den yirmi bin kişilik bir ordu ile yola çıktığını haber alınca Halep önlerinden çekilerek, El-Esarip kalesi yakınlarındaki Tell Afrin kalesi önünde beklemeye başladılar. İlgazi ise Halep'in 25 km güneybatısındaki Kınnesrin'e gelerek konakladı(Haziran 1119). Haçlıların çeşitli milletlerden oluşan askerlerinin sayısı hakkında kesin bir rakam vermek güç görünmekle beraber, iki ordunun güçlerinin denk olduğu anlaşılmaktadır.[134] İlgazi Kınnesrin'de Tuğtekin'i beklerken, Haçlılar da yeni Kudüs kralı II. Baudouin

---

[130] İbnü'l-Esîr, X, 406-407; Porsuk b. Porsuk ve kardeşi Zengi 1116 yılında öldüler(İbnü'l-Esîr, X, 407).

[131] Mateos, CCXXVII, s.263

[132] İbnü'l-Kalânisî, 157; İbnü'l-Esîr, X, s.431-432

[133] İbnü'l-Kalânisî, 158-159;

[134] İbnü'l-Kalânisî, s.160; İbnü'l-Esîr, X, s.440

de Bourg'u beklemekte idiler. İlgazi Haçlıların savaşa elverişsiz bir mevkii seçtiklerini görerek Tuğtekin'i beklemeden Haçlıların elinde bulunan El-Esarib kalesini kuşatmak için bir kısım askerini gönderdi(27 Haziran 1119). Roger durumdan haberdar olarak buradaki hazinesini daha emniyetli olan Antakya yolu üzerindeki Artak Kalesi'ne götürdü ve ordugahının bulunduğu Şermada(Danis el-Bakkal)'ya döndü.[135] Nihayet Roger ile İlgazi arasında Tell Afrin önünde yapılan (28 Haziran 1119) Kanlı Meydan Savaşı(Ager Sanguinis)'nda Haçlılar büyük bir yenilgiye uğradılar. Üç taraftan çember içine alınan Haçlı ordusundan, safları yarma hareketiyle çıkabilen yüzün üzerindeki şövalye kurtulmuş, geri kalanların bir kısmı esir alınmıştır. Roger'in Ermeni ve Suriyelilerden oluşan on iki bin kişilik ordusu bozuldu. Roger de Salerno(II. Baudouin'in eniştesi) dahil birçok Haçlı şövalyesi öldürüldü. Yetmişin üzerinde tanınmış Haçlı şövalyesi esir alındı. Ortadoğu'daki Müslüman-Haçlı savaşlarında o zamana kadar eşi görülmemiş bir zafer kazanan İlgazi dönemin İslam kaynakları tarafından methedilmektedir.[136] Abbasi halifesi de İlgazi'ye hil'at göndererek, gaza faaliyetinden dolayı O'nu taltif etmiştir.[137] İlgazi ve Tuğtekin bu zaferin akabinde El-Esarib kalesini kuşatarak burasını Haçlıların sağ salim çıkmaları şartıyla kolayca aldılar. İlgazi ve Tuğtekin'in kuvvetleri Zerdana kalesini de aman ile alarak fetihlerini sürdürdü. İlgazi buradan Halep'e yoluyla Mardin'e döndü(Haziran 1119). Öte yandan İlgazi ve Tuğtekin Halep'e dönmekte Antakya'dan gelen bir başka Haçlı ordusu ile savaşmak zorunda kaldı. Şöyle ki, Kudüs kralı II. Baudouin Haçlıların yenilmesi haberini Lazkiye'de iken almış ve yanında Trablus kontu Pons olduğu halde doğrudan Antakya'ya gitmişti(1 Ağustos 1119). Burada Roger de Salerno'dan boşalan kontluk tahtına Bohemond'un oğlu II. Bohemond seçildi. II. Bohemond 10 yaşında bir çocuk olduğundan II. Baudouin kızını O'nunla evlendirerek Antakya prensliği üzerinde doğrudan etkili olmaya çalıştı. Ardından Roger'in öcünü almak üzere harekete geçen II. Baudouin'in kuvvetleriyle İlgazi ve Tuğtekin'in

---

[135] Halep'in 24 km batısında bir yer(Gibb, Dussaud, 220-221).

[136] İbnü'l-Kalânisî, s.161; İbnü'l-Esîr, X, s.440; Ebu'l-Ferec, II, s.356; Runciman, II, s.124-125

[137] İbnü'l-Esîr, X, s.450; Runciman, II, s.125

kuvvetleri Tell Danis mevkii yakınlarında karşılaştılar(13 Ağustos 1119). Karşılıklı zayiatın olduğu savaş sonunda Türkler birçok esir alarak Halep'e, Haçlılar da Hâb kalesine çekildiler. Zerdana senyörü Robert de alınan esirler arasında idi. İlgazi bu esir için on bin dinar istemiş, ancak bu fidyeyi alamayacağını düşünmüş olmalı ki, bir süre sonra Robert'i Tuğtekin'e vermiştir. Robert bir süre sonra da öldürülmüştür.[138]

1119 yılındaki başarılı savaşlardan sonra İlgazi Mardin'e, Tuğtekin ise Dımaşk'a dönmüşlerdi. Bu sırada İlgazi'nin hastalığı da ağırlaşmaya başlamıştı. İlgazi toplayabildiği kuvvetlerle 1120 baharında Urfa önlerine gelerek, burada bir süre konakladıktan sonra, Seruc ve Tell Başir'e kadar olan bölgeden asker toplayarak Halep yakınlarında Tuğtekin'in kuvvetleriyle birleşti. Bu sırada Antakya patriği Bernard Kudüs'ten acele yardım istemişti. II. Baudouin ile Tell Başir ve Urfa hakimi Joscelin birleşerek Azaz taraflarına geldiler. Azaz'dan Maarratü Masrin'e gelen Haçlılarla İlgazi'nin müttefik ordusu arasında küçük çapta çarpışmalar oldu. Halep yöresindeki Zatü'l-Bakl denen yerde ve Maarratü Masrin'de Haçlılar muhasara edildiler. Ancak iki ordu büyük bir savaşa girişmeden bölgeden ayrıldı. Bunun sebebi İlgazi'nin Haçlı lideri II. Baudouin ile barış antlaşması yapması idi. Yapılan anlaşmaya göre, barış 1121 yılı Mart ayına kadar sürecek, belirlenen değirmen ve Zerdana kalesi hudut kabul edilecekti.[139] Böylece Halep hakimi Atukoğlu İlgazi ile Haçlılar arasında barışçıl ilişkilerin de başladığını görmekteyiz. İlgazi'nin hastalığı bunda etkili olmuş olmalıdır. Türkmenlerin sabırsızlıkları da barışın sebebi olarak gösterilmektedir.[140]

Haçlılara karşı gaza hareketinde bulunan diğer bir Artuklu beyi ise Artukoğlu Behram'ın oğlu Nureddevle Belek Gazi'dir. Belek, Kılıç Arslan ve Danişmend Ahmet Gazi'nin yanında ilk Haçlılara ve 1101 Haçlılarına karşı

---

[138] İbnü'l-Kalânisî, s.160; İbnü'l-Esîr, s.440; Mateos, CCXXVIII, s.265

[139] İbnü'l-Kalânisî, s.162; İbnü'l-Esîr, X, s.451; Mateos, CCXXX, s.267

[140] İbnü'l-Esîr, X, 451

savaşmıştır. Merzifon(Mursivan)[141] zaferinden sonra kaçan Haçlıları takip eden Türk komutan Belek Gazi'dir.[142] Seruc ve civarında birkaç kaleye hakim olan Belek, Kürboğa'nın ordusuna katılarak Antakya önlerine gelen beylerden idi. Kürboğa'nın ordusunun yenilmesinden sonra Belek, Urfa ve Antakya Haçlıları arasında, ayrıca Fırat kıyısındaki Ermenilerin tehdidi altında, bulunan Seruc'u cazip bir üs olarak görmemekteydi. Urfa kontu Baudouin de Boulogne Artukoğlu Sökmen'in yeğeni Belek'in elinde bulunan Seruc'u 1099 yılı içinde teslim almış olmalıdır.[143] Buralar Urfa kontuna bağlı kaleler idi. Belek Seruc'un Hristiyan halkının Baudouin'i istemesi yüzünden burasını Haçlılara teslim etmiş olmalıdır. Bu yıldan sonra Belek amcalarının yanında ve emrinde çeşitli gazalara katılmış olmakla birlikte O'nun kendine ait kalelerinin olduğu da muhakkaktır. Belek Gazi 1110 yılı içerisinde Ahlatşah Sökmen El-Kutbî(1100-1112) İlgazi ile arasında çıkan bir ihtilaf sırasında İlgazi'nin kaçması üzerine Belek Gazi'yi Harran'da yakalayarak zincire vurdu ve Daron(Muş) yakınlarındaki bir kaleye hapsetti.[144] Belek Sökmen El-Kutbî'nin 1112 yılında diğer emirlerle birlikte Halep taraflarına yaptığı seferden dönüşte Bâlis'te[145] hastalanarak ölmesi üzerine buradan kurtulmuştur. Bundan sonra amcası İlgazi'nin de yardımıyla, Çubukoğlu Muhammed'in elinde bulunan fakat Muhammed'in ölümü üzerine savunması zayıflayan, Harput, Palu ve Dersim(Tunceli)'i alan Belek, Harput Artuklularını tesis etmiştir.[146]

1113 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın dul karısı oğlu Tuğrul Arslan'ı Malatya'da atabeye bırakarak Bula(Palu) kalesinde bulunan

---

[141] Albertus'ta "Maresch" olarak geçen yerin esasen Merzifon olduğu olayların gelişiminden anlaşılmaktadır. Mersivan ve Mursivan şeklinde Recueil'e haşiye düşülmüştür.(RHC Occ.IV, Albertus, s.568).

[142] RHC Occ., Albertus III, s.564-565 ve s.566A-568; Alexiad, s.347; Aksarayî, s.20-21; O. Turan, Selç. Zam. Türkiye, s.139

[143] İbnü'l-Kalânisî, s.50-51; RHC Occ. IV, Albertus III, s.74

[144] İbnü'l-Kalânisî, s.105

[145] İbnü'l-Esîr, X, s.389; "Bâlis" Fırat ile Halep arasında bir yerdir(İbnü'l-Kalânisî, s.116).

[146] Turan, Selç. Zam. Türkiye, s.152

Belek'in yanına gitti. Kılıç Arslan'ın hanımı Belek'e şöyle dedi: "Sultan nice defalar sizi medhederek dedi ki, bütün Türk emirleri içinde Belek derecesinde akıllı ve kudretli kimse yoktur. Ben de, beni de, çocuklarımı da adınızla korumanızı istiyorum." Bundan sonra Belek O'nu himayesine alarak evlendi. Hatun Malatya'ya dönünce atabeyi görevinden uzaklaştırarak Malatya'yı Tuğrul Arslan ile birlikte idare etmeye başladı.[147] Belek de onların koruyucusu idi.

Belek Gazi Trabzon Rum hakimi Konstantin Gabras ve onlara sığınan Mengücekoğlu İshak'a karşı Tuğrul Arslan ve Danişmendli Emir Gazi ve Emir Gazi'nin damadı Türkiye Selçuklu sultanı Sultan Mesut ile birlikte bir sefer yaptı(1119). Bunun sebebi Mengücekoğlu'nun Belek Gazi'ye bağlı Harput ve Dersim havalisine akınlar yaparak bölge halkını rahatsız etmesi ve Rumlarla anlaşması idi. İki taraf arasında Gümüşhane'ye bağlı Şiran(Sirman, Sryan) civarında 1120 yılında yapılan muharebede Gabras ve İshak esir düştüler.[148] Gabras Emir Gazi'ye otuz bin dinar fidye-i necat vererek canını kurtardı. Emir Gazi'nin damadı olan İshak da karşılıksız serbest bırakıldı. Esirlerin Belek'ten izinsiz serbest bırakılması Belek ile diğerlerinin arasını açtı. Halbuki savaşta en çok zarar veren ve zaferde en çok payı olan Belek idi.[149]

Emir Belek, 1122 yılında Urfa kontu Joscelin de Courthenay ve kont Galeran(Kalyan)'ı haçlılarla yaptığı Hanzit yakınlarındaki muharebede esir etmiştir. Joscelin ve Galeran zincire vurularak Harput'a götürülüp hapsedildiler(13 Eylül 1122).[150] Kudüs kralı Baudouin esirleri kurtarmak üzere hazırlık yaparak, Raban yakınlarına geldiğinde Belek Gazi'nin hücumu ile şaşkına döndü. Çünkü Türk askerlerinin bu civarlarda olduğunu bilmiyordu ve av partisine çıkmak için hazırlanmaktaydı. Kudüs kralı Baudouin de diğer

---

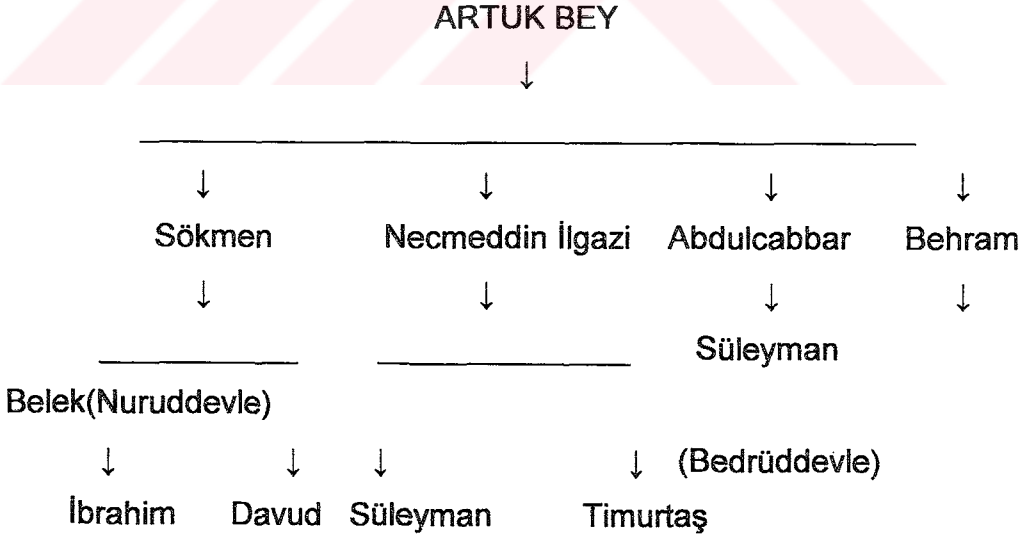
[147] Ebu'l-Ferec, II, s.351

[148] İbnü'l-Kalânisî, s.162

[149] Ebu'l-Ferec, II, s.356-357;

[150] İbnü'l-Kalânisî, Amedroz, s.208-210(Gibb, s.165-168); Mateos, CCXXXIV, s.271-272

esirlerin zindanına atıldı.[151] Belek Gazi Harput'tan ayrıldığı bir sırada bir grup Haçlı kaleyi içten isyan ile ele geçirdiler ve kaledeki bütün esirleri serbest bıraktılar. Bunlar arasında Joscelin ve Kral Baudouin de bulunuyordu. Bu durumu haber alan Belek süratle Harput önlerine gelerek kaleyi kont Galeran'ın elinden aldı. Galeran tekrar hapse atıldı.[152] Bu sırada Joscelin ve Geoffroy adındaki Frank asilzadesi Harput önlerine şövalyelerle gelmişlerdi. Kalenin Belek tarafından tekrar ele geçirildiğini öğrenince üzülerek geri döndüler.[153] Belek Gazi Haçlıların Ortadoğu'daki faaliyetlerine karşı harekete geçerek Halep önlerine geldi. Burada birkaç gün konakladıktan sonra Menbic üzerine yürüdü. Menbic kuşatması sırasında Joscelin mağlup olarak kaçtı. Birçok Frank askeri öldürüldü. Fakat Belek de bir putperestin okuyla vurularak ölümcül bir şekilde yaralandı ve kısa bir süre sonra burada öldü. Ülkesinin yönetimini İlgazi'nin oğlu Timurtaş'ı çağırarak O'na bıraktı. Belek'in Menbic şehrini kuşattığı sırada ölmesi Haçlıların kutsal savaşına karşı İslam cihadını sekteye uğratmıştır(1124).[154]



[151] İbnü'l-Esîr, X, s.469; Mateos, CCXXXV, s.272-273
[152] İbnü'l-Kalânisî, s.169; İbnü'l-Esîr, X, s.485
[153] Mateos, CCXXXVI, s.273-274
[154] Mateos, CCXL, s.277-278; İbnü'l-Esîr, X, s.489; Turan, Selç. Zam. Türkiye, s.152

Tablo 1. *Artuklu Beyliğinin şeceresi, Sökmenliler(Hısn-ı Keyfa Artukluları), İlgazililer(Mardin Artukluları), Harput Artukluları(Belek b. Behram kolu).*

Artuklu-Haçlı ilişkileri Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, Suriye ve Orta Toroslar coğrafyasında meydana gelen olaylardan oluşmaktadır. Haçlılar çağında bu bölgelerin yerli Hristiyan ahalisi başlangıçta Frankları desteklemelerine rağmen zamanla Türklerin adaletini benimseyerek Franklardan uzaklaşmaya başlamışladır. Artuklu beyleri Sökmen b. Artuk, İlgazi b. Artuk ve Belek b. Behram b. Artuk'un Türk-Haçlı mücadelesinin 1097-1120 yılları arasındaki her yıl olan olaylar içinde isimleri geçmektedir. Bu bakımdan Haçlılara karşı mücadelede yükselen isimler arasında bu üç isme öncelik vermek gerekmektedir.

1.4. MENGÜCEKLİ-HAÇLI MÜNASEBETİ

Haçlıların 1096 yazında Anadolu'ya ayak basmalarıyla başta Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan olmak üzere, Danişmendoğlu Gümüştekin Ahmet Gazi ve Hasan Bey doğudaki Selçuklu ve İslam gazilerini durumdan haberdar etmişlerdir. Haçlılara karşı yardım istenen beylerden biri de Erzincan, Kemah ve Divriği yöresinde hakim olan Mengücek Ahmed Gazi idi. Süleymanşah'ın emri altında ve Onunla birlikte Anadolu'ya ilk gelen gazilerden olan Mengücek Gazi'nin 1080 yılından itibaren Mengücek İli'ne yerleştiğini söyleyebiliriz.[155] Mengücek Ahmet Gazi'nin ölüm tarihi Kemah'taki türbesinde ve başka vesikalarda bulunmamaktadır. Oğlu İshak Danişmendli Gümüştekin'in kızı ile evli olup, Mengücekliler ile Danişmendliler bazı durumlarda müttefik hareket etmişlerdir. Sonraki dönem müverrihlerinden Aksarayi'nin kaydına göre, Melik Danişmend Gazi, Erzincan, Divriği, Harput, Amid(Diyarbakır), Mardin ve Meyyafarıkin(Silvan) emirlerine elçiler göndererek, "Büyük bir

[155] İbn Bîbî, I, s.12; Turan, D. An. Türk Devl. Tar., s.57-58;

düşman Müslümanların üzerine gelmektedir. Eğer hep birlikte yardıma gelmezseniz, bu fitne uzaklaştırılamadığı gibi fazlalaşır. İslam'a büyük zarar ve ziyan verir, bu zarar ve ziyan sizlere de dokunabilir." Demiştir. Buradan Haçlılara karşı Mengücek beyinin de yardıma çağrıldığı anlaşılmaktadır.[156] Ancak asker desteği bakımından ne miktar bir katılım sağladığı, dünürü Danişmendli beyine ve büyük Sultan Kılıç Arslan'a itaati olan Mengücek Gazi'nin bu sefere katıldığına dair bir başka kayıt bulunmamaktadır. Mengücek-Haçlı münasebeti hakkında Merzifon savaşı öncesinde bir miktar asker göndermek suretiyle Haçlılara karşı mücadeleye katkı sağladıklarını söyleyebiliriz.[157]

Mengücekoğlu İshak 1118'de Belek Gazi'ye bağlı Harput ve Dersim havalisine akınlar yaparak bölge halkını rahatsız etmiş ve Rumlarla anlaşmalı hareket etmeye başlamış idi. Belek Gazi Trabzon Rum hakimi Konstantin Gabras ve onlara sığınan Mengücekoğlu İshak'a karşı Tuğrul Arslan ve Danişmendli Emir Gazi ve Emir Gazi'nin damadı Türkiye Selçuklu sultanı Sultan Mesut ile birlikte bir sefer yaptı(1119). İki taraf arasında Gümüşhane'ye bağlı Şiran(Sirman, Sryan) civarında 1120 yılında yapılan muharebede, Rum ordusu ve İshak'ınkuvvetleri büyük oranda imha edilerek bir kısmı esir alındı. Rum Gabras ve Mengücekoğlu İshak esir düştüler.[158] Gabras Emir Gazi'ye otuz bin dinar fidye-i necat vererek canını kurtardı. Emir Gazi'nin damadı olan Mengücek İshak da koşulsuz serbest bırakıldı. Esirlerin Belek'ten izinsiz serbest bırakılması Belek ile diğerlerinin arasını açtı. Halbuki savaşta en çok zarar veren ve zaferde en çok payı olan Belek idi.[159] İshak'ın serbest bırakılmasında bir

---

[156] Aksarayî, s.20-21

[157] Haçlıların gelişinden yararlanarak Doğu ve Kuzey Anadolu'da harekete geçen Ermeniler ve Rumlar yöredeki Türklere rahat vermiyorlardı. Sonunda Danişmend Ahmed Gazi oğlu İsmail'i Çoruh Nehri boylarına gönderdi(1098). Danişmendoğlu İsmail Trabzon sahil Rumları üzerine yürüyerek Bayburt'u Rumların istilasından kurtardığında yanında Mengücek beyinin ismi geçmemektedir(Anna, s.341; Turan, Selç. Zam. Türkiye, s.136).

[158] İbnü'l-Kalânisî, s.162; Anna'da Danişmendoğlu İsmail olarak geçmektedir(Anna, s.341).

[159] Ebu'l-Ferec, II, s.356-357;

takım şartların olduğu da ihtimal dahilinde Emir Gazi Haçlılara, Trabzon Rumları ve Doğu Anadolu Ermenilerine karşı Mengücekoğlu İshak'ın destek sözünü almış olmalıdır. Mengücek oğlu bundan sonra Danişmendlilerin nüfuzu altında siyaset yürütmüş olmalıdır. Çünkü bu dönem Anadolu'da Danişmendlilerin nüfuzunun Türkiye Selçuklularına ve diğer beyliklere üstün geldiği bir dönemdir. Nihayette Mengüceklilerin Kuzey ve Doğu Anadolu'daki Ermenilerle mücadele ederek yörenin Türk kalmasını sağladıkları ve bölgenin Haçlıların müttefiki Ermenilerin eline tamamen geçmesine engel oldukları belirtmek yerinde bir tespit olsa gerektir.

1.5. BÜYÜK SELÇUKLU-HAÇLI İLİŞKİLERİ

1.5.1. Kürboğa(Gürboğa) ve Antakya Meydan Savaşı(28 Haziran 1098)

Haçlıların Kudüs yolu üzerinde büyük bir kale ve şehir bulunmaktaydı. Antakya(Antiokia) olarak bilinen şehir, I. Seleukos(Selevkos) tarafından kurulmuş ve O'nun babasının adını almıştır.[160] Burası Hristiyanlığın en eski merkezlerinden biri olup, ilk defa "Christ'in dinine tabi olanlar" anlamındaki "Hristiyan" ismi Hristiyanlara burada verilmiştir. Asi(Orontes) Nehri'nin güneyden gelerek Süveydiye'ye yöneldiği kıvrımın başında, Silpius Dağı etrafında inşa edilen surlara ve güçlü hisarlara sahip olan şehir Selçuklu çağında bugünkü Antakya'ya kıyasla daha büyük bir stratejik öneme sahipti.

Hristiyanlık dininin ilk sığınma yerlerinden biri Sasani(Fars, Part, Pers) toprakları olmuştur. O dönemlerde Antakya sığınılan önemli bir Hristiyanlık merkezidir. Roma imparatoru Vespasianus'un(M.s.69-79) Hristiyanlığı kabulüyle Hristiyanlık Filistin'de geçici bir müddet

---

[160] Umar, Tarihsel Adlar, s.78

rahatlamıştı. Fakat sonradan baskılar tekrar başladı. Bu durumda Hristiyanlar dışarı bölgelerde sığınma ve oraların yerli toplulukları içinde dinlerini yayma imkanı buldular. Bunlar Keldaniler ve Babillilerin alt kolları olan Asurlular, Ermeniler ve Nebatlılar idi. Bunlar Suriye topraklarında kozmopolit bir birliktelik içinde yaşıyorlardı ve kendilerine oturdukları coğrafyaya izafeten "*Suryani*" deniyordu. Bunlar dil olarak da Süryaniceyi kullanmaktaydılar. Bunlar içerisinde Hristiyanlığı kabul etmeyen ırkdaşları ise benliklerini kaybetmişlerdir. Süryaniler kendi kiliselerini kurmuşlar ve Hristiyanlar arasında hala yaşayan bir mezhep oluşturmuşlardır. Öyle ki, Nasturiler (Doğu Süryanileri) ve Yakubiler (Batı Süryanileri ya da Monofizistler) adıyla ikiye dahi ayrılmışlardır. Urfa'yı merkez edinenler Nasturiler(431 Efes Konsili'nde aforoz edilmeleri üzerine), İskenderiye ve Antakya'yı merkez edinenler ise Yakubilerdir. Yakubîler 448 Chalcedon(Kadıköy) konsilinde Monofizitlik ile suçlanarak, rafizi ilan edilmişlerdi.[161]

Ermeniler Nasturiliği benimseyerek Bizans'tan uzaklaştılar. Böylece Doğu Hristiyanlığı parçalanmış oluyordu. Batı Hristiyanlığı ise Reform hareketleriyle benzeri bir parçalanma yaşayacaktır. Nasturiler ve Monofizit Yakubiler Bizans patriğine bağlı Hristiyanlara "*Melki*" yani "*Kadıköycü*" adını verdiler. Böylece ayrılığın sebebini vurguladılar. Ancak Nasturi-Yakubi Patrikliklerinin birleşmesi olayı da hiçbir zaman olmadı.[162] Şehrin ahalisi Ermeniler ve Rumlar çoğunlukta olmak üzere Süryanilerden ve hakim durumda olan Türklerden oluşuyordu. Kale savunmasında kullanılan askerler içerisinde Fars ve Arap kökenli olanlar da bulunuyordu.

1085 yılında Kutalmışoğlu Süleymanşah tarafından Bizans'a tabi Ermeni derebeyi Philaretos'tan alınan Antakya, 1086'da Süleymanşah'ın

---

[161]Levent Oztürk, Haçlı Seferlerine Kadar Abbasiler Döneminde Hristiyanlar(750-1095), Marmara Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1994, s.1-5

[162] Öztürk, a.g.e, s.6-7

Tacuddevle Tutuş'a yenilerek ölmesiyle Tutuş'a bağlandı. Ancak Antakya Haçlıların gelişinden önce Melikşah'ın tayin ettiği Yağısıyan* adlı bir bey vasıtasıyla doğrudan sultanın elinde idi(1087). 1092'de Melikşah'ın ölümüyle Yağısıyan Tutuş'a bağlandı.[163] Tutuş'un Irak seferinde ölmesi üzerine de Tutuş'un oğlu Halep beyi Rıdvan'a bağlanan Yağısıyan Haçlılar Antakya'ya ulaştıklarında Rıdvan'a bağlı askeri vali durumundaydı.[164] Horasan, Maveraünnehir, Irak-ı Acem ve Irak'ı Arab, El-Cezire ve bütün Ortadoğu'da siyasi bir birlik mevcut değildi. Emirler, Sultanlar ve İslam aleminin içine düşmüş olduğu tartışmalar Haçlıların Ortadoğu'ya geldiği yıllarda en hararetli boyutlara ulaşmıştı. Anadolu'da bulunan Selçuklu ve Danişmendli kuvvetleri Haçlılara karşı mücadele etmişler, ancak onların ilerlemelerine engel olamamışlardı.

Yağısıyan'ın emrindeki Antakya'yı savunacak kuvvetin sayısı 5000 civarındaydı. Şehrin surları o kadar uzundu ki Haçlıların Nisan 1098'e kadar şehri her taraftan kuşatmaları mümkün olamadı. Şövalyeler Asi nehrinin hemen kuzeyinde kendi ordu yapılanmalarına uygun bir şekilde kamplarını kurdular. Şehir içinde ise Türk garnizonunun dış alemle olan bağlantısı devam ediyordu. Hatta atlarını surların dışına çıkararak otlatıyorlardı. Bunun nedeni şehrin tam olarak kuşatılamamış olmasıydı. Haçlılar bir ayda Kudüs'e ulaşmayı umarken Antakya önlerinde fazla engelleneceklerini anlamaya başlamışlardı. Ocak 1097'den 1098 Nisan'ına kadar Haçlı şövalyelerinin atlarının azalması, beslenme sorunu gibi sıkıntılar yaşayan Franklar Ermeni ahalinin yardımıyla bu ihtiyaçlarını karşıladılar. Bu sırada Amanos dağlarında yerleşmiş olan toplulukların

---

* Yağısıyan, "yağı" ve "sınmak" kelimelerinden gelen Türkçe bir isimdir. "Düşmankıran" anlamına gelir. Antakya Beyi Yağısıyan'ı Danişmendli Meliki Yağıbasan ile karıştırmamak gerekir. Yağıbasan ismi Musul Türklerinde daha çok "Yağısıyan" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı aşiretleri içerisinde de Yağıbasan ismine rastlamaktayız. Günümüzde de bazı Türkmen aşiretlerinin bu adla anıldıkları bilinmektedir

[163] İbnü'l-Adîm, Bugyetü't-Talep fi Tarih-i Halep (Selçuklular Tarihi), Çev. Ali Sevim, TTK, Ankara, 1989, s.61-52 ve s.62-71.

[164] İbnü'l-Kalânisî, Zeylu Tarih-i Dımaşk, ed. Amedroz, Beyrut, 1908, S.130 (Gibb, p.42-44); Ali Sevim, Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi, TTK, Ankara, 1989,s.243-255.

çoğunluğu bu Ermenilerdi. Antakya'nın içinden kaçarak gelen bir takım Ermeni ve Rum şehirdeki iç durum hakkında Haçlılara ayrıntılı bilgi vermekteydiler.[165]

Nisan 1098'de Haçlılar ilk mühim girişimlerini yaptılar. Orontes nehrinin güney tarafından geçerek şehirden dışarı giden yol üstündeki bir köprübaşına mevzilendiler. Artık şehrin dış dünyayla olan münasebetleri kesilmiş oluyordu. Bir süre sonra Antakya'da yiyecek kıtlığı başladı. Tüm bunlara rağmen Yağısıyan'ın ayak diremesinde bir gerileme belirtisi olmamıştı. Yağısıyan'ın esas umudu Musul ve Halep'ten gelecek külliyetli Selçuklu ordusuydu. Musul atabeyi Kürboğa büyük bir orduyla Antakya'ya doğru yola çıkmıştı. Şamlı Dukak'ın kıtaları ve Halepli Rıdvan kıtaları da Kürboğa'ya katıldılar. İbnü'l-Esîr'e göre, Kürboğa'nın geldiği haberi erzak sıkıntısı çeken Haçlıların korkuya kapılmalarına neden olmuştur.[166] Fakat bu ordu zamanında yetişemedi ve Antakya'nın düşmesinden sonra şehir önlerine geldi. Gerçekte Kürboğa'nın ordusunu engelleyen Urfa kuşatması idi. Türk tarihinde kaçırılan en değerli zaman dilimlerinden biri olarak kabul edilebilecek bu dört günlük gecikme Haçlıların yolunu Kudüs'e kadar açmıştır.[167] Antakya'nın düşmesini sağlayan kişi burçlardan birinin komutanı olan Firuz adlı bir Ermenidir.[168] Ebu'l-Ferec'te ve İbnü'l-Esîr'de "*Ruzbe*" şeklinde belirtilen bu kişi Ferec'e göre Fars kökenliydi. Urfalı Mateos ise Antakya'yı teslim edenin şehrin ileri gelenlerinden birisi olduğunu söylüyor. Fulcherius ise şehri teslim eden hain kale muhafızının Türk olduğunu zannetmektedir.[169] Altın düşkünü (Zerrad) Firuz'un Bohemondla anlaşarak O'nun kıtalarını vadi tarafındaki kendi burcundan kaleye sokmasıyla diğer burçlar da bir süre

---

[165] Mehlika Aktok Kaşgarlı, Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu Tarihi, Ankara, 1990, s.30-35.

[166] İbnü'l-Esîr, X, s.230; Mateos, CLV, s.196.

[167] Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi I, s.41.

[168] Bir rivayete göre bu mürted Ermeni'nin ismi Nîrûz'dur. Gibb "Firuz" olarak kabul etmiştir(İbnü'l-Kalânisî, s.45(Amedroz, s.136)).

[169] RHC. Occ. Fulcherius, s.35; Mateos, CLV, s.196; İbnü'l-Esîr, X, s.229

sonra düşmüştür.[170] Türk garnizonu yine de teslim olmayarak Yağısıyan'ın oğlu Şemsüddevle'nin gayretleriyle direnmeye devam etmiştir. Öte yandan Musul Emiri Kürboğa büyük bir ordu ile Urfa ve Antakya'nın Haçlılardan kurtarılması amacıyla, Sultan Berkyaruk'un emriyle harekete geçmişti.[171]

Kürboğa 7 Haziran 1098 tarihinde Antakya önlerine geldiğinde Haçlıların şehre girdiklerini görerek, ummadığı bir durumla karşılaşmıştır. Buna rağmen şehrin iç kalesindeki garnizon kendini müdafaaya devam ettiğinden muhasaraya karar verdi. Haçlılar hem iç kale hem de surların dış tarafıyla savaşmak zorundaydılar. Erzak sıkıntısı çeken Haçlıların durumu gittikçe kötüleşmekte idi. Bu sırada Haçlılar kendi aralarında



Resim 5. Antakya Meydan Savaşı'nın Yapıldığı Alan ve Surlar(1836, W.H. Bartlett, Gravür)

ortak bir lider belirleyememişlerdi. Sonunda Bohemond'un genel kumandan olarak seçilmesiyle Normanlar Haçlı ordusu içerisinde daha serbest hareket eder olmuşlardı. Manevi kuvvetlerini kaybetmeye

---

[170] Abu'l-Faraj, The Chronography, Vol.I, Trans. Ernest A. Wallıs Budge, London, 1932, p.234-235(Türkçesi: Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1987, s.339); El-Azımî Tarihi, Selçuklularla ilgili bölümler, Çev:A.Sevim, TTK, Ankara, 1988, s.31

[171] Mateos, CLV, s.196; Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu, I, s.41

başlayan Haçlı askerlerinin birçoğu İskenderun sahiline hatta bir kısmı da Anadolu'ya kadar kaçmaktaydılar.[172] Bunlar Antakya'daki Hristiyan ordusunun imha edildiği ve durumlarının kesin olarak yenilmek olduğu haberini yaymaktaydılar.

Başta Bohemond olmak üzere Haçlı kuvvetleri ümitlerini kaybetmeyerek bir kurtuluş çaresi aradılar. Bu kabilden olarak Pierre Barthelemous adlı bir Haçlı papazı mukaddes süngünün bulunduğu şayiasını yayarak Haçlıların galip geleceği düşüncesi manevi bir kisveyle savundu. Urfalı Mateos'un anlattığına göre, bu şahıs Hristiyanlar arasında manevi nüfuz sahibi olan biriydi ve rüyaları halis kabul edilirdi.[173] Haçlılar üzerinde ancak böyle biri tesirli olabilirdi. Yine rüyasına göre hareket eden Barthelemous belki de süngüyü bulacağı yere konulması olayını biliyordu. Çünkü O, Antakya'nın yerlisiydi ve binaların yapılış tarihlerini bilirdi. Üstelik kendisi hayattayken bir inşaat geçirmiş binanın neresinde hangi çivinin kaldığını dahi bilebilirdi. Nitekim bu süngünün bulunması üzerinden tam iki hafta geçtikten sonra 28 Haziran 1098'de Pazartesi günü Haçlı kuvvetleri şehirden hareket ederek Âsi(Orontes) nehrini geçtiler. Kürboğa yanındaki emir Vessab b. Mahmud'un Haçlıları çıkarken kılıçtan geçirelim önerisini geri çevirerek, her nedense Haçlıların hareketine engel olacak bir girişimde bulunmamıştır. Kürboğa Haçlıların kuşatma altında zayıfladıklarını biliyor, bir meydan muharebesi ile onları yenmeyi planlıyordu.[174] Fakat Antakya'nın güneyinde yapılan muharebe Türk beylerinin birbirlerine garezleri sebebiyle kaybedildi. Mukaddes süngünün sihrinin doğru çıkması Haçlılara daha da şevk vermişti. Gerçekte Kürboğa'nın yenilmesinin sebebi, Selçuklu kuvvetleri yenildikleri takdirde kaçıp kurtulabilecekleri bir sığınma sahasına sahip iken, Haçlılar var olma-yok olma mücadelesi yapmaktaydılar. Büyük Selçuklu beyleri arasında

---

[172] İbnü'l-Esîr, El-Kamil, X, s.231; Demirkent, Haçlı Seferleri, s.41

[173] Mateos, CLV, s.197

[174] Ali Sevim, Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi, Ankara, 1989, s.187

geçimsizlik bulunuyor, Kürboğa'nın bencil hareket ettiğini düşünenler savaşmakta isteksiz davranıyorlardı. Türkmenlerden oluşan askerlerin bir kısmı, kuşatma savaşlarından hoşlanmazlardı.[175]

Bu şekilde 28 Haziran 1098 tarihi Haçlılar için bir dönüm noktası oldu. Kürboğa kuvvetlerinin çekilip gitmesinden sonra iç kalede Şemsüddevle'nin yerine Kürboğa'nın adamı olarak içeri girip görev alan Ahmed b. Mervan'ın kuvvetleri de teslim oldular.[176] Artık Kudüs yolu Haçlılara açılmıştı. Elde edilen başarıda Bohemond'un payının büyük olması, şehrin O'na bırakılmasında büyük etkili oldu.

Bohemond ve diğer Haçlı liderlerinin Aleksios Komnenosla yaptıkları anlaşma uyarınca Antakya'yı Bizans'a teslim etmeleri gerekiyordu. Fakat Bizans imparatoru sözünde durmamış ve Haçlıları en kritik zamanlarında yalnız bırakmıştı. Sözünde durmayan bir imparatora sadakat yemini vermiş olmanın hükmü geçersizdi. Hele Bohemond Antakya'yı hiç mi hiç Bizans'a bırakmayı düşünmüyordu.[177] Zaten kurduğu hayallerin şehri Antakya değil mi idi? Bizans imparatoru Toroslara kadar gelmiş ve Kürboğa ordusunun Antakya önlerinde olduğunu haber alınca geri dönmüştü. Aleksios'a göre ise Bizans Haçlılara gereği kadar yardımda bulunmaktaydı daha ileri gitmeyi kendi güvenliği açısından riskli görüyordu.

---

[175] İbnü'l-Esîr, X, s.231; Türkmenler yanlarında içinde un bulunan bir azık çantası ve bazen de koyunlarla gelir, ele geçireceği ganimeti kaçırmamak için acele eder ve saatleri sayar, sonra da geri dönerdi. Eğer bir yerde uzun süre kalınırsa hemen dağılırlardı(İbnü'l-Esîr, X, s.451).

[176] El-Azımî, Selçuklularla ilgili Bölümler(A.Sevim), s.31; İbnü'l-Adîm, Bugyetü't-Talep fi Tarih-i Halep, Çev:A.Sevim, TTK, Ankara, s.90; İbnü'l-Esîr, El-Kamil, X, s.229-230; İbnü'l-Kalânisî, Zeylu Tarih-i Dımaşk, ed. Amedroz, Beyrut, 1908 ve Leyden, 1908, s.135(Gibb, p.43); İbn Kesîr, El-Bidaye ve'n-Nihaye, Çev: Mehmet Keskin, İstanbul, 1995, C.12, s.303; Bir Haçlı kaynağına göre Ahmed b. Mervan Hristiyanlığı kabul etmiştir(Albertus Aguiliers, RHC, Occ., V, s.436; Elizabeth Hallam, Chronicles of the Crusades, Eye-witness Accounts, p.84).

[177] Coşkun Alptekin, Dımaşk Atabeyliği(Tog-teginliler), İstanbul, 1985, s.23

Bir başka anlaşmazlık ise Bohemond ile Raymond de Toulouse arasındaki Antakya'nın hakimiyetinin kimde kalacağı meselesi idi. Haçlılar baş gösteren bulaşıcı hastalıklar yüzünden ölmeye başlamışlardı. Ölenler arasında Papa'nın mümessili Adhemar da bulunuyordu. Kudüs seferine başlamadan önce Frank ileri gelenleri hakimiyet sahaları elde etmeyi ihmal etmediler ve bu konuda oldukça haris davrandılar. Baudouin hükümranlık sahasını Urfa'nın dışına doğru genişletirken Bohemond Kilikya'da nüfuz sağlamaya çalışıyordu. Raymond ise Halep taraflarında kale ve arazi ele geçirme çabasına girmeyi planlıyordu. En azından Antakya'yı Bohemond'a kaptırmanın acısını Trablusşam'ı ele geçirerek telafi etmeyi düşünüyordu.

Haçlı liderlerinden bazıları Kudüs'e hareket tarihi henüz kesinleşmeden, ordunun sabırsızlığını gemlemek amacıyla Maaratü'n-Numan'a saldırmaya karar verdiler. Maarratü'n-Numan 11 Nisan 1098'de Haçlıların eline geçti. İbnü'l-Esîr'e göre Haçlılar Maarra'da 100 bin kişiyi katlettiler.[178] Fakat bu rakam abartılı olmakla birlikte diğer kaynakların da şahadetiyle oldukça vahim bir katliamın yaşandığı söylenebilir. Batılı bir tarihçiye göre Maarra'daki Franklar çocukları şişe diziyorlar ve kızartarak yiyorlardı. Maalouf, kitabının bir bölümünü "Maarra Yamyamları" diye oluşturmuş,[179] Üsame İbn-i Munkiz'a göre de Franklar bir yamyamlar güruhudur.[180] Gesta Francorum Frankların ölmüş Müslümanların etlerini yediklerini anlatır.[181] Guibert de Nogent'in Historia'sındaki yamyamlık bilgilerini aynıyla nakleden Jonathan, eserine bir de yamyam resmi eklemiştir.[182]

---

[178]El-Azımî Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler, Çev:A. Sevim, TTK, Ankara, 1988, s.31-32; İbnü'l-Esîr, El-Kamil, s.231-232; İbnü'l-Kalânisi, Zeylü Tarih-i Dımaşk, ed. Amedroz, s.135-136(Gibb, p.44-45); İbn Kesîr: El-Bidaye ve'n-Nihaye, Çev: Mehmet Keskin, İstanbul, 1995, C.12, s.304

[179] Amin Maalouf, Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri, s.63

[180] Üsame İbn Munkız, Kitabu'l-İtibar, Çev: Yusuf Ziya Cömert, Ses Yay., İstanbul,1992, s.103

[181] RHC, Occ., III, s.498

[182] Elizabeth Hallam, Chronicles of The Crusades Eye-witness Accounst, p.85

13 Ocak 1099 tarihinde Raymond beraberinde Tankred ve Normandiya dükü Robert olduğu halde Antakya'dan yola çıktı. Trablusşam'a yakın bir kale olan Arka(Irka) kalesini kuşatmaya başladı. Haçlılar Kudüs'e giden yolu açarak Antakya ile bağlantılarını sürdürmek niyetinde idiler. Böylece Kudüs'ü daha kolay ellerine geçireceklerini düşünüyorlardı.

14 Şubat 1099'da Arka muhasarası Godefroi de Bouillon ve Flander kontu Robert'in gelmesiyle daha da şiddetlendi. Arka muhasarası esnasında mukaddes süngüyü bulmakla şöhret kazanan Pierre Bartholemous'un ateşle yapılan "Tanrı Mahkemesi(Ordeal)" anında ölmesi süngünün mahiyeti hakkında şüphe uyanmasına sebep oldu.[183] Arka kalesinin sert müdafaası karşısında kuşatma uzadıkça uzadı. Zaten Bohemond da Antakya'nın yanı başında güçlü bir kalenin Raymond tarafından ele geçirilmesini istemiyordu. Yeğeni Tankred'e kuvvetleri Kudüs üzerine yönlendirmesi direktifini verdi. Tankred'in teşviki ve çeşitli türden faktörlerin etkisiyle Raymond kuşatmayı kaldırarak güneye, Kudüs yoluna düştü.[184] Üstelik Raymond kutsal şehir üzerine yürümesi gerektiğini ima eden rüyalar gördüğünden bu işte acele etmişti.

Diğer taraftan Suriye'deki ve sahil boyundaki Arap emirler Haçlıların gelişine korkaklık ve memnuniyet karışımı bir tavır sergiliyorlardı. Adeta Selçukluların gitmesini istemekteydiler. Kefertâb emiri yol erzakı temin etti. Masyaf hakimi de Haçlılarla iyi geçinmeye dikkat etti. 28 Şubat 1099'da Hısnu'l-Ekrad(Crac des Chevaliers)[185] kalesini kuşatan Haçlılar burada da açlık sıkıntısı çekmeye başladılar. Kaledekiler dışarı koyun sürülerini salıverince aç Haçlı askerleri koyunları

---

[183] Raimundi de Aguilers, RHC Occ.III, XVII-XVIII, s.278-289); Runciman, I, s.211; Demirkent, Haçlı Seferleri, s.49

[184] İbnü'l-Esîr, X, s.232

[185] Şövalyeler kalesi olarak bilinen bu kale sonraki dönemlerde Tapınak şövalyelerinin sığınma yeri haline gelmiştir(Piers Paul Read, The Temlars, 1999(Türkçesi: Sultan Gül Erdem, Tapınak Şövalyeleri, Ank.2003)).

kovalamaya başladılar. Fakat dönüp kaleyi tekrar kuşatmaya geldiklerinde kalenin içinde muhafız olarak sadece koyunların kaldığını gördüler.[186]

Fatımî topraklarına girerek yola devam eden Haçlılar 13 Mayıs 1099'dan itibaren sahili takiben giderek 3 Haziran 1099'da Remle'yi aldılar[187] ve nihayet Kudüs'ü uzaktan seyretmeye başladılar(7 Haziran 1099).

Öte yandan Urfa Haçlı Kontu Baudouin de Bolougne Urfa Ermeni piskoposu ve derebeyi Thorosla anlaştıktan sonra ilk seferini bugünkü Adıyaman yakınlarında bulunan Samsat(Sümeysat) Türkmen beyi Balduk üzerine yapmış, yanındaki Ermeni askerlerinin korkarak kaçmaları üzerine başarısız olmuştur(4 Mart 1099).[188]

Kürboğa'nın ordusuna sadece Musul ve Irak'ın güney bölgesinden değil, Horasan ve El-Cezire'den de kuvvetler iştirak etmişti. Ermeni kaynaklara göre Kürboğa'nın asker sayısının 300.000'den aşağı değildir. Ancak İslam kaynakları ve Selçuklu ordusunun mevcut durumu dikkate alınacak olursa Kürboğa'nın asker sayısının 100.000 civarında olması uygun bir rakam olarak görünmektedir. Kürboğa'nın asker sayısının Haçlıların bir tehdit olmasının bölgedeki beyler tarafından da anlaşılması ile arttığı ve 200 bin civarına ulaştığı anlaşılmaktadır. Kont Baudouin'in kuvvetleri ise 165.000 atlı ve yayadan oluşmakta idi. Bu rakama 75 bin kişilik Ermeni beyinin kuvveti de eklenecek olursa 240.000 kişiyi aşan bir kuvvete sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.[189] Anlaşılan o ki, Haçlı tehdidi bölgeyi yer yer bir araya getiren bir unsur olmuş ve Musul, Bağdat, Halep ve Dımaşk'ın güvenliğinin sağlanması amacıyla askeri tedbirler artırılmıştır.

---

[186] İbnü'l-Kalânisî, s.46-47; İbnü'l-Esîr, s.231-232; Demirkent, Haçlı Seferleri, s.47.
[187] İbnü'l-Kalânisî, s.47
[188] Mateos, s.194; Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu I, s.30-32
[189] Mateos, CLXVIII, s.196-197; Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu I, s.42

Urfa kontu Baudouin'e Antakya ve Kudüs kontlukları için gerek askeri, gerekse gıda bakımından ihtiyaç duyulduğu ve Baudouin'in başlangıçta diğerlerinden daha güçlü olduğu tarihi gelişmelerden anlaşılmaktadır. Urfa Kontluğu Haçlıların Doğu Akdeniz'deki liman ve prensliklerinin güvenliği ve ticaret emtialarının gelip gitmesi bakımından stratejik bir noktada bulunmaktaydı.[190]

Haçlılarca Samsat(Sümeysat)'ın Emir Balduk'tan ve Suruc(Seruc)'un Emir Belek'ten alınması(1099), Musul'a doğru giden ticaret yolunun güvenliği bakımından önemli tesirler yapmıştır. Haçlılar Seruc ahalisinin kendilerine itaati reddetmeleri üzerine bütün halkı kılıçtan geçirmişler, erkek ve kız çocuklarını Urfa ve Antakya'ya götürmüşlerdir. Kaynaklar Urfa ve Antakya'da her tarafın Müslüman esirlerle doldurulduğunu bildirmektedir.[191] Ayrıca Nusaybin, Ceziret-i İbn Ömer(Cizre)'nin Haçlı saldırılarına uğraması bu durumu desteklemektedir. Çünkü bu Haçlı saldırıları ile Musul doğrudan tehdit altında kalmış olmaktaydı.

1100 yılında Urfa kontu Baudouin'in Kudüs kralı Godefroi'nin ölmesi üzerine Kudüs'e gitmesiyle, O'nun yerine Antakya'da bulunan kuzeni Baudouin de Bourg Urfa kontu olmuştur.

1103 yılında yeni Urfa kontu Mardin'in doğu taraflarına kadar bir sefer yaparak civarı yağmaladı ve döndü.[192] Irak'taki ve Suriye'deki Selçuklu beylerinin birbirine düşmesi Baudouin de Bourg'a sınırlarını genişletme imkanı veriyordu. Baudouin Musul ile Kudüs arasında bulunan Müslümanların birbirleriyle bağlantılarını kesmeyi düşünmekteydi. Özellikle Musul–Halep bağlantısı bu noktada önemli idi. Baudouin ve Joscelin(teyzesinin oğlu) ile Bohemond ve Tancred'in de yardımıyla Türklere

---

[190] Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu I, s.65
[191] Mateos, s.207
[192] Mateos, s.205-206

saldıran Haçlılara karşı Musul Emiri Çökürmüş ve Artukoğlu Emir Sökmen harekete geçtiler. İki ordu Habur Irmağı kenarında Re'su'l-Ayn(Ceylanpınar) mevkiinde karşılaştı.[193]

Harran bölgesinin hakimiyeti, Musul ve Meyyafarıkin bölgelerinin ele geçirilmesi hususunda Haçlılar birlikte hareket etmekte idiler. Ancak zaman zaman Haçlıların ihtilafa düşmesi onların Irak konusunda başarısız olmalarının sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. Nitekim 7 Mayıs 1104 tarihinde yapılan Harran Savaşı öncesinde Antakya Kontu Bohemond ve Tancred ile ters düşen Baudouin'in savaş sırasında yalnız kalması Türklerin başarılı olmasında etkili olmuştur.[194]

Harran Savaşı'nın sonunda Franklar kaçarken Baudouin'in atı çamura saplanmış ve Artukoğlu Emir Sökmen'in kuvvetleri O'nu esir almışlardır. Bohemond ve Tancred ise pusuda oldukları halde Baudouin'e destek vermeyerek kaçmayı tercih etmişlerdir. Sökmen kaçan Haçlı kuvvetlerini takip ederek onlardan birçoğunu öldürmüştür. Bu sırada Musul Emiri Çökürmüş tutsak Baudouin'i Sökmen'in çadırından aldırmıştır.[195]

Çökürmüş sefere devam ederek Harran'ı almış, Urfa'yı 15 gün kuşatmış ve şehri alamayarak Baudouinle birlikte Musul'a dönmüştür. Antakya ve Kudüs Haçlı kontlarından Baudouin du Bourg'un serbest bırakılması için 35 bin dinar ve 160 Müslüman esirin serbest bırakılmasını talep etmiştir.[196]

Baudouin 1104 tarihinden 1108'e kadar Musul emirlerinin elinde esir olarak kalmıştır. Böylece Haçlı kontluklar Musul'a karşı daha dikkatli hareket

---

[193]İbnü'l-Kalânisî, The Damascus Chronicle of The Crusades, İngilizce Terc: H.A.R Gibb, London, 1932, s.60(Amedroz, Bizeyl-i Tarih-i Dımaşk, Beyrut, 1908).

[194] İbnü'l-Esîr, X, s.303 ; İbnü'l-Kalânisî, s.60; Demirkent, Urfa Haçlı Kontluğu I, s.95-96

[195] İbnü'l-Esîr, X, s.257

[196] İbnü'l-Esîr, X, s.257

etmişlerdir. Baudouin de Bourg esir düşünce Urfa Kontluğu'na bir Norman prensi olan Tancred geçmiş ve Baudouin için istenen fidye-i necatı ödemeye yanaşmamıştır. Bu gelişme ile Urfa Kontluğu Antakya Norman Prensliği'ne bağlanmış olmaktaydı.[197]

1104 yılı Eylül'ünde Bohemond Avrupa'ya giderek Haçlılara yardımcı kuvvetler getirmek amacıyla yola çıktı ve Urfa kontu Tancred'i Antakya'ya vekaleten bıraktı. Tancred'in yerine ise eniştesi ve kuzeni(teyzesinin oğlu) Richard de Salerne geçti.[198]

Musul ve Nusaybin Selçuklu Emiri Çökürmüş 1105 yılı içinde Urfa'yı kuşatmış, bölgenin güvenliğini sağlayarak, Haçlılara bir darbe indirmek suretiyle Irak'a dönmüştür. Çökürmüş'ün bu seferinin sebebi de yine Irak'ın Urfa Kontluğu'nu tesirsiz hale getirmek isteği idi. İbnü'l-Esîr'in verdiği bilgilere göre Haçlılar Urfa'nın güneyindeki kervan yollarını yer yer ele geçirerek ve bölgedeki şehirleri yağma ederek büyük rahatsızlıklar vermekte idi. Bu durum dikkate alındığında Musul Emiri'nin faaliyet ve savaşları daha iyi anlaşılır.[199]

Diğer taraftan Sultan Berkyaruk ile Mehmet Tapar arasındaki mücadele anlaşma ile sonuçlanınca Musul, Mehmet Tapar'a düşmüş ve Çökürmüş, Mehmet Tapar'a bağlı olmayı reddetmişti. Bunun üzerine Tapar, 1104 yılı Ekim ayında Musul'u kuşatmaya başlamış ve bu kuşatma 4 ay sonra Berkyaruk'un ölüm haberi gelinceye kadar devam etmiştir. Çökürmüş bu durumda Tapar'a itaatini arzetmiş, Tapar da Musul ve civarını Çökürmüş'te bırakmıştır.[200]

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan 1105 yılında Urfa'yı kuşatmak üzere bölgeye gelmiş, bu sırada Çökürmüş'ün adamları gelerek Harran'ı

---

[197] Mateos, CLXXXII, s.224
[198] Runciman, II, s.38
[199] İbnü'l-Esîr, X, s.304
[200] İbnü'l-Esîr, X, 310-311

O'na teslim edeceklerini bildirerek Sultan Kılıç Arslan'ı davet etmişlerdir. İbnü'l-Esîr'e göre Güneydoğu Anadolu halkı ve Irak'ta "Sultan Kılıç Arslan" ismi pek sevilmeye başlamıştı. Bu sevginin sebebi Kılıç Arslan'ın Haçlılara ve Ermenilere karşı gösterdiği gayret idi.

Çökürmüş'ün Türkiye Selçuklu Sultanı ile ilişkileri Sultan Mehmet Tapar'ın Musul ve El-Cezire bölgesini Çavlı Sakavu'ya vermesine sebep olmuştur. Ancak Çavlı'nın bölgeye gelmesinde esas amaç bütün Irak ve Suriye beylerini birleştirerek Haçlılara karşı tek bir güç oluşturabilmekti. Nitekim İbnü'l-Esîr bu fikri destekleyici ifadeler kullanmaktadır.[201]

Çavlı'nın Musul'a gelmesiyle I. Kılıç Arslan'a bağlanmış olan Musul'u Çökürmüş'ten almasından sonra Habur Nehri kıyısında yapılan Kılıç Arslanla Çavlı arasındaki savaş sonunda, I. Kılıç Arslan nehirde boğulmuş, böylece Kılıç Arslan'ın elinde bulunan Haçlı esirleri Baudouin ve Joscelin Çavlı'nın eline geçmiştir.[202] Şüphesiz 1108 yılından itibaren Çavlı ile Büyük Selçuklu Sultanı Mehmet Tapar'ın arasının açılması Haçlı esirlerin serbest kalmasında etkili olmuştur. Mehmet Tapar, Emir Mevdud'u Aksungur El-Porsuki ve Sökmen El-Kutbî gibi beylerle Musul'a gönderince Çavlı Nusaybin'e gitmiş, buradan da hareketle Rahbe'ye giderken Habur kıyısında Makisin mevkiinde Baudouin'i bazı şartlarla serbest bırakmıştır. Bundan sonra Çavlı Mehmet Tapar'ın yanına af dilemeye gitmiş, ümit ettiği şekilde affedilerek kendisine Fars bölgesinde bir arazi ikta edilmiştir. Böylece Musul Emiri Çavlı ile Urfa Kontu Baudouin arasındaki ittifaklık sözleşmesi de uygulanamamıştır.

---

[201] İbnü'l-Esîr, X, s.339

[202] İbnü'l-Esîr, X, s.295; El-Azımî(A.Sevim), s.34-36; Joscelin Çavlı tarafından bu sırada serbest bırakılmış, Baudouin ise esir tutulmuştur. Çavlı'nın bu hareketiyle Urfa Kontluğu ile askeri müttefiklik düşüncesi taşıdığı ileri sürülebilir. Nitekim Mateos'a göre Baudouin, Peçenekler, Çavlı, Joscelin ve Ermeni Kogh Vasil'in katıldığı müttefik ordu ile Antakya Prensi Tancred arasında Tell-Başir'deki savaşta müttefik kuvvetler Tancred'e yenilmiştir. Bu olay Haçlı kronikleri ve doğu kaynaklarında detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bkz. Ebu'l-Ferec, Çev: Ö. R. Doğrul, TTK, Ankara, 1999, C.II, s.349

Çavlı'dan sonra Irak ve El-Cezire bölgesinin emiri olan Mevdud, 1110 yılından itibaren Haçlıların özellikle Urfa dışına akınlar düzenleyemez duruma gelmesini sağlayacak tedbirler almıştır. Böylece Büyük Selçuklu Devleti ilk defa bölgede Haçlılara karşı bu derece güçlü bir politika geliştirmiş olmaktaydı. Nitekim İbnü'l-Kalânisî Mehmet Tapar'ın emriyle Armeniye ve Meyyafarikin(Silvan) Emiri Sökmen El-Kutbî ile Emir Mevdud'un Franklara karşı savaş yapmalarını emrettiği bizlere bildirmektedir.[203]

Emir Mevdud ve Sökmen El-Kutbî bu emir üzerine Urfa'yı kuşatmışlar, ancak Kudüs kralı I. Baudouin, Trablus Kontu Bertrand, Ermeni Gog Vasil, Ermeni Apilgarip ve Antakya Prensi Tancred birleşerek Harran bölgesine gelmişler, bu durumda Mevdud da Harran tarafına gelerek Haçlılara karşı savaş hazırlığı yapmıştır. Bu sırada Haçlılardan Tancred müttefikleri ile anlaşmazlığa düşerek bölgeden ayrılmıştı. Başlarında Kudüs Kralı Baudouin'in bulunduğu Haçlı ordusu geri çekilirken Musul Emiri Mevdud onlardan birçoğunu öldürmüştür.[204] Bu olay Büyük Selçuklu Devleti'nin Irak ve Suriye'yi savunmasında etkili olduğunu gösteren önemli bir hadisedir.

Haçlıların Ortadoğu'da 1095-1110 yılları arasındaki işgal ve faaliyetleri Bağdat'ta halkın gösteriler yapmasına sebep olmuştur. Halep ahalisinden Haşimi sülalesine mensup bir şerif ile fakih, tacir ve sufilerden oluşan bir heyet Bağdat'ta Sultan Camii'ne gelerek Cuma hutbesi sırasında hatibi yerinden indirmişler ve minberi tahrip etmişlerdi. Ertesi Cuma aynı grup Halife Camii'nde aynı hareketleri tekrar etmişler, İslam ahalisinin Haçlıların şerrinden kurtarılması için harekete geçilmesini talep etmişlerdir.[205] Bu olay sırasında Sultan Mehmet Tapar da Bağdat'ta bulunmaktaydı.

Bu talep ve mektuplar üzerine 1111 yılında Sultan'ın emriyle Emir Mevdud, Emir Sökmen El-Kutbî, Porsuk b. Porsuk ile birlikte Franklara karşı

---

[203] İbnü'l-Kalânisî, s.169

[204] İbnü'l-Kalânisî, s.170.

[205] İbnü'l-Kalânisî, s.173; İbnü'l-Esîr, X, s.339; Ebu'l-Ferec, II, s.350

sefere çıkarak Tell-Başir'i kuşatmış fakat alamamıştır. 1112 yılında Emir Mevdud Musul'dan hareketle Urfa ve Suruc üzerine bir sefer yapmış, Urfa kuşatılmış, şehrin Ermeni ahalisinin de Türk yönetimini istemesine rağmen şehir alınamamıştır.[206]

1113 yılında Musul Emiri Mevdud'un Dımaşk'ta bir batını fedaisi tarafından öldürülmesinde Haçlı-Batını ittifakının rolü olduğu söylenebilir. Çünkü Emir Mevdud Haçlılara karşı son yıllardaki faaliyetleri ile oldukça büyük kayıplar verdirmişti.

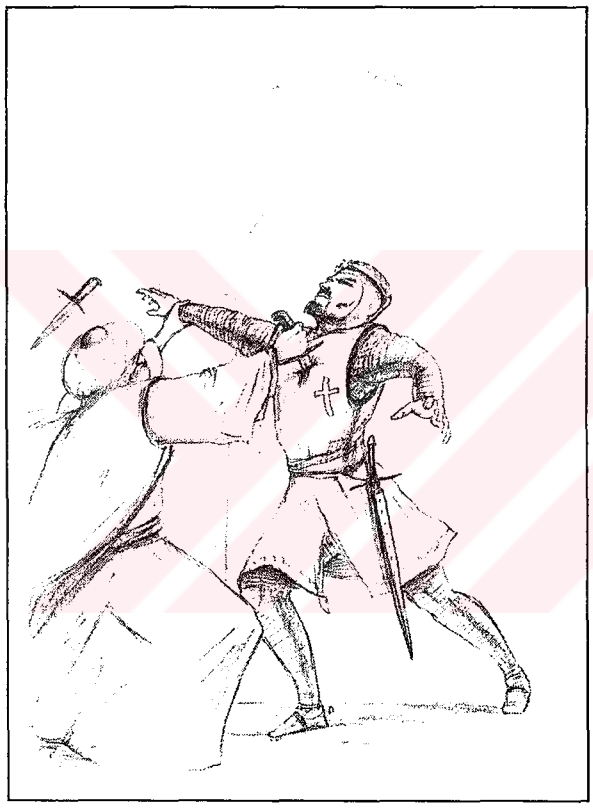
Mehmet Tapar Emir Mevdud'un yerine Musul'a Aksungur El-Porsuki vali tayin etmiş ve Haçlılara karşı mücadeleye devam emrini vermişti. Aksungur, 1114 ve 1115 yılında Kuzey Suriye ve Urfa yöresine bir sefer yapmış, bu sırada ölmüş bulunan Ermeni Beyi Kogh Vasil'in hanımı Aksungur'dan yardım istemişti. Anlaşılan o ki, Ermeniler de Haçlılardan oldukça muzdarip olmuşlardı. Ancak Aksungur bu seferinde başarısız oldu ve sefer sonrası yolda İlgazi'nin baskınına uğrayarak Musul'a döndü. Bu olay O'nun Musul'daki görevden 1118 yılına kadar azledilmesine sebep oldu. 1118'de Mehmet Tapar'ın oğlu Mahmud Tapar tarafından tekrar görevine atanan Aksungur, Halep'in Haçlılar tarafından zaptedilmesine engel oldu. Bundan sonra da bölgedeki faaliyetlerinde devam eden Aksungur 1125 yılında Kefertab, Hama, Azaz ve Kınnesrin üzerine bir sefer yapmış, sefer sonunda Haçlılarla bir anlaşma yaparak Musul'a dönmüştür.

Diğer taraftan 1118 yılında Kudüs Kralı Baudouin'in ölmesi üzerine Urfa Kontu Baudouin O'nun yerine geçmek üzere Kudüs'e gitmiştir. Bu sırada Urfa Haçlı Kontluğu'nun Sınırı Doğu'da kesin hatları ile çizilememekle beraber Ravendan ve Ceylanpınar'a kadar uzandığını söyleyebiliriz.

---

[206] İbnü'l-Kalânisî, s.184

1118-1124 yılları arasında Haçlılarla Ortadoğu'da en çok çarpışan kişi Belek Gazi, İlgazi ve Musul Valisi Aksungur olmuştur. Onların faaliyetleri Haçlıların daha doğu'ya ilerlemelerine ve bölgede kalıcı bir şekilde yerleşmelerine engel teşkil etmiştir. Ancak Suriye'deki emirler arasında bir birliğin olmayışı Haçlılara karşı etkili bir nihai seferin ortaya konulmasını güçleştirmekteydi.



Resim 6. Bir Türkmenin Haçlı Şövalyesini Öldürmesi

Sultan Mahmud Tapar Aksungur'un ve O'nun yerine Musul'da vali olan oğlu İzzeddin Mesud'un ölmesi üzerine bölgeye, daha önce Büyük Selçuklu Basra Emiri olan ve halen Bağdad ve Irak Şahnesi görevinde bulunan İmadeddin Zengi'yi vali olarak atamıştır. Zengi 1127 yılında Musul'a gelerek yönetimi eline almış ve derhal Haçlılar üzerine sefere çıkmıştır. Cizre, Nusaybin, Sincar bölgesini ele geçiren Zengi, 1128 yılında Halep'e girmiştir. Buralardaki hakimiyetini Selçuklu hanedanından Melik Rıdvan'ın kızıyla evlenerek pekiştiren Zengi, bundan sonra Haçlılara karşı bölgedeki birliğin temsilcisi durumuna gelmiştir.[207]

Haçlılar Türklere karşı casusluk işinde Ermenileri ve Batınileri kullanmaya çalışmışlardır. Dikkati çeken bir nokta da Musul halkı içerisinde bulunan Nasturilerin bu dönemde Haçlılara destek olacak faaliyette

[207] Kenneth Setton, "The Career of Nur-ad-din" A History of the Crusades, Vol, I, Philadelphia, 1955, s.513-527, Terc.: Kâzım Yaşar Kopraman, Nurettin'in Faaliyeti, DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, C.4, Sayı:6-7, Ankara, 1966; Hüseyin Kayhan, Irak Selçukluları, Konya, 2001, s.107

bulunmamalarıdır.[208] XI. yüzyılda Ortadoğu'ya gelen Haçlılar dini, ekonomik ve siyasi sebeplerle gelmişlerdi. XX. yüzyılda ise dini sebebin öneminin azaldığı fakat ekonomik ve siyasi sebeplerle bölgeye gelindiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Haçlı seferlerinin sebepleri sadece önem sırası değiştirmiştir denilebilir.

1.6. SURİYE SELÇUKLULARI-HAÇLI MÜNASEBETLERİ

Büyük Selçuklu Devleti meliki Tacuddevle Tutuş b. Alparslan'ın Şubat 1095'te Berkyaruk ile yaptığı Rey yakınlarındaki savaşta mağlup olarak öldürülmesiyle Halep'te oğlu Melik Rıdvan babasının yerine geçerek, adına hutbe okuttu ve civardaki bazı yerleri kendisine bağlamaya başladı. İtaat arzedenler arasında Yağısıyan da bulunuyordu. Başlangıçta yanında olan Rıdvan'ın kardeşi Dukak ise Dımaşk'a kaçarak buranın hakimi oldu. Bu sırada Tutuş'un atabeylerinden Tuğtekin de Dımaşk'a geldi. Öte yandan Tutuş'un ölmesinden sonra Rıdvan babasının tutsağı olan Kürboğa ve kardeşi Altuntaş'ı Sultan Berkyaruk'un emriyle serbest bırakmak zorunda kaldı(1096).[209] Kürboğa ve kardeşi Altuntaş Harran ve Nusaybin'i alarak Tutuş'un kumandanı Ali b. Şerefüddevle'nin elinde bulunan Musul'u muhasara ettiler. Ceziret İbn Ömer(Cizre) hakimi Çökürmüş başlangıçta Kürboğa'ya karşı gelmişti, sonradan itaatini arzederek Musul kuşatmasına katıldı. Dokuz aylık bir kuşatmadan sonra Musul Kürboğa'nın eline geçti(1097).[210] Kardeşinin yaptıklarına kızan Melik Rıdvan Dımaşk üzerine yürümesine rağmen alamayarak geri döndü. Dukak da Seruc hakimi Sökmen b. Artuk, Yağısıyan ve Tuğtekinle birlikte Halep üzerine yürüdü. Kınnesrîn'deki savaşta Dukak mağlup oldu. Hutbede kendi isminden önce Rıdvan'ın isminin okunmasını kabul etti(1097). İbnü'l-Esîr'e göre bu savaştan Antakya'ya dönen Yağısıyan şehre varışının üzerinden 3 gün bile geçmeden

---

[208] Kadir Albayrak, Keldâniler ve Nastûriler, Ankara, 1997, s.77-78, Bizans baskısından kaçarak önce Bağdat'a sonra 831 yılında Musul'a yerleşen Nasturilerin Haçlı Seferleri döneminde olaylara karışmamışlardır. Çünkü Onlar zaten batı Hristiyanlığı ile kavgalı durumda bulunmakta idiler.

[209] İbnü'l-Esîr, X, s.208-209, 216

[210] İbnü'l-Esîr, X, s.216

Haçlılar Antakya'yı muhasaraya başladılar. Yağısıyan oğlu Şemsüddevle ile Suriye'deki Selçuklu Meliklerine ve diğer beylere haber gönderdi.[211] Görüldüğü üzere Haçlılar Antakya önlerine geldiğinde Suriye hakimleri birbirlerini yenmeye çalışmakta idiler. Bir barış ortamı mevcut olmadığı gibi, büyük bir devlet ordusu da bölgeden uzaktı. Berkyaruk tahtını sağlamlaştırmakla meşguldü. Büyük Selçuklu devletinin iç problemleri sadece Suriye ile sınırlı kalmıyor, bütün İran ve Kirman'da büyük isyan ve itaatsizlik olayları yaşanıyordu. Selçuklu başkentinde batıdan gelen bir ordu haberi acele dikkate alınacak tehlike olarak görülemezdi. Bütün bunlara rağmen Kürboğa'ya emir veren Sultan Berkyaruk bölgedeki karışıklıklara son vermek istemekteydi.

1.6.1. Halep Selçuklu Melikliği-Haçlı Münasebetleri

Yağısıyan'ın yardım istemesi üzerine Antakya kuşatmasına bizzat katılmayan Halep Meliki Rıdvan Yağısıyan'ın oğlu Şemsüddevle komutasında bir orduyla destek vermiştir. Antakya Haçlı Kontluğu'nun kurulmasıyla Halep Selçuklu Melikliği doğrudan Haçlı tehdidi altına girmiştir. Haçlılar Rıdvan ve Dukak'a haber göndererek amaçlarının sadece önceden Bizans'a ait olan yerleri almak üzere geldiklerini bildirdiler.[212] Haçlılar Halep Melikliği aleyhine hızla gelişerek ilk önce Maaratü'n-Numan'ı 11 Aralık 1098'de işgal ettiler. Buraya sığınmış olan binlerce Müslümanı öldürdüler.[213] Kefertâb, Humus(Hıms) ve Akka'ya saldıran Haçlılar buraları alamadılar. Ancak Kudüs'ün ele geçirilmesinden sonra 5 Haziran 1100'de Haçlılar Kellâ muharebesi ile Rıdvan'ı yendiler ve üçbin ikiyüz Müslüman öldürüp, birçoğunu da esir aldılar.[214] Haçlıların Harran Bozgunu sonrası harekete geçen Rıdvan Haçlıların elinde bulunan bazı kaleleri ele geçirerek Halep

---

[211] İbnü'l-Esîr, X, s.224-225; İbnü'l-Adîm(A. Sevim), s.89

[212] İbnü'l-Kalânisî, s.42-43; İbnü'l-Esîr, X, s.230; Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, Camiü'd-Düvel I, Yay: Ali Öncül, İzmir, 2000, s.226; A.Sevim, Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi, TTK, Ankara, 1989, s.189

[213] İbnü'l-Kalânisî, s.46; İbnü'l-Esîr, X, s.231-232; El-Azımî, s.32; İbnü'l-Adîm, s.90

[214] İbnü'l-Adîm, s.93

üzerindeki ablukayı kırmayı başardı. Antakya kontu Tankred'in 1104 yılında Rıdvan'ın naibinin bulunduğu Artah'a saldırması sonucunda Artah'a yardıma giden Rıdvan yapılan Halep'e yakın Aynu Seylû(Aynu Seylem)'daki savaşta yenildi. İbnü'l-Adîm'e göre bu savaşta birçok büyük gazi şehit olmuştur. Yenilgide Artahlı Ermenilerin payı bulunmaktadır.[215] Haçlılar bu savaşta Türklerden öğrendikleri pusu taktiğini kullanmışlardır. Buna göre, önce yenilmiş gibi yaparak geri çekilmişler, yağma işine koyulan Müslüman askerlerini etraftan saldırarak kılıçtan geçirmeye başlamışlardır. Bundan sonraki savaşlarda Haçlıların yer yer bu taktiği kullandıklarını görmekteyiz. Bu zaferle Haçlılar Halep'i tehdit etmeye başladılar. Hatta Halep yakınlarındaki Cezr, Leylûn gibi yerleri yağmalayarak, Şeyzer-Halep arasındaki Müslüman halkı yurtlarından ettiler.[216] Güç durumda kalan Halep Meliki Rıdvan Haçlılara karşı ittifak girişimlerinde bulunduysa da başarılı olamadı.[217]

Melik Rıdvan durumun tehlikeli bir hal alması üzerine Fatımîler ve Batınîlerle işbirliği yaptı.[218] Ancak Sultan'ın Çavlı Sakavu'yu Musul'a göndermesi üzerine Fatımîlerle açıktan olan ilişkilerini koparmak zorunda kaldı. Rıdvan, 1107 yılında Habur Suyu kıyısında yapılan savaşta Çavlı'nın yanında Kılıç Arslan'a karşı savaştı. Kılıç Arslan'ın ölmesinden sonra Musul ve civarının valisi olan Çavlı, Sultan Mehmet Tapar'a göndermesi gereken vergiyi göndermediği ve Sultan Bağdat'ta iken O'nu yanına çağırdığı halde gitmediği için Mehmet Tapar Emir Mevdud'u Musul'a gönderdi. Çavlı yanında esir bulunan Haçlı kontu Baudouin de Bourg'u serbest bırakarak O'nunla müttefiklik anlaşması yaptı. Joscelin ve Baudouin Tancred'den kendi

---

[215]İbnü'l-Kalânisî, s.69; İbnü'l-Adîm, s.93; Bu olay İbnü'l-Esîr'de 1105 yılı olayları arasında kaydedilmiştir. Ayrıca çarpışmanın yeri hakkında net bir bilgi verilmeyerek, sadece Müslümanların Kınnesrin'e geldiği belirtilmiştir. Biz burada İbnü'l-Kalânisî ve İbnü'l-Adîm'deki tarihi esas aldık(İbnü'l-Esîr, X, s.318).

[216] İbnü'l-Adîm, s.94

[217] İbnü'l-Esîr, X, s.326-327

[218] Batınîler Halep'te Melik Rıdvan'ın izniyle "Daru'd-Da've" adlı bir propaganda merkezi açmışlardı(İbnü'l-Adîm, s.90, 96).

ülkelerini talep ederek, Kogh Vasil'in Misis(Ayas, Mamistra)'ten gelen Peçenek(Padzinag) ve Ermeni kuvvetlerinin de desteği ile aldılar. Çavlı Baudouin'in müttefikliğini kaybetmemek için fidye-i necatı almaktan vazgeçince, Melik Rıdvan Çavlı'nın Halep üzerine gelmesinden çekinerek Tancred'e mektup yazıp O'nunla anlaştı. Çavlı'nın Halep topraklarına saldırması nedeniyle Tankred-Rıdvan ve Çavlı Sakavu-Baudouin de Bourg-Joscelin de Courtenay müttefik orduları arasında Tell Başir yakınında yapılan savaşı Tankred-Rıdvan ittifakı kazandı. Savaşın kaybedilmesinde Çavlı'nın emirlerini dinlemeyen bazı askerler sebep olmuştu. Baudouin Ravendan kalesine kaçtı.[219] Burası Ermeni Bagras'a ait bir kale idi. İbnü'l-Esîr Joscelin ve Baudouin'in Tell Başir kalesine sığındığını söylüyorsa da Baudouin'in Ravendan kalesine sığındığı bilgisini veren Mateos, muhtemelen Baudouin'in Tell Başir'den Ravendan Ermenileriyle birlikte giderek Ravendan'a sığındığını belirtmek istemektedir. Çavlı ise Rahbe'ye oradan da Sultan Mehmet Tapar'ın yanına gitmiştir. Görülüyor ki, Ermeniler artık Tancred'in tekrar Urfa, Tell Başir ve Çukurova'da tek hakim olmasını istememektedirler. Joscelin ve Baudouin'i bu yüzden desteklemektedirler. Bu olay günümüzdeki askeri çıkar amaçlı Ortadoğu tartışmaları ve savaşlarına benzemektedir. Günümüzde de Ortadoğu'da bu tarz müttefiklikler tesis edilebilmektedir. Olaya bu şekilde bakıldığında ortaçağın İslam dünyası ile XXI. yüzyılın İslam dünyasının benzer sorunlarla karşı karşıya olduğu anlaşılmaktadır.

Musul valisi Mevdud'un Sultan Mehmet Tapar'ın emriyle[220] büyük bir ordu toplayarak Melik Mesutla birlikte Urfa'yı kuşatmasından yararlanan

---

[219] İbnü'l-Esîr, X, s.370-373; İbnü'l-Kalânisî, s.83; Mateos, CXCIX, s.234-235; A. Sevim, "Suriye Selçukluları", DGBİT, İstanbul, 1992, C.VII, s.99-100

[220] Mevdud'un seferinin birçok sebebe dayandığı anlaşılmaktadır. Mateos Baudouin ve Joscelin'in Mevdud'u Tarncred'e karşı yardım için çağırdıklarını yazmaktadır. Ancak hadiselerin gelişimine bakıldığında Urfa'nın muhasarası ve sonraki olaylar Emir Mevdud'un daha çok Baudouin ve Joscelin'e zarar verdiğini göstermektedir. İbnü'l-Esîr Sultan Mehmet Tapar'ın Halep halkından bazı kimselerin Bağdat'a gelerek Sultan Camii ve Halife Camii'nde Cuma namazları sırasında bağırıp çağırması ve minberleri kırarak olaylar çıkarması üzerine Mevdud'a emir verdiğini belirtmektedir. Mevdud'un hareketinde Sultan'ın emri daha etkili olmuş olmalı ki, Selçuklu ordusu bütün Haçlıları

Rıdvan, Tankred ile yapmış olduğu anlaşmayı bozarak, Antakya kontluğu topraklarına akın yapması üzerine Tancred Melik Rıdvan'ın elinde bulunan Esârib, Zerdana kalelerini işgal ederek Rıdvan'ı ağır bir anlaşmaya zorladı. Rıdvan barış istemek zorunda kaldı. Yapılan anlaşmaya göre, Rıdvan Tancred'e otuz iki bin dinar verecekti. Böylece Rıdvan'ın elinde Hama ve Halep'ten başka bir yer kalmadı(1111).[221] Bundan sonra Haçlılara karşı müttefiksiz kalan Melik Rıdvan, Mevdud ve Tuğtekin ile ilişkilerini iyileştirmeye çalıştı. Ancak bu işte de pek başarılı olamadı. Çünkü Tancred'den çekinmekteydi.

Melik Rıdvan Haçlı baskısı karşısında Tuğtekin'i Halep'e davet ederek, Onunla anlaşma yaptı. Buna göre, Tuğtekin Rıdvan adına hutbe okutup, para bastıracaktı(1112).[222] Bu anlaşmadan kısa bir süre sonra Atabey Tuğtekin zor durumda kalarak Haçlılara karşı Melik Rıdvan ve Emir Mevdud'dan yardım istedi. Mevdud, Sincar hakimi Temirek b. Altuntaş ve Emir Ayaz b. İlgazi'yi de yanına alarak sefere çıktı(18 Mayıs 1113). Tuğtekin de Haçlı ordusu ile birleşerek Ürdün Nehri boyunca ilerlediler. Taberiye Gölü kıyısında yapılan savaşta Kudüs kralı Baudouin ve Tell Başir kontu Joscelin mağlup oldular. Bu savaşta Tuğtekin yardım istemesine rağmen yardım göndermekten kaçınan Rıdvan, savaşı Müslümanlar kazanınca yüz atlı gönderdi. Ancak Tuğtekin Rıdvan'ı anlaşmayı bozmak ve korkak

---

hedef alarak Mehmet Tapar'ın emriyle yola çıkmıştır(İbnü'l-Esîr, X, s.386; Mateos, CCIV, s.238); Bu sırada Melik Tekiş amcazadesi Sultan Mehmet Tapar'dan kaçarak Hama ve Hıms üzerinden Halep'e geldi. Oradan da Tancred'in yanına sığındı(İbnü'l-Kalânisî, s.131(Amedroz, s.183)).

[221] Rıdvan Haçlıların Urfa'ya yardıma gittikleri sırada Haçlılara ait bazı yerleri yağmalayarak, birçok Haçlıyı öldürmüştü. Ancak bunun karşılığında Haçlılar daha büyük bir yağma ve öldürme yaparak Melik Rıdvan'ı vergiye bağladılar. Öte yandan Melik Rıdvan kendisine yardıma gelen Büyük Selçuklu ordusuna Halep kapılarını açmayarak hem Haleplilerin hem de Tuğtekin ve Emir Mevdud'un tepkisini üzerine çekmiştir(İbnü'l-Kalânisî, s.117(Amedroz, s.175); İbnü'l-Esîr, X, s.386, 388-389; İbnü'l-Adîm, s.94-95; El-Azımî, s.37).

[222] İbnü'l-Adîm, s.95-96

davranmakla suçlayarak, hutbe okutmayı ve para bastırmayı Rıdvan adına yapmaktan vazgeçti(30 Haziran 1113).[223]

10 Aralık 1113'te Melik Rıdvan'ın ölmesiyle yerine on altı yaşındaki oğlu Alparslan geçti.[224] Alparslan Mehmet Tapar'ın emri üzerine babası Rıdvan zamanında çoğalan ve Halep halkının da şikayetçi olduğu Batınileri takip ettirerek, bunların ele başlarından Ebu Tahir Es-Saiğ'i ve adamlarını öldürttü. Diğerlerinin de şehirden uzaklaştırılmalarını sağladı. Batınilerden bir kısmı Haçlı kalelerine sığındılar.[225] Melik Alparslan(El-Ahras) zamanında yönetimi eline geçiren Hadım Lü'lü El-Yâyâ[226], Alparslan'ın kendi isteği doğrultusunda hareket etmediğini görerek, O'nu Halep kalesindeki odasında öldürttü ve yerine altı yaşındaki kardeşi Sultanşah'ı geçirdi(5 Eylül 1114).[227] Haçlılara karşı Sultan Mehmet Tapar'dan yardım istemiştir. Lü'lü, Sultan'ın Artukoğlu İlgazi, Dımaşk Emiri Tuğtekin ve Haçlılar üzerine gönderdiği, Porsuk b. Porsuk'a karşı tavır alarak İlgazi ve Tuğtekinle anlaşmış, Porsuk'un başarısız olmasında birinci derecede rol oynamıştır(1115.[228] Hadım Lü'lü'nün 1117 yılında öldürülmesinden sonra,[229] Lü'lü'nün yerine Şemsü'l-Havass Yaruktaş atabey oldu. Ancak Haçlılar karşısında zor duruma düşen Halep ahalisi Artukoğlu İlgazi'yi şehre davet etti. İlgazi şehri tamamen kontrolüne alarak Sultanşah b. Rıdvan'ı hapse attı(1118).[230] Böylece Halep Selçuklu Melikliği son bulmuştur. Suriye'deki Selçuklu Melikliği olarak Tutuş'un ölümünden itibaren çoğu zaman bağımsız olan Halep'in Haçlılarla

---

[223] İbnü'l-Esîr, X, s.305; İbnü'l-Kalânisî, s.133-137; İbnü'l-Adîm, 96-98; El-Azımî, s.38

[224] Melik Alparslan Antakya hakimi Yağısıyan'ın kızı Çiçek Hatun'un oğludur(İbnü'l-Kalânisî, s.144; İbnü'l-Esîr, X, s.397-398; El-Azımî, s.31).

[225] İbnü'l-Kalânisî, s.145-146; İbnü'l-Esîr, X, s.398; İbnü'l-Adîm, s.96, 99

[226] İbnü'l-Kalânisî'nin Amedroz neşrinde Lü'lü'nün "Baba" diye meşhur bir zat olduğu yazılmıştır(İbnü'l-Kalânisî, s.148(Amedroz, s.191); İbnü'l-Adîm, s.97).

[227] Olayın tarihini İbnü'l-Adîm doğru vermektedir(İbnü'l-Adîm, s.99-100; İbnü'l-Kalânisî, s.155).

[228] İbnü'l-Esîr, X, s.405-407

[229] Bir rivayete göre Hadım Lü'lü Sultanşah'ı öldürmek istiyordu. Bu durumu bilen askerlerden bazıları Caber kalesinde iken "İşte tavşan, tavşan!" diyerek Lü'lü'yü oklarla öldürdüler(İbnü'l-Esîr, X, 422).

[230] İbnü'l-Kalânisî, s.155-157(Amedroz, s.197-199); İbnü'l-Esîr, X, s.423

ilişkileri diğer emirlerden farklılıklar arzetmektedir. Dımaşk'a göre daha zayıf bir Haçlı politikası izleyen Rıdvan bu bakımdan başarısız olarak görülmektedir. Ancak Halep'i kendisinin ölümüne kadar elinde tutmayı başarması bile bir başarı olarak görülebilir. Aksi taktirde Haçlıların Suriye içlerine ilerleme istekleri başarıyla sonuçlanabilirdi.

1.6.2. Dımaşk Selçuklu Melikliği[231]-Haçlı Münasebetleri

Antakya önlerine gelen Haçlıların öncü birliklerinden bir kısmı yiyecek temini için güneydeki El-Bara bölgesine doğru gitmişti. Flandr kontu Robert komutasındaki bu birliğin geldiğinden Şeyzer'de iken haberdar olan Melik Dukak askeri ile El-Bara bölgesine geldi(31Aralık 1097). Dımaşk kuvvetleri ile burada yapılan savaşta Bohemond'un Haçlılara yardıma gelmesi ile Haçlılar mağlup olmaktan kurtuldular. Her iki taraf da kayıp vererek çekildi. Haçlılar Er-Ruc'a'ya çekildiler. Oradan da Antakya önlerine döndüler.[232] Dımaşk Selçuklu Meliki Dukak b. Tutuş ve Atabey Tuğtekin, Kürboğa'nın düzenlemiş olduğu Antakya seferine de katılmıştır.[233] Haçlıların Antakya'yı kahramanca değil, hile ile almalarından sonra Antakya önlerine gelen orduda birçok üst düzey emir bulunmakta idi. Bunlar aslında aralarında anlaşmazlıkları olan emirlerdi. Kürboğa'nın ordusu büyük fakat homojen bir ordu değildi. Duyguda, düşüncede itaatsizlikler ve kıskançlıklar kuşatmanın uzamasıyla gittikçe arttı. Sonunda Kürboğa'nın Melik Rıdvanla ilişkileri Melik Dukak, Tuğtekin ve Artukoğullarını endişelendirmeye başladı. Haçlılar zayıf ve bir mızrak morali ile desteklenmiş halde iken bu büyük ordunun zaaflarından

---

[231] "Dımaşk Selçuklu Atabeyliği" başlığı da uygundur. Ancak Tuğtekin'in faaliyetleri ağırlıklı olarak yer almasına rağmen Büyük Selçuklu Devleti'nin bölgedeki tesirlerinin devam ettiğini belirtmek için bu başlığı tercih ettik.

[232] İbnü'l-Kalânisî, s.43; Mateos, CLI, s.192; Halep Meliki Rıdvan Melik Dukak'tan sonra Yağısıyan'ın yardım çağrısını ikinci uyan oldu. Rıdvan, Haçlılara karşı bir birlik göndermiş ve Sökmen b. Artuk ile Şemsüddevle b. Yağısıyan'ın emrindeki bu birlikler yenilerek geri dönmüştür. Bu olaydan sonra Sökmen ve Yağısıyan Dukak ile anlaşarak O'nun tarafına geçmişlerdir(İbnü'l-Adîm, s.90; İbnü'l-Kalânisî, s.42; Alptekin, Dımaşk Atabeyliği, s.12-13).

[233] İbnü'l-Kalânisî, s.42; İbnü'l-Esîr, X, s.230; El-Azımî, s.31; Alptekin, Dımaşk Atabeyliği, s.14

yararlanarak galip geldiler(28 Haziran 1098).[234] Haçlılar güneye doğru ilerlerken Maarratü'n-Numan'ı alarak yağmaladılar(Aralık 1098). Bohemond ve Raymond burasının kime bırakılacağı konusunda anlaşamadı. Bunun üzerine Bohemond ana ordudan ayrılarak Antakya'ya döndü. Raymond Maarra'yı el-Bara piskoposuna bırakarak Raviye'ye gitti.[235] Haçlıların Kefertâb, Şeyzer, Arka(Irka), Humus ve Akka üzerinden giderek[236]

Kudüs'ü ele geçirmeleriyle Dımaşk Selçuklu Melikliği Kudüs Haçlılarına en yakın Müslüman emirlik olmuştur. Kudüs Kralı olan Godefroi'nin Sevad topraklarına saldırması sonucunda Dukak'ın Sevad'a yardıma giden askerleri Tankred'i yenmişlerdir. Bu yenilgiden sonra Tankred Sevad'a yağmalama harekatını daha da artırarak sürdürdü. Melik Dukak 1101 yılında Humus Emiri Cenahüddevle Hüseyin'i de yanına alarak Godefroi de Boillon'un yerine Kudüs kralı olmak için yanına beşyüz şövalye ve bir o kadar da piyade askerle giden Urfa Kontu Baudouin de Boulogne'a bir baskın düzenleşmiş ise de başarılı olamamıştır(1101).[237]

Haçlılar bir liman şehri olan Hayfa'yı kılıç zoruyla ve Arsuf'u da eman ile aldılar. Arsuf'taki Müslümanları yurtlarından çıkardılar. Ardından Kayseriye(Caesaria)'ye saldırarak Cenevizlilerin de yardımı ile alarak, burada buldukları herkesi öldürdüler, şehri yağmaladılar(1101).[238]

---

[234] İbnü'l-Kalânisî, s.45-46; İbnü'l-Esîr, X, s.230; El-Azımî, s.31; Anna, s.334-335; Runciman, I, s.189-192

[235] Raviye Antakya ile el-Bara arasında Antakya'ya 25 mil(40km)

[236] İbnü'l-Kalânisî, s.47; İbnü'l-Esîr, X, 232; El-Azımî, s.32

[237] İbnü'l-Kalânisî, s.51; İbnü'l-Esîr bu savaşta Baudouin'in yenildiğini belirtmektedir(İbnü'l-Esîr, X, 267). Dımaşk Atabeyi Tuğtekin'in oğlu Tacülmülk Böri 1100 yılında Cebele'ye hakim olmuş, ancak halka kötü davranması üzerine buradan ayrılmak zorunda kalmıştır. Trablus hakimi İbn Ammar halkın kendisinden yardım istemesi üzerine Cebele'ye asker göndererek burasını kendisine bağladı(İbnü'l-Esîr, X, s.257; İbnü'l-Kalânisî, s.53(Amedroz, s.139)).

[238] İbnü'l-Kalânisî, s.51; İbnü'l-Esîr, X, s.267

1102 yılında İstanbul'dan dönen Raymond bölgedeki dağlı Hristiyanların da yardımıyla Trablus(Tripoli)'u kuşattı. Fakat alamayarak oradakilerle anlaşıp, Trablus'a bağlı Antartus(Tartus, Tortosa)'a gitti. Raymond'un Tartus(Antartus)'u ele geçirmesiyle korkuya kapılan Trablus emiri İbn Ammar, Humus emiri Cenahüddevle ve Dımaşk meliki Dukak'tan yardım istemesiyle gerçekleşen sefer Müslüman ittifak ordusunun yenilmesiyle son buldu. Cenahüddevle Hüseyin'in üç batınî tarafından mescidde öldürülmesiyle[239] Raymond'un tehdidi altında kalan Humus şehri Dımaşk Meliki Dukak'ın eline geçti.[240]

1103 yılında Melikşah'ın kölelerinden Rahbe kalesi hakimi Kaymaz'ın 1102 Aralık ayında ölmesi üzerine buranın hakimiyetini eline geçiren Emir Hasan bir kısım halka kötü muamele ederek hapse atmıştı. Melik Dukak ve Ababey Tuğtekin olaylardan haberdar olarak elinde Hasan'ın elinde bulunan Rahbe kalesini muhasara ettiler. Hasan'ın eman dilemesi üzerine kale barış yoluyla alındı.[241]

Haçlılar 30 Mart 1104'de Fransa'dan Lazkiye(Laodicea) limanına gelen tüccar, asker, hacı ve diğer kişilerin katılımıyla sayı bakımından çoğaldılar. Raymond de Saint Gilles bu gelen Franklardan yardım istedi ve Trablus'u kuşattı. Ancak Haçlılar çok müstahkem bir kalesi olan Trablus'u alamayarak Cübeyl'e gittiler. Cübeyl halkı çok sayıdaki Haçlıya karşı koyamayarak eman istedi. Haçlılar eman vermelerine rağmen halkın mallarını yağmalayarak, birçok kişiye işkence ettiler. Cübeyl'den sonra Kral Baudouin de Boulogne'un yardım istemesi üzerine Akka'ya giden Haçlılar burasını karadan ve Ceneviz gemilerinin yardımıyla denizden kuşattılar(Mayıs 1104). Bu kuşatmada Ceneviz gemilerinin sayısı doksanın üzerindeydi. Akka valisi Zehrüddevle Benâ' şehri müdafaa edemeyeceğini

---

[239] İbnü'l-Kalânisî, s.57

[240] İbnü'l-Kalânisî, s.51-53, 55; İbnü'l-Esîr, X, s.255-257, 281

[241] İbnü'l-Kalânisî, s.56-57; İbnü'l-Esîr, X, s.295

anlayarak kaleden ayrılarak Dımaşk'a Melik Dukak ve Atabey Tuğtekin'e iltica etti(Mayıs 1104).[242] 1104 yılında Melik Dukak'ın ölümüyle yönetimi ele geçiren Dukak'ın Atabeyi Tuğtekin Dımaşk Atabegliğini kurdu. Dukak'ın küçük yaştaki oğlu Tutuş adına okunmaya başlayan hutbe(8 Haziran 1104), bir süre sonra Tuğtekin'in emriyle Dukak'ın kardeşi Ertaş(Bektaş) adına okunmaya başladı(Eylül 1104). Ertaş bu sırada on iki yaşındaydı. Haçlıların elindeki Rahbe üzerine bir sefer yapan Ertaş burasını alarak Dımaşk'a döndü. Ancak Tuğtekin O'nu içeri almayarak hutbeyi tekrar Tutuş b. Dukak adına okutmaya başladı. Ertaş adamlarının tavsiyesi üzerine Baalbek'e gitmeye ve Haçlılara anlaşmaya karar verdi. Dımaşk'taki hakimiyetini sağlamak için yola çıkan Ertaş Busra hakimi Emir Ayteki el-Halebi'nin de kendisine katılmasıyla kuvvetlerini çoğalttı. Diğer taraftan Kudüs kralı Baudouin'dan da yardım istemişti. Baudouin'un niyetinin Dımaşk'ı tahrip etmek olduğunu anlayan Ertaş ve Aytekin O'ndan ayrılarak Rahbe'ye gittiler. Böylece Haçlı kralı Baudouin amacına ulaşamadı. Küçük Tutuş'a gelince, O da kendi halinde iken eceliyle ölüverince Tuğtekin rahatladı(8 Haziran 1104).[243] Tuğtekin'in Dımaşk Atabeyliğini kurması bu şekilde gerçekleşti.

Tuğtekin bundan sonra askerleriyle birlikte Baalbek'e giderek kuşattı. Kaleyi elinde bulunduran azatlı köle Gümüştekin et-Taci'nin özür af dilemesi üzerine Tuğtekin O'nunla anlaşarak, kuzeye Humus(Hıms) taraflarına gitti(18 Nisan 1105). Hıms üzerinden geçen Tuğtekin Suriye'de Haçlıların eline geçmiş olan Rafeniye kalesi üzerine yürüyerek, kaleyi Raymond'un yeğeninden (kızkardeşinin oğlundan) aldı. Kalenin burçları yıkılarak, buradaki Haçlılardan beş yüz kişi öldürüldü.[244]

---

[242] İbnü'l-Kalânisî, s.61(Amedroz, s.143-144); İbnü'l-Esîr, X, s.302; ,El-Azımî, s.34

[243] İbnü'l-Kalânisî, s.62-64(Amedroz, s.143-144); İbnü'l-Esîr, X, s.304-305; El-Azımî, s.34

[244] İbnü'l-Kalânisî, s.69(Amedroz, s.148); İbnü'l-Esîr, X, s.323; El-Azımî, s.35

Antakya kontu Tancred'in Artah'ı alarak Rıdvan'ı mağlup etmesinin ardından telaşa kapılan Suriye Müslümanları Fatımilerle ittifak kurdular.[245] 27 Agustos 1105'te Fatimi emiri Şerefü'l-Meali b. El-Efdal ile Tuğtekin anlaşarak, Haçlılara karşı harekete geçtiler. Kral Baudouin'in kuvvetlerinin yanında Ertaş ve Aytekin'in kuvvetleri de bulunmaktaydı. İki ordu arasında yapılan Remle savaşında Haçlılar galip geldi. Fatımi ordusu Askalan'a Dımaşk kuvvetleri de Busra'ya doğru çekildiler. Savaşta ölenler arasında Askalan emiri Cemalülmülk de bulunmakta idi.[246] İbnü'l-Kalânisî Tuğtekin'in savaştan dönerken Busra'ya geldiğinde Ertaş ve Aytekin ile karşılaştığını ve onlara karşı bir süre bekledikten sonra savaşmadan Dımaşk'a döndüğünü belirtmektedir. Ertesi yıl(1106) Tuğtekin askerleriyle Busra'ya gelerek teslim almıştır.[247] Bu olayla ilgili İbnü'l-Esîr de benzer ifadeleri kullanmaktadır. Buna göre, Tuğtekin Ertaş'ın yaptıklarını duyarak Busra üzerine yürüdü. Busra'daki Aytekin el-Halebi'nin adamları şehri kararlaştırdıkları bir yıllık süre sonunda teslim edeceklerini bildirince Tuğtekin muhasarayı kaldırarak Dımaşk'a döndü. Sürenin dolması üzerine de Busra'yı teslim alarak halka iyi davrandı(1106).[248]

---

[245] Bundan önceki yıl da Fatmiler ittifak teklifinde bulunmuşlar ancak Tuğtekin Dımaşk'taki meşguliyetinden dolayı onlara katılamamıştı(İbnü'l-Kalânisî, s.70-71(Amedroz, s.148-149);İbnü'l-Esîr, X, s.319)). Artah'ın Tancred tarafından işgalinde Ermenilerin etkisi olmuştur(İbnü'l-Kalânisî, s.69-70). 22 Haziran 1105 tarihinde büyük Haçlı liderlerinden Raymond de Saint Gilles Trablus kuşatması sırasında Fahrulmülk İbn Ammar'ın askerleri tarafından ateşe verilen bir korunağın üzerine şövalyeleriyle birlikte çıkmışken, barınağın çökmesiyle yere düştü. Bundan sonra hastalanarak on gün yattıktan sonra öldü. Saint Gilles Kudüs'e götürülerek defnedildi(İbnü'l-Kalânisî, s.68(Amedroz, s.147); El-Azımî, s.35). Savaşla ilgili bilgi veren Haçlı vekayinameleri Müslümanların sayılarını çok yüksek (15.000) gösterirken Haçlı kuvvetlerini çok küçük bir rakam(2000) ile belirtmişlerdir(Fulcherius, RHC Occ., III, s.395; Willermus Tyrensis, RHC Occ. I, 466-468). İslam kaynakları ise ölü sayısının karşılıklı eşit olduğunu belirterek, Haçlıların sayılarının da Müslüman ordusu kadar olduğunu söylerler(İbnü'l-Kalânisî, s.71; İbnü'l-Esîr, X, s.319)

[246] İbnü'l-Kalânisî, s.70-71(Amedroz, s.148-149); İbnü'l-Esîr, X, s.319 Willermus Tyrensis, XI, RHC Occ. I, Çev: Ebru Altan, s.7)

[247] İbnü'l-Kalânisî, s.70-71(Amedroz, s.149); İbnü'l-Esîr, X, s.319; El-Azımî, s.35; Haçlılarla Fatımiler bundan önceki yıl savaşmışlar ve Remle Fatımilerin eline geçmişti(İbnü'l-Esîr, X, s.319).

[248] İbnü'l-Esîr, X, s.327-328; İbnü'l-Kalânisî, s.71(Amedroz, s.150)

Haçlılar bölgedeki hakimiyetlerini sağlamlaştırmak amacıyla kaleler inşa etmeye başlamışlardı. Bu kalelerden biri Sevad ile Besniye(Aclun) arasında inşa ettikleri Al'âl kalesi idi.[249] Tuğtekin harekete geçerek bu kalenin Haçlı komutanı Hugues de Saint Omer ve kardeşi Gerard'ı öldürdüğü gibi Al'âl kalesini yıkmaya muvaffak olmuştur(24 Aralık 1105).[250]

Efâmiye kalesinin eski sahiplerinden İbn Mülaib'in öldürülmesi üzerine çocuklarından Musbih b. Mülaib Tuğtekin'e sığınmıştı. Bu sırada batınî Ebu'l-Feth Serminî ve adamlarının elinde bulunan bu kale Antakya kontu Tancred'e belirli miktarda vergi vermekteydi. Tuğtekin Musbih'i Efâmiye kalesine tayin ederek gönderdi. Fakat Musbih sözünde durmayarak yol kesip, ticaret kafilelerini soymaya başladı. Tuğtekin Musbih'in yaptıklarını duyunca üzerine asker gönderdi. Bunun üzerine Musbih b. Mülaib kaçarak Tancred'e sığındı. Musbih b. Mülaib Tancred'e Efâmiye kalesinin zayıflığını anlatarak, kalede ancak bir aylık erzak bulunduğunu, kuşatmanın tam zamanı olduğunu söyledi. Tancred Efâmiye'yi kuşatarak aldı. Tancred Efâmiye'deki esirlerden bir kısmını kurtulmalık karşılığında serbest bıraktı. Tancred'in serbest bıraktığı Müslümanlar Melik Rıdvan'ın yanına Halep'e gittiler(1106).[251]

Haçlıların Sevad, Havran ve Cebel Avf'taki faaliyetlerinin ve bozgunculuklarının artması üzerine Atabey Tuğtekin, askerlerini toplayarak, ayrıca Türkmenlerden de yedek kuvvetler alarak yola çıktı ve Sevad önlerinde karargah kurdu. Sûr(Tyre) emiri İzzülmülk, henüz Tuğtekin bölgeye gelmeden, Frankların inşa etmiş olduğu kalelerden ilki olan Tıbnîn(Tebnin,

---

[249] Bir başka kale ise Sur-Dımaşk yolu üzerindeki Toron(Tibnin) kalesi idi(İbnü'l-Kalânisî, s.71-72(Amedroz, s.149); İbnü'l-Esîr, X, s.322; El-Azımî, s.35; Alptekin, Dımaşk Atabeyliği, s.31).

[250] İbnü'l-Kalânisî, s.72; İbnü'l-Esîr, X, s.322; Willermus Tyrensis, RHC Occ. IV, XI, s.459; Albertus Aquensis,RHC, Occ.)

[251] İbnü'l-Kalânisî, s.74(Amedroz, s.150); İbnü'l-Esîr, X, s.330; El-Azımî, s.35

Toron)'a[252] akın düzenlemiş, kalenin varoşlarını yağmalayarak birçok ganimet elde etmişti(1106). Bu olayın haberi Kudüs kralı Baudoin de Boulogne'a ulaşınca, kral Baudouin Taberiye'den İzzülmülk üzerine yürüdü. Tuğtekin Taberiye yakınlarında içinde bir miktar Haçlı şövalyesi bulunan Sevad kalesini alarak,[253] içindekileri kılıçtan geçirdikten sonra el-Medan'a çekildi.[254] Bunun üzerine Kralın askerleri de İzzülmülk üzerine gitmekten vazgeçerek Tuğtekin üzerine geldiler. Bu sırada Tuğtekin'in askerleri Zurra[255] taraflarına gitmişti. İki ordunun öncü birlikleri burada savaşa tutuştular. Bu sırada Haçlıların Taberiye taraflarına gittiğini, oradan da Haçlıların Akka'ya çekildiklerini öğrenen Tuğtekin Haçlılarla daha büyük bir çarpışmaya girmeden Dımaşk'a dönmüştür(M.1107-H.500).[256]

Baudouin de Boulogne Taberiye bölgesine Saint Omer ve O'nun kardeşi Gerard'ın Tuğtekin'in akınları sonucunda yaralanarak ölmesi üzerine yeğeni Gervaise'i tayin etmişti. Tuğtekin askerlerini toplayarak Taberiye üzerine ikinci defa sefer yaptı. Geceleyin Taberiye yoluna koyulan Tuğtekin ordusunu ikiye ayırarak bir grubunu Filistin içlerine gönderdi. İkinci grubun başına geçen Tuğtekin de Taberiye'ye baskına hazırlandı. Taberiye kasabasında Haçlıların en meşhur ve cesurlarından olarak bilinen Gervaise bulunuyordu. Gervaise"in Haçlıları da Atabeyin karşısına çıktılar. Taberiye kasabası yakınlarında yapılan savaşta, başlangıçta Atabeyin askerleri

---

[252] Tibnin kalesi Sûr(Tyre) ve Banyas arasındaki dağın tepesinde inşa edilmişti. Sûr'a uzaklığı 16 km idi. Bu yerin esas adı Tibenin olup, kalenin adı dağın tepesine inşa edildiği için "Tûron" veya "Toron" olarak söylenmiştir(Willermus Tyrensis, XI. kitap, terc.E.Altan, s.11).

[253] Sevad kalesi Taberiye yakınlarında bir kale olup, kanaatimizce Tuğtekin burayı almış olmalıdır. İbnü'l-Kalânisî ve İbnü'l-Esîr bu kalenin adını belirtmemektedir. Bunun sebebi daha önceki olayda zaten Sevad kalesinin adının verilmiş olmasıdır. Bu Arapça'nın geçmişteki olaylara atıf yaparken isim belirtmeden kullanılmasının sonucunda bu şekilde kaydedilmiştir. Runciman, Demirkent ve Alptekin bu konuda açıklayıcı bilgi vermemektedir(İbnü'l-Kalânisî, s.75(Amedroz, s.151); İbnü'l-Esîr, s.373-374).

[254] El-Medan, Yermük Nehri'nin Ürdün kavşağının doğusundaki düzlük alandır(Willermus Tyrensis, RHC Occ. I, 583; İbnü'l-Kalânisî, s.75(Amedroz, s.151)).

[255] Havran'da Süvede'nin kuzeybatısında 19 mil(30 km) uzaklıkta bir nahiye(İbnü'l-Kalânisî, Gibb, s.75; Alptekin, Dımaşk Atabeyliği, s.32).

[256] İbnü'l-Kalânisî, s.75(Amedroz, s.151); İbnü'l-Esîr, X, s.374; El-Azımî, s.35

zaafiyet göstererek bozulmuşsa da, Tuğtekin'in hile için Filistin'e gönderdiği birliğin de gelmesi ile savaşı Müslümanlar kazandı. Tuğtekin'in gayretleriyle Müslümanlar büyük bir zafer kazanarak, Baudouin'ın anne tarafından yeğeni Gervaise'i esir aldılar. Baudouin ile Tuğtekin dört yıllık bir ateşkes anlaşması yaparak bölgeden ayrıldılar. Tuğtekin Baudouin'in fidye teklifini de kabul etmeyerek sadece Müslüman olması şartıyla bu esiri serbest bırakacağını belirtti ve O'nu Dımaşk'a götürdü. Sonra Haçlılarla Gervaise konusunda bir anlaşmaya varılamayınca, Tuğtekin O'nu öldürdü ve diğer esirleri de Sultan Mehmet Tapar ve Abbasi Halifesine hediye olarak gönderdi(1108).[257]

Çavlı'nın Tancred'e yenilmesi üzerine(1108), yanındaki Türkmen emirlerden İspehbûd Sabâve(Emir Sabar) Dımaşk'a gelerek Tuğtekin'e sığındı. Tuğtekin Vadi Musa(Petra), Meâb, eş-Şerât, el-Cibal ve Balka bölgesini İspehbud'a ikta etti. Askerleriyle birlikte yola çıkan İspehbûd henüz iktasını elde ettiği bölgeye ulaşmadan Haçlılar buralara saldırarak ahali-yi İslamı katledip, bölgeyi yağmalayarak birçok esir alıp gittiler. İspehbûd bölgeye ulaştığında halk korkmuş ve acınılacak bir vaziyette idi. İspehbûd'un geldiğini duyan Haçlılar tekrar bölgeye geldiler. Vadi Musa'daki savaşta İspehbûd yenildi ve askerlerinin çoğu ile birlikte kaçarak Havran dolaylarındaki Aynu'l-Ketîbe'de karargahı bulunan Tuğtekin'in yanına vardı(1108). Tuğtekin bu yenilgiden dolayı İspehbûd'u suçlamadı. İspehbûd bir yıl sonra(1109) Mehmet Tapar'ın yanına giderek, Sultandan Rahbe kalesini ikta olarak elde etti.[258]

---

[257] İslam kaynakları Tuğtekin'in fidyeyi kabul etmeyerek sadece Gervaise'in Müslüman olması koşuluyla serbest bırakılacağını belirttiğini, Gervaise din değiştirmeyi kabul etmeyince öldürüldüğünü yazmaktadır. Latin kaynaklar ise Tuğtekin'in çok fidye istediğini ve Taberiye, Akka ve Hayfa'yı esirler karşılığında talep ettiğini belirtmektedir(İbnü'l-Kalânisî, s.86-87(Amedroz, s.161-162); İbnü'l-Esîr, X, s.374; El-Azımî, s.36; Willermus Tyrensis Archiespiskopi, RHC, Occ. I, 105-110

[258] İbnü'l-Kalânisî, s.81-82(Amedroz, s.158-159); İbnü'l-Esîr, X, s.373; Runciman, Baudouin-Tuğtekin ilişkilerine ayırdığı başlıkta bu konuların çoğunu tarafgirânc ve olayları atlayarak yazmıştır(Runciman, II, s.76-80).

Kudüs Haçlı kralı Baudouin'ın Ceneviz donanmasının da desteğiyle Sayda'ya saldırması üzerine Saydalılar Tuğtekin'den yardım istemişlerdi. Tuğtekin bir kısım askerini Dımaşk'a yardıma gönderdi. Ancak Dımaşk kuvvetleri geldiğinde Haçlılar Sayda kuşatmasını kaldırmışlardı. Tuğtekin'in kuvvetlerini şehre almayan vali, yardım karşılığında vermeyi taahhüt ettiği otuz bin dinarı ödemekten kaçındı. Fakat sonradan Haçlıların tekrar Sayda'yı kuşatacakları şayiasının duyulması üzerine yedi bin dinar ödemeyi kabul etti.[259] 1108 yılı sonlarında Kudüs Kralı I. Baudouin de Boulogne ile Atabey Tuğtekin arasında Mavera-i Ürdün gelirlerinin paylaşılmasını kapsayan on yıllık bir mütareke imzalandı. Buna göre, Sevad ve Cebel Avf üç parçaya bölünecek, Mavera-i Ürdün gelirlerinin üçte biri Tuğtekin'e, üçte biri Baudouin'a geriye kalan üçte biri de mahalli idarecilere kalmaktaydı.[260]

Haçlılar Trablus civarındaki yolları tuttukları için Trablus hakimi Fahrulmülk İbn Ammar erzak sıkıntısı çekmekteydi. Trablus'a bağlı Arka kalesini elinde tutan köle de isyan ederek İbn Ammar'ı zor durumda bırakmıştı. İbn Ammar Tuğtekin'e bir elçi göndererek yardım istedi. Atabey yardım isteğini karşılıksız bırakmayarak önce adamlarından güvendiği biri olan İsmail'i önceden üç yüz kadar askerle Arka'ya gönderdi. Ancak İsmail[261] kaledeki İbn Ammar'a isyan etmiş köleyi öldürerek, Arka'daki hazinenin miktarını Tuğtekinden gizlemeye çalıştı. Tuğtekin İsmail'in ardından asker, silah ve erzak bakımından Arka kalesine yardım etmek için hazırlık yaptı. İki ay boyunca süren kar ve yağmurdan dolayı yola çıkamadı. Sonunda dört bin süvari harekete geçen Tuğtekin Haçlılara ait el-Akma ve diğer bazı kaleleri aldı. Bu sırada Trablus'u kuşatmakta olan kont Guillaume Jourdain haberi alınca, üç yüz süvari ile el-Akma tarafına hareket etti. Jourdain'ın adamları gece baskınıyla Tuğtekin'in öncü birliklerini mağlup ederek, askerlerin ağırlıklarını ve atlarını ele geçirdiler. Bundan başka büyük bir savaş olmadan

---

[259] İbnü'l-Kalânisî, s.87(Amedroz, s.162); İbnü'l-Esîr, X, 385

[260] İbnü'l-Kalânisî, s.92(Amedroz, s.164); Runciman, II, s.79

[261] Arslan isminin bir değişik şekli olan İsrail, Esrael ve İsmail isimleri yer yer tarih metinlerinde yazım hatası sonucu yanlış bilgiye dönüşebilmektedir(bkz. İbnü'l-Esîr, X,terc. A. Özaydın, s.374).

Müslüman askerler dağınık bir halde Hıms'a, oradan da Dımaşk'a döndüler. Haçlılar da Arka'ya giderek, erzak azlığından dolayı oldukça zor günler yaşayan bu kaleyi kısa bir kuşatma sonunda emân ile aldılar(1109).[262] Haçlılardan Raymond'un oğlu Bertram ve kızkardeşinin oğlu Guillaume(Cerdagne, el-Sardani)'nin 1 Temmuz 1110'da Trablus'u Ceneviz gemilerinin de yardımıyla almıştır. Öte yandan Antakya kontu Tancred de 12 Temmuz 1110'da İbn Ammar'ın bulunduğu Cübeyl'i işgal etmiş, burada bulunan İbn Ammar önce Şeyzer'e oradan da Tuğtekin'in yanına gitmiştir. Tuğtekin de İbn Ammar'a ez-Zebedânî kasabası ve civarını ikta olarak verdi.[263] Haçlıların 1110 yılı sonlarında Sayda'yı işgali üzerine mevâli ve bir kısım halk şehirden ayrılarak Dımaşk'a Tuğtekin'in yanına sığınmıştır(4 Aralık 1110).[264]

Haçlılar Trablus, Banyas ve Cebele'yi işgal ettikten sonra, faaliyetlerine devam ederek Rafeniye tarafına geldiler. Tuğtekin Dımaşk'tan çıkarak Hıms yakınlarında karargah kurdu. Haçlılar Tuğtekin'in varlığından dolayı Rafeniye'yi kuşatamadılar. Sonunda Tuğtekinle bir anlaşma imzalayarak döndüler. Buna göre, Haçlılar el-Bika bölgesi mahsulünün üçte birini alacak, el-Müneytıra ve İbn Akkar kaleleri Haçlılara verilecek, Masyaf, et-Tufan ve Hısnu'l-Ekrad kaleleri Antakya kontluğuna her yıl muayyen bir vergi ödeyecek, bunlara karşılık Antakya kontu Tancred el-Bika bölgesi ve çevresindeki kaleler ile masyaf, et-Tufan ve el-Ekrad kalelerine saldırmayacaktı. Bu anlaşmadan sonra Tuğtekin Antakya'ya döndü. Ancak Haçlılar anlaşmayı bozmakta her zaman olduğu gibi yine acele ettiler(1109).[265]

---

[262] İbnü'l-Kalânisî, s.88(Amedroz, s.122); İbnü'l-Esîr, X, s.374-375; Willermus Tyrensis, XI. Kitap, terc.E.Altan, s.19-20; El-Azımî, s.36

[263] İbnü'l-Kalânisî, s.89, 92(Amedroz, s.163-165); İbnü'l-Esîr, X, s.380-381; Willermus Tyrensis, terc. E. Altan, s.19-21

[264] İbnü'l-Esîr, X, s.384; İbnü'l-Kalânisî, s.92, 101(Amedroz, s.165, 168)

[265] İbnü'l-Kalânisî, s.93(Amedroz, s.165)

Kudüs kralı Baudouin Atabey Tuğtekin ile 1108 yılında imzaladığı ateşkesi bozarak(1-10 Temmuz 1111) Dımaşk arazine saldırdı. Baudouin Trablus kontu Bertram'dan da yardım isteyerek sefere düzenledi. Ancak Bertram hastalanarak bu sefere bizzat katılamadı. Tuğtekin de Baudouin'in kuvvetlerini karşılamak üzere çıkarak Re'sü'l-Ma'ya gelmiş, oradan el-Lecah üzerinden geçerek es-Sanemeyn'e gelmiştir. Baudouin Atabey Tuğtekin'in ordusunu izleyerek gelmekte idi. Tuğtekin ordusunu gruplara ayırarak Haçlıların bağlantı yollarını kesmeye başlayınca Baudouin anlaşmayı yenilemekten başka çıkar yol bulamamıştır. Bu sırada doğudan Büyük Selçuklu ordusunun gelmekte olması Baudouin'ın bu kararı vermesinde etkili olmuştur. Önceki anlaşma aynen geçerli kabul edilmekle birlikte Baudouin Cebel Avf, Sevad, ve Cebaniye mahsulünün yarısını alacak, buralara komşu Âl-i Cerrah aşiretinin(Bedevilerden) elindeki mahsûlün vergisini alacaktı. Anlaşmadan sonra bir çarpışma olmadan her iki ordu da merkezlerine dönmüştür.[266]

Büyük Selçuklu Musul valisi Emir Mevdud ve Melik Mesut, Meraga emiri Ahmedili, Erbil hakimi Ebu'l-Heycâ, Porsuk'un oğulları İlbeyi ve Zengi, Ahlat emiri Sökmen El-Kutbî ile birlikte Harran'a gelmişti. Bu ordu 28 Temmuz 1111'de Tell Başir'i kuşatmış, fakat Emir Ahmedili ve adamlarının çekilmesi üzerine başlayan ordusnun geri çekilmesi hadisesi büyüyerek kuşatmanın başarısız olmasına neden olmuştur. Dımaşk Atabeyi Tuğtekin de Sultan Mehmet Tapar'dan Selçuklu ordusuna katılma emri almıştı. Tuğtekin Hıms, Rafeniye, Hama gibi kendisine bağlı yerlerdeki askerlerini toplayarak Halep önlerine geldi. Bu sırada Tell Başir'den çekilerek Halep önlerine ulaşmış olan Selçuklu ordusu ile buluşan Tuğtekin, orduya katılmış olan emirlerden çoğunun Haçlılara karşı cihat mevhumundan uzakta yaşamakta olduğunu gördü. Melik Rıdvan kapıları kapayarak ordudan kimseyi içeri almadı. Şeyzer Emiri Sultan b. Munkız'ın yardım istemesi üzerine o bölgeye doğru harekete geçen emirler, Şeyzer önünde karargah kurdular. Haçlılar

[266] İbnü'l-Kalânisî, s.113(Amedroz, s.174); W. B. Stevenson,Crusaders in the East, s.60

Kudüs kralı I. Baudouin, Sayda kontu Eustacke, Trablus kontu Bertram b. Saint Gilles, Urfa kontu II. Baudouin, Tell Başir kontu Joscelin de Courthenay, Seruc hakimi Paganus ve Kudüs patriği Gibelin'in katılımıyla Efamiye'de toplanarak Şeyzer'e doğru hareket ettiler. Tell İbn Ma'şer'e gelerek orada konakladılar. Her iki ordu birbirine denk güce sahip olmasına rağmen birbirlerine saldırmaya cesaret edemediler. Müslüman ordusu Haçlıların erzak ikmali yapmalarını engelleyerek onları savaşa zorladı. Küçük bir çarpışmada Haçlılar bozularak dağa doğru çekildiler. Ancak Haçlılar üç gün bekleyişten sonra Efamiye'ye dönmeye karar verdir. Bu sırada Cuma günü geldiğinden Müslüman ordusu da Şeyzer'e gitti. Haçlılar dönerken Selçuklu askerleri onların artçılarından yetiştiklerini yakalayarak Şeyzer'e döndüler. Selçuklu ordusu buradan Hama'ya gitti. Tuğtekin Dımaşk'a döndü.[267]

Haçlılar Efamiye'den Tyre(Sûr)'ye giderek şehri kuşatmaya başladılar. Bunun üzerine Fatımilerle bağlı Sûr hakimi İzzülmülk Eazz(Anuştekin) ve halktan kişiler mektuplar yazarak Dımaşk Atabeyi Tuğtekin'den yardım istediler. Tuğtekin ordusuyla Banyas(Bulunyas)'a hareket ederek ikiyüz kişilik bir kuvveti de önden gönderdi(29 Kasım 1111). Bu öncü birliklerin şehre girmesiyle Sûr halkına güven geldi. Baudouin Atabeyin geldiğini öğrenince meyve ağaçlarını ve palmiyeleri kestirerek kendisine kuleler ve kuşatmalarda kullanılan dev araçlar yaptırdı. Haçlıların kuşatma malzemelerini hazırlamaları çok vakitlerini aldı ve nihayet 11 Şubat 1112'de saldırıya başladılar. İzzü'l-Mülk'ün askerleri karşılık vererek Haçlıların birçok kuşatma aletini neft ve yanan odunları üzerlerine atmak suretiyle imha ettiler. Kış aylarının soğuk havasından dolayı bir süre çarpışma olmadı. Ancak 2 Mart 1112'de Haçlıların araçlarından bir kısmı Müslümanlarına attıkları neft ve ateş topları sayesinde yandı. Sûr halkı bir günde yirmi bin ok atmak zorunda kalmaktaydı. Sonunda okları biten halk odunları atmaya başladı. Odunlar da

---

[267] İbnü'l-Kalânisî, s.117-119(Amedroz, s.177); İbnü'l-Esîr, X, s.388-390; Alptekin, Dımaşk Atabeyliği, s.41-44

bitince neft atmaya başladılar. Petrolün de bitmesiyle şehir mahzenlerinden birinde petrol bularak onu kullandılar. Böylece şehir savunması yapılırken Tuğtekin de Haçlıların ikmal yollarını keserek dikkatlerini kendi üzerine çekmeye çalışmaktaydı. Haçlılar koçbaşları ve kuleler inşa ederek surları zorlamaya devam etmelerine rağmen ümitlerini kaybederek dört buçuk aydan beri devam eden kuşatmayı kaldırarak Akka'ya gittiler(10 Nisan 1112).[268] Tuğtekin de Dımaşk'a döndü. Baudouin Sûr'u tekrar kuşatmak için hazırlıklar yapmaya başlayınca İzzülmülk Dımaşk'a elçiler göndererek atabeyi para karşılığında yardım etmeye çağırdı. Üstelik vaatler arasında bu defa Sûr'un Tuğtekin'e devredilmesi de bulunuyordu. Elçi giderken Tuğtekin'e tabi Banyas emiri Seyfüddevle Mesut'un yanına uğradı. Elçi ve Mesut birlikte Dımaşk'a vardı. Bu sırada Atabey Melik Rıdvan ile görüşmek üzere Hama'ya gitmişti. Bu durumda vekil olarak Dımaşk'ta bulunan Tuğtekin'in oğlu Böri elçilerle anlaşarak bir kısım kuvvetle Banyas'a oradan da Sûr şehrine gitti. Olaydan haberdar olan Tuğtekin de Sûr'a kuvvet gönderdi. Böylece Sûr şehri Tuğtekin'in adamlarının kontrolüne geçti. Ancak hutbe Fatımî halifesi adına okunmaya devam etmekteydi. Tuğtekin Fatımilerle bir çatışmaya girmemek için bu işi niçin yaptığını izah edecek bir heyeti Kahire'ye göndermişti. Bu heyet Fatımilerin Sûr'a malzeme ve askeri destek göndermesini de istemekteydi. Fatımiler bu durumu değerlendirerek 1113 yılında Şerefüddevle Bedr komutasında bir donanma ve ihtiyaç maddeleri gönderdiler. Şehirdeki Böri ve adamlarına da teşekkür için hediyeler verildi.[269]

---

[268] İbnü'l-Kalânisî, s.122-125(Amedroz, s.179-180); İbnü'l-Esîr, X, s.390-391; İbn Kesîr, XII, s.332; Runciman, II, 77; El-Azımî, s.38

[269] İbnü'l-Kalânisî, s.128-130(Amedroz, s182-183); İbnü'l-Esîr, X, s.390-392; El-Azımî, s.38; Willermus Tyrensis, terc.E.Altan, s.36-38; İbnü'l-Esîr 1111 yılında Sûr kuşatması ile ilgili dikkat çekici bir anektod daha nakletmektedir. Buna göre İzzülmülk Tuğtekin'e para göndererek daha fazla asker göndererek şehri teslim alması için bir miktar para göndermiştir. Tuğtekin de posta güvercini vasıtası ile bir mektup yazıp gönderdi. Bu mektupta İzzülmülk'ün gönderdiği parayı aldığı ve yardıma gelecek askerlerin nasıl şehre ulaşacakları belirtilmekte idi. Posta güvercini bir Haçlı gemisine kondu. Haçlılar bu güvercini yakalayarak ayaklarındaki mektubu alıp kral Baudouin'e götürdüler. Baudouin de Müslüman askerlerin geldiği gemiye baskın yaparak onları yakalayıp öldürttü(İbnü'l-Esîr, X, s.391).

Tuğtekin'in 1113 yaz aylarına doğru Mevdudla birlikte Haçlılar üzerine bir sefer düzenlediği görülmektedir. Bu seferin sebebi kral Baudouin'in Dımaşk ticaret yolu üzerinde bulunan el-Beseniye bölgesine saldırarak ve yolları keserek etrafa korku salması üzerine Tuğtekin Haçlılara karşı Emir Mevdud ve Halep Meliki Rıdvan'dan yardım istedi. Emir Mevdud ailesini Sultan Mehmet Tapar'ın yanına İsfahan'a göndererek, Sincar Emiri Temirek b. Arslantaş ve Emir Ayaz. b. İlgazi ile Fırat Nehri'ni geçerek Suriye'ye girdi(19 Nisan-18 Mayıs 1113).[270] Kudüs kralı Baudouin Emir Mevdud'unn büyük kuvvetlerle geldiği haberini alınca bir taraftan Tuğtekinle anlaşmaya çalıştı, diğer taraftan Tell Başir kontu Joscelin ve Urfa kontu Küçük Baudouin'den yardım istedi. Joscelin Atabey'e mektup yazarak dostluk teklif ediyor, barışçıl ilişkiler kurmak istediğini belirtiyordu. Ayrıca Tuğtekin'e Tıbnın yakınındaki Semânîn kalesi ve Cebel Âmile verilmek isteniyor, karşılık olarak da barışın korunması için Habis kalesi ve Sevad'ın yarısının kral Baudouin'e bırakılması isteniyordu. Ancak ok yaydan çıkmış, Mevdud'un askerleri çoktan Suriye'ye ulaşmışlardı. Tuğtekin Hıms, Hama ve Rafeniyye'den topladığı kuvvetlerle Mevdud'un ordusunu Hama'nın güneydoğusundaki Merc Selemiye'de karşıladı. Türk kuvvetleri 28 Mayıs 1113'te Hıms yakınlarındaki Kades'te karargah kurdu. Sonra buradan da harekete geçerek El-Bika'daki Aynu'l-Cerr ve Vadi't-Teym yolu ile Banyas'a gitti. Buraya gelen ordunun öncü kuvvetleri Haçlıların elindeki Semânîn kasabası üzerine bir akın düzenledi. Fakat başarılı olamayarak geri döndü. Baudouin'in bölgeye yaklaştığını öğrenen Emirler ve Tuğtekin Kuhvâne önlerinde kamp kurdular. Kral Baudouin Antakya'daki Roger de Salerno'dan ve Trablus hakimi Bertram'dan da destek alarak Sannabre köprüsünün batı taraflarından giderek Kuhvâne yakınlarındaki Müslümanların üzerine geldiler.[271] Burada Müslüman öncü askerleri Haçlıların geldiklerini erzak toplarken farkettiler. Haçlılar da Selçuklu ordusuna bu kadar yaklaştıklarını bilmiyorlardı. Haçlılar ilk olarak Emir Temirek'in ani baskınıyla karşılaştılar. Müslümanlarla

---

[270] İbnü'l-Kalânisî, s.132-136(Amedroz, s.183-185); İbnü'l-Esîr, X, 395

[271] Kuhvane, Taberiye Gölü kıyısında bir kasabadır. "El-Ukuvâne" diye de söylenir(İbnü'l-Esîr, X, s.395; İbnü'l-Kalânisî(Gibb), s.134).

karşılaşmak üzere köprüden Taberiye Gölü yakınlarında bulunan çayın üzerindeki köprüden geçerek burada Müslüman ordusuyla büyük ve şiddetli bir savaşa tutuştular(28 Haziran 1113). Tuğtekin kuvvetleri köprü tarafını tutarak Haçlıların geri kaçmasını önlediler. Böylece Haçlılar savaşa aralıksız devam etmek zorunda bırakıldılar. Göğüs göğüse, kılıç kılıca yapılan çetin ve uzun süren bu savaşta bir ara Baudouin tutsak alınmasına rağmen fark edilmedi ve Baudouin bir fırsattan istifade ederek kaçtı. Birçok Haçlı Göl sularında boğulurken bir kısmı da esir alındı. Piyade Haçlıların çoğu ve birçok hayvan ele geçirildi. Bir kısım Haçlı Taberiye'nin batısındaki dağa kaçarak burada kuşatılmış olarak kaldılar ve Müslüman askerlere ok atmaktan başka bir şey yapamadılar. Bu sırada Türk kuvvetleri Yafa ve Kudüs taraflarına kadar giderek Haçlılara ait birçok yeri yağmalayıp döndüler. Birçok ganimet ve esir alındı. Esirlerden ve ganimetten bir kısmı Sultan Mehmet Tapar'a bir zafer elçisi ile birlikte hediye olarak gönderildi.[272]

Haçlıları dağa sıkıştırmış olan Türkler atlı birliklerin çıkamadığı bu dağda savaş çok zor olacağından 3-4 gün bekledikten sonra, dağa karşı bir taarruza geçmeyerek buradan ayrıldılar(Ağustos Ortaları 1113). Haçlılara itaat etmekte olan Tayy, Kilab ve Haface gibi Arap kabileleri Tuğtekin'e gelerek bağlılıklarını arzedip, o yıl Nablus'ta elde edilen mahsullerin vergisini Tuğtekin'e yolladılar.[273] Mevdud'un askerleri Vadiü'l-Maktul'da toplandılar. Bu sırada Tuğtekin'in ve Mevdud'un zafer kazandığını duyan Rıdvan derhal 100 atlı hazırlayarak onlara yardımcı birlik göndermişti. Tuğtekin Rıdvan'ın bu davranışına karşı Rıdvan için Dımaşk'ta okutmakta olduğu hutbenin kaldırılması kararını verdi. Atabeyin gözünde Rıdvan güven telkin etmiyordu(16 Ağustos 1113). Rıdvan kış aylarının yaklaşmasından dolayı ve Emir Mevdudla ilişkilerinin dostane bir hal alması üzerine O'nu Dımaşk'a

---

[272] İbnü'l-Kalânisî, s.134-136(Amedroz, s.184-186); İbnü'l-Esîr, X, 395-396

[273] İbnü'l-Kalânisî, s.136(Amedroz, s.185)

davet ederek, Onunla birlikte Dımaşk'a geldi. Askerlerine de izin verdi(5 Eylül 1113).[274]

Emir Mevdud Atabeyin misafiri olarak bulunurken, bir Cuma namazı çıkışında yanında Türkler, Horasanlılar ve özel korumaları bulunduğu sırada başı pelerinli bir batınının hançerle saldırması sonucu öldürüldü. Bu batını de hemen öldürüldü. Ancak kimse saldırıyı yapanı teşhis edemedi. Bu olay Tuğtekin'in Selçuklu sultanı yanındaki itibarını zayıflattı. Öte yandan Melik Rıdvan da ölmüş ve yerine oğllu Alparslan geçmişse de esas hakimiyet Hadim Lü'lü'ye kalmıştı. Tuğtekin Melik Rıdvan'ın cenazesine katılmış ve tekrar Dımaşk'a dönmüştür. Tuğtekin bölgede giderek yalnızlaşırken, kral Baudouin de Tuğtekin ile barışı sağlamadan Haçlıların rahat edemeyeceğini anlamıştı. Nihayette Tuğtekin Baudouin'in barışın yenilenmesi teklifini kabul etti. Buna göre, Tuğtekin'in Emir Mevdudla birlikte sefer yaptığı sırada elde ettiği yerler ve gelirleri Dımaşk Atabeyliğine ait olacaktı. Önceden yapılmış anlaşmalar da geçerliliğini koruyacaktı.[275] Böylece barışçıl ilişkiler tekrar kurulmuştur.

1114 yılında Musul'a Mevdud'un yerine vali ve Atabey olarak tayin edilen Aksungur el-Porsuki 1115 yılı Mayıs'ında Güneydoğu Anadolu'ya gelerek Artukoğlu İlgazi'nin oğlu Ayaz'ı tevkif etmiş, İlgazi oğlunu kurtardıktan sonra Tuğtekin'e sığınmıştı. Tuğtekin ve İlgazi Antakya hakimi Roger ile Hıms yakınlarındaki Kades gölcüğü yakınında buluşarak ittifak anlaşması yapmıştı. Tuğtekin'in yanından ayrılarak Rastan'a giden İlgazi Hıms hakimi Kırhan b. Karaca tarafından tedbirsiz bir zamanında tutsak alınmıştı. Daha sonra Kırhan Hıms'a dönerek Tuğtekinle anlaşmak suretiyle Ayaz'ın rehin olarak kendisine verilmesi karşılığında İlgazi'yi serbest bıraktı.[276]

---

[274] İbnü'l-Kalânisî, s.137-139(Amedroz, s.186-187); İbnü'l-Esîr, X, s.396; El-Azımî, s.39

[275] İbnü'l-Kalânisî, s.147(Amedroz, 190); İbnü'l-Esîr, X, s.396

[276] İbnü'l-Kalânisî, s.149-150(Amedroz, s.191); İbnü'l-Esîr, X, s.401

1115 yılı Sonbaharında Haçlılar Tuğtekin'in elindeki Rafeniye'yi aldılar. Tuğtekin bu olay üzerine Haçlı hakimiyetindeki yerlere yağma ve ganimet amaçlı akınlar düzenledi. Öte yandan Haçlıların Rafeniye kalesinden ayrıldıkları ve kaledeki muhafız sayısının azaldığı bir zamanda geceleyin ilerleyerek, kaleyi kuşattı. İçerden de bir kısım halkın desteği ile kale tekrar Tuğtekin'in kontrolüne geçti. Türkler birçok ganimet elde etti(22 Ekim 1115).[277]

Emir Mevdud'un öldürülmesinden mes'ûl tutulan Tuğtekin, Roger, kral Baudouin ve İlgazi ile birlikte Aksungur el-Porsuki'ye karşı ittifaka girmişti. Aksungur'un Roger'ı yenmesiyle güç durumda kalan Tuğtekin Büyük Selçuklu Devletiyle iyi ilişkiler içerisine girmek zorunda kalmıştır. Aksungur 1116 yazında Dımaşk'a geldi ve Atabey tarafından saygı ile karşılandı. Bu sırada Trablus kontu Pons b. Bertram el-Bika(el-Beka)'ya saldırmış ve yağmalarda bulunmuştu. İki emir geceleyin yol alarak süratle el-Bika bölgesine geldiler. Haçlıların beklemedikleri bir anda hücum ederek çoğunu kılıçtan geçirdiler ve büyük bir zafer kazandılar. Esirler ve ganimetler bırakarak kaçan Haçlılar arasında kont Pons da vardı. Tuğtekin ve Aksungur Dımaşk'a döndü. Aksungur Dımaşk'ta bir süre kalıp Tuğtekinle ittifaklık konusunda karşılıklı sözleşme yaptıktan sonra Musul'a döndü.[278]

1118 yılı yaz aylarına doğru, Haçlılar Lazkiye yakınlarındaki Balatunus kalesini kuşatarak Müslümanlardan aldılar. Öte yandan Mısır seferinden dönmekte olan Kral Baudouin yolda öldü(7 Nisan 1118). Kralın yerine veliaht bırakmadan ölmesi Kudüs'te telaş yaratmıştı. Nihayet 1118'de paskalya törenlerine katılmak üzere Kudüs'e gelen Baudouin de Bourg kral olarak

---

[277] İbnü'l-Kalânisî, s.150-151(Amedroz, s.192-193); İbnü'l-Esîr, X, s.407

[278] İbnü'l-Kalânisî'ye göre 3000 civarında bir Haçlı bu savaşta ölmüştür(İbnü'l-Kalânisî, s.153-154(Amedroz, s.197-198)).

seçildi. Tell Başir kontu Joscelin de O'nu desteklemekteydi. II. Baudouin'in Kudüs'e kral olmasıyla bir süre sonra Urfa kontluğu Joscelin'in eline geçmiştir. Atabey Tuğtekin Haçlıların kralının ölmesi üzerine yeni gelen kralın barış tekliflerini değerlendirdi ve aralarındaki anlaşma maddelerinden birinin değiştirilerek Cebel Avf, el-Hannâne, es-Salt ve el-Gavr gelirlerinin yarı yarıya paylaşılmasını istedi. II. Baudouin bu teklifi kabul etmeyince Tuğtekin Taberiye taraflarını yağmalayarak Askalan'a geldi. Buradaki Fatımilerle buluşan Tuğtekin onlarla müttefik olmasına rağmen Haçlılara bir taarruzda bulunmadan yaklaşık iki ay Askalan civarında bekledi. Tuğtekin Askalan'dan ayrılarak Haziran ayı sonlarına doğru Dımaşk'a geldi. Bu sırada Haçlılardan bir şövalye grubu Tuğtekin ve adamlarının yokluğundan istifade ederek el-Habis(Celdeli, Hısn-ı Celdek) kalesini ele geçirmişlerdi. Kale görevlilerinden biri gelerek Haçlılara kalenin hile ile bir kale muhafızının hainliği sonucunda teslim edildiğini, Haçlıların kale içindeki herşeyi yağmaladıktan sonra Ezriat[279] taraflarına gittiklerini bildirdi. Tuğtekin buradaki Haçlıları tedip etmek üzere oğlu Tacülmülk Böri emrinde askerlerini gönderdi. Böri bu seferde bir savaş taktiği yanlışı yaparak tepelere çekilmiş olan Haçlılara saldırdı. Bu yüzden az sayıdaki Haçlı şövalyesine(130 kişi) yenildi ve kalan adamlarıyla birlikte Dımaşk'a döndü. Tuğtekin oğlunun yenilmesi üzerine Haçlılara karşı İlgazi ile anlaşmak üzere Halep'e gitmişti. Bu sırada Haçlılar son olarak Havran ve Dımaşk'ı da yağmaladılar. Tuğtekin derhal Dımaşk'a dönerken İlgazi de Mardin taraflarına asker toplamaya gitti.[280]

1119 yılında İlgazi ve Tuğtekin kuvvetleri Haçlılara karşı bir sefer düzenlediler. İlgazi Mardin'de iken Haçlı kuvvetlerinin Halep'i kuşatmakta olduğu haberini almıştı. Derhal bölgedeki beylerden Bitlis ve Erzen Emiri Toğan Arslan b. Dilmaç(Dimlaç) ve Usâme b. El-Mübarek'in kuvvetleriyle

---

[279] Esârib olması muhtemel.

[280] İbnü'l-Esîr, X, s.431-432; İbnü'l-Kalânisî, s.158-159(Amedroz, s.199-200); Willermis Tyrensis, terc.E.Altan, s.61-63; El-Azımî, s.41

harekete geçerek Halep'i kuşatmakta olan Haçlılar üzerine geldi.[281] Haçlılar İlgazi'nin kuvvetlerle geldiği haberini alınca Halep civarından çekilmişlerdir. Tuğtekin ise biraz geç yola çıkarak 12 Haziran 1119'da Halep dolaylarına geldi. Kınnesrin'de buluşan iki emir sefer konuşunda bir plan hazırladılar. Roger de Salerno, Türk kuvvetlerine karşı denk bir güçle çıkmak istiyordu. Bu yüzden Antakya Patriği Bernard, Ermeni kuvvetleri, Trablusşam kontu Pons'tan II. Baudouin'den yardım istedi. Yirmi bin atlı ve yaya askerden oluşan Roger'in Haçlı kuvvetleri Antakya ile Halep arasındaki Şermedâ veya Dânis el-Bakl olarak bilinen[282] yere gelerek kamp kurdular. Burada Kral II. Baudouin de Bourg'u beklemeye başladılar. İlgazi bir kısım kuvveti de el-Esârib kalesini almaya göndermişti. Roger'in hazinesi burada idi. Baskını kısa bir süre önce fark eden Roger hazinesini daha güvenli bir yer olan Artak'a götürdü ve Şermeda'ya geri döndü.[283] İlgazi, Haçlıların Şermedâ'ya geldiklerini duyunca, Tuğtekin'in gelmesini beklemeden, İbnü'l-Kalânisî'nin ifadesiyle "atmacaların kuş yuvasına dalması gibi uçarak henüz Haçlılar gözlerini açmadan" Haçlılar üzerine yıldırım gibi indi. Bir anda her taraf ok, kılıç ve savaş naralarıyla dolmuştu(28 Haziran 1119). Roger İlgazi'nin kuvvetleri tarafından kuşatıldı. Birkaç hamle yapan şövalyeler, birkaç şövalye hariç Türk kuvvetlerini yararak çemberden kurtulmayı başaramadılar. Antakya kontu Roger ve birçok ünlü şövalye bu savaşta maktul(martyr) düştü. Roger'in başı kesilerek götürüldü. Şimdiye kadar Ortadoğu'da Haçlılara karşı bu derecede kesin ve ağır sonuçları olan bir büyük zafer alınamamıştı. Latin kaynakları Haçlıların kayıplarının büyüklüğünden bahsederek, bu savaşa "Kanlı Meydan Savaşı(Ager Sanguinist)" adını vermektedir. İlgazi Haçlılardan bir kısmını da esir aldıktan sonra Artak

---

[281] 1118 yılında Halep hakimi azatlı köle Lü'lü Melik Sultanşah'ın adamları tarafından öldürülmüş, şehrin ahalisi Haçlı tehlikesine karşı Halep'i koruyacak bir emire teslim etmek için önce Tuğtekin'e haber göndermiş, O'ndan cevap alamayınca da Halep'i Necmeddin İlgazi'ye teslim etmişlerdir(İbnü'l-Esîr, X, s.422-423; İbnü'l-Kalânisî, s.156(Amedroz, s.198-199).

[282] Halep'in 40 km batısında bir yerdir. İbnü'l-Esîr'de Tell Afrin olarak geçer(İbnü'l-Kalânisî, Gibb, s.160(Dussaud Topographie...de la Syrie, 220-221); İbnü'l-Esîr, X, s.440).

[283] İbnü'l-Kalânisî, s.159-160(Amedroz, s.200-201); Runciman, II, s.128; Alptekin,Dımaşk Atabeyliği, s.54

kalesini kuşatmaya gitmiş, ancak iç kale muhafızı bir Ermeni'nin kendisinin de Müslümanlardan olduğunu ileri sürerek İlgazi'yi yanıltması sonucunda İlgazi merhamet ederek kaleyi almaktan vazgeçmiştir.[284] İlgazi Artak kalesinden ayrıldığı sırada Tuğtekin ancak O'na ulaşabildi ve birlikte Esârib kalesi ile Zerdânâ kalesini kuşatarak emân ile aldılar. Tuğtekin Dımaşk'a ve İlgazi de Halep üzerinden Mardin'e döndü(6[285]

II. Baudouin Türklerin Roger ve birçok Haçlıyı öldürdükleri haberini alınca doğrudan Antakya'ya giderek henüz on-onbir yaşındaki I. Bohemond'un oğlu II. Bohemondla kızını evlendirerek, kontluğun naipliği sıfatını da kendi üzerine alarak Türklere karşı sefere çıkmıştır. Kudüs kralı Baudouin 13 Ağustos 1119'da Tell Dânis'e gelerek burada karargahını kurdu. Ardından Roger'in öcünü almak üzere harekete geçen II. Baudouin'in kuvvetleriyle İlgazi ve Tuğtekin'in kuvvetleri Tell Danis mevkii yakınlarında karşılaştılar(13 Ağustos 1119). Karşılıklı zayiatın olduğu savaş sonunda Türkler birçok esir alarak Halep'e, Haçlılar da Hâb kalesine çekildiler. Zerdânâ senyörü Robert de alınan esirler arasında idi. İlgazi bu esir için on bin dinar istemiş, ancak bu fidyeyi alamayacağını düşünmüş olmalı ki, bir süre sonra Robert'i Tuğtekin'e vermiştir. Robert bir süre sonra öldürülmüştür.[286]

Tuğtekin 1120 yılı baharında İlgazi'nin Antakya kontluğu topraklarına düzenlediği, sonuçsuz ve ganimetsiz seferde, İlgazi'nin kuvvetleri Halep yakınlarına gelince katılmıştı. Kudüs kralı Baudouin de Bourg bu sırada Patrik Bernardla birlikte Tell Dânis dolaylarında bulunmaktaydı. Tuğtekin ve İlgazi kuvvetleri ile Haçlı kuvvetlerinin öncü birlikleri arasında ufak tefek

---

[284] İbnü'l-Kalânisî, s.159-160(Amedroz, s.200-201); İbnü'l-Esîr, X, s.440; Savaşta Haçlılara ait birçok at ölmüştü ve ölü atlara saplanmış olan okları gören, onları dev bir kirpi zannederdi. Çok büyük hazırlıklar yapılmaksızın Türkmenlerin ani hücumlarıyla elde ettikleri bu başarı onlara birçok ganimet de kazandırdı(İbnü'l-Kalânisî, s.160-161(Amedroz, s.201)).

[285] İbnü'l-Kalânisî, s.161(Amedroz, s.201); İbnü'l-Esîr, X, s.440

[286] İbnü'l-Kalânisî, s.160(Amedroz, s.200-201); İbnü'l-Esîr, X, s.440, 451; Mateos, CCXXVIII, s.265

çarpışmalar olmuşsa da sonuç getirecek bir karşılaşma olmadı. Haçlılar Maarrat Masrin taraflarına çekilince Türk kuvvetleri de kendi yurtlarına döndüler. Bu sefere katılan Türkmenler İlgazi'nin fazla ganimet alamadığını bahane ederek koyun sürülerinin başına dönmekte acele etmişlerdi(1120).[287]

7 Temmuz 1124'te Haçlıların Venedik donanmasının yardımıyla Sûr'u ele geçirmesi Dımaşk Atabeyliğini zor duruma soktu.[288] 1125 yılında Haçlılarla yapılan Azaz savaşını Aksungur ve Tuğtekin kaybettiler.[289] II. Baudouin'in Dımaşk topraklarına saldırmasıyla harekete geçen Tuğtekin onu yendiyse de bu başarıdan yaralanamadığı gibi, Pons'un Rafeniye'yi almasını engelleyememiştir(Ocak 1126).[290] Haçlı kontları ve krallarının anlaşıp, birlikte hareket ederek Merc es-Suffer'e gelmeleri üzerine Tuğtekin endişelenerek, komşu bey ve emirlere mektuplar yazıp yardım istedi. Dımaşk'tan ayrılarak Haçlılar üzerine giden Tuğtekin, yerine vekaleten oğlu Tacülmülk Böri'yi bırakmıştı. Böri babasına yardıma gelen emirleri karşılıyor ve onları babasının yanına gönderiyordu. Tuğtekin'in kuvvetleri ile Haçlı kuvvetleri arasında 7-16 Ocak 1127 tarihleri arasında bir günde Merc es-Suffer yakınlarındaki savaşta Tuğtekin'in kuvvetleri dağılmalarına rağmen sonradan geri dönerek ganimet toplama telaşına düşmüş olan Haçlıların birçoğunu öldürdüler. Birçok ganimet alarak Dımaşk'a döndüler. Bu savaşta önce Haçlılar galip gelip bir ara Tuğtekin atından düşmüş olmasına rağmen kaçarak kurtulması ve Haçlıların Türkmenleri takip etmelerine rağmen yetişemeyerek yapmaya başladıktan sonra, Türkmenlerin gelip Haçlılara tekrar saldırmaları ve galip gelmeleri şimdiye kadar ender rastlanan olaylardan idi.[291]

---

[287] İbnü'l-Esîr, X, s.451; İbnü'l-Kalânisî, s.162-163(Amedroz, s.202-203)

[288] Willermus Tyrensis, terc. E. Altan, s.98-100; İbnü'l-Kalânisî, s.170-172(Amedroz, s.210-211); İbnü'l-Esîr, X, 489-491; El-Azımî, s.47; Alptekin, "Dımaşk Atabegliği", DGBİT, C.VII, s.486

[289] İbnü'l-Kalânisî, s.169-170(Amedroz, s.210-211); İbnü'l-Esîr, X, s.497

[290] İbnü'l-Kalânisî, s.180(Amedroz, s.216); İbnü'l-Esîr, X, s.505; El-Azımî, s.49

[291] İbnü'l-Esîr, X, s.505; İbnü'l-Kalânisî, s.174-175(Amedroz, s.212-213)

Suriye Selçukluları aralarındaki ihtilaf Anadolu'da olduğu gibi Haçlılara karşı müttefik bir cephenin oluşmasına engellediği gibi Büyük Selçuklu Devletinin düzenlemiş olduğu seferlerin de sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. Haçlılar Suriye'nin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal durumdan faydalanarak hakimiyet sahalarını geliştirdiler ve Halep, Şam gibi önemli merkezleri tehdit eder hale gelmişlerdir. Bu durum Mart-Nisan 1127'de İmâdüddin Kasîmüddevle Zengi'nin Musul'a Atabey olarak tayinine kadar sürmüştür.[292]

1.7. SÖKMENLİLER(AHLATŞAHLAR)-HAÇLI MÜNASEBETLERİ

Haçlıların Antakya, Urfa ve Kudüs'te kontluklar kurmalarından bir iki yıl sonra, Van Gölü'nün batı kıyısındaki Ahlat(Hılat, Hliat) şehri merkez olmak üzere Mehmet Tapar'ın Azerbaycan ve Erran(Karabağ) melikliği sırasında yanında bulunan emirlerden Kutbuddevle İsmail b. Yâkutî'nin kölesi Sökmen El-Kutbî[293] tarafından kurulmuş bir Türk Beyliği bulunmakta idi(1100-1208). Sökmen'i Ahlat'a çağıran şehrin ahalisi olup, Diyarbakır Mervâni emirlerinin zulmünden bıkmışlardı. Bu nedenle adalet ve iyiliği ile meşhur bir Türk beyi olan Sökmen El-Kutbî'yi ülkelerini kurtarmaya çağırmakta idiler. Sökmen bu davete icabet ederek 1100'den itibaren şehri elinde tutmuştur.[294] Sökmen el-Kutbî Mehmet Tapar'a bağlı olarak bölgedeki hakimiyetini genişletmiş, nihayet Van Gölü çevresinin en güçlü beylerinden biri olduktan sonra, 1108 yılında Sultan Mehmet Tapar'ın emriyle Emir Mevdud b. Altuntekin, Aksungur El-Porsûkî, Ahlat hakimi Sökmen El-Kutbî ve Erbil hakimi Ebu'l-Heyca

---

[292] İbnü'l-Kalânisî, s.181-182(Amedroz, s.216-217); İbnü'l-Esîr, X, s.507; El-Azımî, s.51

[293] İsmail Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra ortaya çıkan taht kavgaları sırasında öldürülünce, Sökmen O'nun oğlu Mevdud'a tabi olmuştu. "El-Kutbi" lakabı efendisine nisbetle Sökmen'e verilmiştir.

[294] 1046 yılında Mısır'a seyahat eden Nasır-ı Hüsrev'in bildirdiğine göre, Ahlat halkı Arap, Fars ve Ermenilerden oluşmakta idi ve şehrin üç dil konuşmasından dolayı buraya karışık şehir anlamında "Ahlat" demişlerdi. Danişmendname'de Ermenşah olarak geçen bey Sökmen El-Kutbî olsa gerektir(Nasır-ı Hüsrev, Sefernâme, Çev.:A.Terzi, İstanbul,1994, s.10

Çavlı'nın elindeki yerlere ve Musul üzerine sefere çıkmıştı. Sökmen El-Kutbî 1109 yılı Mayıs-Haziran aylarında Meyyafarıkîn(Silvan)'i birkaç aylık bir kuşatmadan sonra emân ile teslim almıştır. Bu sırada Meyyafarıkîn Atabey Humartaş'ın elinde bulunuyordu. Halk aç kalıp, yiyecek maddesi bulamaz olunca Humartaş şehri teslim etmek zorunda kalmıştır.[295]

Sultan Mehmet Tapar Bizans'tan gelen davet ve Haleplilerin de isteği üzerine Emir Mevdud'u Haçlılara karşı büyük bir sefere vazifelendirmişti. Emir Mevdud'un yanına aldığı beyler arasında Vaspurakan(Ermenşah), Tebriz ve Meyyafarıkîn hakimi olan Ahlat beyi Sökmen El-Kutbî de bulunmaktaydı. Seferin esas gayesi Musul ve civar bölgesini Haçlılara karşı savunmak, Urfa ve Suriye yöresindeki Haçlılara gerekli cezayı vermekti. Selçuklu ordusuna Sökmen El-Kutbî'nin yanısıra Mardin hakimi Artukoğlu İlgazi ve yöredeki Türkmen beyleri ve Dımaşk kuvvetleri katılmıştı. Bu büyük ordu Urfa önlerine gelerek karargah kurdu ve buradaki Haçlıları 3-12 Mayıs 1110 tarihleri arasında ablukaya aldı. Antakya, Kudüs ve Trablus Haçlıları Urfa'nın muhasara edildiği haberini alır almaz aralarındaki düşmanlıkları bir kenara bırakarak, güçlerini birleştirip Müslüman ordusu üzerine geldiler. Tancred, Bertram ve Baudouin'in Urfa taraflarına geldiğini haber alan Mevdud, Sökmen El-Kutbî ve diğer Türk beyleri Urfa önlerinden çekildiler(19 Temmuz 1110). Harran'a gelerek kamp kuran Selçuklu kuvvetleri Tuğtekin'in kuvvetleri gelmeden Haçlılara saldırmaktan çekinmekteydi. Haçlılar bu durumu anlayarak panikleldiler ve büyük orduların arasında kalmaktan korkarak panik halinde Fırat kıyılarından süratle geri döndüler. Mevdud ve Sökmenle birlikte tüm Selçuklu ordusu durumdan haberdar olarak Haçlıların peşine düştü. Bir kısmı Fırat'ı henüz geçmiş olan Haçlıları yakalayan Müslüman kuvvetleri bol miktarda ganimet aldılar ve Haçlılardan birçoğu kendisini Fırat'ın sularına attı. Selçuklu beyleri ve Sökmen bu savaşta karlı çıktılar. Beyler altın ve hayvanlardan oluşan ganimetlerle evlerine döndüler.

---

[295] İbnü'l-Kalânisî, s.91(Amedroz, s.164); İbnü'l-Esîr, X, s.366-367, 377; Abdulkerim Özaydın, "Ahlatşahlar" DGBİT, C.8, s.195-196; O. Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, s.85-86

Haçlılar ise Ermenilerden oluşan bir garnizonu Urfa'ya bırakarak kendi askerlerini alıp götürdüler. Urfa kontu Baudouin de Bourg Türklerden korkusundan dolayı şehri bırakarak diğer kontların ardından gitti. Türk kuvvetleri ise birkaç gün daha Fırat boylarında kaldıktan sonra, Urfa kuşatmasına devam etmek üzere şehrin önlerine geldiler. Bir süre şehri kuşattıktan sonra Selçuklu ordusu kuşatmayı kaldırdı ve Sökmen El-Kutbî de Ahlat'a döndü(Temmuz-Ağustos 1111).[296]

Selçuklu Sultanı Mehmet Tapar'ın emri ve Haçlılara karşı savaşma kararlılığı üzerine, yine Emir Mevdud komutasında Sökmen El-Kutbî'nin yanısıra Meraga emiri Ahmedili, Emir İlbeyi b. Porsuk, Zengi b. Porsuk, Erbil hakimi Ebu'l-Heyca, Mardin hakimi Artukoğlu Ayaz b. İlgazi katıldığı bir ordu yola çıkarak Sencitân ve Tell Murat kalelerini ve bunun gibi bazı yerleri kılıç zoru ve eman ile aldıktan sonra Urfa şehrini bir süre muhasara ettiler. Şeyzer hakimi Sultan b. Ali b. Munkiz'in yardım talebi üzerine Urfa önlerinden ayrılan Sökmen El-Kutbî'nin de katıldığı Selçuklu ordusu Fırat'ı geçerek Tell Başir önlerinde karargah kurdu(28 Temmuz 1111). Şeyzer hakiminin yardım talebinin sebebi Antakya kontu Tancred'in Şeyzer'in karşısında Tell İbn Ma'şer tepesinde bir kale yaptırmaya başlaması idi. Selçuklu ordusu burada Hemedan'dan gelecek olan Porsuk b. Porsuk'u da beklemekteydi. Ancak Porsuk gut(damla, nikris) hastalığına yakalanmıştı ve askerleri O'nu bir mahfe içinde taşımaktaydı. Sökmen El-Kutbî de bu sırada hastalandı ve ordudaki beyler birbirleriyle uyuşmazlık göstermeye başlamışlardı. Buna rağmen Selçuklu ordusu Tell Bâşir'e hücum etmeye başlamıştı. Tam bu sırada Tell Bâşir hakimi Joscelin ile gizlice anlaşan Ahmedili Emir Mevdud'a kuşatmanın gereksizliğini izah etmeye çalışmaktaydı. Ahmedili Joscelin'den birçok hediye ve para almıştı. Sökmen El-Kutbî'nin hastalığı da oldukça ağırlaşmıştı. Ahmedili askerleriyle ülkesine döndü. Bu durumda Selçuklu ordusu Halep'e doğru çekildi. Ancak Halep Meliki Rıdvan kapıları kapayarak

---

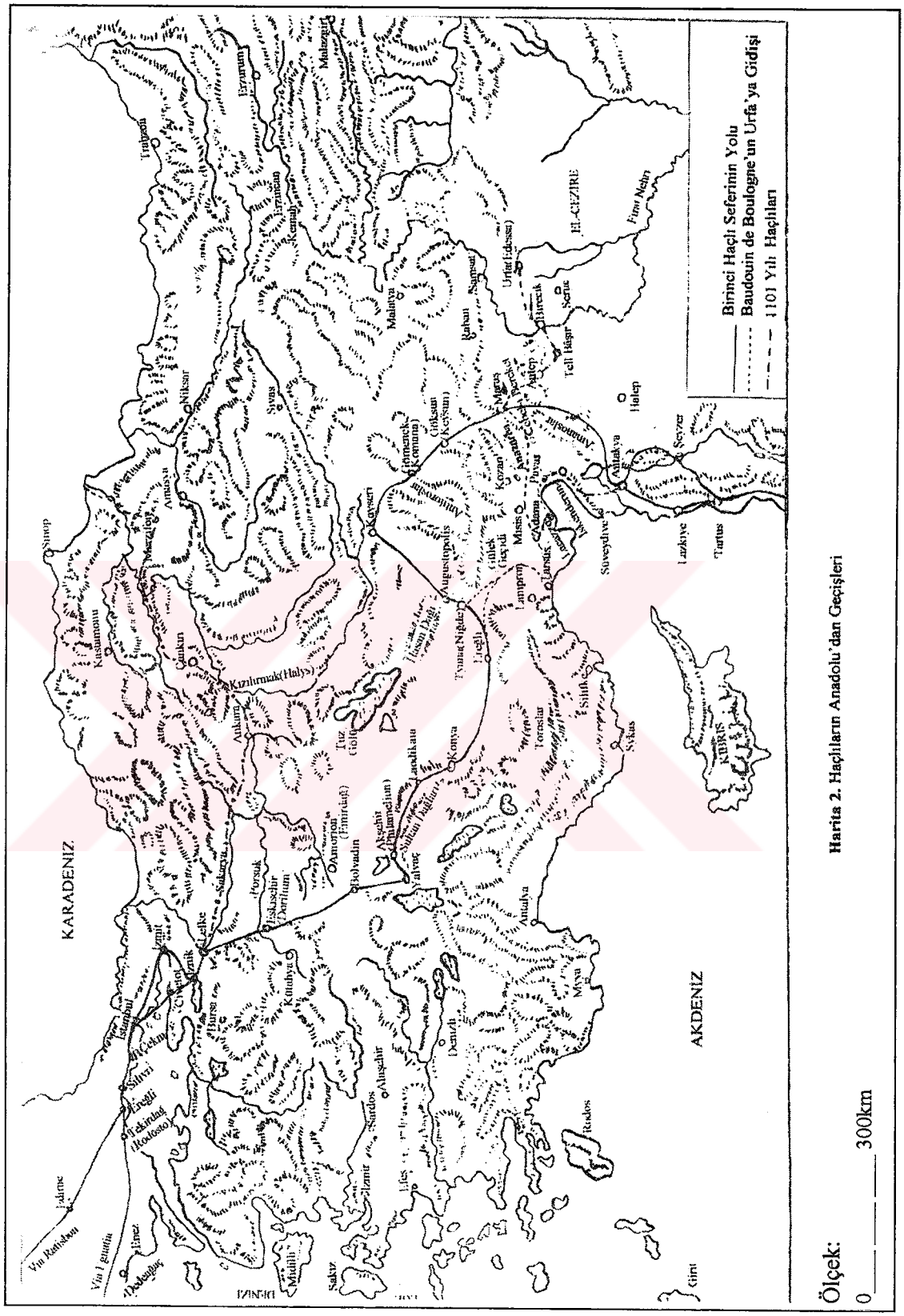
[296] İbnü'l-Kalânisî, s.101-104(Amedroz, s.169-170); İbnü'l-Esîr, X, s388-389

Selçuklu hiç kimseyi içeri almadı. Sökmen El-Kutbî hasta halde Ahlat'a dönmek üzere yola çıkmışken Bâlis'te öldü(Eylül başları 1111). Sökmen'in cenazesi ve hazinesini Ahlat'a götüren askerlerine saldıran İlgazi başarılı olamadı. Sökmen El-Kutbî Türk ve Müslüman komutanlar içerisinde adalet ve cesaretiyle örnek bir kişilikti.[297] Sökmen El-Kutbî'nin yerine geçmek için Sultan Mehmet Tapar'dan Ahlat ve civarının iktasını isteyen Ahmedili diğer emirlerin karşı çıkması üzerine bunu elde edememiştir. Ahlatşahların Sökmen zamanındaki sınırları içinde Ahlat, Malazgirt, Erciş, Adilcevaz, Eleşkirt, Van, Tatvan, Erzen, Bitlis, Muş, Hani, Bargiri, Tebriz'in bir kısmı, Diyarbakır ve Meyyafarıkîn'i kapsamaktaydı. Sökmen'in yerine geçen oğlu Zahirüddin İbrahim geçmiştir. Ancak ülke, oğulların birbirine isyanı, Artukoğullarının Meyyarıkîn'i alması gibi hadiselerle küçülmüş ve zayıflamıştır(1111-1121). Bitlis ve Erzen hakimi Toğan Arslan da bağımsız hareketlere başlayınca, İbrahim Bitlis'i kuşattı(1124). Sökmenoğulları iç çekişmelerden dolayı Haçlılar üzerine askeri harekatı düşünecek kadar vakit bulamadılar.

Sökmenliler(Sukmaniyye) devleti Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun Haçlılara karşı savunulmasında etkili olmuş, önemli askeri ve kültürel hizmetleriyle günümüze kadar tesirler bırakmıştır. Haçlılara karşı tek tek başarılı olamayan Türk beyleri birlikte oldukları zamanlarda Haçlıların kaçmak zorunda kaldıkları ve hatta yalvararak barış istedikleri görülmektedir. Ahmedili'den yardım isteyen Joscelin yalvarmaktan başka, altın ve başka hediyeleri de rüşvet olarak O'na yollamıştı. İslam'ın ve Müslümanların koruyucusu Selçuklu Türklerinin beyleri birlikte hareket ettiklerinde Haçlıları çok kolay bir şekilde tedip edecek güçte idi. Tek problem parçalanmışlık ve şahsi çıkarları millet çıkarlarının üstünde tutarak hareket etmek olmuştu. Sökmen El-Kutbî ismi, Kılıç Arslan, İlgazi, Belek Gazi, Danişmend Gazi,

---

[297] İbnü'l-Kalânisî, s.114-116(Amedroz, s.173-174); İbnü'l-Esîr, X, s.388-389; El-Azımî, s.38; Turan, Doğu An. Türk Dev.Tar., s.87-88; A. Özaydın, "Ahlatşahlar" DGBİT, C.8, s.196-197



Harita 2. Haçlıların Anadolu'dan Geçişleri

Tuğtekin, Nureddin Mahmud, Selahaddin ve Baybars gibi Haçlılara karşı mücadelede önde gelen isimler arasındaki yerini almıştır.

V. BÖLÜM

1. HAÇLILARIN FATIMİLER, ERMENİLER VE BİZANS İLE İLİŞKİLERİ

Haçlılar Kudüs önlerine geldiklerinde bölgedeki birçok kale ve şehir Fatımîlere bağlı emirlerin elinde bulunmaktaydı. Bu halde Haçlıların en çok muharebe etmek zorunda oldukları gücün Fatımîler olması gerekirdi. Ancak Fatımîlerden İslam dünyasının tümünü kuşatıcı bir fikri, askeri ve politik açılım beklemek mümkün değildi. Ermeniler ise Bizans devlet yönetimine olduğu kadar Türk fatihlerine de düşmandılar. Bu sırada kendilerine en yakın gördükleri güç batıdan gelen Haçlılar olmuştur. Ancak bekledikleri kurtarıcıyı yine bulamayarak Türk fatihlerinin onlara karşı tercih etmişlerdir. Bizans, başlangıçta Papalıktan ve batıdaki prenslerden paralı askerler istemişti. Ancak Haçlıların Anadolu'ya geçtikten sonraki faaliyetleri bir süre sonra Bizans'ı da rahatsız etmeye başlamıştır. Biz bu bölümde birbirleriyle ve diğer Türk devletleriyle fazlaca alakalandıramadığımız bu üç tarihî unsuru bir arada toplayarak, ayrı ayrı ele aldık.

1.1. HAÇLI-FATIMİ İLİŞKİLERİ

Mısır'da müstakil bir Şii devletin doğuşu Haçlı Seferleri öncesinde İslam dünyasının siyasi bölünmüşlüğünün önemli aşamalarından birini oluşturmaktadır. Mısır, İslam tarihinde ilk defa olmak üzere, Bağdat'a şeklen bağlı olmayan bir hanedan tarafından idare edilmeye başlamıştı. Başlıca gayesi haraç kesmek olan idare rejimi yerine hür ve müstakil bir devlet geçmişti. Fatımîler, İslam dünyasına hakim olmak cihetinden Abbasilerle rekabete girişmişti. Esasen bu çekişme daha sonra 1055'ten itibaren Selçuklu Türklerine karşı yapılmaya başlanmıştır. Mısır'ın Şii imamları Sünni Abbasi Halifesi ile bu mücadelede yalnız harp ve diplomasi gibi malum silahlara başvurmakla kalmıyorlar, aynı zamanda iki vasıtaya daha müracaat ediyorlardı ki, bunlar da propaganda ve ticaretti.

Abbasîlerden farklı olarak, Fatımîler iktidarı ele geçirince ilmu dâviyye(davet ilmi) çerçevesinde geliştirdikleri propagandalarını sürdürmüşler, tarikat propagandasını devletin yüksek siyasetine bir araç olarak kullanmaya başlamışlardır.[1]

İlk Fatımî imamı Mehdi Tunus'un doğu kıyısında 920'de kurulan Mehdiye'yi başkent yapmıştı. Kaim (934-946), Mansur(946-953) ve Muizz(953-975) devleti buradan yönettiler. Muizz döneminde, 969'da doğuya ilerlemenin ilk aşaması tamamlandı. Sicilyalı bir asker olan El-Cevher es-Sıkıllî'nin emrindeki Fatımî birlikleri Nil vadisini aldılar. Akşitlerin ve daha önceki Türk ve İslam yöneticilerinin başkent olarak kullandığı Fustat yakınında Kahire(Kâhire)'yi inşâ ettiler.[2] 973'ten itibaren Fatımîlerin merkezi haline dönüşen Kahire'deki[3] büyük cami ve eğitim kurumuna, Fatımatü'z-Zehra'yı anmak amacıyla El-Ezher adını verdiler.[4] El-Muizz'in 975'te ölmesi ve yerine oğlu el-Azizbillah'ın geçmesiyle birlikte Fatımîlerin Kuzey Afrika'daki Mağrip devresi kapanmakta, Mısır'a tamamen yerleştikleri dönem başlamaktadır. Böylece el-Cevher, Kuzey

---

[1] Elizabeth Hallam, Chronicles of The Crusades Eye-witness Accounts of the Between Christianity and Islam, Londra, 1989, s.192; (İsmâilîliğin katî olarak ortaya çıkışını Sıffin savaşı(656)'na bağlayanlar var ise de tarikatın esas canlandığı dönem Hz. Ali neslinden VI. imam Ca'fer Es-Sadık'ın 765'de vefatından sonra vukû'bulmuştur. Cafer'in halefi büyük oğlu olmak hasebi ile İsmâil idi. Daha sonra bu vazife kendisinden türlü sebeplerden dolayı alınıp küçük kardeşi Musa'ya verilmiştir. Bunun üzerine İsmâil ve taraftarları bir fırka teşkil etmişlerdir. İlk râfızîlerin ahenksiz ve vuzûhsuz nazariyelerine mukabil, İsmâilîler felsefi bakımdan üstdüzey yorumları olan bir dinî akîde vücuda getirdiler ve kendilerine ait ayrı bir edebiyat oluşturdular).

[2] "Kaahirü'l-Felek" adını taşıyan Mars yıldızının en yüksek noktada olduğu zamanda inşa edildiği için bu adın verildiği belirtilmekle birlikte kanatimizce bu kesin değildir(Philip Hitti, Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, terc:Salih Tuğ, İstanbul, 1995, IV, s.993).

[3] Haçlılar Kahire'ye "Babylonya" veya "Babil" demeyi tercih etmişlerdir. Anlaşılan o ki Haçlı vakanüvisleri coğrafya bilgisi bakımından İslam kaynaklarına göre oldukça geridedir(Fucherius Carnotensis(Fulcher of Chartres), ed. E.Peters, Pennsylvania, 1971, p.87-88; Türkçe terc. E.Altan, s.65).

[4] "Parlak, Zarif" anlamına gelen "Zehra ve Ezher" kelimeleri 972 yılında inşa edilmiş olan el-Ezher Camii ve külliyesi "medresetü'l-ezher" adıyla bir "Daru'l-Hikme" merkezi haline getirilmiştir.

Afrika'daki Fatımî(İsmâilî)[5] devletinin ikinci kurucusu sıfatına kavuşmuştur.[6]

El-Aziz zamanı Fatımîlerin en güçlü dönemini teşkil eder(975-996). Yeni Fatımî halifesi Suriye'deki durumu düzeltmek için çaba göstermiş, Şam 977'de Alaftigin'den alınmış, 982'de Fatımî ordusu Karmâtîlerin etkili olduğu Şam ve çevresini İbnü'l-Cerrâh'tan almıştır.[7] Böylece Kuzeyde Şam ve Trablus'a kadar uzanan Fatımîler Halep'i de kuşatmaya kalktılarsa da Bizans İmparatorunun müdahalesi üzerine bir sonuç sağlayamamışlardır. El-Aziz 996'da öldüğü vakit 11 yaşındaki oğlu El-Hâkim Biemrillah Ebu Ali Mansûr halife olmuştur(996-1021). El-Hâkim Biemrillah dönemi Haçlı seferleri açısından batıda tesirleri olan olaylar ile dikkat çeker. Genel olarak Fatımîler döneminde yaşanan dini hoşgörüye rağmen ne zımmîler ne de ehl-i sünnet mensupları El-Hâkim Biemrillah'ın baskısından kurtulamamışlardır. 1009 yılında Hristiyanlarca kutsal kıyamet kilisesi olarak kabul edilen "Holy Sepulchre" ı yıktırmış, zımmîlere karşı uyguladığı politikalar önceki ve sonraki Fatımî imamlarından daha sert olmuştur.[8] El-Hâkim Biemrillah 13 Şubat 1021'de Mukattam'da uğradığı bir suikast sonucu öldürülmüştür. Kızkardeşi Sittü'l-Mülk'ün bu olayda payı olduğu rivayet edenler olmuştur. On altı yaşındaki yeni Fatımî imamı ez-Zahir(1021-1035) Bizans ile bir anlaşma imzalayarak İstanbul'da önceden

---

[5] İsmâilîye fırkası, Sünnî Müslümanların ekstremist Şii gruplarına olan düşmanlıklarından dolayı IX. ve X. asırlarda dâîler tarafından gizli yönetiliyordu ki, bunlar kendilerini Sünnî devletleri yıkmaya adamışlardı. Bu şekilde İsmâilîlerden olan Fatımîler Tunus'ta kuruldu ve 969'da Mısır'ı fethettiler. Fatımîler XI. yüzyılın başına kadar yaklaşık 100 sene boyunca İsmâilîlerin tartışmasız liderleri oldular. Nizari grubu üstünlüğü kazanıncaya kadar, İslâm edebiyatında onlar "Haşhâşîler" olarak anılıyordu. Batı yazarları ise "Assasins" sözcüğünü Haşhâşîlerden aldılar. Çünkü çoğunlukla aşikâr yapılan çirkin katliamlar, onların haşhaş kullanmalarından dolayı olduğu düşünülmekteydi(Elizabeth Hallam, Chronicles of The Crusades, p.192). İsmâilîlerin Haçlılarla olan ilişkileri Fatımîlerden ayrı bir şekilde ele alınabilecek ehemmiyettedir.

[6] Hitti, IV, s.993

[7] İbnü'l-Kalânisî(Amedroz) s.20-21, 32-33; Hitti, IV, s.994

[8] Kıyamet Kilisesi'ni yıkma fermanını imzalayan el-Hâkim'in Hristiyan katibi İbn Abdûn idi(Hitti, IV, s.996); Holy Sepulchre'in yıkılması hadisesi Haçlı fikrinin propaganda dayanaklarından biri olmuştur.

inşa edilmiş olan Arap Camisi olarak bilinen caminin inşasına karşılık Holy Sepulchre'i tamir ettirmiştir.

Ez-Zahir'in yerine 1035 yılında El-Mustansır geçti(1035-1094).[9] Bu halifenin uzun süren saltanatı, Fatımî hilafetinin çöküş devresini teşkil eder. O'nun zamanında Mısır, Güney Suriye Bölgesi, Kuzey Afrika, Sicilya, Afrika'nın Kızıl Deniz Sahilleri, Hicaz ve Yemen bu devletin sınırları içerisindeydi. Ancak Fatımîler Devleti XI. yüzyılın ikinci yarısında birden bire Ortadoğu'daki etkinliklerini kaybetmeye başladı. Selçukluların Ortadoğu'ya gelişleri ve Atsız'ın seferleriyle, 1071'de Askalan hariç Kudüs ve Remle civarı, 1076'da Şam Fatımîlerden Büyük Selçuklu Devleti'nin hakimiyetine geçti. Normanlar 1071'de Sicilya adasındaki hakimiyeti büyük oran kendi tesirleri altına alarak, Kuzey Afrika'daki Fatımî topraklarına ilk sefer yapan Haçlı grubu oldular.[10] Fatımîlere bağlı valilerin elindeki Sicilya, 1092'de Roger'in Frank Haçlıları tarafından tamamen işgal edilerek burada batı ve doğu geleneklerini birleştiren bir yönetim başladı.[11] Fatımî imamlığı bundan sonra sadece Mısır'da kalan hakimiyetini korumak çabasına düştü.

Fatımîler ile Abbasiler arasındaki çatışma ilk defa Bağdat'ta hazırlanan bir şecere ile su yüzüne çıktı. Bu şecerede Fatımî imamlarının şeceresinin yanlış olduğu belirtilmekteydi. Fatımîler bunun üzerine askeri, siyasi ve iktisadi vasıtalarla Abbasilere tepki göstermeye başladılar. Orduda Türklerin isyanlarının artması üzerine 1073 yılında Ermeni asıllı Akka askeri valisi Bedrü'l-Cemâlî El-Mustansır tarafından Akka'dan çağrılarak vezir ve başkumandan "Emirü'l-Cüyûş" sıfatıyla tayin edildi. 1075 yılında Atsız, Fatımî şehir valisi El-Muallâ'dan alındı. Atsız seferine devam ederek 1076 yılında Fatımîlerin başkenti Kahire'ye kadar vardı. Fatımî El-Mustansır'ı kuşatmış

---

[9] Bu Fatımî halifesi İslam tarihinde en uzun süre iş başında kalan devlet başkanı olarak bilinmektedir.
[10] İbnü'l-Esîr, X, s.73-74; Hitti, IV, s.998
[11] İbnü'l-Esîr, X, s.173

olmasına rağmen başarılı olamayarak geri döndü.[12] Atsız Dımaşk'ta iken Fatımî vezir Emirü'l-Cüyûş Bedrü'l-Cemâlî asker toplayarak Nasrüddevle adlı komutanını Dımaşk önlerine gönderdi. Nasrüddevle Atsız'ı burada kuşattı. Atsız Melik Tutuş'tan yardım isteyince Tutuş da büyük kuvvetlerle yardıma geldi. Ancak Atsız'ın gerek ününün artması, gerekse Tutuş'u karşılarken itinasız olması, şehrin uzaklarında iken karşılamaya çıkmaması, O'nun Tutuş tarafından öldürülmesine sebep olmuştur(1080). Bedrü'l-Cemâlî 1085 yılında Tutuş'u Dımaşk'ta kuşatmasına rağmen bir başarı elde edemeyerek döndü.[13] 1086 yılında Tutuş'un yanında Süleymanşah'a karşı Artuk b. Eksük de savaşmıştır. Tutuş yaptığı yardımlardan dolayı Artuk'a Kudüs ve havalisini ikta olarak vermiştir(1086).[14]

Emirü'l-Cüyûş Bedrü'l-Cemâlî, 1090 yılında Suriye'ye bir sefer yaparak, Sayda, Sûr(Tyre), Akka ve Cübeyl(Cebayl) şehirlerini Selçuklulardan alarak buralara Fatımî emirleri tayin etti.[15] Tacuddevle Tutuş 1092'de Hıms(Humus), Efâmiye ve Arka'yı Fatımîlere bağlı emirlerden aldı. Emirü'l-Cüyûş 1093 yılında Sûr şehri üzerine bir ordu göndererek, kendisine ve Fatımî halifesi el-Mustansır'a isyan etmiş olan Münirüddevle'den şehri aldı. Münirüddevle ve adamları Mısır'a götürülerek öldürüldüler.[16] Fatımî imamının veziri Emirü'l-Cüyûş Bedrü'l-Cemâlî 1094'te öldü ve yerine oğlu el-Melikü'l-Efdal geçti(Kasım-Aralık 1094).[17] Fatımî halifesi el-Mustansır da vezirinden bir süre sonra ölünce, el-Mustansır'ın en küçük oğlu el-Musta'libillah Fatımî halifesi oldu. Mustansır büyük oğlu Nizâr'ın halife

---

[12] İbnü'l-Esîr, X, s.101-102
[13] İbnü'l-Esîr, X, s.107, 133
[14] İbnü'l-Esîr, X, s.135-136
[15] İbnü'l-Esîr, X, s.157
[16] İbnü'l-Esîr, X, s.191
[17] İbnü'l-Esîr, X, s.200; Hitti, IV, s.999

olmasını vasiyet etmişti, ama bu gerçekleşmedi.[18] Bu olay Fatımîlerin kendi içlerinde de siyasi ve dini tartışmalara girmesine sebep olmuştur.[19]

Haçlılar Anadolu'yu geçerek Antakya'yı alıp, sahil şeridinden ilerleyerek Kudüs önlerine geldiklerinde Kudüs, Askalan, Sûr gibi şehirler Fatımîlerin elinde bulunmaktaydı. Fatımî Emirü'l-Cüyûş el-Efdal 1096 yılında Artukoğlu Sökmen ve İlgazi'nin elindeki Kudüs'ü kuşatarak almıştı. Artukoğulları Dımaşk ve Musul taraflarına gitmişlerdi.[20]

İslam dünyasında iç çekişmeler sürerken, Hristiyan dünyasının ruhani ve siyasî lideri Papa II. Urbanus, kutsal toprakların sözüm ona *"Kâfirlerin"* elinden kurtulması için konsiller tertip etmekte idi. Papalar, uzunca bir süredir doğuya sefer düzenlenmesini zaruri görüyorlardı. Bu seferler, ekonomik hayatın canlanmasını sağlayacak, doğunun zenginliklerini batıya taşıyacak ve en önemlisi de Avrupa'daki hristiyan çatışmaları farklı bir yöne, Kutsal toprakların kurtarılması amacına yönlenecekti. Ayrıca Papalık doğudaki kiliselerin en azından bir kısmını kendisine bağlamak istemekteydi. Haçlı

---

[18] İbnü'l-Esîr, X, s.201; Hitti, IV, s.999

[19] Fatımî imamlarından el-Müstansırbillâh'ın ölümünden ardından(1094) yerine geçemeyen büyük oğlu Nizâr'ın ve soyunun imâmetini savunan Hasan Sabbâh, 1090 yılında başta Alamut olmak üzere İran ve Irak'taki birçok kaleyi ele geçirerek Nizâri teşkilatını kurmaya muvaffak oldu. XII. yüzyılın başlarında Selçukluların hakimiyetinde bulunan Suriye'de başta Masyaf, Bâniyâs, Havâbi ve Kehf olmak üzere Cebel-i Ensâriye'nin hemen hemen bütün kaleleri Nizârîler tarafından zaptedildi. Bu bölgede teşkilatlanmış olan Nizârîler, genellikle Alamut'ta oturan ve "Şeyhü'l-Cebel" denilen liderlerinin emriyle muhalif Müslüman gruplara ve haçlılara karşı saldırılar düzenlemişler, esrar içirilen fedaileri vasıtasıyla çok sayıda devlet adamına karşı suikast tertip etmişlerdir. Ancak Haşhâşîlerin tamamı esrar içen kimseler olarak düşünülmemelidir. Yaygın kabul, fırka liderlerinin, görevlendirdikleri fedailere vecd içinde cennet hayalleri gösterip ölümü cesaretle karşılamaları ve yapacakları işlerin sonunda ulaşacakları nimetleri önceden tatmaları için esrar içirdikleri şeklindedir.İslam dünyasına karşı siyasi, içtimai ve dinî bakımdan ciddi bir tehdit oluşturan Haşhâşîler kurbanlarını özenle seçiyorlardı. Bunların bir kısmı idareci bir kısmı da dinî sınıftandı ve pek azı hariç tamamı Sünni idi. Genel olarak Şiilere, Hristiyanlara ve Yahudilere saldırmışlardır(İbnü'l-Esîr, X, s.201; Hitti, IV, 999-1000; TDV İslam Ansiklopedisi, C.16, s.418).

[20] İbnü'l-Kalânisî(Amedroz), s.135; İbnü'l-Esîr, X, s.235

Seferlerinin oluşmasında Fatımîlerin de etkili olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Şöyle ki, Selçukluların Ortadoğu'daki fetihleri Fatımîlerin Suriye hakimiyetini yok etmişti. Hatta Selçuklu orduları Kahire'yi kuşatacak bir güçle Fatımîlere üstün gelmişlerdi. Atsız'ın Mısır'a girip el-Mustansır'ı korkutması üzerine, Fatımî halifesinin Frank kralı Baudouin'a haber saldığı ve Selçuklulara karşı yardım istediği İbnü'l-Esîr tarafından belirtilmektedir.[21] Fatımîler Ortadoğu'daki Hristiyanlara karşı ve özellikle Kudüs ve havalisinde uyguladıkları politikalarla bölgedeki dini hayatı olumsuz yönde etkilemiş ve Hristiyan tebaları rahatsız etmişlerdi. Haçlı seferlerinin düzenlenmesinde Fatımîlerin daha çok bu yaptıkları ile bir müsebbip olduklarını söyleyebiliriz. Nitekim Latin kaynakları tarafından Fatımîlerin Haçlı seferlerinde batının düşman kabul ettiği güçler arasında sayıldığını bilmekteyiz. Gerek yardım istemek, gerekse Papalığın ve Hristiyanların düşmanı kabul edilmek şeklinde olsun sonuç olarak Fatımîlerin Haçlı seferlerinin meydana gelmesinde kesin olarak tesirli olmuştur. Bu sırada Sicilya'yı Fatımîlerden alarak Kuzey Afrika'ya saldırmayacağı konusunda Fatımîlerle anlaşmalı olan Sicilya kralı Roger Haçlıların Afrika'ya saldırma tekliflerine anlaşmaları gerekçe göstererek engel olmuş ve Haçlıları kuzeyden Kudüs üzerine yapılacak sefere teşvik etmiştir. Bizans imparatoru Aleksios'un da bu konuda Papalık ve krallardan yardım istemesi seferin kuzeyden yapılmasına sebep olmuştur.

1.1.1. Haçlıların Kudüs'ü İşgali(15 Temmuz 1099)

Kudüs, ağaçlardan yoksun, su imkanları kısıtlı olan dağlık bir arazi üzerinde kurulmuştur. Şehrin su ihtiyacı çoğu zaman sarnıçlarda toplanan su ile sağlanırdı. İslam kaynaklarında "Daru's-Selam" olarak geçen Kudüs batılılarca Jerusalem şeklinde telaffuz edilmektedir. Bu kelime "Barış yurdu, esenlik yurdu" anlamına gelmekle birlikte, Siyon dağı eteklerindeki "Siloam" gölcüğünden dolayı bu adın verildiği düşünülebilir. Siloam, Kedron çayının suları sayesinde yıl boyunca suları çekilmeyen bir gölcüktür. Kudüs'ün,

[21] İbnü'l-Esîr, X, s.227-228

kuzeyinde Arslanlar kapısı mevkii, güneyinde Siyon(Zion) Dağı, doğusunda 1 km uzaklıkta Zeytin(Olives) Dağı, batısında Davut Kalesi bulunmaktadır.[22]

Haçlılar Antakya'nın işgalinden sonra Aralık 1098'de Maarratü'n-Numan'a saldırarak şiddetli bir şekilde şehri muhasara ettiler. Ağaçtan bir burç yaparak surlara tırmanmaya çalıştılar. Kaleyi savunan Müslümanlar akşam olunca burçları boş bıraktıklarında Haçlılar bu burç vasıtasıyla burçları ele geçirdiler ve kale içindeki evlere ve iç kaleye sığınmış olanları üç gün boyunca öldürdüler, buldukları ne varsa yağmaladılar(11 Aralık 1098). Bohemond buranın yönetiminin devri konusunda Raymondla uzlaşamadı. Raymond ve Tancred burada bir süre kaldıktan sonra 13 Ocak 1099'da güneye doğru yola çıktılar. Bir gün sonra(14 Ocak) Kont Normandiyalı Robert onlara katıldı. Bu sırada Godefroi ve Flanderli Robert Cebele'yi kuşatmaya gitmişlerdi. Raymond'un yardım istemesi üzerine onlar da Arka önlerine gelerek Raymond'a katıldılar. Haçlılar Arka'yı muhasara etmelerine rağmen alamadılar. Kuşatma sırasında Cesur Haçlı şövalyelerinden Anselm taşla vurularak öldürüldü(25 Şubat 1099). Haçlı liderleri kuşatmayı kaldırdıktan sonra Trablus(Tripoli) üzerinden geçerek hasat zamanında Cebele(Cübail, Cübeyl) önlerine ulaştılar(Nisan 1099).[23] Yola devam ederek Beyrut civarında biraz vakit geçiren ve hasat ürünleriyle beslenen Haçlılar Sayda'ya vardılar.[24] Sayda'dan Sarepta yoluyla dönemin güzel bir liman şehri olan

---

[22] Fulcherius, RHC, III, terc. E. Peters, p.73-75; Elizabeth Hallam, Chronicles of... eye-witness, s.88-89; Sâid Âşûr, s.187-193; Zoé Oldenbourg, The Crusades, London 1988, Plan Sayfası:XII

[23] Bu şehir daha kuzeyde Lazkiye'nin güneyindeki "Cebele" ile karıştırılmamalıdır. İslam kaynaklarında "Cübeyl" olarak geçerken Latin kaynaklarda "Gibellum" şeklinde geçmektedir ve Beyrut'un 32 km kuzeyindedir(Fulcherius, RHC Occ., III, terc. E. Peters, p.70(Türkçesi, A.Can, s.48); İbnü'l-Kalânisî, s.61(Amedroz, s.143-144); İbnü'l-Esîr, X, s.302; ,El-Azımî, s.34).

[24] Latin papaz yazarlar bölgede her vardıkları yerle ilgili İncil'deki sözleri kullanarak değinmektedir. Çağımızın oryantalist modern tarihçileri de hep bir ağızdan İncil'i çok bilimsel kabul edilmiş kitaplarında kullanmaktadırlar. Runciman, Setton, Elizabeth Hallam bunların başında gelmektedir. Kronikleri incelerken objektifliklerini bazı konularda kaybedebilmektedirler. Bunların başında dini ve ahlaki adalet konuları gelmektedir. Bu kaynaklardaki dini tarihi eserlere yapılan atıfları karşılaştırma için bkz. Kitab-ı Mukaddes(Eski ve Yeni Ahitler), (Matta, Markos, Luka, Yuhanna, diğer bahisler ve Barnabas İncili.

Sûr(Tyre)'a geldiler.[25] Buradan hareketle ez-Zip kalesi üzerinden Akka önlerine geldiler.[26] Hayfa'nın sağ tarafındaki yoldan giderek, Caesaeria(Şeyzer, Straton) denilen kalesini teğet geçtiler. Bundan sonra deniz kıyısından uzaklaşarak Arsuf kasabasını sağ taraflarında bırakmak suretiyle Kudüs'ün kuzeybatısındaki er-Remle(Ramatha)'ye geldiler. Buradaki Müslümanlar Haçlıların gelişinden dört gün önce şehri boşaltmışlardı. Haçlılar burada dört gün dinlendiler ve buradaki Saint George kilisesine Robert de Rouen'i piskopos olarak tayin ettiler. Hububat vesair erzakları hayvanlara yükleyerek Kudüs'e doğru yola çıktılar. Kudüs'ün 24 km batısındaki Emmaus(Amvas)'a geldiler(6 Haziran1099). Burada 100 kadar şövalye Beytullahm'dan gelen elçilerin talepleri üzerine Tancred de Hautville ve Baudouin de Bourg liderliğinde Beytullahm'a gitti. Haçlılar Emmaus'tan hareketle Hebron(Gibeon)'u geçerek, Haziran ayının ilk haftası sonunda Kudüs önlerine geldiler. Haçlıların bu sıradaki sayıları 20 bin civarında olarak tahmin edilmektedir(7 Haziran 1099).[27] Buna göre, kuşatma bölgesine gelenler 12.000 piyade, 1.300 şövalye ve 6.000 civarında da silahsız hacı adayından oluşmaktaydı. Hristiyan hacıların çoğunluğunun savaşma sanatı ile alakaları olmadığı için kenarda bir yerde durarak kuşatmayı seyrediyorlardı. Toulouse kontu Raymond Siyon Dağı tarafını, Normandiyalı Robert ve Flandersli Robert kuzeydeki Arslanlar kapısı ve surları, Godefroi de Boillon batı taraftaki Yafa kapısı ve surlarını kuşatma altına almıştı.[28]

---

[25] Sarepta, Sayda'nın 16 km güneyindedir. Fulcherius buraların İncil'de geçen yerler olduğunu belirtmektedir(Matta 15:21).

[26] Burada ez-Zip olarak geçen yer İncil'de bulunan bir yer adı olup Akka'nın 9 km kuzeyindedir. Accon, Ptolemais ve Acre olarak bilinen yer Akka liman şehri ve kalesidir. Akka'ya Latinler Accon, Franklar ve İngilizler Acre, antik çağ coğrafyacıları Ptolemais adını vermektedir(Fulcherius, RHC Occ. III, terc.E. Peters, p.71).

[27] Kudüs'ün işgal tarihi ve işgalin anlatılışı Latin kaynaklarda ve İslam kaynaklarında birbirine çok yakın şekilde tasvir edilmiştir(Fulcherius Carnotensis, RHC Occ. III, tec. E.Peters, s.73-79(Türkçe terc. A.Can, s.50-55); İbnü'l-Kalânisî, s.47-49(Amedroz, s.136-138); İbnü'l-Esîr, X, s.235-236).

[28] Bu tasvir Fulcherius'un verdiği ve Anonim Gesta'nın belirttiği bilgilere göre yapılmıştır. Raımundi de Aquilers Kudüs kuşatmasına katılan asıl Haçlı askerinin 13.000 olduğunu belirtmektedir(Fulcherius, RHC Occ.III, terc.E. Peters, s.75-77; Raımundi Aquilers, RHC, Occ. III, s.35-309, ed. John Hill and Laurita L. Hill, Le Liber Raymond d'Aguilers(Documents relatifs a l'histoire des croisades), Vol. 9, Paris, 1969, p.3).

Haçlılar şehrin surlarının yüksekliğini görerek uzun merdivenler yaptılar ve trampet sesleri eşliğinde hücum yapmaya başladılar. Bir hafta boyunca tahta kuleler, hareketli burçlar yardımıyla saldırmalarına rağmen şehri alamayan Haçlılar bazı savaş aletlerinin İftiharüddevle'nin Türk ve Araplardan oluşan askerleri tarafından tahrip edilerek, yakılmasına engel olamadılar. 15 Haziran 1099 günü toplantı yaparak, istihkamlar ve büyük savaş aletleri yapmaya karar verdiler. 6 km uzaktan su taşıyan kuşatmacıların açlık ve susuzluk bakımından pek sıkıntı çektikleri söylenemezdi. Ucu demirli kalın kütükler ve taşınabilir platformlardan oluşan yeni malzemelerle saldırıya geçen Haçlılara karşı Fatımî komutanı İftiharüddevle'nin askerleri yağa batırılmış ve ateşe verilmiş odunlarla karşılık vermekte idiler. Yanmakta olan odunlar küçük mancınıklarla tahtadan yapılmış içi Haçlı kuvvetleriyle dolu burçların üzerine atıldığında iki büyük Haçlı burcu içindekilerle birlikte yandı. Ceneviz denizcileri ile William Embriaco Yafa önlerinde gemilerini kaybetmelerine rağmen halatlar, baltalar, uzun çiviler, tokmaklar ile Raymond'un tarafında Haçlıların yardımına geldiler.[29] Raymond ve askerleri Siyon Dağı tarafından saldırırken, diğer taraflardan da Normandiya kontu Robert ve Flandersli Robert saldırmaktaydı. Raymond'un bulunduğu taraftan yapılan hücumlar sonunda şehir surlarının kulelerinden biri alev aldı. Bu kuledeki İftiharüddevle'nin askerleri duman ve ateşten kaçmak zorunda kaldılar. Haçlılar yanan odunları mancınıklarla sürekli olarak kulelerdeki askerlerin üzerlerine atmaya başlamışlardı. Bu durumda kuleleri daha fazla savunamaz hale gelen Müslümanlar kule gerisine çekilince Haçlılar surlara hızla tırmanarak şehre girmeye başladılar. 15 Temmuz günü kuşluk vaktinde Haçlılar önce kuzeyden olmak üzere bir süre sonra da her taraftan surların içine girmeye başlayarak yakaladıkları Müslümanları derhal öldürmeye başladılar. Bazı askerler Davut Kalesine kaçarak orada kendilerini savunmaya çalıştılar. Bir kısım Müslüman da

Mescid-i Aksa(Süleyman Mabedi)'ya sığındılar. Haçlılar evlerdeki, ve camilerdeki herkesi öldürmekteydiler. Fulcherius'un ifadesiyle "Eğer orada olsaydınız ayaklarınız bileklerinize kadar ölülerin kanlarıyla boyanırdı. Ne söyleyeyim hiçbiri canlı bırakılmadı. Ne kadınların, ne de çocukların hayatı bağışlandı", İbnü'l-Esîr'in ifadesiyle "Mescid-i Aksa'da yetmiş binden fazla Müslümanı öldürdüler,[30] bunların arasında çok sayıda din adamı, âlim, zâhid vardı", İbnü'l-Kalânisî'nin tasviriyle "Haçlılar şehre daldılar, mallara el koydular, bir kısım şehir halkı Davut Mihrabı'na sığındılar. Geriye kalan esir durumdaki halk öldürüldü. Yahudiler tapınak tepesindeki sinagogta toplanmışlardı. Haçlılar sinagogu onların başlarının üzerinde yaktılar." İbn Kesîr'in aktardığına göre "Şehrin ortasında altmış binden fazla Müslüman öldürdüler. 'Onlar memleketlerinizde her köşeyi kontrollerine alacaklar. Ele geçirdikleri yerleri harap etmeleri için onları tekrar göndereceğiz'.[31]" anonim Haçlı kroniğinin tasvirine göre "Sağ kalanlar bütün gün bize karşı toplandılar ve öfkeyle çarpıştılar, kanları tapınak boyunca sel gibi aktı. Şövalyelerimiz Müslümanlardan çok sayıda kadın ve erkeği yakaladılar, dilediklerini öldürüp, dilediklerini sağ bıraktılar." anlatımlarıyla tarih bir vahşete tanıklık etmiştir(15

---

[29] Raymond, RHC, Occ, III, 235-309, terc.A.C. Krey, The First Crusade: The Accounts of Eye-Witnesses and Participants, Princeton, 1921, p.257-262 ve ed. E. Peters, p.211; El-Makrîzî, s.23-27; Sâid Âşûr, s.187-193; Rene Grousset, L'épopée des Croisades, Paris, p.40-47

[30] Bu yıllar itibariyle Kudüs'te bulunan insan sayısının daha az olması gerekir. İbnü'l-Esîr yetmiş bin ve İbn Kesîr altmış bin rakamlarını vermişlerdir. Şehir halkından çoğunluğunun öldürüldüğü konusunda Haçlı kronikleriyle müşterek fikirlilik sağlanmıştır. Öldürülen toplam insan sayısını kesin bir rakam ile tespit etmek mümkün görünmüyor. İftiharuddevle'nin garnizon kuvvetinin üç bin kişi olduğu bilinmektedir. Kuşatma öncesinde şehirden kaçanlar olduğu da şüphesizdir. Kuşatma sırasında kaçmak çok güç görünmektedir. Şehir içinde Türkler, Araplar, Hristiyanlar ve Yahudilerden oluşan karma bir sivil halk yığını bulunmaktadır. Kaynaklarda on bin ile yetmiş bin arasında rakamlar telaffuz edildiğine göre, en düşük rakamı esas alsak bile, soykırımdan kurtulanların birkaç yüz kişiden ibaret olduğu da düşünüldüğünde, en az on bin civarında bir insanın katliama maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Eğer Latin kaynaklarının verdiği rakamlara bakacak olursak İbnü'l-Esîr haklı çıkmaktadır. Gerçekten İbnü'l-Esîr'in nüfus tespiti doğru ise oryantalistlerinin çoğunun kabul etmediği soykırım hadisesinin boyutu tüyler ürpertici ve apaçık bir insanlık suçu derecesindedir(Raymond d'Aguilers, RHC, Occ, III, terc. Krey, ed.E.Peters, p.211; İbnü'l-Esîr, X, s.236; İbn Kesîr, XII, s.305; Zoe Oldenbourg, The Crusades, London, 1988, p.137-142).

[31] Kur'an-ı Kerim, el-İsrâ, 5-7

Haziran, Cuma'yı Cumartesi'ye bağlayan gece, 1099).[32] Katliamdan kurtulanlar sadece Mihrab-ı Davut'a sığınan az sayıdaki asker ve halktan bazı kişilerdi. Haçlılar bunlarla üç gün savaştılar ve Raymond'un fidye teklifini kabul etmesiyle emân vererek onların Askalan'a ve Dımaşk'a gitmelerine müsaade ettiler.[33] İbnü'l-Esîr ve İbn Kesîr'in verdiği bilgilere göre Kudüs'ten kaçanlar arasında bulunan Kadı Sa'd el-Herevî de bulunmaktaydı. El-Herevî Dımaşk'tan Bağdat'a kadar gitmiş, orada camilerde verdiği vaazlarla Sultan ve Halifeye Kudüs ve Antakya ile ilgili gördüklerini anlatarak Haçlılara karşı yardım istemiştir.[34]

Haçlılar Kudüs'te buldukları her şeyi yağmaladılar. Ölülerin karınlarını yararak bağırsaklarında altın(bezant) aradılar. Haçlılar Kubbetü's-Sahra'da bulunan her biri üç bin altın değerindeki kırkın üzerinde gümüş kandili aldılar. Kiliseler, diğer mabetlerdeki altın ve gümüşten yapılmış eşyalara el koydular. Yağmaya katılanlar başta Tancred olmak üzere bütün Haçlılardı. Tancred Kumâme Kilisesi'ne girmiş, birçok altın, gümüş ve değerli taşı almıştır. Fakir veya zengin bir eve ilk giren kim olursa orası onun olacaktı. Bu bir kural olarak uygulandı. Böylece hayatlarında hiç mal mülk görmemiş kişiler mülk sahibi ve zengin oldular.[35]

---

[32] Fulcherius, RHC, III, terc.E. Peters, p.75-77(terc. A.Can, s.54); İbnü'l-Esîr, X, s.236; İbnü'l-Kalânisî, s.47-48(Amedroz, s.136-137); İbn Kesîr, El-Bidâye ve'n-Nihâye, XII, s.305; Ebu'l-Ferec, II, 340-341; Mateos, CLVII, s.199; L. Brehnier, Histoire Anonyme de la Premiere Croisade, Paris, Champion, 1924, terc. D. Gürel, Tarih ve Toplum Dergisi, 1985; C.3, s.390

[33] İbnü'l-Esîr, X, s.236; Fulcherius Davut Mabedine sığınanların Türkler, Araplar ve Habeşlilerden oluştuğunu söylüyor ve fidye karşılığında gece karanlığında serbest bırakıldıklarını, bu serbest bırakılanların Askalan'a gittiklerini belirtiyor(Fulcherius, RHC Occ. III, terc. E. Peters, p.77(Türkçe terc.A.Can, s.54)).

[34] İbnü'l-Esîr, X, s.236; İbn Kesîr, XII, s.305

[35] İbnü'l-Esîr, X, s.236; İbn Kesîr, El-Bidâye ve'n-Nihâye, XII, s.305; Fulcherius, RHC. Occ.III, ed.E.Peters, p.77-78; RHC, Occ, III, 292; Fulcherius Tancred'in sonradan bu aldıklarını iade ettiğini belirtiyor ise de bunu kesin bir bilgi olarak değerlendirmek mümkün görünmemektedir(Krş. Raymond d'Aquilers, RHC, Occ, III, s.300; Fulcherius, RHC, Occ, III, ed.E. Peters, p.78).

Kudüs'ü kana bulayan Haçlılar daha sonra Kenîse-i Kumâme'ye giderek, günahlarını çıkarmaya çalıştılar. Katolik batının katı haçları Kudüs'e gelmiş ve papa ile haberleşmek uzun süreceğinden kendilerine bir Kudüs patriği de bulmuşlardı. Alnulf de Chocques patrik olarak tayin olundu(1 Ağustos 1099).[36] Oryantalist tarihçiler ve özellikle Katolik kilisesi tarihçileri Kudüs'ün işgalini tam olarak "özgürlüğü sağlama, özgür olma" olarak tanımlamaktadır. 21. yüzyılın başında ortaya çıkan ülkeleri işgal etmeye "özgürleştirme" adını verme yaklaşımı aynıyla Haçlıların "İznik, Antakya, Urfa ve Kudüs"ü işgallerine oryantalistler tarafından objektiflik sınırlarını çiğnercesine verilmektedir. Düşündürücü olan bir başka yaklaşım tarzı ise Latin kaynaklarında bulunan Katolik ve Haçlı yanlısı ifadelerin günümüz modern tarihçisinin dilinden de bir papazın veya piskoposun konuşmasından ayırt edilemeyecek ifadelerle dökülmesidir.[37] Bu açıdan bakıldığında Haçlı seferi batının gözünde bir başarı olmaya devam edecek, doğunun gözünde ise çatışmaların derinleştiği, barbarlığın medeniyete ve özgür toplumlara saldırması olarak görülecektir. Haçlıların doğudaki başarı olup olmadığı tartışmalı faaliyetleri mektuplarla Papalara bildirilmekte idi. Ancak seferlerin ilk organizatörü Papa II. Urbanus Kudüs'ün alınması haberi kendisine ulaşmadan 29 Temmuz 1099'da ölmüş ve yerine II. Pascalis(1099-1118) geçmiştir.[38]

---

[36] Kısa bir süre sonra Arnulf'un yerine donanma gücü ve Bohemond'un desteği ile Pisa başpiskoposu Daimbert geçmiştir(26 Aralık 1099)(Fulcherius, RHC, Occ. III, ed. E. Peters, p,86).

[37] Penny Cole, Christians, Muslims, and the Liberation of the Holy Land, The Catholic Historical Review, V.84, No.1, January 1998, p.1-10; Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum, terc.Rosalind Hill, Oxford, 1962, p.92

[38]Haçlı liderlerinden Godefroi, Raymond ve Ağustos 1099 'da deniz yoluyla Doğu Akdeniz'e gelerek Haçlılara katılan Pisa başpiskoposu Daimbert'in Eylül 1099'da Lazkiye'den Papa II. Paskalis'e gönderdikleri mektupta, Antakya ve Kudüs'ün alınması, Askalan savaşı ve Fatımî ordusunun yenilmesi anlatılmaktadır. Bu mektup üç ayrı yerde yayınlanmıştır(Heinrich Hagenmeyer, Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100, İnsbruck, 1901; İng.Terc.Dana C. Munro, Letters of the Crusaders(Translations and Reprints from the Original Sources of European History, Volume I,No, 4), Philadelphia, 1896; E. Peters, The First Crusade The Chronicle of Fulcher of Charters and other Source Materials, Pennsylvania, 1971, p.234-237; Ayrıca, Elizabeth Hallam, Chronicles of the Crusades Eye-witness Accounts of the Wars Between Christianity and Islam adlı eserinin 93 ve 94. sayfalarında bu mektubun bir özetini vermiştir). Fulcherius Papa Urban'ın ölüm tarihini yanlış vermektedir "Ağustos İdesinin üçünde, kederli gün Saygıdeğer Urban, Roma Papası vefat

1.1.2. Askalan Savaşı(12 Ağustos 1099)

Haçlıların Kudüs önlerine geldiklerini haber alan Emirü'l-Cüyûş el-Melik el-Efdal(1094-1121) yaklaşık yirmi bin kişilik kuvvetli bir ordu ile yola çıktı. Ancak el-Efdal Askalan yakınlarında iken Haçlıların Kudüs'ü aldıklarını öğrendi ve Askalan yakınlarında kamp kurdu. Burada deniz yoluyla gelenleri ve Arap birliklerini beklemeye başladı(4 Ağustos 1099).[39] Haçlılara elçi göndererek, onların yaptıklarını kınadı ve onları tehdit etti.[40] Haçlılar da yanlarına aldıkları kutsal mızrakla yola çıkarak bir buçuk günlük bir yürüyüşten sonra Kudüs'e 90 km[41] uzaklıktaki Askalan önlerine geldiler.[42] 11 Ağustos 1099 günü yolda ilerlerken buldukları deve, sığır, ve keçilerden oluşan hayvanları da toplayarak savaş alanına kadar götürdüler(12 Ağustos 1099). El-Efdal'in ordusu Türk memlûklar, Arap askerleri ve Habeşî(zenci)lerden oluşmakta idi. Raymond ve Godefroi liderliğindeki Haçlı kuvvetleri de bulabildikleri kadar yardımcı güçle ve topladıkları hayvan sürülerini de saflarına katıp kalabalık görünerek savaş düzeni aldılar. Savaşta El-Efdal'in ordusu ikiye ayrılarak Haçlıları arka taraftan çevirmeyi başarmasına rağmen, Godefroi'nın şövalyelerle birlikte onların üzerine

---

etti." şeklinde belirttiği 11 Ağustos 1099 tarihidir. Halbuki 29 Haziran 1099 Papa'nın ölüm tarihidir(Fulcherius, RHC, III, ed. E. Peters, p.86-87).

[39] İbnü'l-Kalânisî, s.48(Amedroz, s.137)

[40] İbnü'l-Kalânisî ve İbnü'l-Esîr'in belirttiğine göre, elçinin ardından yola çıkan Haçlılar El-Efdal'ın kuvvetlerine ani bir saldırı yapmışlardır(İbnü'l-Kalânisî, s.48(Amedroz, s.136-137); İbnü'l-Esîr, X, s.237).

[41] Raymond Aguilers Haçlıların 1,5 gün yürüyüşten sonra Askalan'a ulaştığını belirtirken, Fulcherius Askalan'ın Kudüs'e 720 stadia uzaklıkta olduğunu söyleyerek Raymond'u onaylamaktadır. 1 stadia yaklaşık 125 adıma denk olduğuna göre Haçlılar Askalan'a ulaşıncaya kadar 90.000 adım atmışlardır. Bu uzaklık yaklaşık olarak 90 km'ye denk düşmektedir. Cassel's Atlas of World History'daki ölçekli Haçlı Seferleri Haritasında 90 km uzaklık tespit edilmektedir(Raymond, RHC, Occ, III, 303; Fulcherius(Fulcher of Chartres,), RHC, Occ, III, ed.F.Peters, p.81; A. Kidd, Latin-English, English-Latin Dictionary, Glasgow 2002; John Haywood, London, 2001, 3.17).

[42] Bu mızrağın Antakya'da bulunan kutsal mızrak olmadığı bilinmektedir. Çünkü Ordeal(Tanrı Mahkemesi) sonucunda bu mızrağın sahte bir mızrak olduğu anlaşılmıştı. Kutsal mızrak Haçlıların Kudüs'ten aldıkları "Lord'un Kutsal Mızrağı" olarak bilinen mızrak olduğu

gelmesiyle Haçlılar kuşatılmaktan kurtuldular. Haçlıların okçuları, el-Efdal'in askerleri bir taş atımı(yaklaşık 100 m.) yaklaştığında ok atmaya başladılar. Şövalyelerin de saldırıya katılmasıyla yaklaşık bir saatlik bir çarpışmanın ardından Fatımî kuvvetleri dağılarak, el-Efdal karargahı bırakıp Askalan surlarının içine sığındı. Müslüman askerlerden piyade olanları çoğu öldürüldü, kaçabilenler kendilerini güçlükle incir ağaçlarının tepelerine ve Askalan surlarının ardına attılar. Haçlılar İncir ağaçlarını ateşe verince, Fatımî askerleri ağaçlardan dökülmeye başladılar ve Haçlılar da onları öldürdü.[43] El-Efdal'in hazinesi Haçlıların eline geçti. El-Efdal yakın askerleriyle birlikte Askalan'dan çıkarak Mısır'a gitti. Sayıları Müslümanlardan daha az olmasına rağmen Haçlılar şövalyeler sayesinde bir kez daha büyük bir mağlubiyetten kurtulmakla kalmayıp, Askalan'ı muhasaraya başladılar.[44] Askalan halkı onlara 20 bin dinar vermeyi taahhüt ettiler ve aralarında para toplamaya başladılar. Bu sırada Frank liderleri arasında anlaşmazlık çıktı ve parayı almadan geri döndüler. Karargahta buldukları Müslümanlara ait silahları yaktılar, ganimet eşyalarını da hayvanlara yükleyerek Kudüs'e döndüler. İbnü'l-Kalânisî'nin verdiği bilgiye göre, bu savaşta Askalan halkının zenginlerinden, tüccarlarından ve gençlerinden 2.700 kişi hayatını kaybetmiştir(12 Ağustos 1099).[45]

Kendilerine Raymond'un kral olma teklifini reddetmesi üzerine Godefroi'yi kendilerine lider olarak seçtiler. Diğer liderlerden Normandiya kontu Robert ve Flanders kontu Robert gemiyle önce Lazkiye'ye İstanbul'a döndüler. Raymond da onlarla birlikte önce Lazkiye'ye giderek karısını orada bıraktı ve oradan gemiyle İstanbul'a gitti. Bu iç lider Lazkiye'ye vardıklarında

---

anlaşılmaktadır(Fulcherius, RHC, Occ, III, ed.E.Peters, p.79-81; Raymond, RHC, Occ, III, 302-305).

[43] İbnü'l-Esîr, X, s.237; El-Makrîzî, s.24; Sâid Âşûr, s.202

[44] Askalan savaşını takiben Haçlıların kaleyi kuşatmaları Latin kaynaklarında belirtilmemiştir. Savaşın bu kısmını en iyi İbnü'l-Kalânisî tasvir etmektedir(İbnü'l-Kalânisî, s.48-49(Amedroz, s.136-137).

Antakya kontu Bohemond ve Pisa başpiskoposu Daimbert Bizanslıları kuşatmakta idiler. Raymond ve Robertlerin zorlaması üzerine Bohemond ve Daimbert bu kuşatmadan vazgeçtiler.[46] 1101 Haçlı ordularından ilkine liderlik yapan Raymond Merzifon'da Türk Sultanı ve Danişmendli Beyine mağlup olarak Bafra'dan gemiye binip canını güçlükle kurtarmıştı. Tekrar İstanbul'dan bir gemiyle Lazkiye'ye döndü ve bölgedeki ahali-i İslam'a saldırılarını sürdürdü.

Godefroi de Boillon Yafa şehrini tamir ettirerek Tancred'e vermişti. Haçlılar bundan sonra Godefroi'nin liderliğinde Selçuklu ve Fatımî toprakları aleyhine genişlemeye devam ederek Akka'yı kuşattılar. Godefroi burayı muhasara ettiği sırada kaleden atılan bir okla vurularak öldü. Latin kaynakları Godefroi'nin hastalık ile öldüğü fikrindedir(18 Temmuz 1100).[47] O'nun ölümü üzerine Urfa kontu Baudouin de Boulogne Kudüs'e gelerek kral oldu ve savaşlara sahil şeridinden başladı. Haçlılar Baudouin liderliğinde Hayfa'ya saldırarak ve Arsuf'un halkını da dışarı sağ salim çıkmalarına izin vererek aldılar. Daha sonra Caesaeria(Kayseriye) şehrine saldırarak Ceneviz gemilerinin de yardımıyla aldılar. İçindekileri öldürerek, malları yağmaladılar(Mayıs 1101).[48] Öte yandan Fatımî halifesi el-Musta'libillah 1101 yılının sonunda ölünce yerine El-Efdal'in emriyle Musta'li'nin ata bile tek

---

[45] Fulcherius, RHC, Occ, III, ed.E.Peters, p.81-82; Raymond Aguilers, RHC, Occ., III, 303-304; İbnü'l-Kalânisî, s.48-49(Amedroz, s.136-137); İbnü'l-Esîr, X, s.237; Mateos, CLVIII, s.200; Ebu'l-Ferec, II, s.341; El-Makrîzî, s.26-27; Sâid Âşûr, s.201-205

[46] Fulcherius, RHC, Occ, III, ed.E. Peters, p.83; Raymond, RHC, Occ, III, 300

[47] Mateos Godefroi'nın bir yemekte yanındaki kırk kişi ile birlikte zehirlenerek öldüğünü söyleyerek Latin ve İslam kaynaklarının aksine şaşırtıcı bir bilgi aktarmaktadır. Biz daha çok kaynak tarafından verilen bilgiyi esas alıyoruz(Mateos, CLXV, s.203); Fulcherius Godefroi'nin ölüm tarihini 18 Temmuz 1100 olarak vermektedir. Herhalde bu sırada Urfa'da Baudouin'in yanında bulunmaktaydı. İbnü'l-Esîr ve İbnü'l-Kalânisî ve İbn Kesîr bu olayı 1101 yılı olayları arasında vermektedir. Latin kaynakların Godefroi'nin hastalanarak öldüğü konusunu kesin bir dil ile belirtmemektedirler. Dolayısıyla İslam kaynaklarının kullandıkları tutarlı ve kesin ifadeler Godefroi'nin mızrak veya okla öldüğünü kabul etmemizi gerektirmektedir(Fulcherius, RHC, III, ed. E.Peters, p.89-90; İbnü'l-Kalânisî, s.51(Amedroz, s.138-139); İbnü'l-Esîr, X, s.266; İbn Kesîr, XII, s.311).

[48] İbnü'l-Kalânisî, s.51(Amedroz, s.139); İbnü'l-Esîr, X, s.267; W. B. Stevenson, The Crusaders in the East, p.44; Godefroi boğazına isabet eden bir mızrak ile öldü(İbn Kesîr, XII, s.311)

başına binemeyen 5 yaşındaki oğlu Ebu Ali el-Mansur "El-Âmir Biahkamillah" lakabıyla Fatımî halifesi olmuştur(11 Aralık 1101-1130). Böylece vezir El-Melik El-Efdal 1121 yılında ölünceye kadar Fatımî devletini tek başına yönetmeye devam etti.[49]

Emirü'l-Cüyûş el-Efdal Haçlıların Suriye'de Fatımîlere bağlı kale ve şehirlere saldırması üzerine "el-Kavâmisî" adıyla meşhur memlûk asker Sa'duddevle komutasında büyük bir Mısır Fatımî ordusunu sahile gönderdi.[50] Sa'duddevle attan düşme korkusu olan birisiydi. Fatımî ordusu 1101 yılının Haziran ayı başlarında Askalan'a gelerek, burada 27 Eylül'e kadar bekledi. Sa'duddevle Askalan'dan yola çıkarak Remle'ye yaklaştığında, Haçlılar da kral Baudouin liderliğinde bin şövalye ve on bine yakın piyade ile onlara karşı yürüdü. İki ordu Remle ile Yafa arasında bir meydan savaşına başladılar. Müslüman ordusunun sağ ve sol kanatları kırılarak geri çekildiler. Sa'duddevle askerlerinin küçük bir grubu ile merkezde tutunmaya çalıştı. Haçlılar O'nun üzerine hamle yaptılar. Savaş O'nun etrafında yoğunlaştı. Atının tökezlemesi üzerine Sa'duddevle attan düşerek öldü. Bunun üzerine askerleri O'nun öcünü almak üzere daha büyük bir gayrete geldiler. Hayatlarını var güçleriyle ortaya koyarak Haçlılara karşı koydular. Haçlılar bu mücadele karşısında kayıplar vermeye başladılar. Müslümanlar bir kısım Haçlıyı öldürerek ve esir alarak Yafa'ya gittiler. Bu savaşta Fatımî askerlerinden de bir kısmı ölmüştür(Eylül 1101).[51]

Kudüs kralı Baudouin Mart 1102'de Beyrut yakınlarına kamp kurarak Hristiyan hacıları beklemeye başlamıştı. Kralın iki haftadan fazla(18 gün) bir zamandan beri kuzeyde olduğunu öğrenen Fatımîler, el-Efdal'ın emriyle Nasîruddevle'nin komutasında 1102 Nisan'ında sahil şehirlerini Haçlılardan

---

[49] İbnü'l-Esîr, X, s.267

[50] İbnü'l-Esîr "et-Tavâşî" adını vermektedir(İbnü'l-Esîr, X, s.295). Doğu Akdeniz kıyısında Beyrut-Askalan arasında bulunan liman şehirleri "sahil şehirleri" olarak adlandırılmaktadır. Latin kaynakları ve oryantalistler bölgeye "Outremer" ve "Levant" adını vermektedirler.

almak üzere yola çıkarak Mayıs ayında Askalan'a ulaştı.[52] Kudüs kralı Baudouin de Boulogne bunu öğrenince yediyüz şövalye, bunun dışında yayalar ve seçtiği adamlarıyla yürüyerek Remle önlerine gelmiş ve kaleyi kuşatmakta olan Fatımî askerleriyle savaşa tutuştu. Fatımî kuvvetleri galip gelerek, şövalyeler ve yaya haçlı askerlerinin çoğunu öldürdü. Baudouin kamışlıklar arasına sığınınca, Fatımî askerleri kamışları ateşe verdiler. Baudouin ateşten dolayı vücudu yanmış bir şekilde yanındaki üç şövalye ile Remle'ye kaçtı. Nasîruddevle'nin askerleri O'nu takip ederek kaleyi kuşattılar. Ancak Bauoudin kılık değiştirerek Fatımî askerlerinin bir gaflet anında kaleden çıkıp, Yafa'ya gitti. Remle'de Fatımîlere kılıç çeken Baudouin'in adamlarının bir kısmı öldürüldü, bir kısmı da Mısır'a götürülmek üzere tutsak alındı(Mayıs 1102). Fatımîler Baudouin'in Yafa'ya gittiğini haber alarak orayı da kuşattılar. Ancak Baudouin'in Arsuf'a gittiğini ve donanma ile gelerek Yafa'ya girdiğini öğrenince kuşatmayı kaldırdılar ve Askalan'a döndüler. Burada üç hafta dinlendikten sonra tekrar Yafa önlerine gelen Fatımîler bu defa da başarılı olamadılar(Haziran 1102).[53]

El-Efdal Şahinşah, Dımaşk Selçuklu Meliki Şemsü'l-Mülûk Dukak'tan da yardım isteyerek oğlu Şerefü'l-Meâli'yi Haçlılara karşı gönderdi. Dukak bu teklife olumlu cevap vermesine rağmen gelişen olaylar sebebiyle gerekli birleşme sağlanamamıştır. Mısır ordusu kara kuvvetleri ve deniz kuvvetlerinden oluşmak üzere iki koldan Yafa önlerine geldi. Donanma Yafa'ya bir hücum yaptı(5 Ağustos 1103). Birkaç gün sonra karadan gelen Fatımî askerleri ve donanma kuvvetleri sahil boyunca dağıldılar. Bu sırada sahildeki şehirlerde fiyatlar yükselmiş ve pazarlardaki ihtiyaç maddeleri tükenmişti. Mısır gemileriyle gelen tahıl sayesinde ihtiyaç maddeleri tekrar ucuzladı. Bununla birlikte Haçlıların Fatımî kuvvetlerine saldırmaları aralıksız

---

[51] İbnü'l-Kalânisî, s.53-54(Amedroz, s.141); İbnü'l-Esîr bu savaşta Müslüman askerlerinin mağlup olduğu kanaatindedir(İbnü'l-Esîr, X, s.295-296).

[52] Fatımî kuvvetlerinin başında Nasırüddevle Yemn adlı bir komutan bulunmakta idi(İbnü'l-Kalânisî, Amedroz(Sıbt İbnü'l-Cevzî'den naklen), s.56).

[53] İbnü'l-Kalânisî, s.55-56(Amedroz, s.141); İbnü'l-Esîr, X, s.282; Stevenson, p.45

devam etti.[54] İbnü'l-Esîr'in verdiği bilgilere göre, İbnü'l-Efdal bu sefer sırasında kara yolu ile Yafa'ya gelirken Remle yakınlarında Yazûze adı verilen yerde Haçlı kralı Baudouin ile savaşmış, Baudouin mağlup olarak otların arasına saklanmak suretiyle ancak kurtulabilmiştir. Baudouin Şerefü'l-Meâlî'nin bölgeden ayrıldığını görünce, Remle kalesine gitmiş, oradan da Müslüman kuvvetlerinin yakın bir köyde konakladıklarını öğrenerek Yafa'ya gitmiştir. İbnü'l-Meâlî Remle'yi kuşatıp dört yüz kadar kişiyi öldürdü ve üç kişiye esir alarak Mısır'a götürdü. İbnü'l-Meâlî Askalan'da iken Baudouin batıdan gelen hacılardan aldığı yeni kuvvetlerle ordusunu güçlendirerek O'nun üzerine geldi. Ancak Askalan kalesinin müstahkem olması Baudouin'in Yafa'ya dönmesine sebep oldu. İbnü'l-Meâlî'nin Mısır'a dönmesinin ardından El-Efdal, Tacü'l-Acem adı verilen bir başka komutanı kara yoluyla, Kâdî İbnü'l-Kadûs adlı bir başka komutanı da deniz yoluyla Haçlılar üzerine göndermiştir. Ancak, Tacü'l-Acem'in Askalan önlerine ulaştığı sırada Yafa önlerine ulaşmış olan İbnü'l-Kadûs'tan yardım çağrısı almasına rağmen yardıma gitmemesi ve bölgedeki Fatımî emirlerle anlaşamaması üzerine şikayet haberini alan El-Efdal, Cemâlülmülk adlı bir başka komutanını göndererek O'nu Askalan önlerinde iken tevkif ettirdi ve kara kuvvetlerinin başına Cemalülmülk'ü getirdi.[55]

Batıdan 90'ın üzerinde gemiyle Lazkiye'ye gelerek bu sırada Trablus'u kuşatmakta olan Raymond'a bir süre yardımcı olup[56], sonra O'ndan ayrılarak

---

[54] İbnü'l-Kalânisî, s.58-58(Amedroz, s.142-143); İbnü'l-Esîr, X, s.296

[55] İbnü'l-Esîr, X, s.296-297

[56] Raymond bu kuşatmasını 1105 yılı kış aylarına kadar sürdürmüştür. Şehrin kuşatması uzun sürdüğü için Trablus yakınındaki Latin kaynaklarının Hacılar Tepesi adı verdikleri yere bir şato inşa etmiş(Chateou Pélerin) ve İbn Ammar ile savaşlara buradan devam etmiştir. Raymond şatonun aşağı taraflarında barınaklar inşa ettirmişti. İslam kaynakları İbn Ammar'ın Trablus'tan bir askeri çıkışı sırasında barınakların yakıldığını ve Raymond'un bu sırada yanmakta olan bir barınaktan yanındaki şövalyelerle birlikte düştüğünü ve şatoya götürüldükten sonra hastalanarak öldüğünü belirtmektedirler. Ayrıca İbn Ammar bu çıkışında Chateau Pelerin adındaki Raymond'un şatosunu yağmalamıştır. Böylece Godefroi'den sonra bir büyük Haçlı lideri daha ölmüştür(31 Ocak 1105). Raymond'un ölüm haberi üzerine Haçlı kontu I. Bohemond gemiye binerek ülkesine gitti(İbnü'l-Kalânisî, s.65-66; İbnü'l-Esîr, X, s.331; Willermus Tyrensis, RHC, Occ, I, terc.E.Altan, s.3; Mateos, CXC, s.228)(İbnü'l-Kalânisî Raymond'un ölüm tarihini 12 Eylül 1104 olarak Latin

Cübeyl'e gelmişlerdi.[57] Ceneviz gemileriyle Lazkiye'deki Raymond'un yanından gelen askerler, tüccarlar ve hacılarla dolu gemiler Cübeyl şehrini kuşatarak önce emân vermelerine rağmen sonradan vazgeçerek halkın mallarını talan etmeye karar verdiler ve kaleyi kılıç zoruyla aldılar. İbnü'l-Esir'e göre Cübeyl şehri sakinlerine verdikleri emân sözünde durmak istemeyen Haçlılar halka saldırmasına rağmen ellerindeki malları yağma edememişlerdir. Cübeyl'deki işlerini bitiren Haçlılar kral Baudouin de Boulogne'un kuşatmak üzere geldiği Akka limanına gittiler. Buranın emiri el-Efdal'in emirlerinden Zehrüddevle Benâ idi. Kendisine herhangi bir yardım gelmeyeceğini ve Haçlıların da kararlı olduklarını anlayınca Akka'yı bırakarak Dımaşk'a gitti. Haçlılar Benâ'nın ayrılmasına rağmen direnen kaleyi zorla ele geçirdiler(26 Mayıs 1104). Zehrüddevle ise bir süre Dımaşk'ta kaldıktan sonra Mısır'a El-Efdal'in yanına döndü.[58]

Fatımî veziri Emirü'l-Cüyûş el-Efdal, oğlu Şerefü'l-Meali(Şemsü'l-Meâlî)'yi on bin atlı ve yaya askerden oluşan büyük bir ordunun başında Haçlılara karşı sefere gönderdi. Fatımîler Dımaşk hakimi Atabey Tuğtekin'e de mektup yazarak Haçlılara karşı cihada çağırdılar. Tuğtekin bu teklifi olumlu görmesine rağmen başka uğraşlarından dolayı en azından şimdilik kendisi yardıma gelemeyerek İspehbûd Sabave emrinde bin üçyüz kişilik bir süvari birliğini yardıma gönderdi. Kendisi de Busra önlerine gelerek kaleyi kuşatmak niyetiyle karargah kurdu. Busra'da bu sırada Melik Ertaş(Bektaş) ve Aytekin el-Halebî Haçlılarla görüşmeler yapmaktaydılar. Tuğtekin daha sonra Busra'yı kuşatma düşüncesinden vazgeçerek, Askalan yakınındaki Şerefü'l-Meali'nin yanına giderek, Mısır askerlerinin yanında yerini aldı. Bunu duyan Haçlılar kral Baudouin liderliğinde bin üçyüz süvari ve sekiz bin piyade

---

kaynaklarından daha farklı vermektedir(İbnü'l-Kalânisî, s.65) Runciman, H. Mayer ve Jonathan Riley Smith 28 Şubat 1105 olarak vermiştir(Runciman, II, s.50; Jonathan, p.101; H. Mayer, 67); 31 Ocak 1105 tarihini ise Heinrich Hagenmeyer vermektedir(Hagenmeyer, Chronologie, ROL., XII, s.301).

[57] İbnü'l-Kalânisî'nin belirttiğine göre, batıdan yeni gelmiş olan bu Ceneviz gemilerinin sayısı 90'ın üzerinde idi(İbnü'l-Kalânisî, s.61(Amedroz, s.144)

[58] İbnü'l-Kalânisî, s.59-62(Amedroz, s.143-144); İbnü'l-Esîr, X, s.302

ile Fatımî kuvvetleri üzerine geldiler. Kudüs patriği Evremar[59] da kutsal mızrağı savaş alanına kadar getirmişti. Fatımî kuvvetleri deniz gücü ile de desteklenmekte idi. Fatımî askerleri de yerlerinden hareketle Askalan ile Yafa arasında ve Askalan'a 15 km uzaklıktaki Azot'a geldiler. Burada yapılan savaşta Haçlılar Müslümanlara karşı galip geldiler. Askalan'ın Fatımî emiri Cemalülmülk ve bin ikiyüz Müslüman bu savaşta hayatını kaybetti. Haçlılardan da Müslümanlara denk sayıda insan kaybı olmuştur. Ayrıca bir zamanlar Fatımîlerin Akka valisi olan Zehrüddevle Benâ[60] bu savaşta esir düşmüş ve daha sonra krala verilen fidye karşılığı serbest bırakılmıştır. Savaş sonunda Mısır askerleri Askalan'a çekilirken, Tuğtekin'in kuvvetleri de Dımaşk'a dönmüştür. Fatımî deniz kuvvetleri de Sûr(Tyre)'a çekilmiştir(27 Ağustos 1105).[61]

Kasım 1107'de Askalan'daki Fatımî kuvvetleri[62] Yafa'dan Kudüs'e gitmekte olan Haçlılara karşı pusu kurarak beklemişlerse de Haçlıların olaydan haberdar olmaları üzerine, Haçlıların saldırısıyla karşılaşmışlar ve gafil avlanarak Askalan'a kaçmışlardır(Kasım 1107).[63] 1108 yılında Baudouin Franklardan ve diğer gruplardan oluşan karma askerleriyle Sûr(Tyre) şehri önlerine gelerek karargah kurdu. Şehrin varoşlarından Tell el-Ma'şûka'da bir kale inşa etmeye başladı. Bir ay kadar burada kalan Baudouin, şehrin valisinin yedi bin dinar vermeyi teklif etmesi üzerine, parayı alarak burayı terk etti ve Sayda'ya gitti. Sayda'yı karadan ve denizden kuşatan Baudouin şehrin surları önüne ahşap bir burç dikti. Fatımî donanması Haçlılarla çatışmaya

---

[59] Kudüs patriği Daimbert'in Roma'ya gittiği sırada Evremar usule aykırı olarak patriklik makamını işgal etmişti. Roma'dan gelen Arles piskoposu Gibelin, Evremar'ı patriklik görevinden almış ve din adamları ile halkın katılımı sonucunda yapılan seçimde Gibelin yeni Kudüs patriği olmuştur(1107)(Willermus Tyrensis, XI, RHC, Occ, III, terc.E. Altan, s.9; Comte Riant, "Inventaire des lettres historiques des croisades", Archives de l'Orient Latin, New York, AMS Press, 1978 (1881), pp. 201-204 Runciman, II, s.69).

[60] İbnü'l-Kalânisî, s.61(Amedroz, s.144); İbnü'l-Esîr, X, s.302

[61] Willermus Tyrensis,XI, RHC, Occ, III, terc.E.Altan, s.5-8; İbnü'l-Kalânisî, s.70-71(Amedroz, 148-149; İbnü'l-Esîr, X, s.319

[62] İzzülmülk Eazz(Emir Sabar) bu sırada Fatımî halifesi el-Âmir'in Sûr'daki naibi idi(İbnü'l-Esîr, X, s.390; İbnü'l-Kalânisî, s.119-120).

girdi ve galip geldi. Haçlılar bir şey elde edemeden ayrılmak zorunda kaldılar(1108).[64]

Trablus hakimi Fahru'l-Mülk İbn Ammar, şehrin işlerini düzene koyduktan sonra amcazadesi Zü'l-Menâkıb'ı nâip olarak şehre bıraktı ve kendisi de Dımaşk üzerinden Bağdat'a gitmek üzere yola çıktı. Ancak Zü'l-Menâkıb İbn Ammar'a isyan ederek Fatımî halifesi adına hutbe okutmaya başlayınca İbn Ammar kaledeki adamlarına haber salarak O'nun el-Hevabî kalesine hapsedilmesini sağladı. Ancak şehrin şii halkı, İbn Ammar Bağdat'a gittiği sırada, Emirü'l-Cüyuş el-Efdal'a haber ulaştırarak şehre bir vali ve erzak göndermesini talep ettiler. El-Efdal da Trablus'a Şerefüddevle Ebu't-Tayyip'i ve halkın ihtiyacı olan erzakı gönderdi. Fatımî valisi şehre geldiğinde İbn Ammar'ın adamları tevkif ederek, İbn Ammar'a[65] ait mal varlıklarını deniz yoluyla Mısır'a gönderdi(Ağustos 1108). [66] Böylece Trablus tamamen Fatımîlere bağlı bir yer haline gelmiştir. Haçlılar ise bu sırada Trablus kuşatmasını devam ettirmekte idiler.

1108 yılının yazında 60 gemiden oluşan[67] Haçlı askerleri ve Cenevizlilerle dolu bir Ceneviz filosuyla batıdan Trablus önlerine gelerek karargah kuran Ramond de Toulouse'un oğlu Bertram ile şehri kuşatmakta

---

[63] Willermus Tyrensis,XI, RHC, Occ, III, terc.E.Altan, s.10; Runciman, II, s.74

[64] İbnü'l-Kalânisî, s.82(Amedroz, s.159)

[65] Cebele 1101 yılında Kadı İbn Süleyha'nın elinden Şemsülmülûk Dukak'ın oğlu Böri'ye geçmişti(30 Temmuz 1101). Böri'nin halka kötü davranması üzerine, Cebele halkı şehri Kadi İbn Ammar'a teslim etmişti. Daha sonra İbn Ammar'ın Bağdat'a gittiği sırada Cebele kısa bir süre Fatımîlerin elinde kaldı(1108). İbn Ammar Bağdat'tan 25 Ağustos 1108'de Dımaşk'a dönmüş, oradan da Cebele'ye giderek, oraya hakim olmuştur. Cübeyl ise daha önceden Saint Gilles tarafından Cenevizlilerin yardımıyla 1103'te alınmış bir başka sahil şehridir. Cenevizliler Haçlıların Trablus'u almasında etkili olduklarından zaten üçte birini ellerinde bulundurdukları Cübeyl'in tamamı onlara verilmiştir. İbn Ammar Trablus'u Haçlıların Fatımîlerden aldığı 12 Temmuz 1109 tarihinde Cebele'de bulunmaktaydı. Antakya kontu Tancred Trablus'un alınmasından bir süre önce Mayıs 1109'da Cebele'yi almıştı(İbnü'l-Esîr, X, s.363; İbnü'l-Kalânisî, s.51-53, 85-90(Amedroz, s.138-140, 161-163; İbnü'l-Adîm, s.100-101; Runciman, II,44, 49, 53).

[66] İbnü'l-Kalânisî, s.83-86(Amedroz, s.160-161); İbnü'l-Esîr, X, s.362-363

[67] Willermus'a göre Ceneviz filosunda 70 kadırga vardı(Willermus Tyrensis, XI, RHC, Occ, III, terc.E.Altan, s.20).

olan babasının yeğeni Guillaume Jourdain(Kardagne) arasında Raymond'un mirası konusunda anlaşmazlık çıkması üzerine Kudüs kralı ve diğer kontların araya girmesi sayesinde, Baoudouin de Boulogne, Tancred ve Joscelin'in katılmasıyla Trablus yakınındaki Raymond Şatosu olarak bilinen yerde(Hacılar Tepesi) yapılan miras taksim toplantısı sonunda taraflar barıştılar(Haziran 1109). Buna göre, Arka ve Antartus(Tortosa) çevresindeki araziyle birlikte Jourdain'a veriliyor, Bertram ise Trablus, Cübeyl ve Hacılar tepesindeki arazileri alıyordu. Taraflardan kim önce ölürse diğeri ölenin arazine sahip olabilecekti. Bu toplantıdan kısa bir süre sonra Jourdain Arka'ya döndüğü sırada Bertram'ın adamları olması muhtemel Franklarla Jourdain'ın adamları arasında arazi meselesi yüzünden anlaşmazlık çıktı. Jourdain olaya müdahale etmek isterken Franklardan birisi Jourdain'ı bir okla öldürünce, Bertram Jourdain'ın topraklarına anlaşma gereği sahip oldu. Bundan sonra Trablus kuşatmasına hız veren kral Baudouin ve kont Bertram, Guglielmo(Hugh) Embriaco'nun liderliğindeki Cenevizlilerin de yardımıyla kuşatmayı şiddetlendirdi. Fatımîlerden erzak ve asker yardımı göndermesini bekleyen şehir halkı, yardımın zamanında gelmemesinden dolayı oldukça büyük sıkıntılar çekmekteydi. Haçlılar ise saldırılarını kurdukları tahta burçlar vasıtasıyla şiddetlendirdiler ve kalenin burçlarını yıkmaya çalıştılar. El-Efdal'in Trablus'a yardıma gönderdiği gemiler rüzgardan dolayı çok geç kaldı. Haçlılar son bir saldırı Trablus'u işgal ettiler(12 Temmuz 1109). Şehri yağmalayarak çocukları ve kadınları köle olarak sattılar, işe yarayacak kuvvetteki adamları tutsak aldılar. Dükkanlar, kıymetli taşlar, kitaplar ve şahsî kütüphaneler Haçlıların eline geçti. Şehrin komutanı ve bir miktar asker Haçlılar karşısında dayanamayacaklarını anladıklarında emân dileyerek şehirden çıktılar ve Dımaşk'a gittiler. Cenevizliler Trablus'un bir mahallesini, Trablus'tan 10 mil(15 km) uzaklıktaki Marşal Kulesi adıyla bilinen bir kaleyi ve Cübeyl'in -daha önce ellerinde tuttukları üçte birlik kısmına ek olarak- tamamını aldılar.[68] Bu sırada

[68] İbnü'l-Kalânisî, s.88-90(Amedroz, s.163-164); İbnü'l-Esîr, X, s.380-38; Willermus Tyrensis,XI, RHC, Occ, I, terc. E. Altan, s.19-21; İbnü'l-Adîm, s.100-101; İbn Kesîr, XII, s.328-329; Mateos,

Fatımîlerin göndermiş olduğu filo gecikmiş olarak Trablus önlerine gelmişlerdi. Buralar her ne kadar Haçlıların eline geçmiş ise de sahil şeridindeki birçok kasaba halkı Fatımîlere bağlılığını sürdürmekteydi. Fatımî gemileri 20 Temmuz 1109'da Sûr'a ulaştılar ve erzaklarını buralarda dağıtarak Mısır'a döndüler.[69] Trablus'un düşmesine rağmen sahilde Askalan, Sûr, Sayda ve Beyrut hâlâ Fatımîlere bağlı önemli kale ve liman şehirleriydi. Bu şehirlerin durumu Haçlılar arasında kalmış oldukları için oldukça sıkıntılı idi. Fatımî gemilerinin bölgeden geri gitmesini istememelerine rağmen, rüzgar çıkmadan gemiler Mısır'a dönmüştür(1109).

Trablus'un alınması hareketine Jourdain'ın ölümünden sonra katılmayan Haçlı kontu Tancred ise kral ve ordusundan ayrı hareket etmekte idi. Tancred, Mayıs 1109'da Banyas'ı kuşattı ve emânla aldı. Tancred oradan da İbn Ammar'ın bulunduğu Cebele'ye gelerek, şehri kuşattı. İbn Ammar'ın az sayıda olan kuvveti Haçlılara mukavemet edecek durumda değildi. Bu yüzden İbn Ammar emân isteyerek şehirden çıktı ve Dımaşk'a Tuğtekin'in yanına gitti(23 Temmuz 1109).[70]

Trablus'un alınmasından sonra, Haçlılar açısından stratejik ve önemli bir liman kenti olan Beyrut'un işgali ana hedeflerden birisi olmuştu. Nitekim 1110 yılının Şubat ayında Kudüs kralı Baudouin de Boulogne ve Trablus kontu Bertram Cenevizlilerin de desteği ile denizden ve karadan Beyrut üzerine yürümüşlerdir. Tancred ve Joscelin ise birlikte Şeyzer'i kuşatarak vergiye bağlamışlar, oradan Hısnu'l-Ekrad'ı alarak Arka taraflarına gitmişler, ancak Selçuklu emiri Mevdud'un ordusunun geldiğini haber alınca sefere son vermişlerdi. Bunun üzerine Tancred Antakya'ya dönmüş, Tell Başir kontu Joscelin de Courtenay ise Beyrut'u kuşatmakta olan Baudouin ve

---

CCIII, s.237; Runciman, II, 49, 57

[69] İbnü'l-Kalânisî, s.91(Amedroz, s.164); İbnü'l-Esîr, X, s.381; Willermus Tyrensis, XI, RHC, Occ, III, terc.E.Altan, s.21-22; El-Azımî, s.36

[70] İbnü'l-Esîr, X, s.381; İbnü'l-Kalânisî, s.90(Amedroz, s.164); El-Azımî, s.37

Bertram'a[71] Selçuklu ordusuna karşı yardımlarını sağlamak üzere gitmiştir. Hep birlikte Beyrut kuşatmasını tamamlamaya başlayan Haçlılar, surlara yükselebilmek için kuleler inşa etmişler, fakat şehir garnizonunun kuleleri tahrip etmesi sonucu aynı kuleleri tekrar yapmaya başlamışlardı. Bertram 3 büyük kule inşa ettirmişti. Bu sırada 90 kadar Fatımî savaş gemisi Beyrut önlerinde Haçlı donanması ile karşılaştı. Fatımî gemileri Haçlı gemilerinden bazılarını işgal ederek içindeki malzemeleri Beyrut'a getirdi. Bu başarı üzerine Beyrut halkının morali düzeldi. Kral Baudouin bu olay üzerine Süveydiye'deki Ceneviz gemilerinden yardım istedi. Cenevizliler Haçlı savaşçılarının bulunduğu 40 adet gemiyle yardıma geldiler. Haçlılar 13 Mayıs Cuma günü karadan ve denizden saldırıya bütün güçleriyle başladılar. İki büyük kule dikerek kuvvetli bir şekilde hücum ettiler. Mısır gemisinin komutanı ve Müslümanların büyük kısmı öldürüldü. İbnü'l-Kalanisi "Haçlılar ne bundan önce ne de bundan sonra böyle şiddetli bir savaş görmemişlerdir." demektedir. Halk cesaretini kaybederek, Haçlıların herkesi katletmesinden korkmaya başlamıştı. Cuma akşamına doğru Haçlılar güçlü bir saldırı yaparak şehri kılıç zoruyla ele geçirdiler(13 Mayıs 1110). Bir grup askerle kaçan şehir hakimini de yakalayarak hazinesini elinden aldılar. O'nu ve yanındaki askerleri katlettiler. Beyrut halkından birçok kişi köleleştirildi veya hapse atıldı. Şehrin bütün ticari malvarlığına Haçlılar el koydular. Bu sırada Mısır'dan Beyrut'un yardımına gelen 300 kadar süvari ile Haçlılardan onlara karşı çıkan bir grup şövalye arasında olan çarpışmada Mısır askerleri mağlup olarak dağa doğru kaçtılar.[72] Bu şekilde Haçlılar Beyrut şehrine yerleşerek, yönetimi ellerine aldılar.

Baudouin ve adamları Beyrut'ta kendi düzenlerini kurduktan sonra, şehirden ayrılarak Sayda önlerine geldiler ve şehrin sakinlerine teslim olmalarını bildirmek üzere bir elçi gönderdiler. Sayda şehri krala zaten iki bin

---

[71] Runciman, Bernard de Touluouse şeklinde kullanmıştır. Biz Latin kaynaklarında geçen şeklini tercih ettik(Willermus Tyrensis,XI, RHC, Occ,III, terc.E.Altan, s.29; Runciman, II, s.76).

[72] İbnü'l-Kalânisî, s.99-100(Amedroz, s.167-168); El-Azımî, s.37; Willermus Tyrensis, XI, RHC, Occ., III, terc.E.Altan, s.28-30; Mateos, CCIV, s.239; Runciman, II, s.76; Demirkent, I, s.133

dinar yıllık vergi vermekteydi. Baudouin bu verginin altı bin dinara çıkarılmasını sağlayarak Kudüs'e döndü. Ancak Baudouin birkaç ay sonra batıdan gelmiş olan altmış gemilik Danimarka ve Norveç filolarının da desteği ile tekrar Sayda önlerine gelerek karargah kurdu(19 Ekim 1110). Bu sırada Mısır filosu Sûr limanında bulunuyordu. Sayda'yı denizden ve karadan abluka altına alan Haçlılar, üzüm dallarından örme kuleler yaptılar. Nefte ve taşlara karşı kendilerini korumak üzere bu kulelerin üzerine ıslak öküz derisinden hasırlar çektiler. Kulenin yapımı tamamlanınca yukarı kaldırdılar ve altına belli aralıklarla makaralı tekerlekler yerleştirdiler. Haçlılar saldırı zamanı geldiğinde bu kuleleri duvarlara yaklaştırarak ileri doğru ittiler. Bu savaş aracının içinde silahlarla ateş söndürmek için sirke ve su bulunmaktaydı. Saydalılar bu bela getirici aleti gördüklerinde Beyrut halkının başına gelenlerin kendilerine de uğrayacağını düşünerek, kadı ve ileri gelen kimselerden oluşan bir heyeti Baudouinle görüşmek üzere gönderdiler. Baudouin şehirden çıkmak isteyenlerin can güvenliğini temin ederek, Saydalıların güvenli bir şekilde çıkmalarına izin vermiştir. Sayda halkının büyük bir kısmı Dımaşk'a gitti. Haçlılar böylece 47 günlük bir kuşatmadan sonra Sayda'yı savaş yapmadan aldılar(4 Aralık 1110).[73] Baudouin Sayda'ya bir Haçlı garnizonu yerleştirdikten ve işlerini yoluna koyduktan sonra Kudüs'e dönmüştür. Ancak kısa bir süre sonra geri gelerek şehri yoksullaştırmak pahasına Sayda'dan yirmi bin dinar haraç almış ve bir çok malvarlığını müsadere ederek gitmiştir.[74]

Kudüs kralı Baudouin Sayda'dan sonra Askalan önlerine gelerek kaleye bir hamle yaptı. Askalan'ın Fatımî el-Efdal'a bağlı valisi Şemsü'l-Hilafe, Baudouin ile görüşmeler yaparak anlaştı. Buna göre Askalan valisi Baudouin'e para verecek,[75] Baudouin ise O'nun Fatımîlerle olan ilişkilerinde

---

[73] İbnü'l-Kalânisî, s.101, 106-107(Amedroz, s.168, 171); İbnü'l-Esîr, X, s.384; Willermus Tyrensis, XI, RHC, Occ, III, terc.E.Altan, s.30-32; El-Azımî, s.37; İbn Kesîr, XII, s.330

[74] İbnü'l-Kalânisî, s.107(Amedroz, s.171)

[75] Şemsü'lHilafe Sûr tüccarlarından bir yıl üç ay içinde yedi bin dinar vergi toplayarak Baudouin'e vermiştir(İbnü'l-Kalânisî, s.109(Amedroz, s.172).

kendisine destek verecekti. Fatımî halifesi el-Âmir Biahkamillah ve vezir el-Efdal bu durumu öğrenince Şemsü'l-Hilafenin üzerine bir ordu gönderdiler(12 Nisan-10 Mayıs 1111). Ancak Şemsü'l-Hilafe tevkif edileceğini anlayınca kaledeki Fatımî askerlerini de dışarı attı. El-Efdal olayları duyduğunda Şemsü'l-Hilafe'ye bir elçi göndererek O'nu teskin ederek, Mısır'daki iktasını O'na geri verdi. Şemsü'l-Hilafe Askalan ahalisinden de bir hainlik olabileceği korkusuyla çekinmekteydi. Bundan dolayı Ermenilere askerlik vazifesi veren Şemsü'l-Hilafe halkın daha çok tepkisini çekmeye başladı. Nihayet Şemsü'l-Hilafe at üzerinde giderken berberi Kütâme ehlinden olan yakınındaki askerlerin saldırısıyla yaralandı ve evine kaçtı. Ancak Kütâmeliler eve gelerek O'nu öldürdüler ve mallarını yağmaladılar. El-Efdal bu olayı duyunca sevinerek O'nun yerine bir vali tayin etti. Böylece Fatımîler Askalan üzerindeki Haçlı tesirini ortadan kaldırdılar(Ağustos 1111).[76]

Haçlılar Büyük Selçuklu ordusunun Suriye bölgesinden ayrılması üzerine kral Baudouin öncülüğünde Efâmiye'den hareketle Fatımîlere bağlı Sûr şehri önlerine gelerek muhasaraya başladılar. Bunun üzerine Fatımîlerin tayin etmiş olduğu Sûr hakimi İzzülmülk Eazz(Anuştekin), El-Efdal'in göndereceği yardımın gecikmesi durumunda şehri Haçlılara teslim etmek zorunluluğunda kalmak endişesiyle Dımaşk'a elçi göndererek askeri destek istedi. Ayrıca halktan kişiler de mektuplar yazarak Dımaşk Atabeyi Tuğtekin'den yardım istediler.[77] Tuğtekin ordusuyla Banyas(Bulunyas)'a hareket ederek ikiyüz kişilik bir kuvveti de önden gönderdi(29 Kasım 1111). Bu öncü birliklerin şehre girmesiyle Sûr halkına güven geldi. Baudouin Atabeyin geldiğini öğrenince meyve ağaçlarını ve palmiyeleri kestirerek kendisine kuleler ve kuşatmalarda kullanılan dev araçlar yaptırdı. Bu savaş araçları diğer şehirleri kuşatmada kullanılanlara benzemekteydi. Savaş makinelerinin inşasının tamamlanması için yetmiş beş gün boyunca hazırlık yapan Haçlılar sonunda saldırılara başladılar(11 Şubat 1112). Hareketli

---

[76] İbnü'l-Kalânisî, s.108-110(Amedroz, s.172); İbnü'l-Esîr, X, s.385

[77] İbnü'l-Kalânisî, s.120(Amedroz, s.178); İbnü'l-Esîr, X, s.390-392

kuleler duvarlara yaklaştırılınca savaş kuleler etrafında yoğunlaşıyordu. Müslümanlar 2 Mart 1112 günü neft, yanan odun parçaları vesair savunma silahlarını kullanarak Haçlıların kuşatma araçlarının bir kısmını yaktılar. Sûr halkı bir günde yirmi bin ok atmak zorunda kalmaktaydı. Sonunda okları biten halk odunları atmaya başladı. Odunlar da bitince neft atmaya başladılar. Petrolün de bitmesiyle şehir mahzenlerinden birinde petrol bularak onu kullandılar. Haçlılar koçbaşları ve kuleler inşa ederek surları zorlamaya devam etmelerine rağmen sonunda ümitlerini kaybederek dört buçuk aydan beri devam eden kuşatmayı kaldırdılar ve kuşatma aletlerini yakarak Akka'ya gittiler(10 Nisan 1112).[78] Tuğtekin de Dımaşk'a döndü. Baudouin Sûr'u tekrar kuşatmak için hazırlıklar yapmaya başlayınca İzzülmülk Dımaşk'a elçiler göndererek atabeyi para karşılığında yardım etmeye çağırdı. Üstelik vaatler arasında bu defa Sûr'un Tuğtekin'e devredilmesi de bulunuyordu. Elçi giderken Tuğtekin'e tabi Banyas emiri Seyfüddevle Mesut'un yanına uğradı. Elçi ve Mesut birlikte Dımaşk'a vardı. Bu sırada Atabey Melik Rıdvan ile görüşmek üzere Hama'ya gitmişti. Bu durumda vekil olarak Dımaşk'ta bulunan Tuğtekin'in oğlu Böri elçilerle anlaşarak bir kısım kuvvetle Banyas'a gitti. Olaydan haberdar olan Tuğtekin de Sûr'a kuvvet gönderdi. Böylece Sûr şehri Tuğtekin'in adamlarının kontrolüne geçti. Ancak hutbe Fatımî halifesi adına okunmaya devam etmekteydi. Tuğtekin Fatımîlerle bir çatışmaya girmemek için bu işi niçin yaptığını izah edecek bir heyeti Kahire'ye göndermişti. Bu heyet Fatımîlerin Sûr'a malzeme ve askeri destek göndermesini de istemekteydi(17 Ocak 1113). Fatımîler bu durumu değerlendirerek Şerefüddevle Bedr[79] komutasında bir donanma ile para ve ihtiyaç maddeleri gönderdiler(Ağustos 1113). Seyfuddevle şehirdeki Böri ve adamlarına da teşekkür için hediyeler verdi.Fatımî filosu Sûr'da bir süre kaldıktan sonra dönmüştür(5-14 Eylül 1113).[80]

---

[78] İbnü'l-Kalânisî, s.125(Amedroz, s.180); İbn Kesîr, XII, s.332; Runciman, II, s.77; El-Azımî, s.38

[79] Seyfuddevle Bedr b. Ebi't-Tayyip daha önce Haçlılar Trablus'u işgal ettiği sırada oranın valisi idi(İbnü'l-Kalânisî, s.142(Amedroz, s.188)).

[80] İbnü'l-Kalânisî, s.128-130, 142-143(Amedroz, s.182-183, 188); İbnü'l-Esîr, X, s.390-392; El-Azımî, s.38; Willermus Tyrensis, terc.E.Altan, s.36-38; İbnü'l-Esîr 1111 yılında Sûr kuşatması ile

Kudüs kralı I. Baudouin de Boulogne, 118 yılı baharında bütün Mısır'ı ele geçirmek amacıyla büyük bir sefere çıkmıştı. Ancak yağmalar yaparak Nil Nehri kıyısına ulaştığında hastalığı nüksederek yola devam edemeyeceğini anladı ve geri döndü. Geri dönüş sırasında Askalan önlerinde Fatımî kuvvetleri Haçlıların ele geçirmiş olduğu yağma mallarını geri almak amacıyla saldırmalarına rağmen başarılı olamadılar. Hasta Baudouin Kudüs'e ulaştıktan bir süre sonra ölmüştür(26 Mart-23 Nisan 1118). Vasiyeti üzerine yerine Urfa kontu Baudouin de Bourg(II. Baudouin) krallık tacını giymiştir. Böylece ilk defa bir süre için Urfa ve Kudüs Latin fiefi bir elde toplanmıştır.[81]

Haçlı-Fatımî münasebetlerinin en sık olduğu zaman El-Efdal'in vezirliği dönemine denk gelmektedir. El-Efdal'in ölümüyle Mısır'daki Haçlılara karşı faaliyet oldukça zayıflamıştır. İbnü'l-Esir'in anlattığına göre, Ramazan bayramına hazırlık maksadıyla silah deposundan askerlere verilecek hediye silahları almaya giden El-Efdal, yanındaki diğer askerlere gelmemelerini söyleyerek, sadece iki muhafızla silah deposuna gitti. Bu sırada Kahire'nin es-Sayakıla çarşısından geçerken karşısına çıkan Bâtınîlerce hançerle yaralandı. Saldırıyı yapan üç Bâtınî de o sırada öldürüldü. Bir süre yaralı şekilde yaşayan El-Efdal Fatımî halifesi El-Âmir'e mal varlığının yerlerini söyledikten sonra ölmüştür(5 Aralık 1121). İslam kaynakları O'nun meziyetlerini ve ölümünden sonra Fatımîlerin düştüğü güç durumları uzunca

---

ilgili dikkat çekici bir anektod daha nakletmektedir. Buna göre İzzülmülk Tuğtekin'e para göndererek daha fazla asker göndererek şehri teslim alması için bir miktar para göndermiştir. Tuğtekin de posta güvercini vasıtası ile bir mektup yazıp gönderdi. Bu mektupta İzzülmülk'ün gönderdiği parayı aldığı ve yardıma gelecek askerlerin nasıl şehre ulaşacakları belirtilmekte idi. Posta güvercini bir Haçlı gemisine kondu. Haçlılar bu güvercini yakalayarak ayaklarındaki mektubu alıp kral Baudouin'e götürdüler. Baudouin de Müslüman askerlerin geldiği gemiye baskın yaparak onları yakalayıp öldürttü(İbnü'l-Esîr, X, s.391).

[81] İbnü'l-Esîr, X, s.431; El-Azımî, s.41; İbnü'l-Kalânisî yanlış olarak kralın adını Godefroi(Kundehri) şeklinde kaydetmiştir(İbnü'l-Kalânisî, s.157(Amedroz, s.199)).

tasvir etmektedir.[82] El-Efdal'in yerine "el-Memûn" lakabıyla Ebû Abdullah b. El-Betâihî geçmiş, devleti 1125 yılına kadar O idare etmiştir.

Fatımîlerin, İslam dünyasının önderliğini ele geçirememesi ve İslam'ın savunucusu durumuna gelememesi bir kaç nedenle açıklanabilir. Bunlardan biri, Sünni çoğunluğun kesinlikle benimseyemeyeceği bir öğretiyi savunmalarıdır. İkinci olarak, Haçlı seferleri bir süre sonra İsmâilîye mezhebinin Mısır'daki varlığını tehdit eder olmuştur. Fatımîler ülkeleri dışına giriştikleri seferlerde pek çok başarı kazandılar. Bunların en önemlisi kuşkusuz Mısır ve Kudüs'ün Fatımîlerin eline geçmesidir. Ama Fatımî Devleti art arda bir çok yenilgiye uğramış, yerel sorunların dışında Filistin ve Suriye'de Bizanslılar, Selçuklular ve Haçlılarla savaşmak zorunda kalmıştır. Haçlıları Ortadoğu'dan söküp atamayan Fatımîler, Müslüman toplulukların kendilerine başka bir efendi aramalarına da kendileri sebep olmuştur. Fatımîlerin Ortadoğu'da ve Müslüman topluluklar üzerindeki prestijinin zayıflamasında İsmâilî, Batınî tarikatlerin de etkisi olmuştur.[83] Haşhâşîler olarak bilinen ve batıda "Suikastçılar" olarak tarif edilen Ortaçağın terörist tarikatı hakikaten Haçlıların yolunun açılmasına yardımcı olmuş, bozgunculuk olaylarını gerçekleştirmişlerdir.

1.2. HAÇLI-ERMENİ İLİŞKİLERİ

---

[82] İbnü'l-Esîr, X, s.466; İbnü'l-Kalânisî, s.163-164(Amedroz, s.203-204); El-Azımî, s.44

[83] İsmâilî akidesinin başka rafızî kolları da bulunmaktadır. Bunlar arasında ed-Darazi(öl.1019) adlı birinin ortaya attığı fikirlerden hareketle ortaya çıkan Dürzîliktir. Dürzîlere ait ritüellerde, Haçlılarla Bâtınî Müslümanlar arasındaki dayanışmanın örnekleri görülmektedir. Dürzîlerin "Darasin(Darazin)" denilen ritüellerinde, gerçek kimliklerini özellikle sakladıkları ve Müslüman olarak göründükleri açıkça belirtilmektedir. Bu mezhebin bünyesindeki Hıristiyan kökenli bazı inanışların altında da, söz konusu işbirliği yatmaktadır. Bâtınî doktrinden, kurucuları El-Hâkim'in Tanrı olduğu dogmasına saplanarak uzaklaşan Dürzîler, öncülleri İsmâilîler gibi beyaz giyinirler. İnsanları, akıllılar ve cahiller olarak ikiye ayıran Dürzîlere göre akıllılar kendileri, cahiller de diğer insanlardır. Mezhebe kabul edilenlere "Akel" yada "Âkil" adı verilir(Hitti, IV, s.996).

Haçlıların İznik muhasarası devam ederken, Kilikya'daki Ermenilere haber gönderilerek Türklere karşı mücadeleye hazırlanmaları istenmişti. Mektup gönderilenlerin başında Philaretos zamanından beri(1072'den sonra) Toros dağları havalisinde bulunan Ermeni Rupenoğulları gelmektedir. Bu sırada Dağlık Kilikya'daki birçok kaleyi ve Anavarza(Truva)'yı elinde tutan Konstantin ile Keysun hakimi Kogh Vasil(Gogh Basil) bulunmakta idi. Büyük ihtimalle Urfa yöresinde Türklere itaat etmiş olan Thoros'un da haber gönderilenler arasında sayılması gerektiğini belirtmeliyiz. Haçlıların gelişini haber alan Thoros elçi göndererek Haçlıları Urfa'ya çağırmış, Türklere karşı Haçlılardan yardım istemiştir.[84] Öte yandan I. Kılıç Arslan'ın muhasara ettiği kalenin hakimi olan Ermeni Gabriel de Türklerin baskısından kısa bir süre de olsa kurtulmuştur.[85] Dorilium'a kadar hiçbir engellemeyle karşılaşmayan Haçlılar, Eskişehir ovasına ulaştıklarında Sultan I. Kılıç Arslan ve Müttefiklerinin hafif silahlı ordusuyla karşılaştılar(1 Temmuz 1097).[86]

Haçlılar Dorilium'dan sonra yollarına Konya(Ikonium) yönünde devam ederken su ve erzak sıkıntısı çektiler. Yaz aylarının yakıcı güneşine dayanamayan Haçlıların atlarından birçoğu öldü. Atları ölen askerler yaya olarak yolculuk yaptılar. Öyle ki birçoğu öküz veya eşeğe binmek suretiyle yollarına devam ettiler. Eşyalarını dişi keçi, domuz, köpek ve hatta koyunlara yükleyenler vardı.[87] Tüm bunlara rağmen Haçlıların morallerinin pek de kötü olmadığı görülüyordu. Bu gidişle sefer tam bir başarı kazanmalıydı. Bizans'ın Haçlıların yanına rehber Tatikios(Tutak)'un birliklerinden başka asker vermedikleri bilinmektedir.

---

[84] Mateos, CLI, s.190-191; Ebu'l-Ferec, II, s.342; Toros'un elçileri Baudouin Tell Başir'i Ermenilerden aldığında gelerek Haçlıları Urfa'ya davet etmişlerdir(Mateos, CLIV, s.193-194; Fulcherius, RHC, Occ, III, ed.E.Peters, p.49-50); E. Hallam, p.36; Mayer, p.48-49).

[85] Ebu'l-Ferec'e göre Ermeni Gabriel Ermeni halkı arasında da sevilmeyen birisidir(Ebu'l-Ferec, II, s.341-342).

[86] Anna, s.332; Fulcherius, RHC, Occ, III, ed.E.Peters, p.45-47; Gesta Francorum, RHC, III, ed. Elizabeth Hallam, p.74; Zoe Oldenbourg, s.90-91; James P. Werbaneth, "Crusaders' Siege of Antioch", Military History, Jun 1998, Vol. 15, İs:2, p.3; Runciman, I, s.142-143

Öte yandan İmparatorun İoannes Doukas komutasında Batı Anadolu'ya gönderdiği Bizans ordusu Kaspaks adlı donanma komutanının da denizden ilerlemesiyle Çaka'nın oğulları üzerine yürüyerek İzmir, Sakız adası vesair sahayı işgal etmekteydi. Selçuk(Ephesos)'un batısında yörenin Türk beyleri Tanrıvermiş ve Barak'a karşı savaşan Doukas onları mağlup ederek buraları Bizans'a yeniden bağlamaktaydı.[88] Haçlılardan özellikle Bohemond İmparatorun yardımı olmadan ilerlemeyi kendi açısından daha faydalı görmekteydi. Ne de olsa artık Ermeniler Haçlılara hoş geldin demekteydiler.

Haçlı kıtaları Konya'yı geçtikleri zaman daha iyi şartlarla karşılaştılar. Ermenilerin meskun olduğu yerlerde yiyecek ve içecek sıkıntısı çekmedikleri gibi onlardan askeri destek aldıkları bile oluyordu. Türklerse ovalık alanları boşaltarak ya dağlara ya da Kuzey Anadolu'ya çekilmiş bulunuyorlardı. Godefroi de Bouillon'un biraderi Baudouin ve Normanlardan Bohemond'un yeğeni Tankred herkesten evvel birer prenslik elde etmek sevdasıyla Gülek geçidinden geçerek Tarsus'a vardılar. Kenti Tankred almış olmasına rağmen Baudouin kaleyi kendisine teslim olmaya zorladı. Tankred de kaleyi O'na bırakarak Adana istikametinde yola koyuldu. Bu sırada Adana, Sis, Anavarza, Yılan Kale, Yumurtalık, Misis ve Ayas yöresinden Gülek Geçidi'nin batı taraflarındaki Lampron(Çamlıyayla) kalesine kadar olan sahada Ermeni Rupen'in oğullarından Oşin, Bazuni ve Konstantin feodal beyliklerini sürdürmekte idiler.[89] Yalnızca Tarsus limanı ve kıyı şeridinde bazı önemli yerleşim

---

[87] Fulcherius Carnotensis, RHC, Occ., III, ed.E.Peters, p.48

[88] Kaspaks adlı donanma komutanı bir Türkmen'in saldırısı ile öldürülmüştür. Doukas, İzmir'e Hyaleas, Efes'e de Petzeas adlı komutanları askeri vali olarak bıraktı ve doğuya çekilen Türkleri takip ederek Alaşehir(Philadelphia), Ladik, Bolvadin gibi yerleri aldı(Anna, s.336-339).

[89] Adana'da, Lampron kalelerinde Hethum(Rupen) oğlu Oşin, Misis'te Hethum oğlu Bazuni, Anazarba(Anavarza), Feke(Vakha), Haçin(Saimbeyli) yöresinde ise Konstantin hakim idi. Keysun, Raban yöresinde Kogh Vasil(Hırsız Vasil), Maraş'ta Thatul Ermeni sergerdeleri Haçlılara her türlü yardımı sağlamışlardır. Konstantin 1100 yılında ölmüş, yerine oğulları Toros ve Leon geçmiştir(Mateos, CLI, s.190-193; CLXI, s.201; Ebu'l-Ferec, II, s.353; Kaşgarlı, s.32-33; Oldenbourg, p.227; Runciman, I, s.151); Ermeni Bagrat, daha sonra Urfa kontluğuna bağlanan

birimleri Türklerin eline geçmişti. Haçlılar Ermeni feodal beylerini çok kısa da olsa sevindirmiş olmalıdır. Baudouin Tarsus'tan sonra Misis önlerine geldiğinde Çukurova'da daha fazla vakit kaybetmeden doğuya doğru hareketlendi. Zira ana ordu Ermeni beyi Thatul'un elindeki[90] Maraş dolaylarında bulunurken Baudouin'in hanımının hastalığının ağırlaştığı haberi O'na ulaşmıştı.[91]

Haçlılardan özellikle Baudouin de Boulogne ve Tankred Yakındoğu'da kuracakları hakimiyetleri için Ermenilerden yararlanmayı düşünüyorlardı. Bu iki Haçlı reisi askeri kuvvetlerinin az olması nedeniyle kendilerinin daha kolay hakim olacağı Hıristiyan Ermenilerle yakın ilişkiler kurmak istemekteydiler. Tankred'in Çukurova'ya yönelmesinin[92] ve Baudouin'ın O'nu takip ederek Ermenilerle yakın ilişkilere girmesini istememesinin nedeni olarak onların bu amaçları gösterilebilir. [93]

Antep'in güneybatısındaki Ravendan(Kommagene) kalesi hakimi idi(Mateos, CCXXIV, s.260; Kaşgarlı, s.34). Bahsi geçen yerler Haçlılar geldiği sırada Türk Sultanlarına bağlı durumda idi. Anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde Ermeniler güç bakımından Türklerin çok altında bir nüfus ve askeri güce sahiptiler. Haçlılar da onları kolaylıkla itaat altına aldılar.

* "Bogomilizm" Hristiyanlıkta Barnabas İncili'ne inanan kişilerin mezhebine verilen addır. Bu mezhebin kurucusu olan Bogomil hakkında sağlam bir bilgi olmamakla birlikte, Bogomil kelimesinin anlamı "İlahi Rahmete Layık" demektir. Kosmaz adlı bir Bulgar rahip Bogomil'in Bulgar çarı Petro(927-969) zamanında yaşayan yoksul bir papaz olduğunu belirtmektedir. Bizans kilisesi ve Roma kilisesinin öğreti düzeneklerini kabul etmeyen Bogomiller, rahiplerin kademeli örgütlenmelerini, kilisenin günah bağışlayarak para toplamasını eleştiriyor, kadın-erkek eşitliği, yoksullara yardım, havarilerin örnek yaşamları gibi yaşamak gibi prensipleri benimsiyorlardı. Ayrıca en önemli bir farklılık olarak Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul ediyorlardı(Barnabas İncili, İstanbul, Tarihsiz, s.7-54; H.Ch.Puech ve A. Vaillant, Le traite contre les Bogomiles de Cosmos le Pretre, Paris, 1945).

[90] Bizans'a bağlı iken kendisine İmparator Aleksios "Prensler Prensi" ünvanı verilmişti. Bir süre sonra Bohemond ve Tancred ile savaşmak zorunda kalmıştır(Mateos, CLXVI, s.204).

[91] Mateos, CLI, s.192; Fulcherius Carnotensis, RHC, Occ, III, ed.E.Peters, p.49-50; Kaşgarlı, s.32-36; Runciman, I, s.151

[92] Fulcherius Carnotensis, RHC, Occ, III, ed.E.Peters, p.49; Runciman. I, s.153

[93] Demirkent, I, s.153; Runciman, I, s.152; Kaşgarlı, 37

Bizans'a karşı bağımsızlıklarını kazanmak isteyen Pavlukien[94] ve Ortodoks mezheplerine bağlı Ermenilerle Yakındoğu'da prenslikler kurmak isteyen Haçlıların ilk münasebetleri Baudouin ile daha önce Bizans'a tabi olan Bagrat arasında gerçekleşti. Bagrat onun Ermeni bölgelerine yönelmesinin ve bu milletten yararlanmak istemesinde başlıca rol oynamıştır. Bagrat'ın amacı ise onun Ermenilere yardım yapmasını sağlayarak bağımsız olmalarını sağlamaktı. Bagrat, Tell Bâşir ve Râvendân'ın ele geçirilmesinden sonra Haçlıların gerçek niyetini anlayarak, O'na cephe almışsa da Baudouin tarafından etkisiz hale getirilmiştir.[95]

Bagrat kadar ileri görüşlü olamayan Thoros ve Urfa Ermenileri Baudouin'i Urfa'ya davet etmişlerdir. Baudouin Urfa'ya varınca bir görüşe göre Thorosla müttefiklik anlaşması yapmış[96], diğer bir görüşe göre ise Thoros O'nu tebenni ederek kendisine varis kılmıştır.[97] Bu sırada Ermeni

---

[94] Pavlukiyenlik VII. Yüzyılda Ermeniler arasında yayılan -Balkanlardaki Bogomillere benzeyen- diğer Hristiyanlardan farklı inançlara sahip, Katolik ve Ortodoks din adamlarınca rafizî ilan edilmiş bir mezheptir. Pavlukiyenler Ermiş Pavlos'un mektuplarının dini öğreti olarak tek geçerli dayanak olduğunu savunuyorlardı. Bu adı almalarının sebebi Pavlos'u İncil'den daha ön plana çıkarmış olmaları idi. Pavlukiyenliğin güçlenmesi Bizans'ın Müslüman fatihlerle savaştığı yıllarda denk gelmektedir. Bu durum Bizans'ın doğu eyaletlerinin Müslümanlar tarafından kolayca fethedilmesinde etkili olmuştur. İkonoklazm hareketi sırasında Bizans impartorları Pavlukiyenlerin bir kısmını Trakya'ya göç ettirerek, Doğu'daki Pavlukiyen sayısını azaltmaya çalışmıştır. Ermenilerin bu kolu Bizans'a en çok isyan edenlerdi. Pavlukien Ermenileri Haçlılara karşı Türkleri tutan Ermeniler olarak bilinir(L. Brehnier, Histoire Anonyme de la Premiere Croisade, Paris, Champion, 1924, terc. D. Gürel, Tarih ve Toplum Dergisi, 1985; C.3, s.388; G.L.Seidler, "Byzantine Politicak Thought" Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska, Lublin, Polonia, Vol.VII, 5(1960), Sectio, p.157-217).

[95] Mateos, CCXXIV, s.260; Runciman, I, s.151; Hans E. Mayer, The Crusades, p. 49; Demirkent, "Ravendan" İA, s.375; Terry Jones-Alan Ereira, Crusades, p.35

[96] Mateos, CLIV, s.194; Demirkent, I, s.26-29

[97] Baudouin Haçlıların esas kitlesinin arkasında güvenlik görevi bahanesiyle bulunurken Urfa(Edessa) üzerine doğru hareketle buranın Ermeni hakimi Thoros'un savunmacısı olması teklifini üvey evlat olarak seçilmesi şartıyla kabul ederek gerçek bir Prenslik elde etme yolunu tutmuştu. Ermeni evlat edinme adetine göre, bir resmi evlat edinme töreni düzenlenmiştir. *Thoros* çok geniş beyaz bir entari giymiş, *Baudouin* "*baba*" sının elbisesinin altına girerek vücudunu O'na yapıştırmış, sonra da "*anne*" yani Thoros'un karısıyla da aynı şeyi yapmıştır. Bunu seyreden topluluk ise gülmekten

sergerdesi Konstantin de Urfa'ya gelerek Baudouin ile görüşmüştür.[98] Samsat yenilgisinden sonra Baudouin'in en azından bildiği ve büyük bir ihtimalle de iştirak etmiş olduğu isyan sonucu Thoros öldürülmüştür.[99] Böylece Baudouin 10 Mart 1098'de Urfa'ya hakim olarak burada ilk Haçlı kontluğunu kurmayı başarmıştır.[100]

Ermeniler Haçlı Seferlerini kendilerini Bizans hakimiyetinden ve Türk baskısından kurtaracak bir vesile olarak görmüşlerdi.[101] Sergerde Konstantin ve Kogh Vasil'in kardeşi Râvendân(Ravendel, Arevinden) kalesi sahibi Bagrat'ın, Baudouin de Boulogne'u Ermeni bölgelerine yönlendirmesi,[102] Thoros'un aynı kişiyi Urfa'ya davet etmesi[103] bu kanıyı destekleyen en önemli gelişmelerdendir. Ayrıca Haçlı-Türkiye Selçuklu ilişkilerinde görüldüğü üzere, Ermeniler Haçlıların Çukurova ve Antakya'yı istilâlarını kolaylaştırmışlardır. Antakya kuşatması sırasında olan hatırlatmamız gereken bir başka önemli husus da Haçlıların Amanos(Kızıldağ)lardaki Ermenilerden sürekli erzak ve hatta asker bakımından desteklenmesidir. Antakya'nın alınmasında etkili olan ve vatan hainliği suçunu işleyen kişi bir Ermeni dönmesi olan Fîruz'dur.[104]

çok eğlenmiş ve hele "*oğul*" koskocaman kıllı bir adam olunca olayın esprisini birbirlerine fısıldamışlardır(Fulcherius Carnotensis, RHC, Occ, III, ed. E.Peters, p.51; Runciman, I, s.157; Maalouf, Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri, s.53).

[98] Mateos, CLIV, s.194

[99] Fulcherius, RHC, Occ, III, ed. E. Peters, p.50-51; Mateos, CLIV, s.195, Runciman, I, s.159

[100] Lorainne kontu Baudouin hiç de Thoros'un ölümünün ecelden olmasını bekleyecek sabrı gösterecek birisi değildi. Modern tarihçilerden Maalouf'un deyimiyle "*anne ve babasının öldürülmesini seyretmek ve teşvik etmekten başka bir acıma duygusu hissetmemişti.*" Bu şekilde doğuda ilk "*Latin Feodal Prensliği*" 1098 ilkbaharında Urfa'da kurulmuştur(Mateos, s.194-195; Demirkent, I, s.38-39

[101] Zoé Oldenbourg, p.227-228; Demirkent, I, s.16; Kaşgarlı, Kilikya Ermeni Baronluğu Tarihi, s.32-36

[102] Mateos, CLI, s.192, 260; Kaşgarlı, s.36; Runciman, I, s.151; Terry Jones-Alan Ereira, Crusades, p.35

[103] Mateos, CLIV, s.193-194; Fulcherius, RHC, Occ, III, ed.E.Peters, p.50; Demirkent, Haçlı Seferleri, s.73

[104] İbnü'l-Esîr'de ve Ebu'l-Ferec'de "Rûzbe" şeklindedir. El-Azımî, İbnü'l-Kalânisî ve Gesta'nın kaydı birbirine uymaktadır. Yalnız İbnü'l-Kalânisî'de "Nîrûz" şeklinde kaydedilmiştir. Kale

Baudouin'in Ermenilere karşı siyaseti iki devreye ayrılabilir. *Birinci devrede;* Baudouin, Ermenilerle münasebetlerini geliştirmeye çalışmıştır. O, sihrî akrabalık yoluyla hem Ermenileri kazanmaya çalışmış hem de Haçlı askerlerinin kendisini terk etmemelerini sağlamıştır. Baudouin de Boulogne, Konstantin'in kardeşi Tafnus(Tophnuz)'un kızı Arda ile evlendiği gibi, Ermenilerin desteğini sürekli arkasında görmek düşüncesiyle askerlerinin Ermeni kızlarla evlenmelerini teşvik etmiştir. Baudouin'ın kuzeni Baudouin de Bourg da Malatya Ermeni derebeyi Gabriel'in kızı Morphea ile evlenmiştir. Baudouin de Bourg'un kızkardeşi de Ermeni Konstantin'in oğlu Leon ile evlenmiştir. Joscelin de Courthenay ise Konstantin'in kızı ile evlenmişti. *İkinci devrede ise;* Haçlı askerlerinin Urfa'ya akın etmesiyle kendini güçlü hisseden Baudouin Ermenilerin nüfuzunu kırmaya çalışmıştır. Baudouin'in kontluk içindeki Ermenilere karşı davranışları ve yönetimde Ermeni sergerdelerine söz hakkı verilmemesi, O'na karşı Ermenilerin suikast girişimi yapmalarına neden oldu. Baudouin bu girişimden zamanında haberdar olarak suikastı akamete uğrattı.[105]

Haçlı-Ermeni ilişkilerinin iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlayacak diğer bir örnek, Danişmend Ahmet Gazi'nin Malatya muhasarası sırasında Ermeni Gabriel'in Bohemond'u yardıma çağırmasıyla gelişen olaylardır. Bohemond'un gelişinin -Ermeni Gabriel'e rağmen- Danişmend Gazi'ye haber verilmesi Ermeni halkın Haçlıları istememesiyle

---

burcunu teslim eden kişinin bir Ermeni dönmesi olduğu, kaynakların ekseriyetinin verdiği bir bilgidir(İbnü'l-Esîr, X, s.229; İbnü'l-Kalânisî, s.45(Amedroz, s.136); Ebu'l-Ferec, II, s.339; El-Azımî, s.31). Anna Komnena, Mateos ve İbn Kesîr Antakya'yı teslim eden muhafızın kimliğini açıkça vermemektedir. Latin kaynaklarından Gesta'da "Pirus" adlı bir Türk denmektedir. Raymond'da ismi verilmeyen bir dönme(converted) olduğu belirtilmektedir(Gesta Francorum, RHC, Occ., III, terc.A.C.Krey 151-153, ed.E.Peters, p.163-166; Raymond d'Aguiliers, RHC, Occ, III, terc.Krey, 153-155, ed.E.Peters, p.166-168; Anna, s.334; Mateos, CLV, s.196-197; İbn Kesîr, XII, s.303).

[105] Fulcherius, RHC, Occ, III, ed. E.Peters, p.59-60; Runciman, I, s.160-162; Kaşgarlı, s.37

açıklanabilir.[106] Ermenilerin bu davranışı Haçlı seferlerine ve Haçlı reislerine nasıl bakmaya başladıklarının açık bir göstergesidir. Ermeniler geç de olsa Haçlıların gerçek niyetlerini anlamışlardır. Haçlılar onları özgürleştirmeye değil köleleştirmeye, paralarını almaya ve öldürmeye gelmişlerdir.

Antakya Haçlı kontu Bohemond 1100 yılında Danişmend Gazi ve Kılıç Arslan'ın kuvvetleriyle yaptığı savaşta yenilmiş ve Niksar'a götürülerek hapsedilmişti. Danişmend Gazi Bohemond'u Ermeni Kogh Vasil'in yardımı ve aracılığı ile fidye karşılığında serbest bırakmıştır. Ermeniler kendi aralarında para toplayarak Bohemond'u kurtarmaya çalışırken Tancred hiçbir katkıda bulunmamıştır.[107]

Ermeniler Haçlı ordularının görünmeye başlamasından sadece birkaç yıl sonra onların bir kurtarıcı değil bir istilacı olduğunu acı tecrübelerle anlayarak Türkleri kurtarmaya çağıracaklardır. Nitekim Haçlı ordularının ana kolu Hasan Dağı mevkiinden doğuya doğru ilerleyerek Kayseri'ye kadar varıp, oradan güneye dönerek Komana(Gümenek) Ermenilerine yardıma gittikleri sırada Danişmendli Türkleri Ermenileri muhasara etmekte idi. Ermeniler ise Haçlılara güvenerek kalelerini savunmakta idiler. Haçlılar geldikten sonra Ermeni sergerdeleri kalelerini onların hizmetine sunmuşlar, Haçlılar gördükleri ilgiden memnun kalmakla birlikte, 1103 yılında Elbistan ve Maraş yöresindeki Ermeniler Haçlılara karşı Türklerden yardım istemişlerdir.

---

[106] Ebu'l-Ferec, II, s.342; Ermeni Gabriel daha sonra Malatya'yı Urfa kontu Baudouin'e teslim etmiştir(Fulcherius, XXXV, RHC, Occ, III, ed. E. Peters, p.88-89; Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s.137

[107] RHC IV, Albertus III, s.525 ve ayrıca Kronoloji kısmında s.649; Mateos, CLXXVII, s.221; İbnü'l-Esîr, X, 281; Ebu'l-Ferec, II, s.343; İbnü'l-Kalânisî, s.49-50(Amedroz, 137-138).

Sultan I. Kılıç Arslan buralara gelerek Haçlılara karşı Ermeni halkın imdadına yetişmiştir.[108]

Artah kalesi Ermenileri Haçlı baskısından, zulüm ve soygunlarından bıkarak, Halep meliki Rıdvan'ı yardımlarına çağırmışlardı(Mart 1105). Rıdvan bu sırada İbn Ammar'ın yardım isteğini karşılamak üzere asker toplamıştı. Ancak olayı haber alan Tancred süratle Artah'a gelmiş Ermenileri tekrar kendi kontrolüne almıştır(Nisan 1105).[109]

Çavlı'nın Haçlı kontu Badudouin de Bourg ve Joscelin'i serbest bırakmasının ardından, bu iki kontun Antakya kontu Tancred ile savaşırken Göksun(Keysun) ve Raban hakimi Kogh Vasil'in askerlerinden yararlandığını ve O'nun himayesi ile başarılı olduklarını görmekteyiz. Tancred ise Ermenilerle iyi geçinemeyen bir Haçlı lideri olarak dikkat çekmektedir. Kogh Vasil'in yanına sığınanların birçoğu önce İslamiyeti kabul etmiş sonra tekrar Hristiyanlığa dönmüş olan mürtedlerdi. İbnü'l-Esir'in belirttiğine göre Kogh Vasil Baudouin'in yanına 1000 süvari ve 2000 piyadeden oluşan bir mürtedler ordusu vermiştir(1108).[110] Böylece Tancred'in Urfa'yı tekrar Baudouin'e vermesinde yanındaki Ermeni kuvvetleri etkili olmuştur. Ancak Baudouin

---

[108] Elbistan Ermenilerinin I. Kılıç Arslan'ı Haçlılara karşı yardıma çağırmaları üzerine, Sultan 1103 yılında Elbistan ve Maraş üzerine bir sefer düzenlemiştir(İbnü'l-Kalânisî, s.59(Amedroz, s.143); Mateos, CXCI, s.229-230; Turan, Selç. Zam. Türkiye., s.106).

[109] İbnü'l-Kalânisî, s.69(Amedroz, s.148)

[110] İbnü'l-Esîr, X, s.369-370; Ebu'l-Ferec, II, s.348; Mateos Baudouin'in yanındaki Ermeni sayısının 5000 olduğunu söylemektedir(Mateos, CXCIX, s.234); Haçlılar çağında Ermeni askerlerinden yararlanan sadece Haçlı kontları değildi. Bizans, Selçuklu ve Fatımi devletlerinde Ermeni kuvvetleri ücretli olarak hizmet yapmakta idiler. Ancak kontrollerinin sağlanmasının güçlüğünden dolayı bunların sayısı belli bir miktarda tutulmaktaydı. Müslüman halka davranışları pek kaba oluyor ve halkın tepkisini çekiyorlardı. Fatımilerin Askalan emiri Şemsü'l-Hilafe sırf bu yüzden kellesini kaybetmiştir(İbnü'l-Kalânisî, s.110(Amedroz, s.172).

ve Joscelin'in adamları Urfa'daki Ermenilere işkence ederek, birçok masum Ermeninin gözlerini oydular.[111]

1110 yılı 19 Temmuz'unda yapılan Harran savaşında Haçlılar yenilince Urfa'yı boşaltarak burada Ermenilerden oluşan bir garnizon bırakıp kaçmışlardı.[112] Ermenilerin en sıkı Haçlı dostları olarak bilinen Baduouin ve Joscelin savaşlarda Ermenileri kullanarak kendi adamlarının ölmesini istemiyorlardı. Onların gözünde Ermeni askeri değersiz ve korkak idi. Urfa'ya yapılabilecek büyük bir Türk saldırısı durumunda kendi adamlarının öldürülmesindense Ermenilerin öldürülmesini yeğlemekteydiler.

Tancred 1111 yılında Ermeni Kogh Vasil'e karşı sefere çıkmış, Raban'ı aldıktan sonra iki ordu Keysun yakınlarındaki ovada karşılaşmıştır. Ancak çatışma başlamadan önce anlaşma sağlanarak savaş son anda önlendi. Buna göre, Tancred Raban'ı geri verecek, Kogh Vasil ise Antakya kontluğundan aldığı Hısn-ı Mansur, Torer(Hısn-Mansur yakınında) ve Urem(dağlık Fırat bölgesinde bir kale) kalelerini iade edecekti. Kogh Vasil 1112 yılının Kasım ayında ölünce, Tancred Antakya'dan şövalyeleriyle yola çıkarak Ermeni beyin topraklarını ele geçirmek istedi. Ancak yolda hastalanarak ölmesi O'nun bu niyetini gerçekleştirmesine engel oldu(11 Aralık 1112 Çarşamba).[113] Kogh Vasil'in yerine evinde büyümüş olan üvey evladı Vasil Dığa(Çocuk Vasil) geçti(1112).

Urfa kontu Baudouin de Bourg 1115 yılında Keysun ve Raban yöresinin hakimi Ermeni beyi Vasil Dığa'ya karşı savaş açmıştır. Vasil Dığa, Rupen'in oğlu Konstantin'in oğlu Toros'un yanına gittiğinde, Toros

---

[111] Mateos, CXCIX, s.236

[112] İbnü'l-Kalânisî, s.104(Amedroz, s.170); Mateos benzer bir olayı 1109 yılına ait olarak da anlatmaktadır(Mateos, CCII, s.236-237, CCIV, 239-240).

[113] İbnü'l-Kalânisî, s.131-132(Amedroz, s.183); İbnü'l-Esîr, X, s.394; Mateos, CCIX, s.247

ile anlaşmış olan Baudouin O'nu yakalamıştır. Baudouin Vasil Dığa'ya işkence yaparak O'nun hakimiyeti altındaki toprakları kendisine bağlamıştır. Vasil Dığa daha sonra kayınbabası Ermeni Leon'un yanına gitmiş, oradan da Bizans imparatoruna sığınmıştır.[114]

Urfa kontu Baudouin de Bourg 1117 yılında şövalyelerini de yanına alarak Bir(Birecik) Ermeni Beyi Apılgarib(Ebu'l-Garib)'e karşı yürüdü. Apılgarib cesur ve Ermeniler arasında sevilen bir beydi. Apılgarib'i bir yıl boyunca kuşatma altında tutan Haçlılar sonunda Birecik'i ondan almayı başardılar. Apılgarib Birecik'ten çıkarak Çukurova'da önemli bir kale olan Anavarza'nın Ermeni beyi Konstantinoğlu Toros'un yanına gitti. Aynı yıl Râvendân kalesi üzerine yürüyen Baudouin burasını Ermeni Bagrat'tan teslim almıştır. Bundan başka Maraş hakimi Prensler Prensi ünvanına sahip Ermeni Thatul ve Gargar Ermeni beyi Konstantin'in elindeki kale ve arazileri alan Baudouin Ermeni halkın baş düşmanı olmuştur(1117).[115]

Selçuklu beyleri Haçlılarla mücadele ederken Ermenileri onlardan daha değerlendiriyor idiler. Ermeniler bir bakıma yıllardır Müslümanlarla iç içe yaşayan bir topluluk olarak, Haçlılara nazaran Selçuklu emirleriyle daha çok münasebette bulunmakta idiler. İbnü'l-Kalanisi Haçlı ordusuna katılan grupları sıralarken "Haçlı şövalyesi, çavuşlar ve piyadeler ile Hristiyan(Ermeni) süvarisi(doğulu Hristiyan) ve piyadeleri üç binin üzerinde idi(1117)." şeklinde bir ayrım yapmaktadır.[116] Doğulu Hristiyanlar batılılara göre daha farklı bir gözle bakılmakta olduğu anlaşılmaktadır.

---

[114] Mateos, CCXXI, s.258, CCXXIII, s.259

[115] Gargar Ermeni beyi Konstantin Baudouin O'nu Samsat'ta hapse attıktan sonra, Konstantin'i boşluktaki ölüm direklerinin üzerine baş aşağı atarak öldürmüştür(Mateos, CCXXIV, s.260).

[116] İbnü'l-Kalânisî, s.155(Amedroz, s.197-198)

Antakya kontu Roger de Salerno'nun Artukoğlu İlgazi'nin elindeki Azaz üzerine yaptığı sefere Rupen oğlu Konstanin oğlu Leon da katılmış ve Azaz'ın Haçlıların eline geçmesinde Ermeni askerlerinin önemli katkısı olmuştu(1118).[117] Bundan sonra Roger ile Ermeni Leon arasında dostane münasebetler başladığı görülmektedir.

Papa XIII. Gregorius, Ermenilerin Haçlılara yaptığı yardımdan dolayı bir bulla şu şekilde bahsetmektedir: "Diğer meziyetlerinin yanısıra, Ermeni milliyetinin kiliseye ve Hristiyan Cumhuriyetine verdiği hizmetler, özveriler arasında bir hizmet vardır ki, sürekli belleklerde canlı tutulmalıdır. Hristiyan prensleri ve Haçlı şövaleleri Hz. İsa'nın mezarını yeniden almaya gittikleri zaman, Hristiyanlara hiçbir millet Ermeniler gibi derhal ve sevinçle yardıma koşmamışlardır(XVI. yüzyıl)."[118]

Esasen Haçlılar başlangıçtan itibaren doğudaki dindaşlarına kardeş gözüyle bakmamışlardı. Başta Papalık olmak üzere Norman ve Frank asilzadeleri kendi çıkarlarının peşinde koşmuşlar, yer yer birbirleriyle savaşmak durumunda kalmışlardır. Anlaşılan o ki, 'İsa'nın askeri' olmak Haçlılara gözünde her türlü dünyevî çapulculuğu yapmak hürriyeti vermekte idi. Haçlılar günah işleseler bile İsa'nın askeri oldukları için sorumlu değillerdi. Ölünce martyr oluyorlar, sağ kalanlar da İsa'nın askeri olma sıfatını taşıyordu. Kayınbabası Ermeni Gabriel'i bir plan ile soyan Haçlı kontu Baudouin de Bourg'un soygun planını Willermus anlatmaktadır.[119] Bu Haçlıların ellerine fırsat geçtikçe Ermeni beylerini kandırarak soymaya çalıştıklarını gösteren önemli bir olaydır. Ancak

---

[117] Mateos, CCXXVII, s.263-264

[118] Bibliotheca Apostolica Vaticana, Bullarum Romanum Diplomatium et Privilegium Pontificium Taurinensis Edito quam Apostolica Benedictiono Tomus VIII, Gregorius Epicopus Servus Servorum Dei Ad Perpetuam Rei Memoriam, Collegium Armeniorum, Bulla Privilej, Paragraf No: II(Kaşgarlı, s.35-36).

[119] Willermus Tyrensis, Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum, RHC, Occ, III, s.1 vd. İng. Terc. A.C. Krey, A History of Deeds Done Beyond the Sea, 2 Cilt New York 1941, terc. E.Altan, s.23-25

Ermeniler çoğu zaman kandırıldıklarını anlamayacak kadar Haçlılara bağlı idiler. Doğuda kurnaz bir millet olarak tanınan Ermeniler batıdan gelen kurnazlar karşısında aşık atamamıştı.

1.3. HAÇLI-BİZANS İLİŞKİLERİ

Haçlı(Katolik)-Bizans(Ortodoks) münasebetlerinin anlaşılabilmesi için bu iki dünyanın birbirlerine nasıl baktıklarının bilinmesi gerekmektedir. Haçlılar Bizanslılardan nefret ettikleri gibi, Bizanslılar da Haçlılardan nefret ediyor, onların barbarlığını medeniyetsizliğini alay konusu yapıyor, Haçlıları barbar, yağmacı, güvenilmez ve tamahkar insanlar olarak görüyorlardı.[120] Haçlı seferleri sırasında gelişen olaylar bu nefreti daha da artırarak, kiliseler ayrılığı(1054 Schisma) daha kalıcı bir şekilde Hristiyanları parçalamıştır.

Aleksios Haçlılardan daha büyük seferler başlamadan önce askeri yardım istemişti. Bu yardımın daha da çok olması dileğini papaya da iletmişti. Ancak Bizans'ın istediği kendisine askerlik yapacak belli sayısı olan bir şövalye grubunu hiç geçmemişti. 1088 yılında Eski Zağra(Beroe)'de Robert de Flander'ın Hac yolculuğundan dönüşü sırasında Aleksios ile görüşerek O'na 500 şövalye gönderme sözü verdiğini ve bu şövalyeleri daha sonra gönderdiğini bilmekteyiz. Robert'in şövalyelerini İznik'e yerleşmiş olan Türklere karşı kullanan Aleksios, daha sonra 1091 yılında Lebenium mevkiinde Peçeneklere karşı yaptığı savaşta da bu şövalyeleri kullanmıştı.[121]

Piacenza Konsili'nde Bizans imparatoru Aleksios Komnenos'un elçileri de birer konuşma yaptılar. İstanbul'un düştüğü tehlikeli durumu, üzüntülü ve yalvarır bir tarzda anlattılar. Orada bulunan bütün Latin prensleri bunların konuşmasından etkilendiler. Özellikle Türklerin Marmara'ya kadar olan ilerlemelerini ve Anadolu'daki Hristiyanların kurtarılması fikri üzerinde

---

[120] Robert de Hautville'in oğlu Tancred de Hautville

[121] Anna, s.226, 229, 249

duran bu elçiler dinsel ayini savaş için teşvik ettiler. Öyle ya, Kudüs'e giden yol da İstanbul ve Türkiye'den geçmiyor muydu? Üstelik Bizans medeni idi ve Türkler barbardılar. Şimdilik konsile gelen "*Haç*" sahibi kimseler ise barbar sayılmaktan uzaktı. II. Urban konuşmalardan ve Konsil'in etkisinden memnundu. Fakat O kendisinin esas patlama yapan nutkunu burada değil vaktiyle keşiş olarak çalıştığı Clunyli Fransa'da yapacaktır.[122]

Alexios zeki, kurnaz ve bir doğulu yönetici olmada yeteri derecede başarılara sahip, bilgili, eski bir general, savaş deneyimi olan, fakat ordusu olmadığı ve hazinesi de boşaldığı için elçilerini Piacenza'ya göndermişti[123]. Nihayetinde Alexios'un da Urban'ın da istediği ordulardı ve fakat insan sürüleri olmayan ordulardı.[124] Robert daha sonra birinci Haçlı seferine katılarak imparatora daha büyük kuvvetlerle yardıma gelmiştir. Ancak geçen zaman içerisinde imparator batıdan gelenlerden bıkmış, onları derhal kendisine bağlılık andı yaptırdıktan sonra İznik önlerine sevk etmiştir.

Pierre Lermit ve Godefroi'nin Haçlıları Balkanlarda Via Ratisbon adıyla bilinen büyük askeri yolu takip ederek İstanbul'a giderken diğer ordular farklı yollardan ilerlemekte idiler. Bizans imparatoru Aleksios Haçlı ordularının bir araya gelmesinden çekinmekteydi. Bu nedenle daha Balkanlardan itibaren onlara verdiği rehberleri vasıtasıyla farklı yollardan İstanbul'a gelmelerini sağlamaya çalışmıştır. Hugues de bunlardan birisi idi. Hugues de Vermandois Adriyatik'i geçerken gemilerinden bir kısmı alabora olarak battı ve kendisi çok az bir kuvvetle Draç limanına çıkabildi. Draç valisi Nikolaos Maurokatakalon O'nu hoş karşılayarak İstanbul'a giden uzun yol üzerinden(Via Egnatia) İstanbul'a gönderdi.[125]

---

[122] Gibbon, The Decline, p.16-17

[123] Mcfall, Military History, Feb.98, is:6, p.26

[124] Mcfall, a.g.m, p.26

Fulcher de Charters(Fulcherius Carnotensis)'in de katıldığı Blois kontu Stephen'ın ordusu Ekim 1096'da yola çıkarak, Galya'dan İtalya'da Roma'ya gelmiş, Campania bölgesinden geçmiş, deniz kıyısındaki Bari'ye ulaşmıştır. Ancak kış aylarının gelmesinden dolayı buradan Kalabriya'ya giderek kışı orada geçiren Stephen de Blois ile Robert de Normandie Brindisi Limanından gemi kiralayarak bütün hayvanları ve eşyalarıyla gemilere bindiler(5 Nisan 1097). Fulcher'in de bindiği gemiler rüzgar olmadığı için 3 gün Adriyatik denizinde hareketsiz beklemiştir. Daha sonra denizde Nikolaos Katakalon ve oğlu Marianos Katakalon komutasındaki Bizans donanması ile bir süre savaşan bu Haçlılar sonunda mağlup olarak, esir bir şekilde Draç(Durazzo, Durresi, Dyrrachion, Epidamnos) kıyısına götürülmüşlerdir(9 Nisan 1097). Haçlılar, Draç'ta bir süre ağırlandıktan sonra Via Egnatia (Skumbi Nehri-Ohri-Manastır-Vodena-Vardar (Bardarius) -Selanik-Kavala-Yenişehir-Rodosto (Tekirdağ) -Silivri-Büyük Çekmece) yoluyla İstanbul'a geldiler(14 Mayıs 1097).[126] Diğer Haçlılar da Bizans hudutlarında karşılanarak bir taşkınlığa meydan vermeden İstanbul'a getirilmekte idiler.

Papadan ücretli asker isteyen Aleksios, Avrupa'dan ordu halinde Haçlı sürülerinin geldiğini duyunca telaşa kapıldı. Bir taraftan Haçlıları oyalama planları yaparken diğer taraftan Müslümanlara Haçlıların gelişini mektup yazarak haber verdi.[127] İlk Haçlı ordularının sınırlarda görünmeye başlamasından itibaren Aleksios'un Haçlılara karşı uyguladığı politika şu iki temele dayanmaktaydı:

---

[125] Fulchrius'a göre Hugue'un adamlarını kaybetmesinin sebebi Draç'taki Bizans garnizonuna saldırmasıdır(Fulcherius Carnotensis, RHC, Occ, III, ed. E. Peters, p.35-36; Anna, s.308-309; John France, Victory in the East, Cambridge, 1994, p.105).

[126] Fulcherius Carnotensis, RHC, Occ, III, ed. E. Peters, p.38-41; Anna, s.310-313; E. Hallam, p.64-65

[127] El-Azimî, s.30; Esasen İmparator Aleksios Haçlıların Türklere karşı seferinde onlarla birlikte savaşmak istemekteydi. Ancak bu planın yararı zararından az olacaktı. Haçlıların sayısız kalabalıktaki orduları ile Bizans ordusu karşılaştırılabilecek gibi değildi. Haçlıların güvenilmezliğini deneyimleriyle bilen Aleksios onlarla Anadolu'ya beraber gitme tasarısından vazgeçti. Ancak Haçlılarla en azından şimdilik iyi geçinmek gerektiğini düşünerek yardımlarda bulunmayı da ihmal etmedi(Anna, 327-328).

1- Haçlıların Bizans topraklarına ve özellikle İstanbul'a zarar vermelerini önlemek,

2- Haçlı liderlerine bağlılık yemini ettirerek, Bizans yüksek hakimiyetini kabul ettirmek ve ele geçirdikleri toprakların Bizans'ın malı olduğunu onaylattırmak.

Aleksios Haçlı reislerini etkileyerek onlara bağlılık yemini ettirdikten sonra onları İstanbul'dan uzaklaştırmaya çalışmıştır. Bağlılık yemini önceden Bizans'a ait olup daha sonra Müslümanların eline geçmiş olan toprakların Bizans'a teslim edilmesine, ve Haçlıların imparatoru metbû olarak tanımalarına dayanıyordu.[128] Bizans ise bunun karşılığında Haçlılara destek sağlayacak ve Aleksios'un ordusu onların ardından Anadolu'ya gelecekti.

Bizans'ın Haçlıların yanına rehber Tatikios(Tutak)'un birliklerinden başka asker vermedikleri bilinmektedir. Öte yandan İmparatorun İoannes Doukas komutasında Batı Anadolu'ya gönderdiği Bizans ordusu Kaspaks adlı donanma komutanının da denizden ilerlemesiyle Çaka'nın oğulları üzerine yürüyerek İzmir, Sakız adası vesair sahayı işgal etmekteydi. Selçuk(Ephesos)'un batısında yörenin Türk beyleri Tanrıvermiş ve Barak'a karşı savaşan Doukas onları mağlup ederek buraları Bizans'a yeniden bağlamaktaydı.[129] Haçlılardan özellikle Bohemond İmparatorun yardımı olmadan ilerlemeyi kendi açısından daha faydalı görmekteydi. Nitekim Antakya henüz Haçlıların eline geçmeden Tatikios Haçlılardan ayrılarak geri Süveydiye(Samandağ) limanından gemiye binerek Kıbrıs'a gitmiştir.[130]

---

[128] Anna, s.325

[129] Kaspax adlı donanma komutanı bir Türkmen'in saldırısı ile öldürülmüştür. Doukas, İzmir'e Hyaleas, Efes'e de Petzeas adlı komutanları askeri vali olarak bıraktı ve doğuya çekilen Türkleri takip ederek Alaşehir(Philadelphia), Ladik, Bolvadin gibi yerleri aldı(Anna, s.336-339).

[130] Latin kaynakları Tatikios'un Türklerle savaşmaktan kaçtığını belirtmektedir(Raymond d'Aguiliers, RHC, Occ, III, terc.A.C. Krey, ed.E.Peters, p.161; Gesta Francorum, RHC, Occ, III, terc.A.C. Krey, ed. E.Peters, p.157).

Aleksios 1101 yılı Haçlı ordularından birincisine de Tzitas adlı bir başka Türk soylu komutanı rehber olarak vermişti.[131]

Haçlılarla Bizans arasındaki ilk ciddi anlaşmazlık Haçlıların Antakya'yı ele geçirmeleriyle başlamıştır. Kürboğa'nın Antakya'yı kuşatması sırasında zor durumda kalan Haçlılar İmparatorun yardıma geleceğini umuyorlardı. Aleksios ise komutanı Doukas'ın arkasından Haçlılara yardım etmek ve ele geçirilen yerleri onlardan teslim almak maksadıyla Anadolu seferine çıkarak, Kütahya-Afyon yoluyla Akşehir(Philomelion)'e geldi. Aleksios buradayken Antakya kuşatması sırasında kaçan Haçlılardan Etienne de Blois, Guillaume de Grantmesnil ve Pierre d'Aulps O'nun yanına gelerek, Haçlıların artık dayanma güçlerinin kalmadığını haber verdiler(Haziran 1098).[132] Aleksios Haçlılara yardıma gitmek için yola koyulmuştu ki, Kürboğa liderliğinde doğudan gelen bir ordunun Haçlıları kuşattığını haber aldı. Bu sırada Danişmendoğlu İsmail'in Bizans kuvvetleri üzerine geldiğini haber alarak iki ateş arasında kalmak korkusu ile geri döndü. Aleksios'un geri dönmesi hadisesi Haçlılar arasında duyulmuş olmalıdır ki, bundan sonra Bohemond'un da kışkırtmasıyla Bizans'a karşı büyük bir nefret uyandı. Haçlılar imparatoru hain olarak nitelendirmeye başladılar. Bohemond İmparatora yolladığı mektupta "Sen bize güçlü bir orduyla bizi izleyeceğin sözünü verdin, ama bu sözü yerine getirmedin" demektedir.[133]

Antakya ve Urfa'da bağımsız kontluklar kurulması, kiliselere Ortodoks din adamı yerine, Katolik din adamları atanması Bizans-Haçlı münasebetlerinin daha da gerginleşmesine neden olmuştur. Antakya'da bir Haçlı devletinin kurulmasından itibaren Aleksios'un amacı metbuluğunu

---

[131] Tatikios ve Tzitas adlı Türkopol komutanlar, İznik'in Haçlılara değil, Bizans'a teslim edilmesinde etkili olmuştur(Anna, 328, 346-347).

[132] Bu Haçlıların kaçışından 2 gün sonra 2 Haziran 1098'de Antakya düşmüştür. Antakya kuşatmasından en son kaçan Haçlı liderleri Fulcherius'un katıldığı grubun liderlerinden Etienne de Blois(Stephen de Blois) 1101 Haçlı seferi ile Anadolu'ya tekrar gelmiştir(Fulcherius, RHC, Occ, III, ed. E.Peters, p.55-56; Anna, 339-340).

[133] Anna, s.339-341, 348

kabul ettirmek olurken Antakya Haçlı Kontlarının amacı Bizans tehlikesine karşı önlem almaktı. Bunun için ilk defa 1099 yılında Bohemond Lazkiye'ye saldırmıştır. 1101 yılı Haçlı seferlerinin akamete uğramasından faydalanan Tankred, Bizans tehlikesinin geçmesinden emin olarak tekrar Bizans'a tabi olan Misis, Adana ve Tarsus'u, 1103 yılında da Bizans'a bağlı Lazkiye'yi ele geçirmeyi başarmıştır.[134] Böylece Haçlılar bu liman şehri sayesinde Avrupa ile temasa geçme imkanına kavuşmuştur.

Haçlıların Çukurova'da ve Akdeniz sahillerinde kendi başlarına hareket ederek Bizans'ı yok saymaya başlaması Aleksios'un Boutoumites komutasında bir orduyu deniz yoluyla Çukurova'ya gönderdi. Ancak Çukurova Ermenileri kale kapılarını kapayarak Boutoumites ve yardımcısı Monastras'a teslim olmadılar. Bu durumda Boutoumites Maraş'a kadar yoluna devam etti ve Maraş'ın yönetimini Monastras'ı bırakıp başkente döndü(1099).[135] Aleksios deniz yoluyla bir başka donanmayı Tatikios'un da bulunduğu kuvvetlerle Landulf adlı generalinin emrinde Pisa donanmasını takibe gönderdi. Çünkü Pisalılar Haçlıların Lazkiye ve Doğu Akdeniz limanlarından pay almakta, Bizans ticaretine zarar vermekte idiler. Nitekim Tatikios ve Landulf bu donanmayı Rodos tarafında yakalayarak savaşa tutuştular. Rodos adasına sığınan Pisalılar savaşın ertesi gününde Bizanslılarca kılıçtan geçirildiler. Kaçıp kurtulanlar Kıbrıs'a gittiler. Ancak orada da Bizans'a bağlı kuvvetlerce takip edilince, gemilerine binerek Lazkiye'ye gittiler(1099).[136] Aleksios Bohemond'un batı ile olan bağlarını kesmek düşüncesiyle Eusthatios komutasında bir donanma göndererek

---

[134] Raymond de Saint Gilles Lazkiye'yi Andronikos Tzintziloukes adında bir Bizans komutanına teslim etmişti. Tancred burasını Bohemond'un emriyle almıştır(Anna, s.345; Demirkent, Haçlı Seferleri, s.82); Lazkiye ve Antakya'nın Bizans'a teslim edilmemesi ve Bizans'ın elinde bulunan Lazkiye'nin Haçlılar tarafından kuşatılarak alınması Aleksios'un Bohemond'a bir mektup yazarak içtiği andı bozduğu hatırlatması yapmasına sebep oldu. Bohemond O'na verdiği cevapta bu durumun sorumlusunun ve müsebbibinin imparator olduğunu söyleyerek kendisini savunmaktaydı(Anna, 348-349).

[135] Anna, s.349-350

[136] Anna, s.350-352

Mersin-Erdemli arasındaki Kız Kalesi'ni kendisine bağladı ve Kız Kalesine 6 km uzaklıktaki Silifke Kalesi'ni de yeniden inşa ettirdi. Bu şekilde Bizans Çukurova hakimiyetinde söz sahibi olmaya devam etmeye çalışmaktaydı. Ceneviz filolarının Haçlılara asker ve malzeme taşıdığını bilen Aleksios Kantakuzen(Kantakouzenos)[137] adlı komutanını karadan, Landulf'u da denizden Ceneviz filosunu yakalamak üzere gönderdi. Ancak Bizans komutanları Ceneviz filosuna yetişemeden Ceneviz gemileri Lazkiye'ye ulaştı. Aleksios Kantakuzen'in Cenevizlilerin peşinden Lazkiye'ye kadar gittiğini haber alarak O'na yardımcı olmak üzere Monastros'u da Lazkiye önlerine göndermişti ki, bu sırada Kantakuzen Lazkiye'yi iç kule(kale)[138] hariç olmak üzere liman ve şehri elinden almayı başardı. Bohemond iç kalenin teslim olmasını engellemek için bölgedeki bulabildiği kadar Haçlı kuvvetiyle ve bol miktarda erzakla iç kalenin yardımına geldi. Küçük çaptaki bir çarpışmadan sonra Bohemond Lazikiye'nin iç kale Haçlı kontunu görevinden alarak, garnizon askerlerini yeniledikten sonra Antakya'ya döndü. Kantakuzen ise iç kaleye belli aralıklarla düzenlediği saldırılarla Haçlıları oldukça etkisiz ve mahpus bir hale düşürmüştür. Bu sırada Bizans komutanı Monastros da kara yoluyla Tarsus, Adana, Misis(Mamistra, Yakapınar) ve Çukurova kalelerini Bizans'a bağlayarak Lazkiye'ye ulaştı(1104). Lazkiye'deki Bizanslılar Trablus'u muhasara eden Haçlılara yardım etmeye gitmişlerdir.[139] Burada Bizans'ın Haçlılara karşı harekatının başarılı olmasında Türklerin de dolaylı bir katkısından bahsetmemiz gerekmektedir. Şöyle ki, Haçlıların Türkler karşısında Harran'da yenilmesinin sağladığı fırsat ile Bizans karşı saldırıya geçerek kaybettiği toprakları geri alma imkanı bulabilmiştir. Gelişen olaylar karşısında zor duruma düşen Bohemond ölü taklidi yaparak Pisa piskoposu Daimbertle birlikte Süveydiye'den deniz yoluyla Avrupa'ya gitmiştir(1104 sonu). Korfu'ya varınca tabuttan çıkan Bohemond İmparator Aleksios'a bir mektup yazmış, bunun üzerine Aleksios

---

[137] Kantakouzenos'u XIV. Yüzyılda Orhan Bey'in dostu ve kayınbabası ile karıştırmamak gerekir.

[138] Kule kelimesi "Koula" biçiminde Türklerden Greklere geçmiştir. Türkler ise bu sözcüğü burç kelimesinin karşılığında kullandıkları gibi iç kale anlamında da kullanmaktadır.

[139] Anna, s.354-357; İbnü'l-Esîr, X, s.331

batıdaki Pisa, Ceneviz ve Venedik dükalarına birer mektup göndererek onları uyarmaya çalışmıştır. Nitekim Bohemond 1105 yılında İtalya'ya ulaştıktan sonra Papa II. Pascalis'i etkileyerek Adriyatik kıyılarında Bizans'a karşı sefer düzenlemiştir.[140]

Bohemond Apulia'ya giderken kontluğu Tancred'e bırakmıştı. Ermeni Oşin Bizans'a bağlı olarak Monastros'un emrindeydi. Monastros'un imparatorun isteği üzerine başkente gitmesi üzerine Ermeni Oşin ve Çukurova'daki Ermeniler Tancred'in tehdidine maruz kaldılar. Tancred Ermeni ve Haçlı askerlerinden oluşan ordusu ile Çukurova'ya denizden ve karadan gelerek, Ceyhan ağzından Oşin'in hakim olduğu Misis önlerine gelerek şehri kuşattı. Burasını Oşin'e veren Aleksios idi.[141]

Bohemond'un Dalmaçya kıyılarında faaliyete geçmesi üzerine Bizans İmparatoru Aleksios Lazkiye'deki Kantakuzen ve Tarsus'taki Monastros'u başkente çağırdı ve ayrıca Türkiye Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan'dan da yardım istedi. Ordusuyla Selanik'e varan imparator Bohemond'a karşı Arnavutluk kıyılarını savunmaya hazırlandı(Şubat-Mart 1106). Draç şehri ve kalesinin savunmasını güçlendirerek, buraya İsaakios'un ikinci oğlu Aleksios'u vali olarak tayin etti. Kiklad(Kyklad) adalarındaki donanmasını da güçlendiren İmparator donanma komutanlığına İsaakios Kontostephanos'u atayarak Landulf ile birlikte Draç'a yolladı. Ancak bu donanma amacından uzaklaşarak Otranto'ya gitti ve şehre saldırmaya başladı.[142] Bohemond Otranto'da ele geçirilen altı Peçenek Türkünü Papa II. Paskalis'e götürerek Dalmaçya kıyılarına saldırmasına izin vermesini istedi ve Bizans'ın Hristiyanların düşmanlarıyla müttefik olduğunu söyleyerek savaşın bir Haçlı

---

[140] Anna, s.360-361, 384; Willermus Tyrensis, RHC, Occ, III, terc.E.Altan, s.1; Mateos, CLXXXII, s.224; İbnü'l-Kalanisi, s.66(Amedroz, s.146)

[141] Anna, 362-366

savaşı olduğu konusunda Papa'dan tam yetki aldı. Bizans donanması ise Otranto'dan Draç'a dönmüş, Avlonya(Vlora) ve Draç arasındaki 100 km.lik kıyı şeridini kontrol etmeye başlamıştı(1106).[143]

1107 yılı yazında Bohemond gemileriyle Adriyatik'i geçerek Avlonya'ya geldi. Burada bulunan Bizans gemileri Bohemond'un gemilerinin sayısının fazlalığını görerek kaçtı. Bohemond Draç'ı kuşatmak için buraya yığınak yaptıktan sonra 9 Ekim 1107 yılında seferine karadan ve denizden devam etti. Bizans kuvvetleri ise Kara Drina ırmağı ve Draç ovasına hakim Elissos(Larissa) kalesinden sürekli olarak Draç'a yardım göndermekteydi. Aleksios başkentten tekrar sefere çıkarak Meriç'i geçerek Via Egnatia yoluyla Selanik'e geldi. Bohemond da bu sırada Draç(Dyrrhakion)'ı kuşatmaya başlamıştı(İlkbahar, 1108). Draç surlarının güçlü ve savunmaya elverişli yapısı Normanların saldırılarını güçlükle yapmalarına sebep olmaktaydı. Normanlar "kaplumbağa" adı verilen tekerlekli bir kuşatma aleti yaparak ve koçbaşları ile şehrin kapı ve surlarını sarsmaya çalışmaktaydı. Aleksios ise Selanik'te kışı geçirdikten sonra Devol(Deabolis)'e gelerek savaşı buradan yönlendirdi. Aleksios Normanlar saldırı yapmadıkça komutanlarının saldırı yaparak sıcak savaşa girmelerini istemiyordu. Bunun sebebi Bohemond'un adamları arasına nifak sokarak Normanları parçalamaya çalışması idi. Nitekim bu savaş hilesinin sonuçları büyük oldu. Aleksios Bohemond'un yanındaki adamlara gizli mektuplar gönderdi. Ancak bu mektupları götürenleri de Bohemond'a bir adamı vasıtasıyla gizlice şikayet etti. Bohemond kendisine ihanet eden birçok yandaşına güvenemez hale gelip, onların desteğinden mahrum kaldı. Bunun gibi hileler sonucunda gücü parçalanan ve zaten 2 yıldır devam ettiği savaş kampanyasında henüz bir başarı elde edememiş olan Bohemond, Kantakuzen'in emrindeki Bizans kara

---

[142] Bu sırada İstanbul'da imparatora komplo tuzak kurarak O'nu tahttan uzaklaştırmak isteyen bazı kişiler de bertaraf edilerek suçlu Anemas dışındakiler hapsedildi veya sürgüne gönderildi(Anna, s.377).

[143] Anna, 384-385

askerlerinin sıkı takibi sonucunda bölgede yağma dahi yapamıyordu. Hatta bir defasında Bohemond'un adamları bir yağma işine koyulmuşken Kantakuzen onları bu haldeyken yakalayınca birçoğu Bouse Çayı'na atlayarak boğulmuştur. Bohemond'un ordusu erzak sıkıntısı da çekmeye başlamıştı. Neticede zafer ümidini kaybeden Bohemond sadece Arnavutluk'taki Norman varlığı bakımından değil Antakya ve Urfa kontlukları bakımından da olcukça ağır şartları bulunan Devol(Deabolis) anlaşmasını kabul etmek zorunda kaldı. Buna göre;

1- Bohemond suçlu olduğunu ve Haçlı seferi sırasında yaptığı yemini bozduğunu kabul edecek,

2-Bundan sonra Aleksios'a askeri yardım yapacak,

3-Bohemond'a bağlı adamlar da Aleksios'a bağlılık yeminini yapacaklar,

4-Bohemond bundan sonra Bizans topraklarına saldırmayacak,

5-Aleksios'un düşmanıyla düşman, dostuyla dost olacak,

6-Türklerden ve Ermenilerden yeni araziler elde ettiği taktirde buraları İmparator hesabına yönetecek,

7-Anlaşma hükümleri Tancred'e de kabul ettirilecek,

8-Antakya patrikliğine Aleksios'un Rum din adamlarından biri bizzat imparator tarafından atanarak geçecek,

9-Bohemond'un elinden alınan Pozantı, Adana, Anavarza, Tarsus, Ceyhan, Lazkiye, Cebele, Banyas, Antartus(Tortosa, Tartus) karşılığında Bohemond'a Kayseri-Afşin arasındaki Lapara Theması, Elbistan, Yarpuz kalesi, Afşin, Anzit(Hanzit) verilecek,

10- Geriye kalan Antakya, Urfa ve Doğu Akdeniz'deki Bohemond'a bağlı yerler, O'nun ölümüyle Bizans'ın malı olacaktı.

Bohemond Devol(Deabolis) antlaşmasıyla İmparatorluğun vassallığını kabul etmiştir. Böylece Bizans ezelî düşmanına karşı büyük bir başarı elde ederek, başta Normanlar olmak üzere Avrupa'ya hala güçlü bir devlet olduğunu göstermiştir.[144]

1109 yılına gelindiğinde Devol(Deabolis) antlaşmasını dikkate almayan Tankred Çukurova'ya tekrar saldırdı. Bu olayı kınamaya gelen Bizans elçilerini de küstahlıkla kovmaktan çekinmedi. Aleksios'un bütün amacı Antakya'ya giden yolu ele geçirerek Çukurova ve Antakya üzerinde tam hakimiyet sağlayabilmekti.[145] Bunun için Türklerle sayısız savaşlara girmişse de önemli bir başarı elde edememiştir. Türklerin Anadolu'da tutunmaları Bizans hakimiyetini kabul etmek istemeyen Toros Ermenileriyle, Antakya Haçlı Kontluğunu memnun etmiştir. 7 Mart 1111'de Bohemond'un doğuya dönmek için hazırlık yaptığı sırada ölmesi Devol anlaşmasının Tancred ve Roger de Salerno'nun insafına kalmasını sağlamış, anlaşma pratikte uygulanamamıştır.[146] Aleksios, Haçlıların faaliyetlerini tek başına önleyemeyeceğini düşünmüş olmalı ki, bir elçisini mektup ve kıymetli hediyelerle Selçuklu Sultanı Mehmet Tapar'a göndererek, Türklerle birlikte doğudan ve batıdan olmak üzere Haçlılara karşı savaşmayı teklif etmiştir(15 Aralık-12 Ocak 1111).[147] Aleksios bir yandan Pisa ve Ceneviz gemilerinin Haçlılara yaptığı yardım seferlerini önlemeye çalışırken bir taraftan da Trablus kontu Raymond'un oğlu Bertram(Bertrand)'ı komutan Boutoumites sayesinde kendisine yeniden bağladı ve ondan süzerenlik yemini aldı.[148] Bu sırada Orta Anadolu'da Selçuklu Sultanlığı tahtında Şahinşah bulunmakta idi

---

[144] Anna, s.411-416, 419-438; İbnü'l-Esîr, X, s.341-342; Willermus Tyrensis, Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum, RHC, Occ, III, s.1 vd., (İng. Terc. A.C. Krey, History of Deeds Done Beyond the Sea, 2 Cilt, New York 1941; Almanca terc. E.R. Kausler, Geschichte der Kreuzzüge und Königreichs Jerusalem, Stuttgart 1844), terc.E.Altan, s.13-15; İbnü'l-Kalânisî, s.91-92(Amedroz, s.164)

[145] Anna, s.443-445; Runciman, II, s.13

[146] Anna, s.443;

[147] İbnü'l-Kalânisî, s.112(Amedroz, s.173); İbnü'l-Esîr, X, s.387

[148] Anna, s.443-448

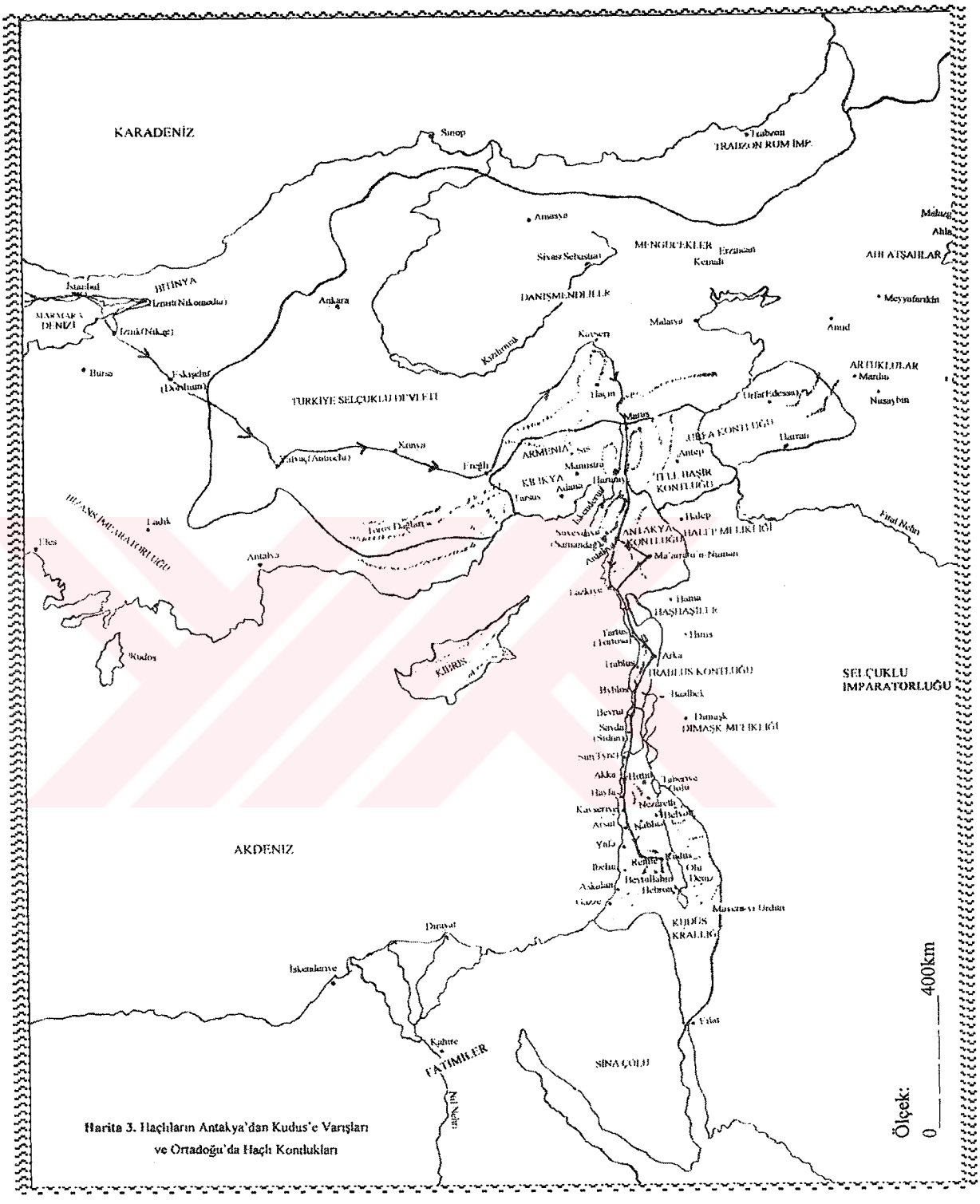
ve Batı Anadolu'ya kadar yaptığı bir sefer ile Alaşehir ve kıyı bölgelerine kadar ilerlemiş birçok Bizans arazisini ele geçirerek geri dönmüştür. Bu durum Antakya kontluğunun güvenliği için uygun bir zemin hazırlamıştır. Aleksios bundan sonra ölünceye kadar Anadolu'daki Türkler üzerine sefer yaparak ve Balkanlardaki güvenliğini sağlamak kaygısı taşımıştır. Haçlılara karşı bir büyük girişimde bulunamamıştır. 15 Ağustos 1118'de ölünce yerine geçen oğlu İoannes Komnenos saltanatının ilk yıllarında balkanlarda Peçenek Türkleri ve Anadolu'da Selçuklu Türkleri ile mücadeleye girmiştir.[149]

1095-1120 yılları arasında Haçlı-Bizans münasebetleri olumsuz gelişmiştir. Haçlılar İmparatoru hainlikle suçlamışlar, 1101 yılı Haçlı seferinin başarısız olmasından Bizans'ı mesul tutmuşlardır.[150] Bizans ise Haçlı seferlerine Hıristiyanların kurtarılması için değil istila olarak girişilen bir sefer olarak bakmaya, Haçlıları nankör ve istilacı olarak görmeye başlamıştır. Özetle, Haçlı Seferleri sırasında gerçekleşen olaylar Bizans doğusu ile Latin batısı arasındaki zıddiyeti daha da arttırmıştır.[151] Öyle ki, Haçlı Seferlerinin gerçekleşmesinden uzun yıllar sonra gerçekleşen İstanbul'un Fatih tarafından kuşatılması sırasında Bizanslılar "Latin serpuşu görmektense Türk Kavuğunu görmeyi" tercih etmişlerdir.

---

[149] Anna, s.515-526; İoannes Kinnamos, Historia(1118-1176), Yay.: I.Demirkent, Ankara, 2001, s.3-10; Niketas Khoniates, Historia, Ankara, 1995, s.1-10; İbnü'l-Kalânisî, s.157; İbnü'l-Esîr, X, s.423; Mateos, CCXXVIII, s.265

[150] Anna, s.362; Charles Diehl, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Çev.: Tevfik Bıyıklıoğlu, İstanbul, 1937, s.137



Harita 3. Haçlıların Antakya'dan Kudus'e Varışları ve Ortadoğu'da Haçlı Kontlukları

[151] Diehl, Bizans İmp. Tarihi, s.136; Runciman, II, s.39; Auguste Bailly, Bizans Tarihi, II, s.438

VI. BÖLÜM

1. HAÇLILARIN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATI

Genel bir kanaat ve oryantalistlerin ileri sürdüğü bir tez olarak "XI. yüzyılın sonunda ve XII. yüzyılın başında kültür etkileşimlerini artıran olayların en önemlisi Haçlı seferleridir." düşüncesi gerçekliği ispatlanmaya muhtaç bir düşünce olarak görünmektedir. Tarih boyunca kaç savaş olayı kültürel ve sosyal gelişmeye sebep olmuştur? Haçlılar doğuya savaştan başka ne getirmişlerdir? Haçlılar Ortadoğu'da Müslümanlar ve bölgedeki diğer dinden olan insanlarla sosyal ilişkiler içerisinde bulunmuşlardı ancak, zaten Haçlı seferlerinden önce doğu ile batı arasında daha barışçıl bir sosyal ve kültürel münasebet yok mu idi? Haçlılar sosyal ve kültürel barışı temin için mi doğuya, Selçuklu ve İslam topraklarına, yıllarca akın ettiler? Medeniyete karşı barbarlığın taarruzu olarak görülmesi gereken Haçlı seferlerinin sonunda ülkelerine dönenler medeniyetten pay kapmış ise, bu durum Haçlı savaşlarının faydalı ve gerekli bir sebebe dayandığını mı kanıtlar? İşte akla gelen bu tarz sorular bizi sosyal ve kültürel bakımdan Haçlıların faaliyetlerini ele almaya sevketmiştir.

1.1. Haçlıların Sosyo-Ekonomik Tesirleri

Haçlıların XI. yüzyılda Antakya, Trablus, Urfa ve Kudüs'te birer kontluk kurmaları bölgenin iktisadi ve sosyal hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Haçlıların bölgeyi ele geçirdikten sonra Venedikliler, Cenevizliler ve Pisalıların bölgedeki liman ve şehirlerde pazarları paylaştıkları görülmektedir. Venedikliler Sayda, Hayfa, Sur ve Akka'da emlak ve ticaret imtiyazına sahip olmuşlardı. Cenevizliler Haçlılar sayesinde Süveydiye(Samandağ), Kudüs, Trablus, Cebele, Yafa, Akka,

Kayseriyye(Caesaeria)[1], Arsuf ve Beyrut'ta mahalleler ve pazarlar kurmuşlardı. Diğer taraftan buradaki tacirler arasında Yahudiler ve Pisalılar da mahalle, köy ve pazarlara sahip olmuşlardı.[2] Bu durum Doğu Akdeniz ticaretinin Bizans ve Müslümanların elinden kolonizatör deniz güçlerinin eline geçtiğini göstermektedir. Ancak feodal beyler ve şövalyelerin bu tüccar cemaat gruplarından pek hoşlandıkları da söylenemez. Cenova ve Pisa'nın Endülüs'ü tekrar almak için saldırması, Normanların İtalya'ya yerleşerek Adriyatik'te Bizans'a saldırması maddî cazibeler elde etme amacı güden saldırılardır.[3] Balkanlarda Hristiyanlara saldıranlar Haçlı Normanlardı. Endülüs'te Emeviler Hristiyanlara çağın en medeni hayatını sunmakta idiler.

Haçlı kontlukları ele geçirdikleri arazileri kendi feodal sistemlerine göre taksim ederek Batı'dan gelen bu tacir ve şövalyelere dağıtmakta idiler. Savaşlarda elde edilen mallar senyörler ve şövalyeler arasında paylaşılmaktaydı. Bu durum belli başlı zengin Suriye şehir ve kalelerinin

---

[1] İ.ö. 47 yılında Suriye'ye gelen Julius Caesar, Yahudilerin veziri Antipatros'u Yahuda bölgesinin genel valiliğine, Antipatros'un büyük oğlu Phasailos Yahuda valiliğine, yirmi altı yaşındaki küçük oğlu Herodes(Hérode)'u da Celile valiliğine tayin etti. İ.ö. 40 yılında Filistin'in Part(Pers)lerce ele geçirilmesi sırasında Herodes Arabistan ve Mısır yoluyla Roma'ya kaçtı. Roma senatosu Herodes'a bir ordu vererek O'nu Yahuda kralı olarak tayin edip, Partlar üzerine gönderdi. Herodes bu orduyla Partları yendi. Aktium savaşında Octavianus'a karşı Marcus Antonius ve Kleopatra'nın yanında yer almasına rağmen Octavianus O'nu Yahuda kralı olarak tanımaya devam etti. Ancak Arap kökenli bir Roma vatandaşı olan Herodes Yahudiler tarafından sevilmezdi. Herodes'un kıyı şeridinde birçok kale inşa ettirdiği bilinmektedir. Bunlardan biri de Yafa ile Hayfa arasında inşa edilen Caesarea olup buraya "Metropolis Palestinae Primae(Filistin'in Başşehri)" adı verilmekte idi. Haçlılar burayı aldıklarında çok zenginleştiler ve Cenevizliler de bu şehri alırken gemilerle yardım ettikleri için bir mahalle elde ettiler. Zümrüt taşından yapılmış birçok vazo buranın Haçlılarca işgali sırasında Cenevizlilerin eline geçmiştir(Gureim de ora Palaestinae a promontorio Carmelo usque ad urbem Joppem pertinente, Paris 1856; Piers Paul Read, s.19-21).

[2] Willermus Tyrensis, RHC, Occ, III, s.1 vd. terc. E. Altan, s.19, 21, 28, 30, 36, 61, 100; Fulcherisus Carnotensis, RHC, Occ, III, terc.A.C.Krey, s.280-281, ed. E. Peters, s.220-221; Nâsır-ı Hüsrev, Sefernâme, s.19-28; W. Heyd, Yakındoğu Ticaret Tarihi, Çev: Ö.Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1975, s.162-169; Ramazan Şeşen, "Haçlı Seferleri Sırasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Siyasi ve Sosyal Durumu, Haçlılarla Yapılan Mücadeleye Katkısı" Uluslar arası Haçlı Seferleri Sempozyumu 23-25 Haziran 1997 İstanbul, TTK Ankara, 1999, s.38

[3] W. Heyd, Yakındoğu Ticaret Tarihi, Terc:E.Ziya Karal, TTK, Ankara, 1975, s.143

ele geçirilmesinde Haçlıları motive edici bir unsur olmuştur. Meselâ; Trablus(Tripoli), Beyrut, Lazkiye, Sûr(Tyre) gibi şehirler Haçlıların ticari emtiasından dolayı göz koyduğu ilk ve en büyük liman şehirleri olmuştu. Bu şehirlerden en çok direneni Sûr(Tyre) ve Trablus şehirleri oldu. Çünkü buraların zenginliği diğerlerinden daha fazla ve savunması daha kolaydı. Bunun yanında Tarsus, Yumurtalık, Süveydiye(Simeon, Samandağ), Cebele, Cübeyl gibi irili ufaklı birçok liman şehri Haçlılarca zenginlikleriyle birlikte ele geçirilmişti.[4] Haçlılar işgal ettikleri bu şehirlerde kendi feodal sistemlerine bağlı olarak yeni bir devlet yapısı oluşturuyorlardı. Buna göre tüccarlar Haçlılara belli bir miktar vergi ödüyorlar, arazi sahipleri de gelirlerinin belli bir oranını bağlı bulundukları Haçlı kontuna veriyorlardı. Müslümanlarla Haçlılar arasındaki savaşlardan bazıları halkın Haçlıların yönetiminden şikayetçi olması üzerine çıkmaktaydı. Tuğtekin'in Kudüs Latin krallığı ile yaptığı anlaşmaların maddelerine baktığımızda "fief(ikta) veya arazi" gelirleri iki hükümdar arasında belli bir süreliğine çözülmekte idi.[5] Ermeniler Haçlılara bir miktar vergi vermekle yükümlü idiler. Haçlı kontları Ermenilerden aldıkları vergileri doğrudan kendileri toplayabilmek için Ermeni feodal beylerini çok sıkı bir şekilde kontrol ediyor veya doğrudan yönetimi ellerine alıyorlardı.[6] Haçlıların yağma, yol kesme ve işgal gibi faaliyetleri özellikle Müslümanların ticarî serbestiyetlerinin sona ermesine ve ticaretin Suriye ve Irak'ta bitmesine sebep olmuş, buna bağlı olarak İslam ahali fakirleşmiş, bölgenin yöneticilerinden ve Selçuklu sultanı ile Abbasi halifesinden yardım istemişlerdir. Anadolu'dan geçen ilk Haçlılar Anadolu'nun tahrip olmasında ve bir süre karışıklık devresi içine düşmesine sebep olmuşlardır. Hububat fiyatları yükselmiş, tarım faaliyetleri sekteye uğramıştır. Nitekim Haçlı-Fatımi ilişkileri sırasında belirttiğimiz gibi sahil halkı Haçlılarla savaşlar sırasında tahıl fiyatının

---

[4] İbnü'l-Kalanisi, s.99-100(Amedroz, s.167-168); İbnü'l-Esir, X, s.302, 380-381, 384, 390-392

[5] İbnü'l-Kalanisi, s.113, 147(Amedroz, s., 174, 190); Mateos, CCXX, s.257-258; Halep meliki Rıdvan, Askalan hakimi, Şeyzer hakimi Munkizoğlu Sultan ve Sûr hakimi Tancred'in fenalıklarından kurtulmak için vergi vermekte idiler(Ebu'l-Ferec, II, s.350).

[6] Mateos, CXCIX, s.235-236, CCIX, s.247, CCXXIV, s.260, CCXXV, s.261-262; Ebu'l-Ferec, II, s.353

yükselmesinden dolayı sıkıntı çekmekteydi. Tahıl Mısır'dan ve Suriye'nin iç kesimlerinden liman şehirlerine geliyor, böylece şehirlerdeki halk da bu gelen mallardan satın alarak ihtiyacını karşılıyordu.

Haçlıların Ortadoğu'ya gelmesiyle doğu-batı ticaretinin geliştiğini ileri sürmek olayın batı tarafından değerlendirilme tarzını göstermektedir.[7] Haçlı devletleri Ortadoğu'dan, Suriye ve Irak'tan çekildikten sonra ticaretin daha çok geliştiğini söylemek daha mantıklı görünmektedir. Haçlılar bölgede sürekli huzursuzluk kaynağı olmuşlar ve tüccar cemaatlerini bölgeye getirmek suretiyle doğunun mallarına doğrudan sahip olmak istemişlerdir. Bu durum ticaretin geliştiğini değil, azaldığını yada batılı tüccarların malları daha ucuza satın alabildiğini göstermektedir.[8] Doğulu tacirler limanlarını ve alışveriş mekanlarını kaybetmişlerdir. Ticaret cemaatlerinin bölgeye yerleşmesi ticari faaliyetlerin bu cemaatler lehine, Müslüman tacirlerin aleyhine olmak üzere, arttığını kanıtlar niteliktedir. Nitekim 14. ve 15. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan büyük güçler, Cenevizliler, Pisalılar ve Venedikliler olmuşlardır.

Haçlıların istilalarını Mezopotamya'ya ve Fırat nehri boylarına kadar genişlettikleri bilinmektedir. Bu durum Musul ve Bağdat arasındaki nehir taşımacılığının da bir süre için bitmesine sebep olmuştur. Musul'dan sonra malların nakledildiği yer Urfa ve Halep idi. Buralarda yerli tacirler huzur içerisinde ticaret yapacak bir ortama sahip olamamışlardır. Tacirler mallarını Halep'ten sonra Lazkiye, Suveydiye ve Sûr limanlarına ulaştırmaktaydı. Haçlı Kontlukları ile barış dönemlerinde ticaretin olduğu söylenebilir. Bu durum dikkate alınarak değerlendirme yapıldığında doğudan gelen malların limanlardaki Ceneviz ve Venedik tüccarları vasıtasıyla batıya taşındığı bilinmektedir. Kültürel temas bakımından da bu liman şehirleri barış dönemlerinde faal merkezler olmuşlardır.

---

[7] Heyd, s.178-179

[8] Müslüman-Hristiyan ticarî alışverişi ancak Selahattin Eyyubî ve Arslan Yürekli Rişar zamanında daha istikrarlı bir yapıda idi(İbn Cübeyr, s.260-265(terc. İsmail Güler, s.212)

Haçlılardan önce Ortadoğu'da ticaret genellikle Yahudi tüccarlar, Hristiyan Araplar ve putperest Arapların ellerinde bulunuyordu.[9] Nâsır-ı Hüsrev Mısır yolculuğu sırasında geçtiği Trablus, Beyrut, Sûr, Akka, Hayfa, Kayseriye liman kentlerindeki ticarî hayatın canlılığından ve buraların halkının rahat, zengin halklar olduğundan bahseder(1046).[10] Haçlıların bölgeye gelmesiyle Ortadoğu'da o dönemde de bir mülteciler sorununun ortaya çıktığı görülmektedir. Haçlılar kıyı şehirlerini ve Kudüs'ü işgal etmeden buraların halkından bir kısmı daha içerilerdeki muhkem kale ve şehirlere doğru gitmiştir. Latin ve İslam kaynakları Haçlıların baskısıyla yurtlarını terk etmek zorunda kalan Müslüman, Ermeni ve Yahudilerden bahsetmektedir. Buna göre, Haçlılar Suriye'deki şehirlere girmeye başladığında bölgedeki köylerde ve şehirlerde doğuya doğru göçün başladığı, yerli Müslüman halkın Haçlı zulmünü duyarak yurtlarını boşalttığı bilinmektedir.[11] Müslüman halkın bir kısmı kale ve şehir surları içine sığınırken bir kısmı da daha uzak beldelere göçmekteydi. Bu durum halkın gücünün iktisadi yönden zayıflamasına sebep olmuştur.

Hristiyanlar Doğu Akdeniz'e bir orduyla gelmeden önce doğuyu ticaret vasıtasıyla tanımışlardır. Özellikle İtalyan tüccarları İskenderiye, Akka ve diğer sahil limanlarına gelip gitmekteydiler. Buralardan süs eşyaları satın alarak Cenova, Pisa ve Venedik'e getiriyorlardı. Venedik(Venike)-Amalfi arasında da ticaret seferleri yapıyorlardı. Bu hattaki ticaret genelde Benedicten keşişlerinin elindeydi. Apulia, Arnavutluk sahili, İstanbul ve Kudüs Hristiyanlar için önemli ticaret merkezleriydi. Buralardaki Hristiyan tüccarların çoğu yine İtalya kökenliydi. Hatta Amalfililer en büyük ticaret yolu üzerinde bulunmaları hasebiyle bir

---

[9] Heyd, s.64, 136

[10] Nâsır-ı Hüsrev, Sefernâme, s.19-30

[11] Raymond d'Aquiliers, RHC, Occ, IV, terc.A.C. Krey, p.257-262; Fulcherius, RHC, Occ, III, ed. E.Peters, p.79-80; İbnü'l-Esir, X, s.236; İbn Kesir, XII, s.305; Kasım Abduh Kasım, Kuveyt, Mayıs 1990, s.202-205

kuşatma sırasında şehirlerini savunmak için taş yerine ekmek atmışlardır. Amalfi'nin Normanlarca ele geçirilmesi(1073) üzerine Ceneviziler, Pisalılar ve Venedikliler ticarette rakipsiz duruma geldiler.[12]

Heyd'in "*üç şehir, üç cumhuriyet*" olarak tanımladığı Ceneviz, Venedik ve Pisa şehir devletleri Haçlılar Antakya'ya karadan geldiklerinde Antakya'nın birkaç mil uzağındaki Süveydiye(Saint Simeon) limanına silahlanmış olarak gemilerle gelmişlerdi. Antakya'yı kuşatanlarla bağlantı kuran bu deniz Haçlılarının tek gayesi yeni bir ticaret üssü elde etmekti. Haçlı tüccarları Haçlılar Çağında elçi olarak da kullanılmışlardır. İlk Haçlı Seferinde Kudüs'ün alınmasına kadar koloni cumhuriyetleri denilen bu ticaret devletlerinden birliklerin bulunduğunu görmekteyiz.[13]

XII. yüzyılın sonlarında Doğu Akdeniz şehirlerini dolaşan Seyyah İbn Cübeyr'in notlarına göre, Müslüman ve Hristiyanlar arasında savaş olan zamanlarda Hristiyan ve Müslümanlardan bazıları dost oldukları için görüşmeye devam ederlerdi. Haçlılar arasında pek çok kişi Arapça konuşmaktaydı. Doğuya savaşmaya gelen Bernard de Chatellau adlı bir Fransız asilzadesi Arapça'yı ve Arap edebiyatını mükemmel bilmekteydi.[14] Ancak burada bir hususu özellikle belirtmek gerekmektedir. Haçlı seferlerinden önce Akdeniz adalarının çoğunda kullanılan ticaret dili Arapça idi. Ekonomik hesaplar Arap hesaplarına göre yapılmaktaydı. Sicilya başta olmak üzere Avrupa'da birçok şehirde Arapça bilen kişiler bulunmaktaydı. Papazlar içerisinden Arapça'yı öğrenenler de vardı. Kilise

---

[12] David Abulafia, "Trade and Crusade, 1050-1250", Cross Cultural Convergences in the Crusader Period, ed. Mchael Goodich and others, Peter Lang Publish, Newyork,1995, p.1-4; Henri Pirenne, Les villes du moyen age: essai d'histoire economique et sociale, 1999(Ortaçağ Kentleri, terc. Şadan Karadeniz, İstanbul, 2000, s.72) Amalfililer Fatımilerden Kudüs'te bir mahalle elde etmişlerdi(1063) . Antakya'da da en çok Amalfili tüccarlar görülüyordu(Claude Cahen, "Un Texte Peu Connu Relatif Au Commerce Orienatal D'Amolfi Au X'e Siecle" Turcobszantine et Oriens Christianus, London, 1974, p.3

[13] W. Heyd, Yakındoğu Ticaret Tarihi, s.145-148

[14] Ahmet Rıza Bey, Doğunun Batı Politikasının Ahlâken İflası, Ankara, 1988, s.232

ilmi faaliyetleri kilise ve İncil dışındaki düşünceleri yasaklamasına rağmen doğunun kültürel yayılması devam etmekteydi. İskenderiye ve Kahire gayet mamur birer şehir olup, siyasi istikrara sahiplerdi. Buralarda ticaret, eğitim ve kültür faaliyetleri devrinin zirvesindeydi.[15]

Haçlılar Ortadoğu'da birçok kale inşa etmişlerdir. Bunlardan en önemlileri Saint Gilles Kalesi(Hacılar Tepesi, Pelerin Şatosu), Tell İbn Ma'şer Kalesi, Tıbnin Kalesi(Toron), Hunin Kalesi, Kerak Kalesi(Cerak des Chevaliers, Şövalyeler Kalesi) bunlardan bazılarıdır. Bu kaleler Haçlıların stratejik noktalara yaptıkları sığınak yerleri olmuştur. Haçlılar kendilerine tabi Müslüman ahalinin başına onların dilini bilen birini veya Müslüman birini tayin etmekteydiler. Bu şekilde yerli halkla iletişim kuruyor, vergilerini topluyor ve ticari faaliyetlerini yürümesini sağlıyorlardı. Ancak Müslümanların barış döneminde bile Haçlıların şerrinden emin olamadıkları anlaşılmaktadır. Hatta savaş durumlarında Müslüman tacirler tutuklanıyor, malları müsadere olunuyordu. Bu bir devlet politikası olarak uygulanıyordu. Bu gelenek batının ortaçağ ticaretinde de bulunan bir prensipti. Bazı zamanlarda ticaret yasaklanıyor ve Müslümanların giyim kuşamlarına varıncaya kadar belli bir disiplin altında Haçlıların elindeki şehirlerde kalmalarına müsaade olunuyordu. Hristiyan olmayan kişiler özel vergilere tabi olup, bu vergiyi vermek şartıyla ticaret ve tarım yapmalarına izin veriliyordu.[16]

Haçlılar aldıkları şehirlerin büyük camilerini kiliseye çevirmekte idiler. Akka şehrindeki Salih peygamberin kabrinin bulunduğu büyük caminin bir kısmı Haçlılar tarafından kiliseye çevrilmemişti. Diğer camilerin minareleri çan kulesine, mescitler de kiliseye dönüştürülmüştü. Haçlılar Akka'da kendi sistemlerine göre bir yaşayış ve iş hayatı tesis etmişti. Bu

---

[15] İbn Cübeyr, Er-Rıhle, Beyrut, 1964, s.14-15, 24-25(terc.İsmail Güler, İstanbul 2003, s.212, 224-226)

[16] İbn Cübeyr, s.273-276(terc.İ.Güler, s.222-223); Henri Pirenne, Ortaçağ Avrupasının Ekonomik ve Sosyal Tarihi,terc.U. Kocabaşoğlu, İstanbul, 1983, s.78-79

da Müslüman tacirlerin burada uzun süre kalma isteği duyması imkansızdı. Yiyecek maddeleri Hristiyan geleneklerine göre hazırlanmakta idi ve Müslümanların çoğu burada baskı altında yaşamaktansa hür beldelere gitmeyi tercih ediyorlardı.[17]

İlk Haçlılar, Suriye ve Filistin'de vahşilerle ve ahlaksız paganlarla karşılaşacaklarını zannetmişlerdi. Ancak bir süre sonra Haçlılar kendilerinin değişime muhtaç olduklarını anlamışlardır. Ermeni Gabriel'in kızı Morphia ile evlenen Baudouin de Bourg bir doğulu gibi şalvar ve kaftan giymeye, yemeğini yerde bağdaş kurarak yemeye başlamıştı. Tancred'in bastırdığı paralar üzerindeki kabartmada bir Arap başlığı ile görünmesi, paranın üzerinde Arapça yazıların bulunması Haçlıların kültürel bakımdan İslam dünyasından etkilendiklerini göstermektedir. Şeyzer hakiminin esirlerinden bazıları, Müslüman olmuş gibi görünerek, bu halde namaz kılıp oruç tutmuşlar, ancak altı yıl sonra dinlerinden dönerek mürted Haçlılara geri katılmışlardı. Kogh Vasil'in yanındaki mürtedlerin sayısı binlerle ifade edilmektedir. Üsâme İbn Münkız, Antakya'da mülkü olan bir Haçlının ev hayatını tasvir ederken "Şövalye, son derece temiz ve leziz yiyeceklerle dolu olağanüstü bir sofra kurdu. Yemekten kaçındığımı görünce 'gönül rahatlığıyla yiyebilirsin' ben Frank yemeklerini yemem. Yemekleri, kendi pişirdiklerinden başka bir şey yemeyen Mısırlı kadınlarımız pişiriyor. Ayrıca evime kesinlikle domuz eti girmez." dediğini ifade etmektedir.[18]

Haçlılar kendilerine ait tedavi usullerini doğuda Müslümanların şaşkın bakışları altında uygulamakta idiler. Hasta tedavi usulleri arasında Müslümanlara orjinal gelenler de vardı.[19] Anlatılan birçok örnek Haçlıların yaralı askerlerini ve hastaları tedavi etmede Müslümanlardan geri kaldığını

---

[17] İbn Cübeyr, s.279-280(terc.İ.Güler, s.228-229)

[18] Üsâme İbn Münkız, Kitabu'l-İ'tibar(İbretler Kitabı), Çev.Yusuf Ziya Cömert, İstanbul 1992, s.189

[19] Elizabet Hallam, p.86

göstermektedir.[20] Haçlıların doktorları, aşçıları, zenâatkârları ve işçileri genellikle Suriye kökenli idi. Mümkünse doğunun yerli Hristiyanlarını kullanıyorlardı. Hamama gidiyor, şeker kullanıyor, cenazelere ağıtçı çağırıyorlardı. Ayrıca eğlencelerinde dansöz getirmek yeni bir alışkanlık olarak göze çarpmaktadır.[21]

XI. yüzyılda henüz patatesin bile bulunmadığı soğuk iklimlerden gelen Haçlılar, karşılaştıkları yeni ve leziz meyvelerle beslenmeyi kendileri için bir başka sevinç kaynağı olarak görmekte idiler. Şekerin(sugar, şeker kamışı) yanısıra, incir, nar, zeytin, pirinç, şeftali, hurma, portakal, limon(lemon), ıspanak(spinach) ve muz bu yiyecekler Müslümanların Haçlılara kazandırdığı yeni tarım ürünleri idi. Bundan başka şurup(syrup), amiral(admiral), şah mate(Chek-mate), barok(baroque), sûb(soup) gibi batıda da kullanılan kelimeler kültür etkileşiminin kanıtları olarak günümüzde de kullanılmaktadır. Ancak bu kelimelerin batıya geçmesinde Haçlı savaşlarının medeniyet adına olumlu bir katkısı olduğunu söylemek

---

[20] Üsâme'nin anlattığı örnekler dikkat çekmektedir. "Bacağında büyümekte olan bir çıbanın bulunduğu hastaya Şeyzer hakiminin gönderdiği tabip yarayı açarak iyileştirici bir merhem uygulamış, delimsek(kuruluk) hastalığına yakalanmış kadın hastaya vücudunu nemlendirecek bir perhiz vermişti. Ancak bu sırada bir Haçlı tabip gelerek bacağında çıban olan hastaya "Bu adam tedavi konusunda hiçbir şey bilmiyor." dedi. Sonra hastaya "tek bacakla yaşamak mı istersin, yoksa iki bacakla ölmek mi?" diye sordu. Hasta tek bacakla yaşamak istediğini belirtince, Haçlı doktor bir balta getirilmesini istedi. Hastanın çıbanlı bacağını bir kütüğün üzerine koydu ve baltayı tutan askere bacağı bir vuruşta koparmasını istedi. Gözlerimizin önünde asker bacağa bir kere vurdu. Ancak bacak kopmadı. İkinci vuruşta bacağın iliği çıktı ve hasta oracıkta öldü. Sonra perhiz verdiğim kadına sıra geldi. Haçlı doktor "Bu kadının başında şeytan var, ona sahip olmuş, saçlarını kazıyın." dedi. Kadının saçını kazıdılar. Haçlı doktor kadına hardal ve sarımsak perhizi verdi. Hastalığı daha da artan kadına Haçlı doktor "Şeytan onun başının içine girmiş." dedi. Bir ustura ile kadının kafa derisini haç şeklinde çizdi. Çiziğin ortasından itibaren kafatası kemiği açılıncaya kadar deriyi soydu ve orayı tuzla doldurdu. Kadın ruhunu oracıkta teslim etti. Haçlıların tababetlerinin nasıl olduğunu bilmiyordum öğrenmiş oldum(Üsâme İbn Münkız, Kitabu'l-İ'tibar, s.180-181). Bir defasında da Şeyzerli Ebu'l-Feth adlı bir kişinin oğlu sıraca hastalığına tutulmuştu. Gencin boynundaki yaraların bir yanı iyeleştiğinde bir yanı yeniden yara oluyordu. Adam oğluyla birlikte Antakya'ya gittiğinde bir Haçlı hekimi gencin durumunu görerek Ebu'l-Feth'e bu hastalığın kendince tedavi yöntemini anlattı ve genç bu yöntemi uygulayarak iyileşmişti(Usâme, s.181-182).

[21] İbn Cübeyr, s.278-279(terc. İ. Güler, s.228); Üsâme, s.180-184; R.C. Smail, Crusading Warfare(1097-1193), Cambridge, 1967, p.43; Piers Paul Read, s.141-142

mümkün değildir. Çünkü Haçlılar doğuya barışçıl amaçlar tespit ederek gelmemişlerdi. Haçlı kontluklarının kuruldukları ilk yıllarda Müslümanlarla ilişkileri genellikle savaş şeklinde tebarüz etmiştir. Tuğtekin ile yer yer anlaşabilen Kudüs kralı ise her defasında anlaşmayı bozan taraf olmayı tercih etmiştir. Ancak çıkarları icabı "geçici anlaşma(modus vivendi)"yı isteyen yine Haçlılar olmuştur.[22] Özellikle Türk kuvvetlerine karşı direnme yetilerini kaybettikleri zamanlarda bu beklenen bir Haçlı politik girişimi idi.

Haçlılar çağında (XI.yy.-XIII.yy.) taşımacılıkta karayollarının zorlukları denize göre daha fazla ve tehlikelerin çokluğu bakımından deniz daha güvenli bir ulaşım alanı idi. Gemiler kervanlardan daha çok yük taşıyabiliyor, rüzgar denk gelirse çağına göre çok hızlı bir şekilde malları istenen limana ulaştırıyordu. Anadolu'da taşımacılıkta kullanılan nehir oldukça azdır.[23] Bunlar Tarsus'a kadar ulaşımın sağlandığı Tarsus çayı, Süveydiye'den Antakya'ya kadar ulaşımın yapılabildiği Âsi Nehri, Birecik(Bir)'ten itibaren güneye doğru Fırat Nehri ve Bartın Çayı'nın birkaç km içerisine kadar nehirde taşımacılık yapılabilmekte idi. Ceyhan Nehri üzerinden ilerleyerek Haçlıların Misis kalesini kuşattıklarını bilmekteyiz. Süveydiye'den itibaren nehir yoluyla gelen küçük Pisa gemileri Antakya'daki Haçlılara erzak ve asker getirmişlerdi. Türkiye'yi çıkınca Dicle Nehri Musul'dan itibaren Basra körfezine kadar taşımacılığın yapıldığı bir yerdi. Fırat Türkiye'de Birecik'ten Basra'ya kadar ulaşımın yapılabildiği bir akarsu rejimine sahipti. Asi Nehri yaz aylarının sonlarına doğru çok azaldığı için bent yaparak çekdiriler yoluyla üzerinde ulaşım yapılabilecek bir akarsu rejimine sahipti. Akdeniz akarsuları sonbahar aylarında suları çekilmiş olduğundan taşımacılıkta istifade edilemeyecek duruma gelmekteydi. Nil Nehri ise Kahire'ye ve daha güneylerine kadar

---

[22] Fulcherius, RHC, Occ, III, ed.E.Peters, p.84-85; Runciman, Muslim influences of the development of European Civilization(Avrupa Medeniyetinin Gelişmesi Üzerindeki İslami Tesirler), Şarkiyat Mecmuası, İstanbul, 1959, III, s.2-4; Piers Paul Read, Tapınak Şövalyeleri, s.142

[23] Sezgin Güçlüay, Selçuklular Döneminde Ortadoğu'da Ticaret(XI.-XIII. Yüzyıllar), Elazığ, 1999, 162-164

ulaşımın sağlandığı ve Nil sayesinde taşımacılığın daha kolay yapıldığı bilinmektedir. Nil vasıtasıyla Kahire ve İskenderiye limanlarına gelen baharat, Suriye limanlarında satılan baharattan daha ucuzdu. Çünkü taşıma maliyeti daha azdı. Haçlılar döneminde de kervan taşımacığından daha güvenli olan Fırat, Dicle ve Nil nehirleri üzerinden yapılan ticari faaliyet halka daha çok hizmet vermiştir. Nehirlerin uygun yerlerinde rıhtımlar ve iskeleler yapılmakta, bazı yerlerde kanallar kazarak Nehirlerin ulaşıma engel olan yerleri küçük gemilerin geçeceği hale getirilebiliyordu. Pusulanın olmadığı bir devirde gemiler denizlerin kıyılarından fazla uzaklaşmamaya özen göstermek zorundaydı. Deniz ticaretinin nehir ticaretinden daha çok önem kazanması XIV. yüzyıldan itibarendir.[24] Öte yandan Bizans Akdeniz ticaretine hakim olabilmek ve bu denizin bir "mare nostrum(Roma denizi)" olduğunu Haçlılara kabul ettirmek için donanma komutanları Landulf ve Boutoumites komutasında Kıbrıs, Lazkiye ve Akka'ya kadar seferler düzenlemiş, kıyıda belli üsleri Haçlılara kaptırmamaya dikkat etmiştir.[25]

Haçlıların henüz seferin başında iken Balkanlarda Bizans kuvvetleri ve Macarlarlar çatıştıklarını, bölgeyi yağma ettiklerini belirtmiştik. Seferin dini amacını temsil edenler sadece papazlardı. Şövalyeler maaşlarını alamadıkları zaman kontların ve düklerin etrafında kılıç sallamaktan her an vazgeçebilirlerdi. Willermus'un kaydından kontların kendi şövalyeleriyle olan ilişkilerinde para bağının önemini anlamaktayız.[26] Ortadoğu'daki Haçlılara yardım etmek üzere batıdan yeni gelen Haçlı askerleri doğuyu henüz tanımadıkları için garip davranışlar içine girerek arkadaşları yanında gülünç durumlara düşmekteydiler. Henüz hiç Müslüman görmemiş Norveç Haçlıları kendilerini yeni ortama alıştırmakta güçlük çekmekte idiler.[27]

---

[24] Henri Pirenne, Ortaçağ Avrupası, s.76-77

[25] Anna, s.447-450

[26] Willermus Tyrensis, RHC, Occ, III, s.1vd., terc. E.Altan, s.23-25

[27] Üsâme, 182-183

Oryantalist yazarlar gün geçtikçe Haçlı seferlerine katılanların doğu ile ilgili fikirlerinin değiştiğini belirtmekle birlikte, Haçlıların doğuya çıkış gayelerini eleştirme gibi bir tutumu kesinlikle benimsemezler. Ancak dini ve ekonomik sonuçlarını alabildiğine geniş anlatarak, bunun bir medeniyet kazanımı olduğunu dile getirirler. Haçlı seferlerinin barıştan uzak bir ortam hazırlamaktan başka bir sonucu olmadı, olamadı. Ticareti sınırlandıran ve yasaklayan, doğunun zenginliklerini çalmak gibi büyük hedefleri olan bir sefer idi.[28] Bu sefer boyunca yapılan soykırımlardan bütün dünya çok zararlı çıkmıştır. Doğunun zengin kütüphaneleri yağmalanmış, bilge insanları şövalyelerin demir zırhları arasında acımasızca ezilmiştir. Batı âlemi insanlık tarihinin bu kara lekesinden kendini kurtarmak için her türlü ilmi yorumu yapmakta, ancak soykırım suçunu işlemiş olmanın verdiği bir hilekarlıkla Türklerin Haçlı seferleri sırasında Ermenilere soykırım yaptığını ileri sürmektedir. Oryantalist Haçlı seferi araştırmacılarının eserlerinde "Massacres Armenia(Ermeni katliamı)" başlıkları altında anlatılanlar,[29] Ermenileri Türkiye'ye karşı kullanmak düşüncesinin günümüzde de devam ettiğini göstermektedir. Ermeniler, bu konuda kendi tarihlerine bakarak Haçlıların Ermenileri katletmelerini, mallarını yağmalamalarını ve ellerindeki toprakları düzenbazlıklarla alarak, Haçlıların Ermeni topraklarına sahip olmaya çalıştıklarını görmezden gelmemelidirler.

Haçlı seferleri savaş teknolojisinin gelişmesini sağlamışlardır. Barışın kıymetinin daha iyi anlaşılması bu sayede mümkün olmuştur. Batıda kolonizatör devletlerin gemicileri çok zenginleşmişler, tek taraflı ticaret Avrupa'ya büyük kârla dönen insanların sayısını artırmıştır. Avrupa pazarlarındaki Müslümanların sayısı azalmış, Selçuklu, Abbasi ve Fatımî ekonomileri çökmüştür. Doğuya gelen Pisalılar buranın sanat ve

---

[28] İbn Cübeyr, s.278-283

[29] Zoé Oldenbourg, The Crusades, p.226-228; Elizabeth Hallam, p.37; R.C. Smail, p.46-48

mimarisinden etkilenmişler, seramik ve çini işlerini birinci elden satın almakla kalmamış, çinili tabak yapma usûlünü batıya götürmüşlerdir.[30]

Venedik, Ceneviz ve Pisalılar doğuya demir, silah, kereste, esir ve köle getirerek satıyor, baharat, deri, tekstil ürünleri, cam, altın ve gümüş alarak götürüyordu.[31] Haçlı seferlerine destek veren kolonizatör devletlerin başında Pisa ve Ceneviz gibi İtalyan şehir devletleri gelmekte idi. Venedik daha çok Ege ve Bizans ile ilişkilerini geliştirme gayreti içinde idi.[32] Nitekim ilk Haçlı seferinde Venediklilerin herhangi bir katkısı olmazken Ceneviz ve Pisalıların gemilerle destek verdikleri Latin ve İslam kaynaklarınca bildirilmektedir.

Bizans imparatoru Aleksios her ne kadar başlangıçta Pisa ve Cenevizlilerin Haçlılarla müttefik olarak doğuya sefer yapmalarına tepki göstermiş ise de onları yanına çekebilmek için imtiyaz vermekten de geri durmamıştır. Venedikliler de bu sırada hem imparatorla hem de Fatımilerle olan ticari anlaşmalarına sadık kalarak, Haçlılara destek vermekten uzak kalmayı tercih etmişlerdi. 1110 yılından itibaren Sayda'nın Haçlılarca alınmasında Venedik gemilerinin büyük payı olmuştu. Sonuçta Venedikliler de hem savaşçı hem de tüccar olmaya karar vermişlerdi. Aleksios bu durumun farkına vararak, Pisalılar ve Cenevizlilerle Venedikle yaptığının benzeri bir anlaşma yapmıştır(1111). Pisa'ya İstanbul'da bir ticaret semti ve bir iskele verilmiş olması Venediklileri rahatsız etmiş, Venedik Doge'u Ordelafo Faliero, Venedik'ten bir elçilik heyetini Grado patriği başkanlığında İstanbul'a göndermiştir(1112). Ancak bu elçilik heyeti

---

[30] David Abulafia, "The Pisan bacini and the medieval Mediterranean ekonomy: a historian's viewpoint', Papers in Italian Archaelogy, 4, part 4, ed. C. Malone and S. Stoddart, Oxford, 1985, p.289-291(repr. İn Italy, Sicily and the Mediterranean); D. Abulafia, Trade And Crusade 1050-1250, p.6-7; Cenevizliler ve Pisalılar Papayı Haçlı seferi konusunda desteklemekte idiler. Hatta Roma kilisesini ziyaret ederek Papa VII. Gregoire(Ildebrando)'dan Haçlı seferi talep etmişlerdi(1087)(D.Abulafia, Trade and Crusade, p.8).

[31] 1212'de Fransa ve Almanya'dan toplanan Hristiyan çocuklar doğuya getirilerek satılmıştır. Bu seferin adına da çocukların Haçlı seferi adı verilmektedir(E.Hallam, p.242).

[32] Heyd, a.g.e., s.325-326

Aleksios'un tüccar devletlere eşit davranma politikasını değiştirememiştir. 1118 yılında Venediklilerin İstanbul'daki ilk Hristiyan şehidi Aziz Stephanus'un kemiklerini çalmaları bir Bizanslılarca vandalizm suçu olarak görülmüş, Doge Ordelafo azizin kemiklerini San Giorgio Maggiore Manastırı'na kendi elleriyle yerleştirmiştir.[33] Doge Ordelafo'nun ve Aleksios'un aynı yıl içinde ölmelerinden(1118) sonra da Bizans'ın İtalya tacir devletlerine karşı politikası uzunca bir süre değişmemiştir.

Haçlılar devrinde ekonomik çıkarlar Haçlıların savaş yapıp yapmamalarında etkili olmuştur. Ancak olayı ortaçağ toplum sosyolojisi bakımından değerlendirecek olursak, Hristiyanlık dininin bizatihi kendisi ekonomik çıkarcılık prensipleri üzerine bina edilmiştir. Yani batıda Ortaçağlar boyunca en çıkarcı çevre din adamları zümresi idi. Halkı soyan kilise idi. Manor arazilerini kuranlar, işletenler çoğu zaman papaz veya piskoposlardı. Çok doğal olarak savaşçıları olanlar da parayı, bilgiyi elinde tutan piskoposlar olmaktaydı. Piskopos emrederse savaş olur, kralları bile aforoz edebilirdi. Endülijans ve aforoz, kilisenin gücünü göstermesi için çıkardığı "bulla, bull" adı verilen fermanlar bir devlet gibi işlemekteydi. Haçlılar çağında batıda en büyük yoksulluk bilgi yoksulluğu idi. Halk bilinçli olarak cahil bırakılmaktaydı. Fakirlik ve insan nüfusunun artması, işsizler sınıfının çoğalması Papalığın başına dert olmaya başlamıştı.[34] Kilise elindeki malları bu fakir ve işsiz insanlara kaptırmak istemiyordu. Sonuçta ortaya dini gayeler için denilen büyük Haçlı seferleri, hakikaten kilisenin mallarını aç ve sefil Avrupa'dan kurtarmak gibi büyük dini gayeler için ortaya çıkmıştı.

---

[33] Anna, s.350-357; Donald M. Nicol, Byzantium and Venice, A Study in diplomatic and cultural relations,1988(terc. G.Ç.Güven, "Bizans ve Venedik, İstanbul, 2000, s.71-73)

[34] Henri Pirenne, Ortaçağ Avrupası, s.52-59; Halk yemek olarak kaba gıdalar yiyordu. Nadiren bulunabilirse un lapası ve sütte pişmiş darı saygıyla yeniyordu. Sütte darı dolu büyük çanakların içinden yemek alırken herkesin içine üç parmağıyla dalıp çıktığı lapa ve sütlü darı sert ve yuvarlak ekmek dilimi üzerine koyularak yenmekteydi. Tek keyif maddesi baharattı. Domuzyağı başlıca yağdı(Lucien Febure, Rönesans İnsanı, Çev.M.A.Kılıçbay, s.38-42).

Haçlı seferlerinin Avrupa'ya kazandırdığı maceralı seyahatlere girişme ruhu, rönesans ve reformu hazırlayan itici güç olmuştur. Nitekim rönesansı hazırlayanlar da Haçlılardan daha önce de Selçuklular, Fatımiler ve Bizans gibi Akdeniz'in liman sahibi devletleriyle iyi geçinmesini bilen İtalyanlar olmuştur.[35]

1.1.2. Haçlıların Doğu Akdeniz Feodalitesi

Haçlı liderleri aldıkları bölgelerin topraklarını kendi feodal sistemlerine göre paylaşarak Doğu Akdeniz'e feodal yapıyı getirmişlerdir. Buna göre arazi Haçlılara yardımları dokunan dük, kont, şövalye ve baronlara dağıtılmaktaydı. Savaşlarda elde edilen mallar senyörler ve şövalyeler arasında paylaşılmaktaydı.[36] Bu durum belli başlı zengin Suriye şehir ve kalelerinin ele geçirilmesinde Haçlıları teşvik eden sebep olmuştur. Esasen Haçlılar içerisinde birçok kişi doğunun mülklerinden pay alabilmek ve bir malikane sahibi olabilmek hevesi ile sefere katılmıştı.

Haçlılar işgal ettikleri Türk ve İslam şehirlerinde kendi feodal sistemlerine bağlı olarak yeni bir nüfus ve kimlik yapısı da oluşturma girişiminde bulundular. Şehirlerdeki batılı ve doğulu tüccarlar Haçlılara belli bir miktar vergi ödüyorlar, müslim ve gayri müslim arazi sahipleri de gelirlerinin belli bir oranını bağlı bulundukları Haçlı kontuna veriyorlardı. Örneğin, Haçlılar Antakya'yı alınca şehirdeki Hristiyan tüccar halkın oturduğu mahalle sakinlerinden Amalfililere dokunmamışlar, onları belli hizmetler karşılığında yerlerinde bırakmışlardır. Antakya'nın içinde yeni olarak bir Ceneviz Mahallesi ihdas edildi. Bu mahalle eskiden beri şehrin ahalisi olan Amalfi Mahallesi ile yanyana kurulmuştu. Bunlar içinde mal sahipleri din adamları idi. Esas para gücü din adamlarının elinde idi. Amalfili kolonizatör Haçlıların bir kısmı da Akka şehrinde yaşamaktaydı.

---

[35] Jacob Burckhardt, Dil Kultur der Renaissance in Italien(Çev.: B. Sıtkı Baykal, İtalya'da Rönesans Kültürü I-II, İstanbul 1957, s.387).

[36] Bloch, s.400-401

Burada Pizalılarla komşu olarak bir malikaneye sahiptiler.[37] Amalfililere verilen mülkler Ceneviz, Piza ve Venediklilere verilenlere göre oldukça az bir miktar idi. Geniş mahalleler, pazarlar ve ekim topraklarından büyükçe paylar bu üç cumhuriyetten en çok yardımı dokunan Cenovalılara düşmüştü.[38] Kiliseler de etraflarında birtakım arazi ve gelir getiren mülklere sahip idiler. Her koloni malikanesi kendisine ait hissenin vergisini almaktaydı. Değirmenlerden, fırınlardan, hamam ve mezbahalardan vergi alınmaktaydı. Ev, dükkan ve barakaların kiraları sahiplerince sonradan araziye yerleşen Haçlı kolonizatör şahıslardan alınmaktaydı.[39] Kudüs daha alınmadan önce şehirdeki evler *"kapanın elinde kalır"* usulünce paylaşılmıştı.

Yerlerinden kaçan Müslüman köylülerin yerine Haçlılar kendi dindaşlarını yerleştiriyorlar yada tam olarak galibiyet elde edemedikleri savaşlar sonrasında Müslüman emirlerle yaptıkları anlaşmalara göre yöre halkının vergilerini paylaşıyorlardı. Haçlı tüccarları genellikle sahil şehirlerinin pazarlarını dolaşmakla birlikte, mallarını daha ucuza satın almak için iç bölgelerdeki şehir ve panayır merkezlerine de gitmekteydiler. Öte yandan Haçlı tüccar loncaları esnafı örgütlü bir yapıya kavuşturmuştu. Ortaçağın feodal kent tipi artık tamamen Doğu Akdeniz topraklarında idi. Akka şehrinde Frank tüccarlar yanısıra doğu kökenli yerli Hristiyan ve Yahudiler de belli bir ticari emtiayı kullanmaktaydı. Sonraki yüzyıllardan Marco Polo'nun kaydına göre Muslin(Mosolin) adıyla bildiğimiz ipekli ve sırmalı diba tüccarlarının, baharat satanların Haçlı tüccarlarına genellikle Musullu Müslüman tüccarlarından geçtiğini söylemek mümkündür.[40] Öte yandan Kudüs'teki Latin Kral derebeylik sistemini başıbozuk Haçlı kitlelerini yönetmeye bir çözüm olarak kabul etmek durumunda idi. Çünkü

---

[37] Heyd, s.160-161; Ayrıca s.186'da Heyd'in Doğulu Müslümanlar ticaretten anlamazdı şeklindeki yaklaşımlarına katılamıyoruz. Bu konuda İslam kaynakları farklı bilgiler vermektedir.
[38] Fulcherius, Recueil, s.385; Heyd, 150,157-159
[39] Heyd, s.164-165
[40] Heyd, s.192

Haçlılar kendi içinde bir bütün yapı değil idiler. Onları idare edecek tek çıkar yol Feodal sistemdi. Bu sistemin Selçuklularda uygulanan İkta ve Osmanlılarda uygulanan Timar sistemi ile bir alakası yoktu.

Tüccar cemaatleri olarak bildiğimiz Haçlı destekçilerine ürün yetiştirme imkanı verecek bahçeli evler ve tarlalar da dağıtılmıştı ve bu tarlalara "Casaux" adı verilmekteydi. Köylere ve bağ evlerine de Casaux deniliyordu. Tüccar gruplarından her biri kendi loncası için karlı olan arazilerden almaya çalışmaktaydı. Feodal yapı içerisinde çiftlik veya manor sisteminin malikanesi tipindeki tarlalar ve bahçelerde şekerkamışı,[41] zeytin, incir, sebze ve baharat yetiştirilmekteydi. Bu toprakların asıl çiftçileri ise yerli Suriye köylüleri idi. Köylülerin "bey veya reis" adıyla anılan bir hakimleri bulunmaktaydı. Bu hakim Haçlılarla vardığı vassallık veya serflik anlaşmasına göre hasadın üçte ikisini veya dörtte üçünü köylülerde bırakırdı. Hasadı toplayan kişiye de ayrıca köylüden bir ücret tahsil edilmekteydi. Bu ücret ayni olarak ödenmekteydi ve tavuk, yumurta, peynir, buğday gibi gıda maddeleri ayni ödeme şekli olabilirdi.

Köylü saban başına her ekim mevsiminde bir kere kendi koşum hayvanlarıyla gitmeye mecbur idi ki, bunun feodal sistemdeki karşılığı "angariae" idi. Yerli köylüler anlaşmalarda yapılan hizmetten fazlasını yapmak zorunda değillerdi.[42] Ancak yerli de olsa Müslüman veya gayri müslim köylünün yarı köle veya serf statüsünde olduğu anlaşılıyor. Köylülerin toprağın hepsini işleme imkanları olmayabilirdi. Bu sebeple veya derebeyine fazla mal kazandırmak istemediklerinden arazilerin bir kısmını ekmedikleri de olmaktaydı. Öyle anlaşılıyor ki Haçlı devletlerinde feodal sistemin dışında kalan bir grup göstermek oldukça zordur.[43] Her ne kadar kendileriyle beraber sefere destek veren tüccar cemaatleri ve

---

[41]Runciman, Avrupa Medeniyetinin Geişmesi Üzerindeki İslami Tesirler, Şarkiyat Mecmuası III, İstanbul, 1959, s.18-24; Demirkent, s.280.

[42] Heyd, s.169

[43] Heyd, s.170

anlaşmalı beyler bulunuyorsa da bunlar tamamen Ortaçağın Feodal idare sisteminin birer parçası ve uygulayıcısı idiler. Doğu Akdeniz'deki Haçlı feodal yapısı içinde en özerk birim şüphesiz anlaşmalı ve birlikte hareket eden tüccar cemaatleri idi ve tüccarlar için feodal bir kölelik veya bir vergi matrahı sözkonusu edilemezdi. Çünkü tüccarlar şövalyelere ödedikleri ücretlerle ve Haçlı kral ve kontlarının yüksek destekçisi olmakla savaş zamanlarında başvurulan yegane büyük güç idiler.

Feodalite Haçlılar tarafından Doğu Akdeniz'e taşınmıştı. Bu sistemin derebeyleri olan baronların çekemediği unsurlar olarak tüccarlar ve bağımsız toprak sahipleri göze çarpmakta idi. Baronlar zamanla bu gruplara kota koyan hukuki yaptırımlar getirilmesini sağladılar. Böylece tüccarlar ve bağımsız mülkiyeti olanlar yabancıların çalıştırıldığı geniş arazilere ve kalelere sahip olamayacaklardı. Böylece feodal Avrupa kendi yönetim şeklini yabancı ülkelerde de yürürlüğe koymuştu. Daha başlangıçtan itibaren Kudüs Kralı'nın da isteğiyle vassallık kraldan itibaren uygulamaya konulmuştu. Her şehrin krala veya vassalarından birine bağlı bir feodal yöneticisi de bulunmaktaydı. Bu kişi "Vicont" adıyla anılırdı ve burjuva mahkemesinin de başkanıydı.[44] Böylece tüccarlar aralarındaki meseleleri bu mahkemede çözerlerdi. Dini konularda ise Avrupa'dan gelen din adamları yani Katolik papazlar söz sahibi olmuştur. Aynı şekilde askeri örgütlenme bakımından da Ortaçağ Avrupası artık Doğu Akdeniz'de idi.

1.2. Haçlı Seferlerinde Kadının Yeri

Ortaçağ Avrupa toplumunda kadınlar da toplum sınıflarının yaşam standartlarına göre farklı şekillerde bir hayat sürmekte idiler. Buna göre, soylu kadınlar, rahibeler, hür kadınlar ve köle olarak satılan kadınlar şeklinde bir taksimat yapılabilir. Hristiyan kadınlar hac yolculuğu yaparak hacı olabiliyorlardı. Büyük Konstantin'in annesi Helena'nın 78 yaşındayken

---

[44] Heyd, s.173

yaptığı hac yolculuğu ilk büyük kadın hac seferi olduğuna göre, bundan sonra Haçlı seferlerine kadınlar da katılma hevesi içinde olmuşlardı.[45] Nitekim İlk Haçlılar içerisinde de hac için sefere katılan kadınlar bulunuyordu. Bunların zamanla zor şartlar altında kaldıklarında yolculuğa dayanamayanları olmuştur. Baudouin de Boulogne'un karısı Haçlılar Maraş'a ulaştığında ölmüştür. Yolda birçok kadın ve çocuk savaş şartlarının zorluğundan dolayı hayatını kaybetmişti. Meryem Ana'nın yaşadığı yerleri görmek hevesiyle ileri atılan rahibeler içinde cesurları ve dayanıklı olanları da bulunmaktaydı.[46] Haçlı seferine katılan şövalye ve düklerden birçoğu kadınlarını da yanlarında getirmekteydiler. Kadınlarını yanlarında getirmeyenler onları ya kiliseye emanet ediyorlar, ya en yakın akrabalarının yanına bırakıyorlar ya da "*demir kemer*" takarak onları evlerinde bırakıp gidiyorlardı. Pierre Lermit'in peşine düşenlerin içinde



Resim 7. Asil Bir Haçlı Kadını ve Maiyetindekiler(Demirkent, Haçlı Seferleri, s.281)

kadın, çocuk ve yaşlıların fazlalığı dikkati çekmekteydi.[47]

---

[45] Nellie Bartlett Mead, Story of The First Crusade, Dansville/New York, 1911, p.1

[46] Yvonne Friedman, "Women in Captivity and their Ransom during the Crusader Period" Cross Cultural Convergences in the Crusader Period, ed. Mchael Goodich and Others, New York, 1995, p.76-77

[47] Anna, s.304; Orhan Koloğlu, "Bekaret Kemeri Efsanesi", Milliyet Gazetesi, 2 Ağustos 1999, Pazartesi , s.15

Hristiyan dini kadının rolünü gerçekte onuncu yüzyılda Avrupa'da yüklendiği rolünden çok daha üstün tutuyordu. Sonradan oluşan Hristiyan savaş geleneğinde tutsak alınmış bir Hristiyan kadını kurtarmak için fidye verme usûlü ise Yahudilerden miras kalmış bir gelenekti. Yahudilerle Hristiyanlar tutsaklara muameleleri açısından kıyaslandığında Hristiyanların Yahudilerden daha acımasız oldukları söylenebilir. Savaş sonrasında fidye karşılığı kurtarılacaklar arasında kadınlara öncelik verildiği görülmektedir.[48] Kadınları Para vererek kurtarma veya satın alma olayı doğu toplumlarında da sık sık başvurulan bir yöntemdir. Haçlı kadınlarının doğudaki Müslüman kadınlardan etkilenerek giyim kuşamlarını yeniledikleri de bilinmektedir. Kadınlar yemeklerini temiz hazırlamaya başlamışlar, yeni yemek türleri de öğrenmişlerdi. Erkeklerle birlikte hamama giden kadın Haçlılar, Müslüman tarihçilerin gözüyle hayasız varlıklardı. Üstelik Haçlılar kendi kadınlarını başkalarının yanında bırakmaktan çekinmiyorlardı. Bir Haçlı kadını başka bir adamla geceleyebilir ve kocası buna hiç aldırış etmezdi.[49]



Resim 8. Haçlı Kadınlar Bir Yemek Toplantısında(Demirkent, a.g.e., 281)

Kadınların Haçlılık fikrinin şekillenmesinde ve uygulanmasında etkili olmadıkları ancak dini hurafeleri en çok yayanların da yine Haçlı kadınları

[48] Yvonne Friedman, a.g.m, p.78.
[49] Üsâme İbn Münkız, s.183-184, 189

olduğu, ayrıca temiz olmadıkları bilinmektedir. Müslüman kadınlar temizlik usullerini uygulamakta ve misk kokularının çeşitlerini kullanmakta idiler. Doğuya gelen Haçlı kadınları da bu kokulardan kullanmaya başladılar. Ancak temizlenmeden misk kullanmaları onların daha da pis kokmalarına sebep olmaktaydı. Ağır esanslara batırılmış sünger parçalarını kullanan Haçlı kadınları parfümü icat etmekte geç kalmadılar, ancak bu sırada kilisenin ve Hristiyan dünyanın nazarında kadın hakları diye bir şey yoktu.[50]

Baudouin de Bourg henüz 5 yaşındaki kızını Porsukî'ye rehine olarak vermiş ve kral Baudouin söz verdiği parayı ödedikten sonra kızı babasının yanına dönmüştü. Bu tarzda olayların yanısıra savaş anlarında kadınların askerlerin arasından ayrı uzak bir yerde diğer yaşlı ve hacılarla birlikte durdukları belirtilmektedir. Örneğin Haçlıların Kudüs kuşatması sırasında kadınlar ve diğer hacılar kuşatmacılardan ayrı bir yerde beklemekte idiler. Bazı kadınlar da muhariplerin içinde kalmış olmalı ki, bunlar arasında büyü ile uğraşan kadınlar da vardı. Savaşta Müslümanların attıkları taşlarla tahrip olmuş bir savaş aletine büyü yapmak için ileri fırlayan iki kadın Kudüs şehrinin içinden mancınıkla atılan taşların altında kalarak öldüler.[51]

1.2. Birinci Haçlı Seferi Sonrası Şövalyelik

Haçlı seferlerinin önemli sosyal ve siyasi tesirlerinden biri de, batıda şövalye tarikatlari olarak bilinen Hospitalier(Hasta bakıcılar), Templier(Tapınak, Mabed) tarikatlarının kurulmasıdır. Bu tarikatler Ortaçağ Avrupasını, Rönesans ve Reform hareketlerini, Fransız İhtilali ve aydınlanma çağını etkileyen şahsiyetlerin bünyesinde bulundurmuşlardır.

---

[50] Fulcherius Carnotensis, RHC, Occ, III, ed. E.Hallam, p.138-142; Fazıl Özkök, Ortaçağ Avrupasında Banyo" Hayat Tarih Mecmuası, Sayı: L, 1965, s.83-84

[51] Raymond d'Aguiliers, RHC, Occ, III, İng. Terc.A.C. Krey, p.257-262, ed. E.Peters, p.213; Ywonne Friedman, a.g.m, p.82

İlk tapınakçılar olan Hastabakıcılar grubu Hippolu Saint Augustinus'un öğretilerini benimsemiş ve Vaftizci Aziz Yahya'nın bulunduğuna inandıkları yere hastanelerini yapmışlardı. Hospitalier tarikatinin kuruluşu 1113 tarihli Papa II. Pascalis'in bullası ile onaylanmıştır. Bu sırada tarikatin lideri Birader Gérard[52] idi. Hastabakıcılar tarikati Avrupa'dan Kudüs ve civarındaki şehirlere gelen hacıların tedavisi ile ilgilenmek için çeşitli yerlerde Hastabakıcı evler kurmuşlardı.[53] Aragon kralı savaşçı Alfonso, Endülüs Müslümanlarına karşı başarılı savaşlar vermesine rağmen hiç çocuğu yoktu ve yaptığı evlilik Papalık tarafından 1114'te feshedilmişti. Varisi bulunmayan Alfonso 1113'te bir vasiyetname yazarak Aragon krallığını Kudüs'te bulunan Kenîse-i Kumâme(Kıyamet Kilisesi, Süleyman Tapınağı'ndaki İsa'nın Yoksul Askerleri) Tarikatı, Hospitalier ve Templier tarikatına bırakan bir vasiyetname yazdı. 1134'te Alfonso'nun ölümüyle artık batıda en zengin devletlerden birinin sahibi olmuşlar ve Endülüs'teki Haçlı seferlerinin mimarı durumuna gelmişlerdir.[54] Templierler de, İsmâilîler gibi, yüce bir varlığa ve insanın o varlığın bir parçası olduğuna inanıyorlardı. Şövalyelerin en önemli prensibi, herkesi inançlarında özgür bırakmak, kendi inançlarını kimseye zorla kabule çalışmamak idi. Bu durum, tarikat ile Katolik kilisesi arasındaki en önemli ayrılıklardan birisi olmaktaydı. Templierler, tıpkı İsmâilîler gibi birbirlerini tanıyabilmek için gizli işaret, parola ve semboller kullandılar. Bu gizlilik daha sonraki yıllarda Papalığın baskılarından kurtulmak için de işe yaradı. Templierler ayrıca

---

[52] Birader Gérard dindarlığı ile tanınmış ve ilk Haçlıların Kudüs'ü ele geçirdiği sırada askeri konaklama görevlisi olarak çalışmıştı(H.J. A. Sire, The Knights of Malta, London, 1994, p.4).

[53] Bu tarikatın ilk örnekleri seküler yapıda olup, İspanya'da ve Sicilya'da hastahane cemiyeti veya bir tür sağlık cemiyeti olarak kurulmuştu. Haçlılar Ortadoğu'ya gelmeden önce Kudüs'te Amalfili tüccarlar tarafından kurulmuş olan sağlık evleri bulunmaktaydı. Bu evler Hristiyan hacılara hizmeti ve onların tedavilerini sağlamaktaydı(Piers Paul Read, s.121).

[54] Kral Alfonso'nun vasiyetnamesi "Bu üçüne tüm krallığımı... ve ayrıca, krallığımdaki tüm topraklardaki, laikler kadar din adamları, piskoposlar, başkeşişler, rahipler, keşişler, soylular, şövalyeler, kasabalılar, köylüler ve tacirler, kadınlar ve erkekler, küçükler ve büyükler, zenginler ve fakirler, ayrıca, Yahudiler ve Müslümanlar(Seracenler) üzerindeki tüm efendilik haklarımı, babamın ve benim bugüne dek uyduğumuz ve uymak zorunda olduğumuz kurallar altında, bırakıyorum."(Malcolm Barber, The New Knighthood: A History of the Order of the Temple, Cambridge, 1994, p.27).

İsa'nın çarmıha gerildikten sonra öldüğünü, yani onun bir fani olduğunu savunuyorlardı. Onlara göre göğe yükselen şey, İsa'nın tekamül etmiş ruhuydu. İslam dünyasına zarar vermek bakımından terörist haşhâşîlere "düşmanımın düşmanı benim dostumdur" prensibini esas alarak dost gözüyle bakmakta idiler. Batınîler Haçlılarla işbirliği yapıyor onlarla birlikte savaşlara katılıyor ve Haçlı kontlarına vergi veriyorlardı.[55] Bu şekilde Tapınakçılar ve Haşhâşîler birbirlerine benzeyen tarikatlar olarak birbirlerini etkilemişlerdir. Tapınakçıların Haşhâşîlerle olan ilişkileri onların 1312 Viyana Konsili'nden sonra bir yer altı tarikatı olduklarında başarılı şekilde kendilerini gizlemelerine yardımcı olmuştur.

1.3. Haçlılar ve Kannibalizm

Hıristiyanlık dininde yamyamlık olayı inanç olarak vardı. "*Eucharistie(öçaristi)*" adı verilen dinsel törende papazın sunduğu ekmekle şarap İsa'nın etini ve kanını temsil ediyordu. Buna göre, güya İsa kendisine inananlara "*Yiyin,için ,işte etim işte kanım*" demektedir.

"Çiğ insan eti yemek" anlamına gelen *"Cannibalism"*, "*antropophagy*" diye de adlandırılmıştır. Bir Güney Amerika yerli kabilesinin adından hareketle bu kavramın yaygınlaştığı bilinmekle

---

[55] Melik Rıdvan Haçlıları kendisine rakip olan diğer beylere karşı kullanmaya çalışmış, ancak Sultan Mehmet Tapar Rıdvan'ın yaptıklarını kınayınca, Rıdvan onları Halep'ten sürmek zorunda kaldı. Ancak daha sonra Mevdud'un ordusuna karşı Batıni fedailerini şehrin surlarına asker olarak dikti(1113). 1117'den itibaren Halep'te barınamaz olan Batınîler 1129'dan Dımaşk'tan tamamen atılmışlardı. Haşhâşîler bunun üzerine başka yerlerde kendilerine kale satın aldılar. Kadmus, El-Kahf, Masyaf, Hariba gibi kalelerden kimini satın alarak kimilerini de zorla ele geçirdiler(1133-1142). Böylece Sünni Müslüman Dımaşk ve Halep hakimleriyle Haçlılar arasındaki kalelere yerleşen Batınîler Müslümanlardan çok Haçlılarla ittifak halinde idiler. Kerak des Chevaliers, Banyas, Tortosa(Tartus) kaleleri Haçlıların elinde idi ve bu kalelerin hemen karşılarında Haşhaşi(Batıni) kaleleri bulunuyordu. Haşhâşîlerin liderlerinden Ali İbn Vefa 1149 yılında Müslümanlara karşı Haçlılardan Raymond de Poitou'nun yanında savaşırken öldü(İbnü'l-Adîm, s.91-93; Bernard Lewis, The Assassins: A Radical Sect in Islam, London, 1967, p.27; Piers Paul Read, s.161; Elizabeth Hallam, p.192-194)

beraber, ilk önce Batı Hint bölgesinde rastlanır ki "*carip*" kelimesinin Latinceleşmiş şeklidir.[56]

Herodotos'a göre ilkçağlarda doğu uygarlıklarında yaşlıları öldürüp yeme geleneği görülmektedir. İskitler kafatasına şarap ve kan doldurarak içerlerdi. İnsan derisinden mantolar ve ok torbasına kapak yaparlardı. Balkanlarda yaşayan Neuri'lerin adetleri de İskitlere benzemekle birlikte Neuri'lerin İskitlerden farkı tek insan eti yiyen topluluk olmalarıydı.[57] Fakat sonraları Orta Afrika ve Batı'da ve Amerika yerlilerinde görülmeye başlamış, günümüze kadar devam etmiştir.

Yamyamlığın ortaya çıkışının çeşitli nedenleri vardır. Bunlar iki grupta ele alınabilir. Birincisi, bir nedene bağlı olarak bu işi yapmadır. İkincisi ise ayin olarak veya inanç olarak teşvik etme halidir.

Yiyecek yamyamlığı genelde Afrika'da görülür. Öyle ki piyasada satılan et çeşitlerinden biri de insan etidir. *Niamniam* ve *Monbutu* kabileleri sürekli olarak insan eti elde etmek için birbirleriyle savaşmışlardır. Bu durumun sebeplerinden biri de açlık olsa gerektir.

Herodotos, insan kafatasının içecek kabı olarak kullanılmasından söz etmektedir. Sonraları ölü insanın külleri de içecek olarak bazı Batı yerlilerinde bir gelenek olarak devam ediyordu.[58] Yeni Gine'de ve Güney Avustralya ile Güney Amerika'daki klanların bazılarında çeşitli insan eti yeme seremonileri görülmektedir. Öyle ki bazı yerli kabilelerde kadınların insan eti yemesi yasaktır.

Yamyamlığın uydurma bir tarihi hadise olduğu kanaatinde olanlar da vardır. Fakat ilmi olarak deliller bunun aksini ispatlamaktadır.

---

[56] Encyclopedia Britannica, Vol.5, p.185

[57] Herodotos, Herodot Tarihi, Çev.:M.Ökmen, İstanbul 2002, s.224, 230

[58] Herodotos, Herodot Tarihi, s.218; Encyclopedia Britannica, Vol.5, p.185

Avrupa'da bilinen bir başka kavram da "*Vampirizm*" dir. Başlangıçta Doğu Avrupa'da ortaya çıkan bu kavram "*Servian*" yani "*Serbia*" kelimesiyle aynı anlamda gösterilmektedir.[59] Modern kullanımda ise Güney Amerika'da yaşayan kan emici bir yarasanın adıdır. Gerçekte Avusturya ve Slav topraklarında yaşayan kediye benzeyen yırtıcı bir hayvandır. Bu yaratık ölülerin kanını emerek yahut uyurken insanın kanını emerek beslenmektedir. Venedik doge'u Ordelafo Faliero'nun Aziz Stephanus'un kemiklerini çaldırması Bizans tarafından bir Vampirizm olarak telakki edilmiştir.[60] Macaristan 1730-1735 yılları arasında bir vampir saldırısına uğramış ve tarihçilerce bu olay kayda geçirilmiştirCalmet, Dissertation on the Vampires of Hungary, England, 1750). Brezilya'daki kan emici yarasaların dişleri çok keskin ve benzeri olmayacak derecede korku vericidir. Genelde atların kanlarını emerler. Vampir kediler ise Ortaçağ Avrupa'sında halkın korktuğu canavarlardandır[61].

"*Vandalizm*" kavramı da yine Ortaçağ Batı'sının ürettiği bir takım yıkıcı ve kan dökücü olaylardan sonra ortaya çıkmıştır. Bazı yazarlara göre Vandallar aslen Burgondlar ve Gotlardan oluşmaktaydı. 409'da Pireneleri geçerek İspanya'ya yerleştiler. Doğuda ise Roma'yı aldılar ve kilise ile tüm halka ait yapıları yaktılar ve yıktılar(455). Hani ünlü bir soru vardır; Roma'yı kim yaktı? Deriz ya, işte Vandalların fonksiyonu bunun cevabıdır. Bu olaydan sonra Onlar Batı'da "*Allah'ın lanetlileri*" diye anıldılar ve "*Vandalizm* " kavramı Onların zulmünün ifadesi olarak tarihe geçti. Daha sonra Vandallar, imparatorluk ordularına Aralık 533'te Kartaca yakınlarında yenilerek, içlerinden ancak 400 kadarı Kuzey Afrika'ya kaçtılar. Burada tarihe karıştılar. Berberilerle birlikte İslamiyet dairesine giren Vandal torunları ise benliklerini kaybederek tarihte anılmaz oldular[62].

---

[59] EB, a.g.e, Vol.27, p.876

[60] Donald M. Nicol, Bizans ve Venedik, s.73

[61] EB, a.g.e, p.877

[62] EB, a.g.e, p.884-885

Haçlılarda yamyamlığın izlerine Balkanlardan itibaren rastlamak mümkündür. Özellikle Antakya'daki ve Ma'arra'daki Haçlı vahşetini en iyi ifade edebilecek kelime "*yamyam*" kelimesidir. Haçlı tarihçisi Guibert de Nogent Historia Hierosolymitana'sında Haçlı barbarlık ve yamyamlığını şu şekilde tasvir etmektedir; "Haçlı ordusundaki fakir insanlardan bazıları beş parasız, yalınayak ve silahsız bir şekilde sefere katılmışlardı. Tamamen pislik içinde, çaresiz bir hayatları olduğu için ve diğer insanlar gibi rahat yaşama kavuşmak hevesiyle herkesten önce ilerlemişlerdi. Norman kökenli Haçlılardan belli bir kısmı, hayat şartları bakımından bu tarzda rezil insanlardan oluşmakta idi. Bunlar kral ve lider tanımıyorlar, kendi başlarına oraya buraya serserî hareket ediyorlardı. Hatta ellerine verilen silahları ve zırhlarını da atmışlardı. Bunlar Tafur diye anılan birinin etrafında toplanarak, oraya buraya yıllarca saldırıp durdular. Biz Ma'arra'dayken etrafta Müslümanların ölü bedenlerinden kopmuş et parçaları doluyken, askerlerimiz arasında açlık baş gösterince, Haçlı askerleri ölülerin etlerini yeme işine başladılar. Bu Müslümanlar arasında şu şekilde duyuldu: *Haçlı askerleri karınlarını Müslümanların etini yiyerek doyurmaktaymışlar.* Bunu Tafur ve adamları da duydu. Tafur, Türkleri korkutmak düşüncesiyle, Türk kuvvetlerinin gözleri önünde bir ölü Türk'ün çürümekte olan bedenini yemek için hazırlanmakta olan et gibi ateşin üzerinde kızarttı."[63] Fulcherius'un ifadeleri O'nu destekliyor, "Açlıktan çılgına dönmüş bir şekilde eziyet çeken birçok adamımızın ölü Müslümanların kaba etlerinden parçalar kestiklerini söylerken içim ürperiyor. Bu parçalara daha tam pişmelerini bile beklemeden vahşice saldırıyorlardı."[64]

---

[63] Guibert de Nogent, Historia Hierosolymitana, RHC, Occ.,IV, ed.E.Hallam, p.85; Amin Maalouf, Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri, Terc: M. Ali Kılıçbay, İstanbul, 1998, s.61

[64] Fulcherius Carnotensis, RHC, Occ., III, ed.E.Peters, p.69; Raymond, RHC, Occ., 271

1.4. Haçlılar Kronolojisi(1095-1120)

Mart 1095, Papa II. Urban Piacenza Konsilini topladı. Bizans elçileri de Konsil'e katılarak yardım talebinde bulundular.

26 Kasım 1095, Papa II. Urban Clermont Konsili'ne başkanlık ederek Haçlı Seferi çağrısında bulundu.

Bahar 1096, Köylü Haçlıları Avrupa'dan yola çıkmaya başladılar.

1 Ağustos1096, Keşiş Piyer Lermit idaresindeki ilk haçlı ordusu İstanbul'a geldi.

Ağustos 1096, Aleksios Komnenos Köylü Haçlılarını Boğazdan karşıya geçirdi.

Yaz Sonu 1096, İlk Haçlı Seferi liderleri Avrupa'dan harekete geçerler.

21 Ekim 1096, Köylü Haçlıları İznik yakınlarındaki Drakon köyü yakınında Türkler tarafından kılıçtan geçirilir.

Bahar 1097, İlk Haçlı liderleri İstanbul'a gelerek Alexius'a Bağlılık andı içtiler ve bir anlamda O'nun süzereni oldular.

Nisan Sonu 1097, İlk Haçlılar Anadolu'da İznik Kalesi'ne doğru yürümeye başladılar.

6 Mayıs 1097, Haçlı orduları İznik önüne gelirler.

18 Haziran 1097, İznik Aleksios'a teslim olur.

26 Haziran 1097, İlk Haçlılar İznik'ten hareketle Eskişehir'e doğru yola koyulurlar.

1 Temmuz 1097, Eskişehir'in kuzeybatısındaki Sarısu ovasında Kılıçarslan idaresindeki Türkler ile Bohemond idaresindeki Haçlılar savaştılar. Savaş sırasında ikinci haçlı grubu yardıma geldi.Türkler geri çekildi.

21 Ekim 1097, Haçlılar Antakya önlerine ulaşırlar ve uzun, şiddetli bir kuşatma başlar.

Şubat Başı 1098, İmparator Aleksios'un Komutanı Tacitius Antakya Kuşatmasını bırakır.

10 Mart 1098, Urfa halkı şehrin hakimiyetini Baudouin'e verir.

1 Haziran 1098, Blois kontu Stephan ve büyük bir Haçlı grubu Antakya kuşatmasını bırakarak, Süveydiye'den ülkesine döner.

3 Haziran 1098, Fîrûz adlı bir Hristiyan Ermeni burçlardan birini Haçlılara açar ve Antakya işgal edilir.

5-9 Haziran 1098, Kürboğa Antakya önlerine gelir. Kuşatanlar kuşatılırlar.

14 Haziran 1098, Peter (Pierre) Barthelemous Kutsal Mızrak'ı bularak Haçlılara moral verir.

28 Haziran 1098, Haçlılar Kürboğa'nın kuşatmasını kırarlar ve O'nu ağır bir yenilgiye uğratırlar.

1 Ağustos 1098, Haçlıların dini lideri Adhemar de Monteil'in ölümü

27 Kasım-11 Aralık 1098, Haçlılar Maaratü'n-Numan'ı işgal ederler. Ordu Kudüs için sabırsızlanır.

13 Ocak 1099, Raymond of Toulousa Antakya'dan Kudüs'e doğru hareketlenen ilk komutan olur.

14 Şubat 1099, Raymond amaçsız bir şekilde Tripoli'nin yanıbaşındaki Arka'yı kuşatır. Haçlılar Kudüs'ü uzaktan seyretmeye başlarlar.

15 Temmuz 1099, Haçlıların Kudüs'ü İşgali

12 Ağustos 1099, Askalan Savaşı (Godefroi-El-Efdal Çarpışması)

Yaz 1100, Malatya Hakimi Ermeni Gabriel'e yardıma giden Bohemond, kuzeni Richard ile Kılıç Arslan ve Gümüştekin'e esir düşmüştür.

Bahar 1101, Antakya Hakimi Tankred'in Çukurova bölgesindeki Misis, Adana, Tarsus gibi şehirleri ele geçirmesi.

18 Eylül 1102, Danişmendli Beyi Gümüştekin'in Malatya'yı alması.

1103, Antakya Hakimi Tankred'in Antakya için büyük önem taşıyan Lazkiye'yi alması.

Yaz 1103, Niksar'da esir olan Bohemond'un Danişmendli Gümüştekin Ahmet Gazi ile yapılan anlaşmalar ve fidye karşılığında serbest kalarak Antakya'ya dönmesi.

7 Mayıs 1104, Harran Savaşı. Mardin Hakimi Artukoğlu Sökmen ve Musul valisi Çökürmüş müttefik Haçlı ordularını Harran'da yenilgiye uğrattılar. Savaş sonunda Urfa kontu II. Baudouin de Bourg ve kuzeni Joscelin de Courthenay esir düştü.

1106, Kılıçarslan'ın Güneydoğu Anadolu'ya sefere çıkması, Meyyafarikin (Silvan)'i alması, Urfa'yı kuşatması, Harran'a gidişi ve şehri teslim alması.

1107, Habur Suyu kıyısında Çavlı Sakavu-I. Kılıç Arslan çarpışması ve I. Kılıç Arslan'ın Habur Suyu'nda boğularak ölmesi.

Eylül 1108, Draç(Dyrrhakhion) şehrine saldıran Bohemond'un yenilmesi ve Bizans İmparatoru Aleksios'a teslim olması, İmzaladığı Devol Antlaşmasıyla Bizans'ın hakimiyetini kabul ve Antakya için vassallık yemini yapması.

1111, Bohemond'un İtalya'da ölmesi.

Eylül 1115, Tell Dânis'te Tankred'in kuzeni Roger de Salerno Büyük Selçuklu Devleti'nin Hemedân valisi Porsuk'un ordusunu yenmesi.

28 Haziran 1119, Halep'in yönetimini alan Mardin hakimi Artukoğlu İlgazi idaresindeki Türkler ile Antakya hakimi Roger idaresindeki Haçlı ordusu Sarmeda ovasında Tell Akibrin kalesi önünde savaştılar. Savaş sonunda Haçlılar yenildi. Roger'de ölenler arasındaydı. Bu savaşa Haçlılar, "Ager Sanguinis(Kanlı Meydan)" adını vermişlerdir.

SONUÇ

Birinci Haçlı Seferi fiilen Papa II. Urban'ın Fransa'da 27 Kasım 1095'te Clermont şehrinde topladığı büyük bir Batı Kilisesi konsilinde yaptığı çağrıyla başlamıştır. Haçlıların Anadolu'ya gelerek Türklerin yaşadıkları yerleri istila etmeleri ve daha sonra Antakya, Urfa ve Kudüs'te birer kontluk kurmaları onların, Türklerle olan çatışmalarını durdurmamış, aksine artarak devam eden çarpışmalar Haçlıların Ortadoğu'dan gittikleri 1291 yılına kadar devam etmiştir.

1096-1099 Birinci Haçlı seferi, 1101'de gelen üç büyük Haçlı seferi, Antakya, Urfa, Trablus, Tell Başir, Kudüs kontları ordularıyla Türkler, Ermeniler, Fatımiler ve Bizans arasında 1097-1120 yılları arasında çeşitli münasebetler olmuştur. Bunları sırasıyla ele aldığımızda meydana gelen olaylar bu dönemde Haçlılarla en çok çarpışanların Türkler olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla Haçlıları Ortadoğu'da en çok yıpratan güç Türk askeri ve siyasi devlet gücü olmuştur.

Türkler Haçlı Seferlerinin başlamasında oldukları gibi önlenmesinde de etkili olmuşlardır. Gerçekte "Haçlı Birliği" nin oluşmasında temel etken sadece kendi iç dinamikleri değil, dışarının siyasi ve ekonomik durumu da ateşleyici bir etken oluşturmuştur. Seferin öncülüğünü yapanlarda bir amaç birlikteliği yoktur. Sadece geçici bir çıkar birlikteliği söz konusudur. Bu daha baştan bellidir.

Papa'nın amacı dini ve siyasi nüfuz kazanmak, Yalınayak Pierre'in amacı Müslümanları Yakındoğu'dan -Haçlıların tabiriyle "Tanrı'nın Ülkesi"nden- atmak ve böylece Tanrı'nın ve İsa'nın Cennetine kavuşmak, Raymond ve Bohemond'un amacı da kendilerine ait prenslikler (Outremer) kurmaktır. Ama bunların hangilerinin başarılı olacağı baştan belli değildir. Kurnaz davranan Avrupa soyluları prenslikler kurarak amaçlarına ulaşmış görünmektedirler. Papalık, din adamları ve gariban halk yığını için ise

Haçlı seferinin pek başarılı geçtiği söylenemez. Öte yandan sefere katılmayan din adamları daha da zenginleşmişlerdi. Bu durum bize Haçlı seferinin bir başka vechesini göstermektedir.

Batı'nın tarihi pek çok katliam ve unutulmayacak vahşet izleriyle doludur. Haçlılar zamanında Bizans, Papalık ve Avrupa soyluları birbirlerine karşı entrikalar kurmakta, birbirlerinin zayıflıklarını istemektedirler. Har taraf için karşılıklı çıkarlar söz konusudur. Ancak şunu da belirtmeden geçmemek gerekir ki, Ortaçağ Avrupasında güçleri birleştirici unsur Hristiyanlık olmuş, Haçlı Seferlerinin lokomotifi görevini din adamları üstlenmiştir.

Birinci Haçlı seferi sırasındaki olaylar Anadolu'nun büyük bir kısmının bir Türk yurdu haline geldiğini de göstermektedir. Çünkü binlerce ordusuyla bütün batı doğuya akmış ancak bu Türklerin Anadolu'daki direncini kıramamıştır. Bunun en önemli göstergesi 1101 yılı Haçlılarını Türklerin hemen tamamen yok etmiş olmalarıdır.

Günümüzde bazı batılı bilim adamları Haçlı Seferlerinin yapıldığı XI.yüzyıl ile günümüz dünyasındaki gelişmelerin birçok noktada koşutluk arzettiği görüşündedir. Buna göre, Küreselleşen Dünya nitelemesine karşı oluşan bu yeni durum, adeta bilimsel ve kültürel savaş arenası olarak gerçekleşmektedir. Gözle görünmeyen fakat zamanla ortaya çıkan ve kamuoyuna kendini tanıtan bu savaş hali bir ilkellik arzetmemekte, bilinçli ve programlı olarak gelecek nesillere aktarılmaktadır.

Haçlı Seferleri tarihte kronolojik olarak belli bir çağı kapsamakla birlikte; başka bir noktadan bakıldığında; hiç bitmemiş, hala devam eden, iradi ve kaçınılmaz bir savaş olarak, barışçı dünya çağrılarına rağmen tarihi rolünü oynamayı sürdürüyor görünmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmet Cevdet Paşa, **Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hülefa**, 2. Cilt, İstanbul, 1995

Ahmet Rıza Bey, **Batının Doğu Politikasının Ahlâken İflası**, Ankara, 1988

AKSARAYÎ, Kerimüddin Mahmud, **Musameretü'l-Ahbar ve Müsayeretü'l-Ahyar**, Çeviren: Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2000

Albertus Aquensis(Albert d'Aix), **Histoire des Croisades**, Neşreden: F. P. G. Guizot, Paris, 1823

ALPTEKİN, Coşkun, **Dımaşk Atabegliği(Tuğ-Teginliler)**, Marmara Ün. Yay., İstanbul, 1985

AŞUR, Said Abdu'l-Fettah, **Hareketü's-Salibiyye**, I. Cilt, 7. Baskı, Kahire, 1997

El-Azımî, **Tarih(Selçuklularla İlgili Bölümler),** Çev. Ali Sevim, TTK, Ankara, 1988

BARKER, Ernest, "The Crusades" **The Legacy of Islam**, ed. Sır Thomas Arnold, Oxford Un. Press, London, 1931

BARKER, Ernest, "Crusades" **The Encyclopedia Britannica**, Eleventh Edition, Cambridge Un. Press, Vol.7, 1910

Barnabas İncili, Kültür Basın Yayın Birliği, Çev. Mehmet Yıldız, 3. Baskı, İstanbul, (Tarihsiz)

BENGISU, Bülent, **Tapınak Sövalyeleri**, Istanbul, 2002

BLOCH, Marc, **La Société Féodale(Feodal Toplum)**, Çev.: M. Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara, 1995 ve Doğu Batı Yayınları, Ankara, Ekim 2005

BRIDGE, Antony, **The Crusades**, London, 1980

BURCKHARDT, Jacob. **İtalya'da Rönesans Kültürü (Dil Kultur der Renaissance in Italien),** Çev: Bekir Sıtkı Baykal, Maarif Basımevi, İstanbul, 1957

CAHEN, Claude, **La Syrie du Nord A L'époque des Croisades**, Paris, 1940

CAHEN, Claude, **"The Turkish İnvasion: The Selchükids" A History of the Crusades**, General ed.**Kenneth M. Setton**, The University of Wisconsin Press, I. Volume, London, 1969.

CAHEN, Claude, **"İslam ve Haçlılar",** Çev. İsmet Kayaoğlu, **Belleten**, Sayı:200.

CAHEN, Claude, **Pre-Ottoman Turkey, London**, 1968(Türkçesi: Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, Çev. Yıldız Moran, 3. Baskı, İstanbul, 1994)

CAHEN, Claude, **Orient et Occident au Temps des Croisades**, Paris, 1983

CARİM, Fuad, **Haçlı Seferler ve Kruvazadlar**, İstanbul, 1999

CONNERTON, Paul, **Toplumlar Nasıl Anımsar?**, Çev. Alaeddin Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999

DANİŞMEND-NÂME, Haz.: Necati Demir, Niksar, 1999

DANİEL, Norman, **The Arabs and Mediaeval Europe**, London and New York, 1975

DEMİR, Necati, "Anadolu'da Teşekkül etmiş Destani Halk Hikayelerinde Haçlı Seferlerinin İzleri", **Uluslar arası Haçlı Seferleri Sempozyumu** (23-25 Haziran, İstanbul), TTK, Ankara, 1999

DEMİRKENT, Işın, **Haçlı Seferleri**, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1997

DEMİRKENT, Işın, **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıçarslan**, TTK, Ankara, 1996

DEMİRKENT, Işın, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi I-II**, TTK, Ankara, 1990

DEMİRKENT, Işın, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", **İEF Tarih Dergisi**, Sayı 35'ten Ayrı Basım, İstanbul, 1994

DEMİRKENT, Işın, "Haçlı Seferleri Kaynaklarının Büyük Külliyatı: Recueil des Historiens des Croisades'te Doğulu Tarihçiler", **Belleten**, Sayı: 210

DEMİRKENT, Işın, **TDV İslam Ansiklopedisi** "Haçlılar" Maddesi

DUBY, Georges, **Ortaçağ İnsanları ve Kültürü**, Çev. M. A. Kılıçbay, Ankara, 1990

DVORNIK, Francis, **İznik'ten Vatikan'a Konsiller Tarihi**, Çev. Mehmet Aydın, TTK, Ankara, 1990

EL-MATVî, Muhammed El-Arûsî, **El-Hurubu's-Salibiyye fi'l-Maşrık ve'l-Mağrib**, Daru'l-Kütübü'ş-Şarkıyye, Tunus, 1954

ERDMANN, Carl, **The Origin of the Idea of Crusade**, Princeton Un. Press, New Jersey, 1977

ERER, Raşid, **Türklere Karşı Haçlı Seferleri**, İstanbul, 1947

FEBURE, Lucien, **Rönesans İnsanı**, Çev. M. A. Kılıçbay, Ankara, 1995

FOREY, Alan, "Military Orders 1120-1312, **History of the Crusades**, ed. Jonathan Riley-Smith, Oxford University Press, 1997, p.213

FRANCE, John, **Victory in the East**, Cambridge University Press, 1994

FRIEDMAN, Yvonne. "Women in Captivity and their Ransom during the Crusader Period" **Cross Cultural Convergences in the Crusader Period**, ed. Mchael Goodich, Sophia Menache and Sylvia Schein, Peter Lang Publish, New York, 1995

Foulcher de Chartres, **Histoire de Croisades**, Neşreden: F. P. G. Guizot, Paris, 1825.

GALAHAD, Sir, "Birinci Haçlı Seferinin Perde Arkası" **Hayat Tarih Mecmuası**, Çev. Ayda Düz, Sayı: 2, İstanbul, Mart 1972.

GIBBON, Edward. **The History of the Decline and Fall of the Roman Empire**, VI. Volume, The Nottingham Society, London,1866

Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus). **Abu'l-Farac ,Tarihi**, 2 Cilt, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Süryaniceden İngilizceye Çeviren: Ernest A. Wallıs Budge, TTK, Ankara, 1987.

GUERARD, **Collection Des Historiens De France**, 9 Cilt, Paris 1840

Guillaume de Tyr, **Histoire des Croisades**. Neşreden: M. F. Guizot, Paris, 1824

GUİZOT, M., **Des Memoires A L'Hıstoire De France**, Paris, 1823-1827

HAGENMEYER, Heinrich, **Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088-1100,** Innsbruck, 1901

HALLAM, Elizabeth, **Chronicles of the Crusades**, Guild Publishing, London, 1989

HAMILTON, Franklin, **The Crusades**, The Dial Press, USA, 1965.

HEMİNGWAY, **Çanlar Kimin İçin Çalıyor?**, Bilgi Yayınevi 2. Baskı, Çev.: Erol Mutlu, İstanbul, 1993

Heredotos, **Herodot Tarihi**, Çev. M. Ökmen, İstanbul, 2002

HEYD, W. **Yakındoğu Ticaret Tarihi**, Çev. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara, 1975.

HILLENBRAND, Carole, **The Crusades İslamic Perspectives**, Edinburg University Press, 1999.

Histoire Anonyme de la Premiere Croisade, Neşreden ve Fransızcaya Çev. L. Brehier, Paris, 1924

HITTI, Philip, **Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi,** Çev. Salih Tuğ, 4 Cilt, İstanbul, 1995.

HOLT, P. M., **Haçlılar Çağı**, Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul,1999.

HUNTINGTON, Samuel, **Medeniyetler Çatışması**, Ankara, 1995

İbn Bibi, **El-Evamiru'l-Alaiyye fi Umuri'l-Alaiyye**, Ankara, Çeviren: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996.

İbnü'l-Cevzi, **El-Muntazam Tevarihü'l-Muluk ve'l-Ümem**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Numro: 2908/2

İbn-i Cübeyr, **Rıhle**, Dar Sader, Beyrut, 1964

İbnu'l-Fûrat, **Tarihü'd-Düvel ve'l-Müluk**, Neşreden: C. K. Zureyk, Beyrut, 1942.

İbn Haldun, **Mukaddime I-II,** Çev.: Zakir Kadiri Ugan, M.E.B. Yayınları, Şark-İslam Klasikleri, İstanbul, 1990.

İbn Hallikan, **Tercüme-i Vefeyatü'l-A'yan ve Enbaü Ebnai'z-Zaman**, 6 Cilt, Mütercim: Muhammed b. Muhammed Rodosi, Kahire, 1948

İbnu'l-Kalânisî, **Zeyl Tarih Dımaşk(History Of Damascus)**, Neşreden: H. F. Amedroz. Leiden, 1908; İngilizceye Çev. H.A.R. Gibb, London, 1932

İbnü'l-Esîr. **El-Kamil Fi't-Tarih Tercümesi**, Çev. Abdulkerim Özaydın, Bahar Yay., İstanbul, 1987

İbn Kesîr, **El-Bidâye ve'n-Nihâye**, Çev. Mehmet Keskin, İstanbul, 1995

İbnü'l-Adîm, **Bugyetü't-Taleb fî Tarih-i Haleb**(seçmeler), Çev. Ali Sevim, TTK, Ankara, 1989.

İbn Tengriverdî, **El-Menhelü's-Safi ve'l-Müstevfi Ba'de'l-Vafi**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed, Numro: 3013

İbn Tengriverdî, **Nucûmu'z-Zahire fi Muluki Mısr ve'l-Kahire**, Cilt 4-5, Kahire, 1935

İdrisî, **Kitab-ı Roger(Nuzhetü'l-Müştâk fi İhtiraki'l- Âfâk),** (Fransızcaya Çev.: P. A. Jaubert, Fransızca Adı: Geographie d'Edrisi), Paris, 1836-1840

İLHAN, Mehdi, **Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu** (23-25 Haziran 1997), İstanbul, TTK, Ankara, 1997

İNAN, M. Rauf, **Bir Ömrün Öyküsü,** Öğretmen Yayınları, Ankara, 1986

Jarrold and Sons Ltd.. **Normans**, Norwich (or Thames and Hudson Ltd., London),1976

JOINVILLE, Jean de, **Bir Haçlının Hatıraları**, Çev:Cüneyt Kanat, Istanbul, 2002.

JONES, Terry and EREIRA, Alan, **Crusades,** London, 1996

KAFESOĞLU, İbrahim, **İA " Selçuklular"** Maddesi.

KASIM, Kasım Abduh, **Mahiyetu El-Hurubu's-Salibiyye**, Kuveyt, 1990.

KAŞGARLI, Mehlika Aktok, **Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu Tarihi**, Ankara, 1990.

KILIÇBAY, Mehmet Ali, "Ortaçağın Orta Malı Olmadığına Dair", **Doğu Batı Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 33, Ankara, Ağustos-Eylül-Ekim 2005

Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit: Tevrat, Zebur(Mezmurlar), İncil(Matta-Markos-Luka-Yuhanna), İbrani, Keldani ve Grekçe'den tercüme İstanbul, 1996

KOMNENA, Anna, **Alexiad (Malazgirt'in Sonrası)**, Çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996

KREY, August C.. "The Accounts of Eyewitness and Participants" **The First Crusade**, Princeton, 1921

Kur'an-ı Kerim, Çev. Talat Koçyiğit, Ankara, (Tarihsiz)

KURAT, Akdes Nimet, **Çaka Bey**, TKAE Yay., Ankara, 1987

KURAT, Akdes Nimet, **IV.-XVII.yüzyıllar arasında Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara, 1992

LAMB, Harold, **Şu'letu'l-İslam Kıssatu El-Hurubu's-Salibiyye**, Arapçaya Tercüme Eden: Mahmud Abdullah Ya'kub, Matbaatu'l-İrşad, Bağdad, 1967

LANDAU, Rom, **Islam and the Arabs**, London, 1958

LE GOFF, Jacques, "Ortaçağda Batı Avrupa", **Doğu Batı Dergisi**, Çev.: Nilufer Tunç, Yıl: 8, Sayı: 33, Ankara, Ağustos-Eylül-Ekim 2005

LEWIS, Bernard, **Çatışan Kültürler**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1995

LEVÇENKO, M. V., **Bizans Tarihi**, Çev. Maide Selen, İstanbul, 1999

MAALOUF, Amin, **Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay,Telos Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 1998

MAKRİZî, Takıyüddin Ahmed b. Ali, **Kitabu's-Süluk li Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk**, 2 Cilt(4 cilt bir arada), Neşreden: Muhammed Mustafa Ziyade, Kahire, 1934-1942

MAKRİZî, Takiyüddin Ahmed b. Ali, **İttiazu'l-Hünefa bi Ahbari'l-Eimmeti'l-Fatımiyyin El-Hunefa'**, Neşreden: Dr. Cemaleddin Eş-Şeyyal, Kahire, 1948

Magazine, **Christian History**, "Pope Urban II Launches the First Crusade", Nowember, 1990, Vol. 9, İs: 4

MAYER, Hans Eberhard, **The Crusades**, Oxford Un. Press, New York, 1990

MEAD, Nellie Bartlett, **Story of The First Crusade**, İnstructor Literature Series, Dansvılle, 1911.

MEMİŞ, Ekrem, **Tarihi Coğrafyaya Giriş**, Selçuk Ün. Yay., Konya, 1990

MERÇİL, Erdoğan, "Büyük Selçuklular" **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Cilt:7, İstanbul, 1992

MCFALL, J. Arthur, **Military History**, February, 1998, İssue: 6

MICHAUD, Joseph François, **History of the Crusades**, Trans. W. Robson, I. Volume, London, 1852

Michael O'mara Books Limited, **People of the First Crusade**, London, 1997

MORRİSSON, Cécile, **Les Croisades(Haçlılar)**, Çev.: Nermin Acar, Ankara, Temmuz 2005

MUNRO, Dana C., **Urban and the Crusades Translations and Reprints from the Original Sources of European History**, Philadelphia, University of Pennysylvania, Vol. 1-2, 1895

MUNRO, Dana C., **Letters of the Crusaders(University of Pennsylvania, Translations and Reprints from the Original Sources of European History,** Volume I, No:4), Philadelphia, 1896

MÜNECCİMBAŞI, Ahmed b. Lütfullah, **Camiü'd-Düvel (Sahaifü'l-Ahbâr fi Vakâyii'l-A'sâr)**, Müstensih: Muhammed b. Ahmed Müezzinzade, 2 Cilt, İstinsah Tarihi: H.1116-1117; M.1704-1705, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Numro: 2954/1-2; Ayrıca Arapçadan Tercüme Eden: Ahmed Nedim, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1869

Nâsır-ı Hüsrev, **Sefernâme**, Çev. Abdulvehhab Tarzî, İstanbul, 1994

NEWHALL, Richard A., **The Crusades**, Hınsdale, 1963

NICOLLE, David, **Crusader Knight**, Osprey Military, Oxford, 1999

NICOL, Donald M., **Bizans ve Venedik**, Çev. G.Ç. Güven, İstanbul, 2000

NIVET, Hanry, **Balkan Haçlı Seferinde Avrupa Siyaseti ve Türklerin Felaketi**, Çev. Ragıp Rıfkı, İstanbul, (Tarihsiz)

NOMIKU, H., **Haçlı Seferleri**, Çev. Kriton Dinçmen, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997

OLDENBOURG, Zoé, **The Crusades**, New York, 1966

OSTROGORSKY, George, **Bizans Devleti Tarihi**, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1981

ÖZCAN, Zeki, Ortaçağda Birey ve Bireyleşme, **Doğu Batı Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 33, Ankara, Ağustos-Eylül-Ekim 2005

ÖZSOY, Osman, **Türkiye'nin İmaj Sorunu ve 2000'li Yılların Eşiğinde Vizyon Arayışları**, Alfa Yay., İstanbul, 1998

ÖZTÜRK, Levent, **Haçlı Seferine Kadar Abbasiler Döneminde Hristiyanlar,** Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1994

PAINTER, Sidney, "Western Europe in the Eve of the Crusades" **A History of the Crusades**, General ed. Kenneth Setton, Vol. I, London, 1969

PETERS, Edward, **The Crusade The Chronicle of Fulcher of Chartres and Other Source Materials,** Philadelphia, 1971

PHILIPS, Jonathan, **History Today**, March, 1997, Vol. 47, İssue: 3

PIRENNE, Henri, **Ortaçağ Kentleri**, Çev: Sadan Karadeniz, Istanbul, 2000

Prokopius, **Bizans'ın Gizli Tarihi**, Çev. O. Duru, İstanbul, 2001

READ, Piers Paul, **Tapınak Şövalyeleri**, Çev. S.G.Erdem, Ankara, 2003

Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, 5 Cilt, Paris, 1844-1895

Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Orientaux, 5 Cilt, 350,C, Paris, 1848

Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Ermanians, 2 Cilt, 349, C, 1869

Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Grecs, 2 Cilt, 351, C, Paris, 1881

Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Louis, 2 Cilt, 5598, B, Paris, 1841

RILEY-SMITH, Jonathan, **The First Crusaders**, Cambridge Un. Press, 1997

RILEY-SMITH, Jonathan, **Crusades,** Oxford, 1997

RILEY-SMITH, Jonathan, **The Crusades A Short History**, Yale Un. Press, New Haven and London, 1987

RILEY-SMITH, Jonathan, **Haçlılar Kimlerdi?(What Were The Crusades?),** Çev.: Berna Kılınçer, İstanbul, 2004

RUNCIMAN, Sır Steven, **Haçlı Seferleri Tarihi**, 3 Cilt, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1998

RUNCIMAN, Sır Steven, "Avrupa Medeniyetinin Gelişmesi Üzerindeki İslami Tesirler", **Şarkiyât Mecmuası III**, İstanbul, 1959

EBU'L-HAYR-I RUMİ, **SALTUK-NÂME,** Kültür Bak. Yay., Haz.: Ş. Haluk Akalın, C.I, Ankara, 1988-1990

SEDİLLOT, Louis-Amelie, **Histoire Generale des Arabes**, Paris, 1984

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih**, 2 Cilt, 7. Baskı, Ankara, 1999.

SEIDLER, G. L., "Byzantine Political Thought", **Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska Lublin**, Polonia, Vol. VII, 5(1960), Sectio G, s.157-217

SETTON, Kenneth M., **A History of The Crusades**, Volume I, The First Hundred Years, London, 1969.

SEVİM, Ali, **Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi**, TTK, Ankara, 1989

SEVİM, Ali ve MERÇİL, E., **Siyaset, Teşkilat ve Kültür Selçuklu Devletleri Tarihi**, TTK, Ankara, 1995

SEVERIN, Tim, "Retracing the First Crusade" **National Geographic**, September, 1989

SİEGFRİED, Andre, **Milletlerin Karakterleri,** İstanbul, 1959

SMAİL, R.C., **Crusading Warfare(1097-1193)**, Cambridge, 1967

SPENGLER, Oswald, **Türkiye'de Modernleşme ve Modernleştiriciler**, Ankara, 1999

SPENGLER, Oswald, **Batının Çöküşü**, 2. Baskı, İstanbul, Kasım 1997

STEVENSON, W. B., **The Crusaders in The East**, Cambridge Un. Press, Cresswell, 1958

Suryani Mihail Kroniği, Çev. Hrant Andreasyan, TTK, Ankara, (Baskıya Hazır Nüsha)

ŞAKİROĞLU, Mahmut, **TDV İslam Ansiklopedisi** "Haç" Maddesi

THATCHER, Oliver J., E. Holmes MCNEAL, **A Source Book for Medieval History**, New York, 1905

TEXİER, Charles, **Küçük Asya**, 3 Cilt, Çev. Ali Suat, Latin Harflerine Aktaran: K. Yaşar Kopraman, Sadeleştiren: Musa Yıldız, Ankara, 2002

"**The Meeting of Two World**: The Crusades and the Mediterranean Context The Crusades An Historical Survey" The University of Michigan Museum of Art, 1981

TURAN, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 5. Baskı, İstanbul, 1998

TURAN, Osman, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi,** İstanbul, 1993

ULUÇAY, Çağatay, **Haçlı Seferleri**, İstanbul, 1956

UMAR, Bilge, **Türkiye'de Tarihsel Adlar**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993

Urfalı Mateos Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, Çev. Hrant D. Andreasyan, TTK, Ankara, 1987

Üsame İbnü'l-Münkîz, **Kitabu'l-İtibar**, Çev.Yusuf Ziya Cömert, Ses Yay., İstanbul, 1992

VASILIEV, A. A., **Bizans İmparatorluğu Tarihi(History of the Byzantine Empire),** Çev. Arif Müfid Mansel, Maarif Matbaası, Ankara, 1943

Vital, Orderic, **Histoire de Normandie**, Neşreden: F. P. G. Guizot, Paris, 1825

Vital, Orderic, **Collection Des Memoires A'L'Histoire De France**, Cilt: 29, Guizot-Briere, Paris 1823

YAZICIZÂDE ÂLÎ, **Tevârîh-i Âl-i Selçuk (Oğuzname)**, Topkapı Sarayı Müzesi, Revan Nüshası, İstanbul.

YÖRÜKEL, M. Sefa, **Batı Tarihinde İnsanlık Suçları,** 2. Baskı, İstanbul, 2004.

YINANÇ, Mükrimin Halil, **M.E.B.İslam Ansiklopedisi**, C.III, Danişmentliler Maddesi

YINANÇ, Mükrimin Halil, **Selçuklular Devri Türkiye Tarihi(Anadolu'nun Fethi)**, İstanbul, 1944

ZWEİG, Stefan, **Yıldızın Parladığı Anlar**, 4. Baskı, İstanbul, 2004

ÖZET

Haçlı Seferlerinin sebepleriyle ilgili bilgilere Latin kaynaklarına dayalı olarak baktığımızda savaşın sebebi olarak dini sebep ön plana çıkmaktadır. İslam kaynakları Haçlı seferlerinin sebebi konusunda açıklama yapmamakta, sadece İbnü'l-Esîr bu konudaki görüşünü belirtmektedir.

Haçlı Seferlerinin sebepleri çok yönlüdür. Batı'daki aktörleri Normanlar, Şövalyelik kurumu, Kilise ve Papalık olarak gösterilebilir. Doğuda Haçlı Seferinin oluşmasında etkili olan ana unsur ve olaylar ise Bizans, Doğu kilisesi, Ermeniler, Türklerin baskısı, Arapların Yakındoğu'da siyasi üstünlüğü kaybetmesi olarak gösterilebilir.

İlk Haçlılar diye bilinen ordu bildiğimiz anlamda klasik ordu yapısından çok farklı ve dağınık bir görünüme sahiptir. Öyle ki, her grup farklı zamanlarda, farklı güzergahlar izleyerek Anadolu'ya kadar gelmiş ve tüm sefer boyunca bir komuta birliği sağlanamamıştır. İlk Haçlı ordusunun sayısı hakkında çeşitli mülahazalar vardır. Kaynakların verdiği rakamlara göre bir kanaat belirtmek gerekirse İlk Haçlıların muharip asker sayısı Avrupa'dan çıkış itibariyle 100.000 Antakya'ya varış itibariyle 13.000 civarındadır.

Hristiyanlık ortaya çıkışındaki düşünce yapısı itibariyle mistik bir din olup, azizlerin gayretleriyle savaşçı bir anlayışa bürünmüştür. Doğal olarak, Roma Kilisesi'nin savaşçı bir anlayışa sıcak bakmaya başlamasıyla ve Doğu Kilisesi'nin de eski dini mistik tartışmaları sürdürmesiyle Hristiyan aleminde kiliseler arası rekabet iyiden iyiye alevlenmişti. 1054 Schism olayıyla birlikte Roma'nın üstünlük çabaları daha da artmış ve Papalar Hristiyanlığın kutsal şehirlerini elde etme sevdasına kapılmışlardır. Batılı milletlerin hemen hepsinden ve her

sınıfından katılanların bulunduğu sefer tam bir kilise organizasyonu görünümündedir.

İlk Haçlı Seferi Balkanlardan itibaren Hristiyanları da olumsuz yönde etkilemiştir. Yahudiler ise Müslümanlardan daha amansız bir düşman olarak görülmüşlerdir. Balkanlarda binlerce Yahudi katledilmiş, Kudüs'te Yahudi sinagogu onların başı üzerinde yakılmıştır. Bu olay kadîm Hristiyan-Yahudi düşmanlığını artırmıştır.

Haçlı seferlerinin ilk yirmi beş yıllık dönemi incelendiğinde Haçlı seferlerinin en başarılısı kabul edilen 1096-1099 ve 1101 seferlerinin sonuçları ortaya çıkmaktadır. Buna göre, Haçlılara karşı Anadolu'da ve Ortadoğu'da yapılan savaşların büyük bir kısmında Türklerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. İslam ve Türk dünyasının parçalanmışlığı Haçlılara yaramıştır. Sefer, başlangıçta ilan olunan Clermont konsilindeki amaçlarına kısmen ulaşmıştır. Ancak Ortadoğu'da karışıklık ve fakirleşme sürecinin de yaşanmasına sebep olmuştur.

Selçuklu Devleti bütün olumsuz şartlara rağmen Haçlılara karşı büyük ordular sefere çıkarmış, bu ordular Haçlıların Suriye içlerine ve Musul'a doğru yayılmalarına engel olmuştur. Türkiye Selçukluları, Danişmendliler, Artuklular, Dımaşk Selçukluları, Halep Selçukluları ve hatta Ahlatşahlar ile Mengücekler Haçlılara karşı askerleriyle mücadele etmişlerdir. Fatımiler Haçlılara karşı yaptıkları seferlerde amaçlarına ulaşamamışlar, ancak Haçlıların Mısır içlerine yerleşmelerine engel olmuşlardır. Haçlılar Ermeniler ve Bizansla savaşmışlar, bunun sonucunda bölgenin istenmeyen insanları olarak kalmışlardır.

SUMMARY

There are certain works concerning the reasons of the Crusades in the Western Sources, rather than in the Eastern Sources. In the West, the reasons of Normans, of chivalry institution, of Catholic Church and Papacy, as actors of the Crusades were multidimensional. The compradors of these actors in the East were the Byzantine Emperors, the Ermenians and their church, monophizits who came across the Turkish invasion, after the collapse of the Arab supremacy in the Near East.

As it is well known, the First Crusade army had not got a classical army structure. Each of the groups came to Anatolia at the different time by following different ways and also during the first campaign, they did not came under the influence of commondership of one man. There are certain considerations about the number of the Crusaders at the First one. According to the sources, the number of the Crusaders at their departure was 100.000 persons, but the number of them at their arrival to Antioch fell to 13.000 persons.

At the beginning, the Christianity had a mystical structure, but in the course time, it became warrior religion by the efforts of saints, monks and priests. However, while the Roman Church was adopting the warlike understanding, the Orthodox Church maintained its mystic structure. Above all, the rivalry between these two churches flared rather well. With the event of Schism (1054) the supremacy of Roman Church increased and the Papacy fell in love with capturing the Holy cities of the Christianity.

The Campaign seemed to be organised by the Church, included those from the Western nations and from the whole classes. The First Crusader Campaign influenced even the Christians in the Balkans. They

regarded the Jews rather than Muslim as merciless enemy. Many Jews were murdered. This event deepened the hostility of Jews- Christians.

When did research the crusading campaigns in 1095-1120, appears the conclusion of having accepted the most successful Crusading Campaigns of 1096-1099 and 1101. Therefore, it was understood that the Turks were affected on a large part in the wars of against the Crusades in the Anatolia and the Middle East. The smashing World of Islam and Turk, served the Crusaders' purpose. The campaign was reach in the beginning aims, it was proclaim in the Concil of Clermont. Just it caused to live impoverishing and confusion in the Middle East.

The Seljukid State was campaigned the large armies in spite of the all negative conditions against the Crusaders. This armies blockaded the Crusading imperialism, inside of the Syria and toward to the Mosul. Seljukids of Turkey, Danishmandids, Artukids, Seljukids of Damascus, Seljukids of Aleppo and moreover Akhlatshahs with Mengucheks were struggle with their askars against the Crusaders. Fatımmids didn't reach the victory in their campaigns against the Crusaders, but they obstructed the settlement of Crusaders inside of the Egypt. The Crusaders, fought against the Armenians and Byrzantians, for this reason remained the undesirable mans of the region.